

659

A
5478

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
OPERA,

ARGUMENTIS ET ANIMADVERSIONIBUS
illustrata.

Editio omnium recentissima:

NUNC VERO A JOSEPHO A CARRASCO,
*Philosophiæ ac Sacræ Theologiæ in Lulliana Universi-
tate Majoricensis Insulæ Ex Professore, correctâ.*

DONATIVO
DE
ANTONIO ZAARRA LUCAS

SUPERIORUM PERMISSU.

MATRITI. Apud Hilarium Santos Alonso, Typo-
graphum in via Balnearia. Anno M.DCC.LXXXV.

Sumptibus Regiæ Societatis.

E M E N D A.

- Pag. 1. lin. 14. umbra. lege umbra
 Pag. 34. lin. ult. vincit. lege vincit
 Pag. 57. lin. 13. videntes! lege bidentes
 Pag. 65. lin. 1. cervis, lege cervix,
 Ibid. lin. 2. cursum lege crurum
 Pag. 82. lin. 16. Augustos lege Angustos
 Pag. 83. lin. 20. tubatum. lege tubarum.
 Pag. 86. lin. ult. quis lege quies
 Pag. 99. lin. 15. profugos, lege profugus,
 Pag. 118. lin. 16. Ostupuit lege Obstupuit
 Pag. 192. lin. 10. inventos lege in ventos
 Pag. 214. lin. 13. superanda lege superanda
 Pag. 341. lin. 21. Utrumque lege Utrimque
 Pag. 357. lin. 5. aptavera temptum lege optavera
 emptum.
 Pag. 381. lin. 16. replenta lege replenda

G. D. Arnica.

DE PUBLII VIRGILII MARONIS VITA

Publius Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè Patre Marone, quem quidam opificem figulum; plures, magni cujusdam viatoris, initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi, rei que rusticæ & gregibus præfecisset socer, sylvis coemundis, & apibus curandis reculam auxit. Natus est, Cn. Pompejo Magno, & M. Licinio Crasso primum Coss. Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur, qui est à Mantua non procul. Prægnans mater Maja somniavit, enixam se laureum ramum, quem, contacta terra, confestim cerneret coaluisse, & excrevisse illico in speciem maturæ arboris refertæ variis pomis, & floribus; ac sequenti luce cum marito rus propinquum petens ex itinere divertit, atque in subjecta fossa partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vaguisse, & mediè miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puer-

peritis eodem statim loco depacta ita brevi
coaluit, ut multò antè satas populos ad-
æquarit: quæ arbor Virgillii ex eo dicta, at-
que consecrata est summa gravidarum, &
foetarum religione suscipientium ibi, & sol-
ventium vota. Initia ætatis, id est, usque ad
septimum ætatem Cremonæ egit, & XVII.
anno virilem togam cepit, illis Consulibus
iterum, quibus natus erat, evenitque ut eo
ipso die Lucretius Poeta decederet. Sed
Virgilius Cremona Mediolanum, & inde
paulo post Neapolim transit, ubi cum lit-
teris, & Græcis, & Latinis vehementissi-
mam operam dedisset, tandem omni cura,
omnique studio indulsit medicinæ, & ma-
thematicis. Quibus rebus cum ante alios
eruditior, peritiorque esset, se in urbem
contulit: statimque magistri stabuli equo-
rum Augusti amicitiam nactus, multos, va-
riosque morbos incidentes equis curavit. At
ille in mercedem singulis diebus panes Vir-
gilio, ut uni, ex stabulariis dari jussit. Inte-
rea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchri-
tudinis Cæsari dono fuit missus, qui omnium
judicio spem portendebat virtutis, & cele-
ritatis immensæ. Hunc cum adspexisset Ma-
ro, magistro stabuli dixit, natum esse ex
morbose equa, & nec viribus valiturum, nec
ce-

celeritate: idque verum fuis
Quod cum magister stabuli
tasset, duplicari in ipsum
jussit, cum item ex Hispani
dono mitterentur, & parent
Virgilius, & animumque cel
ram. Quo cognito, mandat item
lio panes duplicari. Dubitavit Aug
Octavii ne filius esset, an alterius: idque
Maronem aperire posse arbitratus est, quia
canum, & equi naturam, parentesque cog
noverat. Amotis igitur omnibus arbitris, il
lum in penitioem partem domus vocat, &
solum rogat, an sciat quisnam esset, &
quantam ad felicitandos homines facultatem
haberet. Novi, inquit Maro, te, Cæsar Au
guste, & fermè æquam cum diis immortali
bus potestatem habere scio, ut quem vis fe
licem facias. Eo animo sum, respondit Cæ
sar, ut si verum pro rogatu dixeris, beatum
te, felicemque reddam. Utinam, ait Maro,
interroganti tibi vera dicere queam. Tunc
Augustus: putant alii me natum Octavio:
quidam suspicantur alio me genitum viro.
Maro subridens, facile, inquit, si impunè,
licentèrque, quæ sentio, loqui jubes, id di
cam. Affirmat Cæsar jurejurando nullum
ejus dictum se ægrè laturum: immò non ni
si

discessurum. Ad hæc, oculis
i infgens Maro, facilius
nalibus qualitates patent:
s, & Philosophia cognos-
mine nequaquam possibile
conjecturam habeo similem
quod exercuerit pater tuus, scire
m. Attentè expectabat Augustus, quid-
nam diceret. At ille: Quantum ego rem in-
telligere possum, pistoris filius es, inquit.
Obstupuerat Cæsar, & statim, quo id pac-
to fieri potuerit, animo volvebat. Inter-
rumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pac-
to id conjicio. Cùm quædam enuntiarim,
prædixerimque, quæ intelligi, sciri que non
nisi ab eruditissimis, summisque viris po-
tuissent, tu Princeps orbis iterùm, & iterùm
panes in mercedem dari jussisti, quod qui-
dem aut pistoris, aut nati pistore officium
erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps,
inquit Cæsar, non à pistore, sed à Rege
magnanimò dona feres: illumque plurimè
fecit, & Pollioni commendavit. Corpore, &
statura fuit grandi, aquilino colore, facie
rusticana, valetudine varia: nam plerum-
que ab stomacho, & faucibus, ac dolore ca-
pitis laborabat: sanguinem etiam sæpius
ejecit, cibi, vini que minimi. Fama est, eum

libidinis pronioris in pueris.
Ita eum pueros amasse pu-
crates Alcibiadem, & P-
Verum inter omnes maxi-
tem, & Alexandrum, que-
licorum Ecloga Alexim app-
sibi ab Asinio Pollione: utru-
eruditum demissit: Alexandrum C-
ticum, Cebetem verò, & poetam. Vun-
tum est, consuevisse eum cum Plotia Hie-
ria. Sed Asconius Pædianus affirmat, ipsum
postea minoribus natu narrare solitum, in-
vitatum quidem se à Vario ad communio-
nem mulieris, verùm se pertinacissimè re-
cusasse. Cætera sanè vita, & ore, & animo
tam probum fuisse constat, ut Neapoli Par-
thenias vulgò appellaretur: ac si quando
Romæ, quo rarissimè commeabat, visere-
tur in publico, sectantes, demonstrantes-
que se subterfugere solitum in proximum
tectum. Bona autem cujusdam exulantis
offerente Augusto, non sustinuit accipere.
Possedit propè centies sestertium ex libe-
ralitatibus amicorum, habuitque domum
Romæ in Exquiliis juxta hortos Mæcenatis,
quamquam secessu Campaniæ, Sciliæque
plurimum uteretur. Quæcumque ab Augus-
to peteret, repulsam numquam habuit. Pa-

his aurum ad abundantem
quos jam grandis amisit
m oculis captum , & duos
s, Silonem impuberem,
tum, cujus exitum sub no-
s deflet. Inter cetera studia
ximus , medicinæ quoque , ac
ne mathematicæ operam dedit. Egit,
causam unam omninò, nec amplius quam
semel. Sermone tardissimum , ac pœnè in-
docto similem fuisse, Melissus tradidit. Poe-
ticam puer adhuc auspicatus , in Balistam
Iudiglatorium magistrum , ob infamiam la-
trociniorum coopertum lapidibus. Augus-
tus verò cùm tum forte expeditione Can-
tabrica abesset , & supplicibus , atque mi-
nacibus per jocum litteris eflagitaret , ut
sibi de Æneide , ut ipsius verba sunt , vel
prima carminis hypographa , vel quod-
libet colon mitteret : negavit se facturum
Virgilius. Audivit à Syrone præcepta Epi-
curi : cujus doctrinæ socium habuit Varum.
Quamvis diversorum Philosophorum opi-
niones libris suis inseruisse , de animo ma-
ximè, videatur , ipse tamen fuit Academi-
cus : nam Platonis sententias omnibus aliis
prætulit.

PUBLII VIRGILII
MARONIS
BUCOLICA.

ECLOGA I. TITYRUS.

Argumentum.

Virgilius in persona Tityri fortunam suam, beneficiaque Cæsaris explicat: ex adverso Melibœum introducit, extorrem, exulem.

MELIBOEUS, TITYRUS.

Mel. **T**ityre, tu patula récubans sub tégmine fagi,
Sylvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arvas;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus
in umbra.

Formosam resonare doces Amaryllida Sylvas.

TI. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.

Namque erit ille mihi semper deus: illius aram

Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum

Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.

M. Non equidem invideo, miror magis: undique totis

2
 Usque adeo turbatur agris. En ipse capellas
 Protinus æger ago, hanc etiam vix, Tityre, duco.
 6 Hic inter densas corylos modò namque gemellos,
 Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
 Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
 De cœlo tactas memini prædicere quercus:
 Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.
 Sed tamen, iste Deus qui sit, da, Tityre, nobis. 19.
 TI. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
 Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
 Pastores ovium teneros depellere fetus.
 Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
 Noram: sic parvis componere magna solebam.
 Verùm hæc tantum alias inter caput extulit urbes. 25.
 Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
 ME. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
 TI. Libertas: quæ, sera tamen, respexit inertem:
 Candidior postquam tondenti barba cadebat;
 Respexit tamen, & longo post tempore venit. 30.
 Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
 Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
 Quamvis multa meis exiret victima septis,
 Pinguis, & ingrata premeretur caseus urbi, 35.
 Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
 ME. Mirabar, quid mæsta deos, Amarylli, vocares.
 Cui pendere sua patereris in arbore poma:
 Tityrus hinc aberat, ipsæ te, Tityre, pinus,
 Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant. 40.
 TI. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
 Nec tam præsentibus alibi cognoscere divos.
 Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
 Bis senos, cui nostra dies altaria fumant.

ECLOGA I.

Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
 Pascite, ut ante, boves, pueri, submittere tauros.
ME. Fortunate senex! ergo tua rura manebunt,
 Et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus,
 Limosoque palus obducatur pascua junco:
 Non insueta graves tentabunt pabula foetas;
 Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
 Fortunate senex! hic inter flumina nota,
 Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
 Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes,
 Hyblæis apibus florem depasta salicti,
 Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.
 Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.
 Nec tamen interea rauca, tua cura, palumbes,
 Nec gemere aëria cessabit curtur ab ulmo.
TI. Ante leves ergo pascentur in æthere cervi,
 Et freta destituent nudos in litore pisces;
 Ante, pererratis amborum finibus, exsul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
 Quam nostro illius labatur pectore vultus.
ME. At nos hinc, alii sitientes ibimus Afros,
 Pars Scytiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
 Et penitus toto diversos orbe Britannos.
 En umquam patrios longo post tempore fines,
 Pauperis & tuguri congestum cespite culmen.
 Post aliquot (mea regna) videns mirabor aristas?
 Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
 Barbarus has segetes? En, quo discordia cives
 Perduxit miseros! En, quæ consecimus agros!
 Insete nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vitis!
 Ite meæ, quondam felix pecus, ite, capellæ.
 Non ego vos posthac viridi projectus in antro
 Dumosa pendere præcul de rupe videbo:

Carmina nulla canam : non , me pascente , capellæ
Florentem cytisum , & salices carpetis amaras.

VI. Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noc-
tem 80.

Fronde super viridi. Sunt nobis mitia poma,
Castanæ molles , & pressi copia lactis.

Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

ECLOGA II. ALEXIS.

Argumentum.

Sub persona Corydonis queritur , quod apud Alexin
parum sit graciosus. Imitatur Theocritum eidyllio
tertio, cui Comastes nomen est.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini : nec , quid speraret , habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina , fagos
Assiduè veniebat : ibi hæc incondita solus
Montibus & silvis studio jactabat inani:
O crudelis Alexi ! nihil mea carmina curas:
Nil nostri miserere : mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras , & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos;
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu 10.
Allia , serpillumque herbas contundit olenteis:
At mecum raucis , tua dùm vestigia lustrò,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius , tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia ? nonne Menalcam? 15.
Quamvis ille niger , quamvis tu candidus esses.

ECLOGA II.

O formose puer, nimium ne crede colori:
 Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
 Despectus tibi sum, nec quis sim, quæris, Alexi:
 Quam dives pecoris, nivei, quam lactis abundans. 20.
 Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ,
 Lac mihi non æstate novum, non frigore desit.
 Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
 Amphion Dirceus in Actio Aracyntho.
 Nec sum adeo informis; nuper me in litore vidi, 25.
 Cùm placidum ventis staret mare: non ego Daphni
 Judice te, metuam, si numquam fallit imago.
 O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
 Atque humiles habitare casas, & figere cervos,
 Hædorumque gregem viridi compellere hibisco! 30.
 Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
 Pan primus calamos cera conjungere plures
 Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.
 Nec te pœniteat calamo trivisse labellum.
 Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas? 35.
 Est mihi disparibus septem compacta cicutis
 Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
 Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.
 Dixit Damœtas: invidit stultus Amyntas.
 Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti 40.
 Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.
 Jam pridem à me illos abducere Thestylis orat:
 Et faciet: quoniam sordent tibi munera nostra.
 Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis 45.
 Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
 Pallentes violas, & summa papavera carpens,
 Narcissum, & florem jungit bene olentis anethi.
 Tum casia, atque aliis intexens suavis herbis,

8
 Mollia luteola pingit vacinia caltha. 50.
 Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
 Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
 Addam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo.
 Et vos, ò lauri, carpam, & te proxima myrtes;
 Sic positæ quoniam suaves miscetis odores. 55.
 Rusticus es, Corydon, nec munera curat Alexis:
 Nec si muneribus ceteris, concedat Iolas.
 Eheu, quid volui misero mihi? floribus Austrum
 Perditus, & liquidis immisi fontibus apros. 60.
 Quem fugis, ah, demens? Habitarunt dii quoque syl-
 vas,
 Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit arces,
 Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylvæ.
 Torva læna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
 Florentem cytisum sequitur lasciva capella; 64.
 Te Corydon, ò Alexi: *Trahit sua quemque voluptas.*
 Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
 Et Sol crescentes decedens duplicat umbras:
 Me tamen urit amor: *Quis enim modus adsit amor?*
 Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
 Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. 70.
 Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
 Viminibus, mollique paras detexere junco?
 Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim. 75.

ECLOGA III. PALÆMON.

Argumentum.

Lites ænigmaticè agitantur sub vetulo Judice Palæmo-
 ne: posteaque vitia aliquot insectata, præmium vic-
 tori interpellata controversia, decernitur. Et initium
 sump-

sumptum est à Theocriti Nemeo, & ad imitationem
Græcam scripta est.

Menalcas, Damœta, Palæmon.

ME. **D**IC mihi, Damœta, cujus pecus? an Melibœi?
DA. Non, verum Ægonis; nuper mihi tra-
didit Ægon.

ME. Infelix ò semper oves pecus, ipse Nexram
Dum fovet, ac ne me sibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

DA. Parcius ista viris tamen objicienda memento;
Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

ME. Tum credo, cum me arbustum videre Myconis, ro.
Atque mala vites incidere falce novellas.

DA. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti, & calamos: quæ tu, perverse Menalca,
Et cum vidisti puero donata, dolebas;
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.

ME. Quid domini facient, audent cum talia fures? 15.
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante lycisca?
Et cum clamarem, quò nunc se proripit ille?
Tityrè, coge pecus, tu post carecta latebas. 20.

DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; & mihi Damon

Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat. 24.

ME. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistulam cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

DA. Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim

- Experiamur & ego hanc vitulam (ne forte recuses,
 Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus) 30.
 Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non ausim quidquam deponere tecum:
 Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
 Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
 Verum id, quod multo tute ipse fatebere majus, 35.
 (Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
 Fagina, coelatum divini opus Alcimedontis:
 Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
 Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
 In medio duo signa Conon: & quis fuit alter, 40.
 Descripsit radio totum qui gentibus orbem
 Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
 Et molli circum est ansas amplexus acantho: 45.
 Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentes.
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
 Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.
M. Numquam hodie effugies: veniam quocumque vo-
 caris,
 Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon. 50.
 Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas.
D. Quin age, si quid habes, in me mora non erit ulla:
 Nec quemquam fugio: tantum vicine Palæmon,
 Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas. 54.
P. Dicite, quandoquidem in molli consedimus herba:
 Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
 Nunc frondent silvæ, nunc formosissimus annus.
 Incipe, Damoceta, tu deinde sequere, Menalca.
 Alternis dicetis: amant alterna Camenæ.
D. Ab Jove principium, Musæ, Jovis omnia plena: 61.
 Ille

ECLOGA III.

Ille colli terras , illi mea carmina cura.

M. Et me Phœbus amat : Phœbo sua semper apud me
Munera sunt , lauri , & suave rubens hyacinthus.

D. Malo me Galatea petit , lasciva puella,
Et fugit ad salices , & se cupit ante videri. 65

M. At mihi sese offert ultrò meus ignis Amyntas:
Notior ut non sit canibus jam Delia nostris.

D. Parta mea Veneri sunt munera : namque notavi
Ipse locum , aëria quò conguessere palumbes.

M. Quod potui , puero silvestri ex arbore lecta 70.
Aurea mala decem misi : cràs altera mittam.

D. O quoties , & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam , venti , divum referatis ad aures.

M. Quid prodest , quod me ipso animo non spernis,
Amynta,

Si , dum tu sectaris apros , ego retia servo? 75.

D. Phyllida mitte mihi , meus est natalis , Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus , ipse venito.

M. Phyllida amo ante alias : nam me discèdere flevit,
Et , longum , formose , vale , vale , inquit , Iola.

D. Triste lupus stabulis , maturis frugibus imbres , 80.
Arboribus venti : nobis Amaryllidis iræ.

M. Dulce satis humor , depulsis arbutus hædis,
Lenta salix foeto pecori , mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram , quamvis sit rustica , musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro. 85.

M. Pollio & ipse facit nova carmina : pascite taurum,
Jam cornu petat , & pedibus qui spargat arenam.

D. Qui te Pollio amat , veniat , quo te quoque gaudet,
Mella fluant illi , ferat & rubus asper amomum. 89.

M. Qui Bavium non odit , amet tua carmina , Mævi:
Atque idem jungat vulpes , & mulgeat hircos.

D. Qui legitis flores , & humi nascentia fraga,

Frigidus, ò pueri ! fugite hinc , latet anguis in herba

ME. Parcite oves nimium procedere , non bene ripæ

Creditur : ipse aries etiam nunc vellera siccat. 91

DA. Tityre , pascentes à flumine rejice capellas:

Ipse , ubi tempus erit , omnes in fronte lavabo.

ME. Cogite oves , pueri : si lac præceperit æstus,

Ut nuper , frustra pressabimus ubera palmi. 100

DA. Eheu , quàm pingui macer est mihi taurus in arvo

Idem amor exitium est pecori , pecorisque magistro.

ME. His certe neque amor causa est , vix ossibus ha-

rent.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

DA. Dic , quibus in terris , & eris mihi magnus Apollo

Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas. 105

ME. Dic , quibus in terris inscripti nomina regum

Nascantur flores , & Phyllida solus habeto.

DA. Non nostrum inter vos tantas componere lites:

Et vitula tu dignus , & hic ; & quisquis amores

Aut metuet dulces , aut experietur amaros. 110

Claudite jam rivos , pueri , sat prata biberunt.

ECLOGA IV. POLLIO.

Argumentum.

Genethliacon canit Salonino, Asinio Pollione nato, post

captas in Dalmacia Salonas Simul & Augusti laudem

Sybillino carmine paullo alius intonat.

Sicelides Musæ , paullo majora canamus.

Non omnes arbusta juvant , humilesque myricæ

Si canimus sylvas , sylvæ sint consule dignæ.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:

Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo. 5.
 Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna;
 Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
 Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
 Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
 Casta fave, Lucina: tuus jam regnat Apollo. 10.
 Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit,
 Pollio, & incipient magni procedere menses.
 Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
 Irrita perpetua solvent formidine terras.
 Ille Deum vitam accipiet, divisque videbit 15.
 Permistos heroas, & ipse videbitur illis;
 Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
 At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
 Errantes hederas passim cum baccare tellus,
 Mistaque ridenti colocasia fundet acantho. 20.
 Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
 Ubra: nec magnos metuent armenta leones.
 Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:
 Occidet & serpens, & fallax herba veneni
 Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum. 25.
 At simul heroum laudes, & facta parentis
 Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus:
 Molli paullatim flavescit campus arista,
 Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella. 30.
 Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
 Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
 Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
 Alter erit tum Tiphys, & altera, quæ vehat Argo
 Delectos heroas: erunt etiam altera bella, 35.
 Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
 Hic ubi jam firmata virum te fecerit ætas,

Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
 Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
 Non rastros patietur humus, non vinia falcem:
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator:
 Nec varios discet mentiri lana colores:
 Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
 Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
 Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fuis
 Concordes stabili fatorum numine Parcæ,
 Aggredere ò magnos (aderit jam tempus) honores
 Chara Deùm soboles, magnum Jovis incrementum!
 Adspice convexo nutantem pondere mundum,
 Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum.
 Adspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.
 O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
 Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta!
 Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
 Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adsis
 Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo,
 Pan deus Arcadia mecum si iudice certet,
 Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
 Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
 Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
 Incipe, parve puer: qui non risere parentes,
 Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

DONATIVO

FLORENTINO ZALDARAY

ECLOGA V. DAPHNIS.

Argumentum.

Pastores alternatim in Persona Daphnis, Julii Cæsaris mortem deplorantes, & divinos illi decernunt honores.

MENALCAS, MOPSUS.

CUR non Mopse, (boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)

Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?

MO. Tu major, tibi me est æquum parere, Menalca,
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras, 5.

Sive antro potiùs succedimus: adspice, ut antrum.

Sylvestris ratis sparsit labrusca racemis.

ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

MO. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?

ME. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 10.

Incipe: pascentes servabit Tityrus hœdos.

MO. Immò hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi

Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,

Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas. 15.

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,

Puniceis humilis quantum salianca rosetis:

Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

MO. Sed tu desine plura, puer: successimus antro.

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim 20.

Flebant: vos coryli testes, & flumina nymphis.

Quum

Quam complexa sui corpus miserabile nati,
 Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.
 Non ulli pastos illis egere diebus
 Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
 Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
 Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
 Interitum, montesque feri, sylvæque loquuntur.
 Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
 Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
 Tu decus omnes tuis: postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
 Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
 Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
 Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
 Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
 Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
 Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
 Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.
 Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sidera notus,
 Formososi pecoris custos, formosior ipse.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
 Nec calamis solum æquiparas, sed voce Magistrum.
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
 Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
 Dicemus: Daphninque tuum tollemus ad astra?
 Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis
MO. An quidquam nobis tali sit munere majus?
 Et puer ipse fuit cantari dignus, & ista

Jam pridem Stimichon laudavit carmina nobis.

55.

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi:

Sub pedibusque videt nubes, & sidera Daphnis.

Ergo alacris sylvas, & cetera rura voluptas,

Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.

Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis

60.

Ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.

Ipsi lætitia voces ad sidera jactant

Intónsi montes: ipsæ jam carmina rupes,

Ipsa sonant arbusta: deus, Deus ille, Menalca,

Sis bonus, ò felixque tuis! En quatuor aras:

65.

Ecce duas ibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.

Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,

Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi:

Et multo in primis hilarans convivia Baccho,

Ante focum, si frigus erit; si messis, in umbra.

70.

Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.

Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon;

Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.

Hæc tibi semper erunt, & cum sollemnia vota

Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.

75.

Dum juga montis aper fluvios dum piscis amabit,

Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicada,

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Ut Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis

Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

80.

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?

Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,

Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ

Saxosas inter decurrunt flumina valles.

ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.

85.

Hæc nos, formosum Corydon ardebat Alexin:

Hæc eadem docuit. Cujum pecus? an Moslibei?

ME. At tu sume pedum (quod, me cum sæpe rogaret,
 Non tulit Antigenes : & erat tum dignus amari)
 Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca. 90.

ECLOGA VI. SILENUS.

Argumentum.

Epicurea secta exprimitur ; & Silenum, quasi voluptatis symbolum, inducit cum Satyris temulentum.

Inscriptio hujus Eclogæ in Romano codice.

FAUNORUM, SATYRORUM
 & Sylvanorum delectio.

POETA.

PRima Syracosio dignata est ludere versu
 Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Thalia.
 Cum canerem reges, & prælia Cynthus aurem
 Vellit, admonuit : pastorem, Tityre, pingues
 Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
 Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
 Vare, tuas cupiant, & tristia concedere bella)
 Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
 Non injussa cano, si quis tamen hæc quoque, si quis
 Captus amore leget, te nostræ, Vare, myricæ, 10.
 Te nemus omne canet : nec Phæbo gratior ulla est,
 Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
 Pergite, Pierides, Chromis, & Mnasilus in antro
 Silenum pueri somno videre jacentem,

Inflatum hesterno venas, ut semper, Jaccho;
 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant,
 Et gravis attrita pendebat cantharus ansa,
 Aggressi (nam saepe senex spe carminis ambos
 Luserat.) injiciunt ipsis ex vincula sertis,
 Addit se sociam, timidusque supervenit Ægle,
 Ægle Naiadum pulcherrima, jamque videnti
 Sanguineis fro item moris, & tempora pingit.
 Ille dolum ridens, quo vincula nectitis? inquit:
 Solvite me, pueri: satis est potuisse videri.
 Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
 Huic aliud mercedis erit: Simul incipit ipse.
 Tum verò in numerum, Faunosque, feràsque videres
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 Nec tantum Phæbo gaudet Parnasia rupes:
 Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea:
 Namque canebat; uti magnum per inane coacta
 Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,
 Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
 Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis:
 Tum durare solum, & discludere Nerea Ponto
 Cœperit & rerum paullatim sumere formas.
 Jamque novum terræ stupeant lucescere solem:
 Altius atque cadant submotis nubibus imbres:
 Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
 Rara per ignotos errent animalia montes.
 Hinc lapides Pyrræ jactos, Saturnia regna,
 Caucasasque refert volucres, furtumque Promethei,
 His adjungit Hylam, nautæ quo fronte relictum
 Clamassent: ut litus, Hyla, Hyla omne sonaret,
 Et fortunatam, si numquam armenta fuissent,
 Pasiphaen nivei solatur amore juveni.
 Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit

Præterides implerunt falsis mugitibus agros;
 At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est 50.
 Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
 Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
 Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
 Ille latus niveum molli fultus hyacintho
 Illice sub nigra pallentes ruminat herbas,
 Aut aliquam in magno sequitur grege: claudite, Nymphæ,
 Dictæ nymphæ, nemorum jam claudite saltus.
 Si qua fortè ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia; forsitan illum
 Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum, 60.
 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vacca.
 Cum canit Hesperidum miratam malla puellam,
 Tum Phaethonti idas musco circumdat amara
 Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum, 65.
 Aonas in montes ut duxerit una sororum,
 Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
 Ut Linus hæc illi divino carmina pastor,
 Floribus, atque apio crines ornatus amaro
 Dixerit: Hos tibi dant calamos, en, accipe, Musæ 70.
 Ascrao: quos ante seni, quibus ille solebat
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
 Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo. 74.
 Quid loquar? aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est
 Candida succinctam latrantibus inguina monstris
 Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto,
 Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis;
 Aut ut mutatos Terei narraverit artus? 80.
 Quas illi Philomela dapes, quæ dona paravit?
 Quo cursu deserta petiverit, & quibus ante

ECLOGA VI.

Infelix sua tecta supervolitarerit alis?
 Omnia quæ, Phæbo quondam meditante, beatus
 Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
 Ille canit: pulsa referant ad sidera valles:
 Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
 Jussit, & invito processit vespè Olympo.

ECLOGA VII. MELIBOEUS.

Argumentum.

Contentionem duorum pastorum habet: Amatoria
 est.

CORIDON, THYRSIS.

Forte sub arguta consederat ilice Daphnis,
 Compulerantque greges Corydon, & Thyrsis
 in unum:

Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas.
 Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
 Et cantare pares, & respondere parati.
 Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
 Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daphnim
 Adspicio: ille ubi me contra videt: Ocyus, inquit,
 Huc ades, ô Melibœe, (caper tibi salvus, & hoedi)
 Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
 Huc ipsi potum venient per prata juvenci:
 Hic virides tenerâ prætexit arendine ripas
 Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
 Quid facerem? neque ego Alcippem, nec Phyllida
 habebam,

Depulsos à lacte doni quæ clauderet agnos:
 Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum
 Posthabui tamen illorum mea seria ludo.

Alternis igitur contendere versibus ambo
 Cœpere : alternos Musæ meminisse volebant.
 Hos Corydon illos referebat in ordine Thyrsis. 20.
 CO. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi car-
 men

Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
 Versibus ille facit) aut, si non possumus omnes,
 Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

TH. Pastores, hedera crescentem ornate poëtam, 25.
 Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro:

Aut, si ultra placitum lau darit, baccare frontem
 Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

CO. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
 Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi. 30.

Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
 Puniceo stabis suras evincta cothurno.

TH. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
 Expectare sat est : custos es pauperis horti.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus : at tu, 35.
 Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.

CO. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hybleæ,
 Candidior cycnis, hedera formosior alba:

Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
 Si quæ tui Corydonis habet te cura, venito. 40.

TH. Immò ego Sardois videar tibi amarior herbis,
 Horridior rusco, projecta vilior alga,

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est,
 Ite domum pasti, si quis pudor, ite juveni.

CO. Muscosi fontes, & somno mollior herba, 45.
 Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,

Solstitium pecori defendite : jam venit æstas
 Tortida, jam lato turgent in palmite gemmæ.

TH. Hic focus, & rædæ pingues, hic plurimus ignis
 Sem

ECLOGA VII.

27

Semper , & assidua postes fuligine nigri; 50.
 Hic tantum Boreæ curamus frigora , quantum
 Aut numerum lupus , aut torrentia flumina ripas.
 CO. Stant & juniperi , & castaneæ hirsutæ:
 Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma:
 Omnia nunc rident : at si formosus Alexis 55.
 Montibus his abeat , videas & flumina sicca.
 TH. Arret ager : vitio moriens sicut aeris herba:
 Liber pampineas invidit collibus umbras:
 Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit,
 Jupiter , & læto descendet plurimus in bri. 60.
 CO. Populus Alcideæ gratissima , vitis Iaccho,
 Formosæ myrtus Veneri , sua laurea Phœbo;
 Phyllis amat corylos : illas dum Phyllis amabit,
 Nec myrtus vincet corylos , nec laurea Phœbi.
 TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima pinus in hortis 65.
 Populos in fluviis , abies in montibus altis:
 Sæpius at si me , Lycida formose , revisas,
 Fraxinus in sylvis cedit tibi , pinus in hortis.
 ME. Hæc memini , & victum frustra contendere Tyrsin,
 Ex illo Corydon , Corydon , est tempore nobis. 70.

ECLOGA VIII. PHARMACEUTRIA.

Argumentum.

Habet duas partes, prior conquestionem, posterior veneficia continet. Theocritea est.

DAMON , ALPHESIBOEUS.

P Astorum musam , Damonis , & Alphisibœi,
 Inmemor herbarum , quos est mirata juvenca,
 Certantes , quorum stupefactæ carmine lynceæ,
 Et mutata suos requierunt flumina cursus:

Damonis musam dicemus, & Alpheſiboëi.
 Tu mihi, seu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
 Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
 Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
 En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
 Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno? 10.
 A te principium, tibi deſinet, accipe juffis
 Carmina cœpta tuis: atque hanc ſine tempora circum
 Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
 Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt: 15.
 Incumbens tereti Damon ſit cœpit olivæ.

DA. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, alnum;
 Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
 Dum queror, & divos, quamquam nil teſtibus illis
 Profeçi, extrema moriens tamen alloquar hora. 20.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
 Mænalus argutumque nemus, pinosque loquentes
 Semper habet; ſemper paſtorum ille audit amores,
 Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus. 25.

Mopſo Niſa datur; quid non ſperemus amantes?
 Jungentur jam gryphes equis: ævoque ſequenti
 Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

Mopſe, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
 Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Hesperus OEtam. 30.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
 O digno conjuncta viro! dum deſpicis omnes,
 Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
 Hirsutumque ſupercilium, prolixaque barba:
 Nec curare deum credis mortalia quemquam.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
 Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,

(Dum ego vester eram) vidi cum matre legentem:

Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:

Jam fragiles poteram à terra contingere ramos. 40.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc scio quid sit amor: duris in cotibus illum

Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,

Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt. 45.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sævus amor docuit natorum sanguine matrem

Commaculare manus: crudelis tu quoque, mater:

Crudelis mater magis, an puer improbus ille?

Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater. 50.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc & oves ultrò fugiat lupus; aurea duræ

Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:

Pinguia corticibus sudent electra myricæ:

Certent & cygnis ululæ: sit Tityrus Orpheus, 55.

Orpheus in silvis, inter Delphinas Arion.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ,

Præceps aërii specula de montis in undas

Deferat: extremum hoc munus morientis habeto. 60.

Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.

Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,

Dicite Pierides: *Non omnia possumus omnes.* 65.

AL. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta,

Verbenasque adole pingues, & mascula thura: 65.

Conjugis ut magicis sanos avertere sacris

Experiar sensus: nihil hic nisi carmina; desunt.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Carmina vel coelo possunt deducere Lunam:

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis:

Frigidus in patris cantando rumpitur anguis.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
 Licia circumdo, terque hæc altaria circum
 Effigiem duco: numero deus impare gaudet. 75.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
 Necte, Amarylli, modo, & Veneris, dic, vincula necto.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liquescit 80.
 Uno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.
 Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
 Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Talis amor Daphnim, qualis cum fessa juvenum 85.
 Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
 Propter aquæ rivum viridi procumbit in herba
 Perdita, nec seræ meminit decedere nocti:
 Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi. 89.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
 Pignora chara sui: quæ nunc ego limine in ipso
 Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena, 95.
 Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
 His ego sæpe lupum fieri, & se condere sylvis
 Mœrim, sæpe animas imis exire sepulcris,
 Atque satas alio vidi traducere messes. 99.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Per cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti,
 Transque caput jace: ne respexeris: his ergo Daphnim
 Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat:

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Aspice, corripuit tremulis altaria flammis 105.
 Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit,
 Nescio quid certe est? & Hylax in limine latrat.
 Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt.
 Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina,
 Daphnis. 108.

ECLOGA IX. MOERIS.

Argumentum.

Referta est querelis: Virgilius agro repetens, poenè occisus est à Centurione Arrio, miscet & Augusti laudes.

LYCIDAS, MOERIS.

QUO te, Mœri, pedes, an (quo via ducit) in urbem?
 MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
 (Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli
 Diceret: Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.

Nunc victi tristes (quoniam *sors omnia versat.*)

Hos illi (quod nec benè vertat) mittimus hædos.

LY. Certe equidem audieram, quæ se subducere colles

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,

Usque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,

Omnia Carminibus vestrum servasse Menalcam. 10.

MOE. Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum

Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum

Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.

Quod nisi me quacumque novas incidere lites

Ante sinistra cava monuisset ab illice cornis, 15.

Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.

LY. Heu, cadit in quemquam tantum scelus! heu, tua nobis

Poenè simul tecum solatia rapta, Menalca!

Quis

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
 Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra? 20
 Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
 Cum te ad delicias ferret Amaryllida nostras?
 Tityre, dum redeo (brevis est via) pasce capellas,
 Et potum pastas age, Tityre, & inter agendum
 Occursare capro (cornu ferit ille) caveto: 25
MOE. Immò hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat
 Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,
 Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ)
 Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.
LY. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos: 30
 Sic cytiso pastæ distentent ubera vaccæ.
 Incipe si quid habes: & me fecere poëtam
 Pierides: sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
 Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
 Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna 35
 Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
M. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipse voluto
 Si valeam meminisse: nec est ignobile carmen.
 Huc ades, ò Galatea, quis est nam ludus in undis?
 Hic ver purpureum: varios hic flumina circum 40
 Fundit humus flores: hic candida populus antro
 Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
 Huc ades: insani feriant sine litora fluctus.
LY. Quid? quæ te pura solum sub nocte canentem 44
 Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
 Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:
 Astrum, quo segetes gauderent frugibus & quo
 Duceret apricis in collibus uva colorem.
 Insere, Daphni, pytos: carpent tua poma nepotes. 50
 Omnia fert ætas, animum quoque, sæpe ego longos
 Can-

Cantando puerum memini me condere soles:
 Nunc oblita mihi tot carmina : vox quoque Mœrim
 Jam fugit ipsa : lupi Mœrim videre priores.
 Sed tamen ista satis : referet tibi sæpe Menalcas. 55.
LY. Caussando nostros in longum ducis amores.
 Et nunc omne tibi stratum silet æquor , & omnes
 (Adspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
 Hinc adeo media est nobis via : namque sepulcrum
 Incipit apparere Bianoris : hic ubi densas 60.
 Agricola strigunt frondes , hic , Mœri , canamus:
 Hic hædos depone , tamen venimus in urbem.
 Aut si , nox pluviam ne colligat ante veremur,
 Cantantes licet usque (minus via lædet) eamus.
 Cantantes ut eamus , ego hoc te fasce levabo. 65.
MOE. Desine plura puer , & quod nunc instat , agamus.
 Carmina tunc melius , cum venerit ipse , canemus. 67.

ECLOGA X. GALLUS.

Argumentum.

Gallum poeta de amissa amica , quam immodicè amabat , solatur.

EXtremum hunc , Arethusa , mihi concede laborem.
 Pauca meo Gallo , sed quæ legat ipsa Lycoris:
 Carmina sunt dicenda : neget quis carmina Gallo?
 Sic tibi , cum fluctus subterlabere Sicanos,
 Doris amara suam non intermisceat undam,
 Incipe ; sollicitos Galli dicamus amores,
 Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
 Non canimus surdis : respondent omnia sylvæ.
 Quæ nemora , aut qui vos saltus habuere , puellæ

Na-

Naiades, indigno cum Gallus amore periret? 10
 Namque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi,
 Ulla moram fecere, neque Aoniæ Aganippe.
 Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
 Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
 Mænalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi. 15
 Stant & oves circum, nostri nec pœnitet illas:
 Nec te pœniteat pecoris, divine poeta,
 Fæ formosus oves ad flumina pavit Adonis:
 Venit & Upilio: tardi venere bubulci.
 Uvidus hyberna venit de grande Menalcas. 20
 Omnes, unde amor iste, rogant: tibi venit Apollo;
 Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris
 Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
 Venit & agresti capitis Sylvanus honore,
 Florentes ferulas, & grandia lilia quassans. 25
 Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
 Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
 Et quis erit modus? inquit, amor non talia curat.
 Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
 Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ. 30
 Tristis at ille tamen, cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris: soli cantare periti
 Arcades: ò mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores!
 Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem 35
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
 Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra)
 Mecum inter salices lenta, sub vite jaceret: 40
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori:

Hic nemus : hic ipso tecum consumeret ævo.
 Nunc insanus amor duri mē Martis in armis
 Tela inter media, atque adversos detinet hostes. 45.
 Tu procul à patria (ne sit mihi credere) tantum,
 Alpinas ah dura nives, & frigora Rheni
 Me sine sola vides, Ah te ne frigora ladant!
 Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
 Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu 50.
 Carmina pastoris Siculi modulabor avena.
 Certum est in sylvis, inter spelæa ferarum
 Malle pati, tenerisque meos incidere amores
 Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.
 Interea mistis lustrabo Mænala Nymphis: 55.
 Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
 Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
 Jam mihi per rupes videor, lucosque sonantes
 Ire: liber Partho torquere Cydonia cornu
 Spicula: tamquam hæc sit nostri medicina furoris. 60.
 Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
 Jam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
 Ipsa placent: ipsæ rursus concedite sylvæ.
 Non illum vestri possunt mutare labores:
 Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus, 65.
 Sithoniasque nives hyemis subeamus æquosæ:
 Nec si, cum moriens alta liberaret in ulmo,
 Æthiopum versemus oves sub sidere Cancrî.
 Omnia vincit amor: & nos cedamus amori,
 Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poetam, 70.
 Dum sedet, & gracili fiscellam regit hibisco,
 Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo.
 Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
 Quantum verè novo viridis se subjicit alnus.
 Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra: 75.
 Ju-

Juniperi gravis umbra : nocent & frugibus umbræ.
Ite domum saturæ , venit Hesperus , ite capellæ.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM

LIBER I.

Argumentum.

Numerat universè quæ hisce quattuor libris est dicturus.
Inde hoc libro de agricultûs instrumento , seu temporibus.

AD. C. MECOENATEM.

Quid faciat lætas segetes , quo sidere terram
Vertere , Mœcenas , ulmisque adjungere vitæ
Conveniat : quæ cura boum , qui cultus habendi
Sit pecori , atque apibus quanta experientia parcis :
Hinc canere incipiam. Vos , ò clarissima mundi
Lumina , labentem cœlo quæ ducitis annum :
Liber , & alma Ceres , vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista ,
Poculaque inventis Achelohia miscuit uvis :
Et vos agrestum præsentia numina Fauni ,
Ferte simul Faunisque pedem , Dryadesque puellæ ,
Munera vestra cano. Tuque , ò cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti ,
Neptune : & cultor nemorum , cui pinguis Cœæ

Percentum nivei tondent dumeta juvenci.
 Ipse nemus linquens patrium, saltusque Lycæi,
 Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
 Adsis, ò Tegæ favens, oleæque Minerva
 Inventrix, unciq; puer monstrator aratri,
 Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum: 20.
 Dique, deæque omnes, studium quibus arva tueri,
 Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
 Quique satis largum cœlo demittitis imbrem.
 Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura deorum.
 Concilia, incertum est, urbesne invisere, Casar. 25.
 Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
 Auctorem frugum, tempestatumque potentem
 Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
 An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule, 30.
 Anne novum tardis sidus te mensibus addas
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus addas,
 Qua locus Erigonum inter, Chelasque sequentes
 Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpius, & cœli justa plus parte relinquit. 35.
 Quidquid eris (nam te nec sperent Tartara regem,
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem.)
 Da facilem, cursum atque audacibus annue cœptis, 40.
 Ignarosque viæ, mecum miseratus agrestes,
 Ingredere, & votis jam nunc assuesce vocari.
 Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
 Liquitur, & Zephyro putris se gleba resolvit;
 Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro 45.
 Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
 Illa seges demum votis respondet avari

Agricolaë , bis quæ Solem , bis frigora sensit:
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.
 At prius ignotum ferro quàm scindimus æquor,
 Ventos , & varium cœli prædiscere morem
 Cura sit , ac patrios cultusque , habitusque locorum:
 Et quid quæque ferat regio , & quid quæque recuset
 Hic segetes , illuc veniunt felicius uvæ:
 Arborei foetus alibi , atque injussa virescunt
 Gramina , nonne vides , croceos ut Tmolus odores,
 India mittit ebur , molles sua thura Sabæi?
 At Chalybes nudi ferrum , virosaque Pontus
 Castorea , Eliadum palmas Epirus equarum?
 Continuo has leges , æternaque fœdera certis
 Imposuit natura locis , quo tempore primum
 Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
 Unde homines nati durum genus. Ergo age , terræ
 Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
 Fortes invertant tauri. glebasque jacentes
 Pulverulenta coquat maturis solibus estas:
 At si non fuerit tellus fœcunda , sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
 Illic , officiant lætis ne frugibus herbæ;
 Hic , sterilem exiguis ne deserat humor arenam.
 Alternis idem tonsas cessare novales,
 Et segnem patiére situ durescere campum.
 Aut ibi flava seres mutato sidere farra,
 Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
 Aut tenues foetus vicinæ , tristisque lupini
 Sustuleris fragiles calamos , sylvamque sonantem.
 Urit enim lini campum seges , urit avenæ,
 Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
 Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
 Ne saturare fimo pingui pudeat sola , neve

Effoetos cinerem immundum jactare per agros.
 Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arva,
 Nec nulla interea est inarata gratia terræ.
 Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
 Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis. 85
 Sive inde occultas vires, & pabula terræ
 Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
 Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor:
 Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas: 90
 Seu durat magis, & venas adstringit hiantes:
 Ne tenus pluvix, rapideve potentia solis
 Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo, raris glebas qui frangit inertes,
 Viminifasque trahit crates juvat arva; neque illum 95
 Flava Cere alto nequicquam spectat Olympo.
 Et qui, proscisso quæ suscitât æquore terga,
 Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
 Humida solstitia, atque hyemes optate serenas, 100
 Agricolæ: hyberno lætissima pulvere farræ,
 Lætus ager, nullo tantum se Mœsia cultu
 Jactat & ipsa suas mirantur Gargara messes.
 Quid dicam, jacto qui semine cominûs arva
 Insequitur, cumulusque ruit malè pinguis arenæ? 105
 Deindè satis fluvium inducit, rivosque sequentes?
 Et cum exustus ager morientibus æstuat herbis,
 Ecce supercilio clivosi tramitis undam
 Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
 Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva. 110
 Quid, qui ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 Cum primùm sulcos æquant sara? quique paludis

Collectum humorem bibula deducit arenæ?
 Præsertim incertis si mensibus annis abundans 115
 Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
 Undè cavæ tepido sudant humore lacunæ.
 Nec tamen (hæc cùm sint hominumque, boumque la-
 bores

Versando terram experti) nihil improbus anser,
 Strymoniaque grues, & amaris intuba fibris 120
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
 Movit agros, *curis acuens mortalia corda*;

Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni: 125
 Nec signare quidem, aut partiri limite campum
 Fas erat: in medium quærebant; ipsaque tellus
 Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Ille malum virus serpentibus addidit atris,
 Prædarique lupos jussit, pontumque moveri, 130
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit;
 Et passim rivis currentia vina repressit:

Ut varias usus meditando extundere artes
 Paullatim, & sulcis frumenti quæteret herbam:
 Et silicis venis abstrusum excuderet ignem. 135

Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas:
 Navitarum stellis numeros, & nomina fecit,
 Plejadas, Hyadas, clarumque Lycaonis Arcton.
 Tum laqueis captare feras, & fallere visco
 Inventum, & magnos canibus circumdare saltus: 140

Atque alius latum funda jam verberat amnem
 Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
 Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ:
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum. 145

Tum variæ venere artes, Labor omnia vincit,

Improbis, & duris urgens in rebus egestas.
 Prima Ceres ferro mortales vertere terram
 Instituit: cum jam glandes, atque arbuta sacrae
 Deficerent sylvae, & victum Dodona negaret. 150.
 Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
 Esset rubigo, segnisque horreret in arvis
 Carduus; intereunt segetes: subit aspera sylva,
 Lappaque, tribulique, interque nitentia culta
 Infelix lolium, & steriles dominantur avenae.
 Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris, 155.
 Et sonitu terrebis aves, & ruris opaci
 Falce premes umbras, votisque vocaberis imbrem;
 Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum,
 Concussaque famem in sylvis solabere quercu.
 Dicendum & quae sint duris agrestibus arma, 160.
 Quis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
 Vomis, & infelix primum grave robur aratri,
 Tardaue Eleusinae matris volventia plaustra,
 Tribulaque, trabaeque, & iniquo pondere rastris
 Virgea praeterea Caelei, vilisque supellex, 165.
 Arbutae crates, & mystica vannus Iacchis
 Omnia quae multo ante nemor provisa repones,
 Si te digna manet divini gloria ruris.
 Continuo in sylvis magna vi flexa domatur
 In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri. 170.
 Huic a stirpe pedes temo protentus in octo:
 Binae aures, duplici aptantur dentalia dorso;
 Caeditur & tilia ante, jugo levis, altaque fagus;
 Stivaque, quae currus a tergo torqueat imos,
 Et suspensa focus explorat robora fumus 175.
 Possum multa tibi veterum praecipia referre;
 Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
 Area cum primis ingenti aquanda cylindro

Et vertenda manu , & creta solidanda tenaci:
 Ne subeant herbæ , neu pulvere victa fatiscat: 180.
 Tum variæ illudunt pestes : sæpe exiguus mus,
 Sub terris possuitque domus , atque horrea fecit:
 Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
 Inventusque cavis fuso , & quæ plurima terræ 184.
 Monstra ferunt : populatque ingentem farris acervum
 Gurgulio , atque inopi metuens formica senectæ.
 Contemplator item , cum se nux plurima sylvis
 Induet in florem & ramos curvabit olentes:
 Si superant foetus , paritèr frumenta sequentur,
 Magnaque cum magno veniet tritura calore. 190.
 At si luxuria foliorum exuberat umbra,
 Nequicquam pingues paleæ terret area culmos.
 Semina vidi equidem multos medicare serentes:
 Et nitro prius , & nigra perfundere amurca,
 Grandior ut foetus siliquis fallacibus esset: 195.
 Et quamvis igni exiguo properata maderent,
 Vidi lecta diu , & multo spectata labore
 Degenerare tamen : ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret. *Sic omnia satis*
In pejus ruere : ac retro sublapsa referri: 200
 Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigit , si brachia forte remisit,
 Atque illum in præceps pronò rapit alveus amne.
 Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
 Hædorumque dies servandi , & lucidus Anguis: 205.
 Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi.
 Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
 Et medium luci , atque umbris jam dividit orbem
 Exercete , viri , tauros : serite hordea campis, 210.
 Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.

Nec non & lini segetem, & Cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere ara-

tris,

Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.

Vere fabis satio; tunc te quoque, medica, putres

Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum

Taurus, & adverso cedens Canis occidit astro.

At si triticeam in messem, robustaque farra

Exercebis humum, solisque instabis aristis:

Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,

Gnossiaque ardentis decedat stella coronæ,

Debita quam sulcis committas semina, quamque

Invitæ properes anni spem credere terræ.

Multi ante occasum Majæ cœpere: sed illos

Exspectata seges vanis elusit avenis.

Si vero viciamque seres vilemque faselum,

Nec Pelusiacæ curam aspernare lentis;

Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.

Idcirco certis demensum partibus orbem

Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Quinque tenent coelum zonæ: quarum una corusco

Semper sole rubens, & torrida semper abigit:

Quam circum extremæ dextra, lævaque trahuntur

Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.

Has inter mediamque, duæ mortalibus agris

Munere concessæ divum; & via secta per ambas,

Obliquus qua se signorum verteret ordo.

Mundus ut ad Scythiam, Riphæasque arduus arces

Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.

Hic vertex nobis semper sublimis: at illum

Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.

Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis 245
 Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
 Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
 Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
 Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit, 250
 Nosque ubi p rimus equis oriens aflavit anhelis,
 Illic sera, rube ns accendit lumina Vesper.
 Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
 Possumus: hinc messisque diem, tempusque serendi
 Et quando infidum remis impellere marmor 255
 Conveniat, quando armatas deducere classes,
 Aut tempestivam sylvis evertere pinum.
 Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam si quando continet imber, 260
 Multa forent, quæ mox cœlo properanda sereno,
 Maturare datur: durum procedit arator
 Vomeris obtusi dentem: cavat arbore lintres:
 Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
 Exacuunt alii vallos, furcasque vicornes, 265
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
 Nunc facilis Rubea texatur fiscina virga:
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & jura sinunt: rivos deducere nulla
 Religio vetuit: segeti prætere sepe: 270
 Insidias avibus moliri, incendere vepres,
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 Sæpe oleo tardi costas agitator aselli,
 Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
 Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat. 275
 Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna

Felices operum : quintam fuge : pallidus Orcus,
 Eumenidesque satæ : tum partu terra nefando
 Cœumque , Iapetumque creat , sævumque Typhœa,
 Et conjuratos cœlum rescindere fratres. 280.
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
 Scilicet atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
 Ter pater exstructos disjecit fulmine montes.
 Septima post decimam felix , & ponere vites,
 Et prensos domitare boves , & licia telæ 285.
 Addere : nona fugæ melior , contraria furtis.
 Multa adeo gelida melius se nocte dedere;
 Aut cum sole novo terras irrorat Eous,
 Noctæ leves stipulæ melius , noctæ arida prata
 Tondentur , noctis lentus non deficit humor. 290.
 Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
 Pervigilat , ferroque faces inspiciat acuto,
 Interea longum cantu solata laborem,
 Arguto conjux percurrit pectine telas:
 Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem, 295.
 Et foliis undam tepidi despumat aheni.
 At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
 Et medio tostas æstu terit area fruges.
 Nudus ara , sere nudus : hyems ignava colono.
 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur, 300.
 Mutuaque inter se læti convivia curant.
 Invitat genialis hyems , curasque resolvit,
 Ceu pressæ cùm jam portum terigere carinæ,
 Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
 Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus
 Et lauri baccas , oleamque , cruentaque myrta. 306.
 Tunc gruibus pedicas , & retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores , tum figere damas,
 Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,

Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina tradunt, 310.
 Quid tempestates auctumni, & sidera dicam?
 Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æstas,
 Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver;
 Spicea jam campis cum messis inhorruit, & cum
 Frumenta in viridi stipula lactentia turgent? 315.
 Sæpe ego, cum flavis messorem induceret arvis
 Agricola, & fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
 Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
 Sublime expulsam eruerent; ita turbine nigro 320.
 Ferret hyems, culmumque levem, stipulasque volantes.
 Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
 Et fœ lam glomerant tempestatem imbribus atris
 Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther.
 Et pluvia ingenti sata læta, boumque labores 325.
 Diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt.
 Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
 Ipse pater media nimborum in nocte, corusca
 Fulmina mollitur dextra: quo maxima motu
 Terra tremit: fugere, & feræ mortalia corda 330.
 Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejecit: ingeminant austri, & densissimus imber.
 Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
 Hoc metuens, cœli menses, & sidera serva, 335.
 Frigida Saturni sese quo stella receptet;
 Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbis.
 Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
 Sacra refert Cereri, lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno. 340.
 Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
 Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
 Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
 Terque novas circum felix eat hostia fruges, 345.
 Omnis quam chorus, & socii comitentur ovantes,
 Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat aristis,
 Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
 Det motus incompósitos, & carmina dicat. 350.
 Atque hæc ut certis possinius discere signis,
 Æstusque, pluviasque, & agentes frigora ventos:
 Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret:
 Quo signo caderent Austri: quid sæpe videntes
 Agricolaë propius stabulis armenta tenerent. 355.
 Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tumescere; & aridus altis
 Montibus audiri fragor: aut resonantia longe
 Litora misceri, & nemorum increbescere murmur.
 Jam sibi tum curvis malè temperat unda carinis. 360.
 Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
 Clamoremque ferunt ad litora: cumque marinæ
 In sicco ludent fulicæ; notasque paludes
 Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 Sæpe etiam stellas vento impendente, videbis 365.
 Præcipites cœlo labi, noctisque per umbram
 Flammaram longos à tergo albescere tractus.
 Sæpe levem paleam, & frondes volitare caducas,
 Aut summa nantes in aqua colludere plumas:
 At Boreæ de parte trucidis cum fulminat, & cum 370.
 Eurique, Zephyrique tonat domus: omnia plenis
 Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
 Humida vela legit: numquam imprudentibus imber
 Obsuit: aut illum surgentem vallibus imis
 Aërix fugere grues; aut bucula cœlum 375.
 Sus-

Suspiciens, patulis captavit naribus auras:
 Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
 Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
 Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
 Augustum formica terens iter, & bibit ingens 380.
 Arcus: & è pastu decedens agmine magno
 Corvorum increpuit densis exercitus alis.
 Jam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores; 385.
 Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
 Et studio incassum videas gestire lavandi:
 Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
 Et sola in sicca secum spatiatur arena.
 Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ 390.
 Nescivere hyemem: testa cum ardente viderent
 Scintillare oleum, & putres concreescere fungos.
 Nec minus ex imbris soles, & aperta serena
 Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
 Nam neque tum stellis acies obtusa videtur; 395.
 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
 Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
 Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
 Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore solutos
 Immundi meminere sues jactare maniplos: 400.
 At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt.
 Solis & occasum servans de culmine summo
 Necquicquam seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
 Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo. 405.
 Quacumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras,
 Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,

Illa levem fugiens raptim secat ætera pennis.
 Tum liquidas corvi presso ter gutture voces, 410.
 Aut quater ingeminant: & sæpe cubilibus altis
 Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
 Inter se foliis strepitant: juvat imbribus actis
 Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.
 Haud equidem credo, quia sit divinitus illis 415.
 Ingenium, aut rerum *fato prudentia major*:
 Verum, ubi tempestas, & cœli mobilis humor
 Mutavere vias, & Jupiter humidus Austris
 Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa, relaxat:
 Vertuntur species animorum, & pectora motus 420.
 Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
 Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
 Si vero solem ad rapidum, Lunasque sequentes
 Ordine respicies: numquam te crastina fallet 425.
 Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
 Luna revertentes cùm primum colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit æera cornu,
 Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
 At si virgineum suffuderit ore ruborem, 430.
 Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
 Sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
 Pura nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
 Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
 Exactum ad mensem, pluvia, ventisque carebunt: 435.
 Votaque servati solvent in litore nautæ
 Clauco, & Panopæ, & Inoo Melicertæ.
 Sol quoque & exoriens, & cùm se condet in undas,
 Signa dabit; solem certissima signa sequentur,
 Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris. 440.
 Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum

Conditus in nubem, medioque refulgerit orbes
 Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
 Arboribusque, satisque notus, pecorique sinister.
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 Diversi erumpent radii: aut ubi pallida surget 445
 Tithoni croceum linquens Aurora cubiles;
 Heu male tum mites defendet pampinus uvas:
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 Hoc etiam, emenso cum jam decedet Olympo, 450
 Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
 Ipsius in vultu varios errare colores:
 Cæruleus pluuiam denunciat, igneus Euros,
 Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
 Omnia tunc pariter vento, nimisque videbis 455
 Fervere: non illa quisquam me nocte per altum
 Ire, neque à terra moneat convellere funem.
 At si, cum referetque diem, condetque relatum,
 Lucidus orbis erit, frustra terreberè nimbis,
 Et claro sylvas cernes Aquilone moveri. 460
 Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas
 Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
 Sol tibi signa dabit. *Solem quis dicere falsum*
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus 465
 Sæpe monet, fraudemque, & operata tumescere bella.
 Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
 Cum caput obscura nitidum ferrugine textit,
 Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
 Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
 Obscænicæ canes, importunæque volucres 470
 Signa dabant, quoties Cyclosum effervere in agros
 Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
 Flammarumque glocos, liquefacta volvere saxa?
 Armorum sonitum toto Germania cœlo

Audiit : insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475.
 Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
 Ingens : & simulacra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis : pecudesque locutæ
 Infandum : sistunt amnes , terræque dehiscunt. 480.
 Et mœstum illacrymat templis ebur : æraque sudant.
 Proluit insano contorquens vortice sylvas
 Fluviorum rex Eridanus , camposque per omnes
 Cum stabulis armenta tulit : nec tempore eodem
 Tristibus , aut extis fibræ apparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cesavit : & altè 485.
 Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
 Fulgura , nec diri toties arsere cometæ.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videre Philippi. 490.
 Nec fuit indignum superis bis sanguine nostro
 Emathiam , & latos Æmi pinguescere campos.
 Scilicèt , & tempus veniet , cum finibus illis
 Agricola , incurvo terram molitus aratro,
 Exesa inveniet scabra rubigine pila: 495.
 Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
 Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Dii patrii , Indigetes , & Romule , Vestaque mater,
 Quæ Thuscum Tiberim , & Romana palatia servas,
 Hunc saltem everso juvenem succurrere sæcio 500.
 Ne prohibete : satis jam pridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus perjuria Trojæ.
 Jam pridem nobis cœli te regia , Cæsar, 505.
 Invidet , atque hominum queritur curare triumphos.
 Quippe ubi fas versum , atque nefas , tot bella per orbem:
 Tam multæ scelerum facies : non ullus aratro
 Dignus honos : squalent abductis arva colonis,

Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes 510.
 Arma ferunt: sævit toto Mars impius orbe.
 Ut cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt se in spatia: & frustra retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neque audit currus habenas. 515.

GEORGICORUM

LIBER II.

Argumentum.

Hic liber tractat rationem vitium colendarum, prætereà præcepta de olea, & aliis arboribus.

HActenus arborum cultas, & sidera cœli:
 Nunc te, Bacche, canam, nec non sylvestria tecum
 Virgulta, & prolem tarde crescentis olivæ.
 Hùc pater ò Lenæ, (tuis hic omnia plena
 Muneribus: tibi pampineo gravidus auctumno
 Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
 Hùc pater ò Lenæ veni, nudataque musto
 Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis;
 Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ 10.
 Sponte sua veniunt, camposque, & flumina latè
 Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ,
 Populus, & glauca cœnentia fronde salicta.

Pars autem posito surgunt de semine: ut altae
 Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
 Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
 Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
 Ut cerasis, ulmisque etiam Parnassia laurus
 Parva sub ingenti matris se subijcit umbra.
 Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
 Sylvarum, fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
 Sunt alii, quos ipse via sibi reperit usus.
 Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
 Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,
 Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos:
 Sylvarumque aliæ pressos propaginis arcus
 Expectant; & viva sua plantaria terra.
 Nil radicis egent aliæ, summumque putator
 Haud dubitat terræ referens mandare cacumen,
 Quin & caudicibus sectis, mirabile dictu,
 Traditur è sicco radix oleagina ligno:
 Et sæpe alterius ramos impunè videmus
 Vertere in alterius, mutataque insita mala
 Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.
 Quare agite, ò proprios generatim discite cultus
 Agricolæ, fructusque feros mollite colendo:
 Neu segnes jaceant terræ, juvat Ismera Baccho
 Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
 Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
 O decus, ò famæ meritò pars maxima nostræ
 Mœcenas, pelagoque volans da vela patenti.
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
 Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
 Ferrea vox: ades, & primi lege litoris oram,
 In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
 Atque per ambages, & longa exorsa tenebo.

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
 Infœcunda quidem, sed læta, & fortia surgunt:
 Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque si quis
 Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis, 50
 Exuerint sylvestrem animum, cultuque frequenti
 In quascumque voces artes, haud tarda sequentur:
 Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
 Nunc altæ frondes, & rami matris opacant, 55
 Crescentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
 Nam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
 Tarda venit, seris factura nepotibus umbram.
 Pomaque degenerant succos oblita priores,
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos. 60
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
 Sed truncis oleæ melius, propagine vites
 Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.
 Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens 65
 Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
 Chaonique patris glandes: etiam ardua palma
 Nascitur, & casus abies visura marinos.
 Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:
 Et steriles platani malos gessere valentes: 70
 Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo
 Flore pyri; glandemque sues fregere sub ulmis.
 Nec modus inserere, atque oculos imponere, simplex
 Nam qua se medio trudent de cortice gemmæ,
 Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso 75
 Fit nodo sinus: hoc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro.
 Aut rursus enodes trunci resecantur, & altè
 Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces

Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens 80.
 Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
 Miraturque novas frondes, & non sua poma.

Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
 Nec salici, Iotoque, nec Idæis cyparissis,
 Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
 Orchades, & radii, & amara pausia bacca
 Pomaque: & Alcinoi sylvæ: nec surculus idem
 Crustumis, Syriisque pyris, gravibusque volemis,
 Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
 Sunt Thasiæ vites, sunt & Mereotides albæ:
 Pinguibus hæc terris habiles, levioribus illæ:
 Et passo Psythia utilio, tenuisque Lageos
 Tentatura pedes olim, vincturaque linguam:
 Purpureæ, præciæque, & quo te carmine dicam
 Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis,
 Sunt etiam Amminæ vites, firmissima vina;
 Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,
 Argitisque minor: cui non certaverit ulla;
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
 Non ego te, mensis, & Diis accepta secundis,
 Transierim, Rhodia, & tumidis, Bumaste, racemis.
 Sed neque quam multæ species, nec nomina quæ sint,
 Est numerus: neque enim numero comprehendere refert:
 Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
 Discere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ.
 Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
 Nosse, quot Jonii veniant ad litora fluctus.
 Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
 Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
 Nascuntur: steriles saxosis montibus orni.
 Litora myrtetis lætissima; denique apertos

Bacchus amat colles : Aquilonem , & frigora taxi.
 Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
 Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos; 115.
 Divisæ arboribus patriæ : sola India nigrum
 Fert ebum : solis est thurea virga Sabæis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque , & bacchas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora Æthiopum molli canentia lana? 120.
 Velleraque ut foliis depeçant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis? ubi aëra vincere summum
 Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ,
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris. 125.
 Media fert tristes succos , tardumque saporem
 Felicis mali : quo non præsentius ullum,
 Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
 Miscuerintque herbas , & non innoxia verba,
 Auxilium venit , ac membris agit atra venena. 130.
 Ipsa ingens arbor , faciemque simillima lauro:
 Et , si non altum late jactaret odorem,
 Laurus erat : folia haud ullis labentia ventis:
 Flos apprimè tenax : animas & olentia Medi
 Ora fovent illo , & senibus medicantur anhelis. 135.
 Sed neque Medorum sylvæ , ditissima terra,
 Nec pulcher Ganges , atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent : non Bactra , neque Indi,
 Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem 140.
 Invertere , satis immanis dentibus Hydri:
 Nec galeis, densisque virum seges horruit hastis.
 Sed gravidæ fruges , & Bacchi Massicus humor
 Implevere : tenent oleæque , armentaue læta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert: 145.
 Hinc

Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
 Victima: sæpe tuo perfusi lumine sacro
 Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
 Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas:
 Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos. 150.
 At rabidæ tigres absunt, & sæva leonum
 Semina: nec miseros fallunt aconita legentes:
 Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
 Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes, operumque laborem, 155.
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaque antiquos subter labentia muros.
 An mare, quod supra memorem, quodque alluit infra?
 Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
 Fluctibus & fremitu assurgens, Benace, marino? 160.
 An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
 Atque indignatum magnis stridoribus æquor?
 Julia qua ponte longo sonat unda refuso?
 Tyrrenus fretisque immittitur æstus Avernis?
 Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla 165.
 Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virum, Marsos, pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligurem, Volcosque verutos
 Extulit: Hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
 Scipiadas duos bello, & te, maxime Cæsar, 170.
 Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
 Magna virum: tibi res antiquæ laudis, & artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fontes, 175.
 Ascraumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingeniis, quæ robor a cuique,
 Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.

Difficiles primum terræ, collesque maligni,
 Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus arvis, 180.
 Palladia gaudent sylva vivacis olivæ.
 Indiciò est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus, & strati baccis sylvestribus agri.
 At, quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
 Quique frequens herbis & fertilis ubere campus: 185.
 Qualem sæpe cava montis convalle solemus
 Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum: quique editus Austro,
 Et felicem curvis invisam pascit aratris:
 Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes 190.
 Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
 Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
 Inflavit cum pinguis, ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lançibus & pandis fumantia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium, vitulosque tueri, 195.
 Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas;
 Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
 Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niveos herboso flumine cygnos.
 Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt: 200.
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
 Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
 Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
 Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes 205.
 Plura domum tardis decedere plaustra juvencis:
 Aut unde iratus sylvam devexit arator,
 Et nemora evertit multos ignava per annos:
 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 Eruit: illæ altum nidis petiere relictis. 210.
 At rudis enituit impulso vomere campus

Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
 Vix humiles apibus casias, roremque ministrat:
 Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
 Creta, negant alios æque serpentibus agros 215.
 Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
 Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres:
 Et bibit humorem, & cum vult ex se ipsa remittit:
 Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
 Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum: 220.
 Illa tibi lætis intexit vitibus ulmos;
 Illa ferax oleæ est: illam experiere colendo,
 Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
 Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
 Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris. 225.
 Nunc quo quamque modo possis cognoscere, dicam
 Rara sit, an supra morem si densa; requiras:
 (Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
 Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo)
 Ante locum capies oculis, alteque jubebis 230.
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
 Si deerunt, rarum; pecorique & vitibus almis
 Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
 Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis, 235.
 Spissus ager: glebas cunctantes, crassaque terga
 Exspecta, & validis terram præscinde juvencis.
 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat) 240.
 Tale dabis specimen: tu spisso vimine qualos,
 Colaque prælorum fumosis deripe tectis.
 Huc ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
 Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis

Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ, 245.
 At sapor indicium faciet manifestus, & ora
 Tristia tentatum sensu torquebit amaror.
 Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
 Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
 Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250.
 Humida majores herbas alit, ipsaque justo
 Lætior: ah! nimium ne sit mihi fertilis illa,
 Neu se prævalidam primis ostendat aristis.
 Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit: 254.
 Quæque levis: promptum est oculis prædiscere nigram,
 Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus
 Difficile est: piceæ tantum, taxique nocentes
 Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
 His animadversis, terram multo ante memento 259.
 Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes.
 Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quam lætum infodias vitis genus: optima putri
 Arva solo: id venti curant, gelidæque pruina,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 At si quos haud ulla viros vigilantia fugit; 265.
 Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
 Arboribus seges, & quo mox digesta feratur,
 Mutata ignorent subito ne semina matrem,
 Quin etiam cœli regionem in cortice signant:
 Ut, quo quæque modo steterit, qua parte calores 270.
 Austrinos tulerit, quæ tergo obverterit Axi,
 Restituant; *adeò in teneris consuescere multum est.*
 Collibus, an plano melius sit ponere vites,
 Quære prius: si pinguis agros metabere campi,
 Densa sere: in denso non signior ubere Bacchus. 275.
 Sin tumulis acclive solum, collesque supinos,
 Indulge ordinibus: nec seciùs omnis in unguem

Arboribus positis secto via limite quadret:
 Ut sæpe ingenti bello cum longa cohortes
 Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto, 280.
 Directæque acies: ac late fluctuat omnis
 Æræ renidenti tellus, nec dùm horrida miscent
 Prœlia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
 Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
 Non animum modo uti pascat prospectus inanem: 285.
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
 Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
 Forsitan, & scrobibus quæ sint fastigia quæras.
 Ausim vel tenui vitem committere sulco:
 Altius, ac penitùs terræ defigitur arbos, 290.
 Æsculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
 Æthereas, tantum radice in tartara tendit.
 Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
 Convellunt: immota manet, multosque per annos
 Multa virum volvens durando sæcula vincit. 295.
 Tum fortes late ramos, & brachia tendens
 Hùc illùc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
 Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:
 Neve inter vites corylum sere: neve flagella 299.
 Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas
 (Tantus amor terræ) nec ferro læde retuso
 Semina: neve oleæ sylvestres insere truncos.
 Nam sæpe incautis pastoribus excedit ignis,
 Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
 Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas, 305.
 Ingentem cœlo sonitum dedit: inde securus
 Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
 Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cœlum picea crassus caligine nubem:
 Præsertim si tempestas à vertice sylvis 310.

Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
 Hoc ubi, non à stirpe valent, cæsæque reverti
 Possunt, atque ima similes revirescere terra:
 Infelix superat foliis oleaster amaris.
 Nec tibi jam prudens quisquam persuadeat auctor, 315.
 Tellurem Borea rigidam spirante movere.
 Rura gelu tum claudit hyems: nec semine jacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ.
 Optima vinetis satio est, cum vere rubenti
 Candida venit avis longis invisæ colubris: 320.
 Prima vel auctumni sub frigora, cum rapidus sol
 Nondum hyemem contigit equis, jam præterit ætas.
 Ver adeo frondi nemorum, ver utile sylvis:
 Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
 Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther 325.
 Conjugis in gremium lætæ descendit, omnes
 Magnus alit magno commistus corpore fœtus.
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
 Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
 Parturit almus ager, Zephyrique tependibus auris 330.
 Laxant arva silius: superat tener omnibus humor.
 Inque novos soles audent se gramina tuto
 Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
 Aut actum cœlo magis Aquilonibus imbrem:
 Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes. 335.
 Non alios prima crescentis origine mundi
 Illuxisse dies; aliumve habuisse tenorem
 Crediderim; ver illud erat, ver magnus agebat
 Orbis, & hybernis parebant flatibus Euri:
 Cum primum lucem pecudes hausere, virumque 340.
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 Immissæque feræ sylvis, & sidera cœlo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,

Si non tanta quies iret frigusque , caloremque
 Inter , & exciperet cœli indulgentia terras. 345.
 Quod superest , quæcumque premes virgulta per
 agros,
 Sparge fimo pingui , & multa memor occule terra:
 Aut lapidem bibulum , aut squalentes infode conchas.
 Inter enim labentur aquæ , tenuisque subibit
 Halitus, atque animos tollent sata: jamque reperti 350.
 Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
 Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres.
 Hoc , ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.
 Seminibus positis , superest deducere terram
 Sæpius ad capita , & duros jactare videntes : 355.
 Aut presso exercere solum sub vomere , & ipsa
 Flectere luctantes iuter vineta juvencos.
 Tum leves calamos , & rasæ hastilia virgæ,
 Fraxineasque aptare sudes , furcæque bicornes,
 Viribus eniti quarum , & contemnere ventos 360.
 Assuescant , summasque sequi tabulata per ulmos.
 Ac dum prima novis adolescit frondibus ætas,
 Parcendum teneris : & dum se lætus ad auras
 Palmes agit , laxis per purum immissus habenis,
 Ipsa acies falcis nondum tentanda , sed uncis 365.
 Carpendæ manibus frondes , interque legendæ.
 Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
 Exierint; tunc stringe comas , tunc brachia tonde:
 Ante reformidant ferrum , tunc denique dura
 Exercet imperia , & ramos compesce fluentes. 370
 Texendæ sepes etiam , & pecus omne tenendum est:
 Præcipue dum frons tenera , imprudensque laborum:
 Cui , super indignas hyemes , Solemque potentem,
 Sylvestres uri assidue , capræque sequaces
 Illudunt : pascuntur oves , avidæque juvencæ. 375.
 Fir-

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
 Infœcunda quidem, sed læta, & fortia surgunt:
 Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque si quis
 Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis, 50.
 Exuerint sylvestrem animum, cultuque frequenti
 In quascumque voces artes, haud tarda sequentur:
 Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
 Nunc altæ frondes, & rami matris opacant, 55.
 Crescentique adimunt foetus, uruntque ferentem.
 Nam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
 Tarda venit, seris factura nepotibus umbram.
 Pomaque degenerant succos oblita priores,
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos. 60.
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
 Sed truncis olæ melius, propagine vites
 Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.
 Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens 65.
 Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
 Chaonique patris glandes: etiam ardua palma
 Nascitur, & casus abies visura marinos.
 Inseritur vero ex foetu nucis arbutus horrida:
 Et steriles platani malos gessere valentes: 70.
 Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo
 Flore pyri; glandemque sues fregere sub ulmis.
 Nec modus inserere, atque oculos imponere, simplex
 Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
 Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso 75.
 Fit nodo sinus: hoc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro.
 Aut rursus enodes trunci resecantur, & altè
 Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces

Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens 80.
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,

Miraturque novas frondes, & non sua poma.

Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,

Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis,

Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,

Orchades, & radii, & amara pausia bacca

Pomaque: & Alcinoi sylvæ: nec surculus idem

Crustumis, Syriisque pyris, gravibusque volemis,

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,

Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mereotides albæ:

Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ:

Et passo Psythia utilio, tenuisque Lageos

Tentatura pedes olim, vincturaque linguam:

Purpureæ, præciæque, & quo te carmine dicam

Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis,

Sunt etiam Amminæ vites, firmissima vinas;

Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,

Argitisque minor: cui non certaverit ulla;

Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.

Non ego te, mensis, & Diis accepta secundis,

Transierim, Rhodia, & tumidis, Bumaste, racemis.

Sed neque quam multæ species, nec nomina quæ sint,

Est numerus: neque enim numero comprehendere refert:

Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem

Discere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ.

Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,

Nosse, quot Jonii veniant ad litora fluctus.

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.

Fluminibus salices, crassisque paludibus alni

Nascuntur: steriles saxosis montibus orni.

Litora myrtetis lætissima; denique apertos

Dant alios aliæ fœtus : dant utile lignum
 Navigiis pinos , domibus cedrosque cupressosque:
 Hinc radios trivere rotis , hinc tympana plaustris
 Agricolæ , & pandas ratibus posuere carinas. 445.
 Viminibus salices fœcundæ : frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastilibus : & bona bello
 Cornus : Ityræos taxi torquentur in arcus.
 Nec tilia leves , aut torno rasile buxum,
 Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto. 450.
 Nec non & torrentem undam levis innatat albus
 Missa Pado : nec non & apes examina condunt,
 Corticibusque cavis , vitiosæque ilicis alveo.
 Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
 Bacchus & ad culpam causas dedit : ille furentes 455.
 Centauros leto domuit , Rhætumque , Pholumque,
 Et magno Hylæum Lapithis cratera minantem.
 O fortunatos nimium , sua si bona norint,
 Agricolas : quibus ipsa procul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum justissima tellus. 460.
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis vomit ædibus undam,
 Nec varios inhiant pulchra testitudine postes,
 Illusasque auro vestes , Ephyreiaque æra,
 Alba nec Assyrio fucatur lana veneno. 465.
 Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
 At secura quies , & nescia fallere vita,
 Dives opum variarum : at latis otia fundis,
 Speluncæ , vivique lacus ; at frigida Tempe,
 Mugitusque bouum , molesque sub arbore somni 470.
 Non absunt : illic saltus , ac lustra ferarum,
 Et patiens operum , parvoque assueta juvenus:
 Sacra Deum , sanctique patres : extrema per illos
 Justitia , excedens terris , vestigia fecit.

Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 Accipiant; cœliquæ vias, & sidera monstrent:
 Defectus Solis varios, Lunæque labores:
 Unde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
 Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant: 480.
 Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
 Hyberni; vel quæ tardis mora noctibus obstet:
 Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis:
 Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes: 485.
 Flumina amen, sylvasque inglorius, ò ubi campi,
 Sperchiusque, & virginibus bacchata Lacænis
 Taygeta! ò qui me gelidis in vallibus Hæmi
 Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas, 490.
 Atque metus omnes, & inexorabile fatum
 Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari:
 Fortunatus & ille, Deos qui novit agrestes,
 Panaque, Sylvanusque senem, Nymphasque sorores.
 Illum non populi fascēs, non purpura regum 495.
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres:
 Aut conjurato descendens Deus ab Istro:
 Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
 Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
 Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura 500.
 Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
 Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
 Sollicitant alii remis freta cæca; ruuntque
 In ferrum; penetrant aulas, & lumina regum:
 Hic petit excidiis urbem, miserosque Penates, 505.
 Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.
 Condit opes alius, defossoque incubat auros

Hic stupet attonitus rostris : hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatur enim plebisque , patrumque)
 Corripuit : gaudent perfusi sanguine fratrum, 510.
 Exilioque domos , & dulcia limina mutant;
 Atque alio patriam quærunt sub Sole jacentem.
 Agricola incurvo terram dimovit aratro,
 Hinc anni labor , hinc patriam , parvosque nepotes
 Sustinet : hinc armenta boum, meritosque juvencos.
 Nec requies , quin aut pomis exuberet annus, 516.
 Aut foetu pecorum , aut Cerealis mergite culmi,
 Proventuque oneret sulcos , atque horrea vincat.
 Venit hyems , teritur Sicyonia bacca trapetis;
 Glande sues læti redeunt , dant arbuta sylvæ; 520.
 Et varios ponit foetus auctumnus ; & altè
 Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 Interea pendent dulces circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus , ubera vaccæ
 Lactea demittunt , pinguesque in gramine læto 525.
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agitat festos , fususque per herbam,
 Ignis ubi in medio , & socii cratera coronant.
 Te libans , Lenæ , vocat : pecorisque magistris
 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo: 530.
 Corporaque agresti nudant prædura palæstra.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 Hanc Remus , & frater : sic fortis Etruria crevit,
 Scilicet , & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septemque una sibi muro circumdedit arces: 535.
 Ante etiam sceptrum Dictæi regis , & ante
 Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Nec dum etiam audierant inflari classica , nec dum
 Impositos duris crepitare incudibus enses. 540.
 Sed

Sed nos immensum spatii confecimus æquor:
Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

GEORGICORUM

LIBER III.

Argumentum.

Tertius liber continet descriptionem animantium, equorum, & boum, & aliarum bestiarum, quarum est maximus usus.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso: vossylvæ, amnesque Lycoei
Cetera, quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia jam vulgata, quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras? 5.
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora:
Primus ego in patriam mecum (modo vita supersit) 10.
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas. 15.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Cunc-

Cuncta mihi, Alpheum linquens, lucosque Molorchi,
 Cursibus, & crudo decernet Gracia cæstu. 20.
 Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
 Dona feram. Jam nunc sollemnes ducere pompas
 Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos:
 Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
 Purpurea intexti tollant aulæa Britanni. 25.
 In foribus pugnam ex auro, solidoque elephanto
 Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini.
 Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
 Nilum, ac navali surgentes ære columnas:
 Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem, 30.
 Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis:
 Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa,
 Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
 Stabant & Parii lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis 35.
 Nomina, Trosque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
 Invidia infelix Furias, amnemque severum
 Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
 Immanemque rotam, & non exsuperabile saxum.
 Interea Dryadum sylvas, saltusque sequamur 40.
 Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 Te sine nil altum mens inchoat; en age segnes
 Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
 Taygetique canes, comitrixque Epidaurus equorum,
 Et vox assensu nemorum ingeminata remugit. 45.
 Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
 Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
 Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
 Seu quis Olympiæ miratus præmia palmæ,
 Pascit equos; seu quis fortes ad aratra juvencos; 50.
 Corpora præcipuè matrum legat, optiva torvæ

Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
 Et cursum tenus à mento palearia pendent.
 Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
 Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
 Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo:
 Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
 Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
 Et gradiens ima vertit vestigia cauda.
 Ætas Lucinam, justosque pati Hymenæos
 Desinit ante decem post quatuor incipit annos:
 Cetera nec fœturæ habilis, nec fortis aratri.
 Interea, superat gregibus dum læta juvenus,
 Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
 Atque Æliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.
 Semper erunt; quarum mutari corpora malis,
 Semper enim refice: ac ne post amissa requiras,
 Anteveni, & sobolem armento sortire quotannis.
 Nec non & pecori est idem delectus equino.
 Tu modo quos in spem statuis submittere gentis,
 Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
 Continuo pecoris generosi pullus in arvis
 Altius ingreditur, & mollia crura reponit;
 Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
 Audet, & ignoto esse committere pontis.
 Nec vanos horret strepitus, illi ardua cervix,
 Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga,
 Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
 Spadices, glaucique: color deterrimus albis,
 Et gilvo, tum siqua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit, micat auribus, & tremat artus,

Collectumque premens volvit sub naribus ignem. 85
 Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo:
 Et duplex agitur per lumbos spina, cavatque
 Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis,
 Cyllarus; & quorum Graji meminere poetæ: 90.
 Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
 Talis & ipse jubam cervice effudit equina
 Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
 Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
 Hunc quoque ubi aut morbo gravis, aut jam segnior
 annis
 Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venerem senior, frustra que laborem
 Ingratum trahit & si quando ad prælia ventum est,
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit. Ergo animos, ævumque notabis 100.
 Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentem:
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
 Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
 Corripuere, rumpuntque effusi carcere currus?
 Cum spes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit 105.
 Corda pavor pulsans, illi instant verberere torto,
 Et proni dant lora; volat vi fervidus axis:
 Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
 Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras:
 Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ 110.
 Tollitur: humescunt spumis, flatuque sequentum.
 Tântus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
 Primus Erichthonius, currus, & quatuor ausus
 Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.
 Frena Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedere 115.
 Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis

GEORGICOR. LIB. III.

Insultare solo, & gressus glomerare superbos,
 Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri
 Exquirunt, calidumque animis, & cursibus acrem:
 Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
 Et patriam Epirum referat fortesque Mycenæ,
 Neptunique ipsa deducat origine gentem.
 His animadversis, instant sub tempus, & omnes
 Impendunt curas densa distendere pingui,
 Quem legere ducem & pecori dixere maritum:
 Florentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
 Farraque, ne blando hequeant superesse labori,
 Invalidique patrum referant jejunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
 Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
 Sollicitat, frondesque negat, & fontibus arcet.
 Sæpe etiam cursu quatiunt, & sole fatigant,
 Cum graviter tonsis gemit arva frugibus, & cum
 Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
 Sit genitali arvo, & sulcos obliquet inertes:
 Sed raptat sitiens Venerem, interiusque recondat,
 Rursus cura patrum cadere, & succedere, matrum
 Incipit, exactis gravidæ cum mensibus errat
 Non illas gravibus quisquam juga ducere palustris,
 Non saltu superare viam sit passus, & acri
 Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
 Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum
 Flumina muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
 Speluncæque tegant; & saxea procubet umbra.
 Est lucus Silan circa, ilicibusque virentem
 Plurimus Alburnum volitans: cui nomen Asilo
 Romanum est, œstron Graji vertere vocantes:
 Asper, acerba sonans, quo tota exterrita sylvis

Desugiunt armenta : furit mugitibus æther 150.
 Concussus, sylvæque & sicci ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachiz Juno pestem meditata juvenæ
 Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
 Arcebis gravido pecori, armenta que pasces 155.
 Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris,
 Post partum, cura, in vitulos traducitur omnis:
 Continuoque notas & nomina gentis inurant:
 Et quos aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris servare sacris, aut scindere teriam, 160.
 Et campum horrentem fractis invertere glebis.
 Cetera pascuntur virides armenta per herbas.
 Tu quos ad studium, atque usum formabis agrestem,
 Jam vitulos hortare; viamque insiste domandi,
 Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas. 165.
 Ac primùm laxos tenuis de vimine circos
 Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
 Servitio assuerint, è torquibus aptos
 Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.
 Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes 170.
 Per terram, & summo vestigia pulvere signent.
 Post valido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, & junctos temo trahat æreus orbis,
 Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
 Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem. 175.
 Sed frumenta manu carpes sata, nec tibi foetæ
 More patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ:
 Sed tota indulces consumunt ubera natos.
 Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
 Aut Alpheæ rotis prælabi flumina Pisæ, 180.
 Et Jovis in luo currus agitare volantes:
 Primus equi labor est, animos atque arma videre

Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
 Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonantes.
 Tum magis, atque magis blandis gaudere magistri
 Laudibus, & plausæ sonitum cervis amare.
 Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
 Audiatur, inque vicem det mollibus ora capistris
 Invalidus, jam jamque tremens, etiam inscius ævis
 At, tribus exactis, ubi quarta accesserit ætas,
 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
 Compositis, sinuetque alterna volumina crurum:
 Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
 Provocet; ac per aperta volans, ceu liber habenis.
 Æquora vix summa vestigia ponat arena.
 Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida differe
 Nubila: tum segetes altæ, campique natantes
 Lentibus horrescunt flabris, summæque sonorem
 Dant sylvæ, longique urgent ad licora fluctus:
 Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
 Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
 Sudabit spatia, & spumas ager ore cruentas,
 Belgica vel molli melius feret esseda collo,
 Tum demum crassa magnum farragine corpus
 Crescere jam domitis sinito namque ante domandum
 Ingentes tollent animos: prensique negabunt
 Verberea lenta pati, & duris parere lupatis.
 Sed non ulla magis vires industria firmat,
 Quam venerem, & cæci stimulos avertere amoris
 Sive bouum, sive est cui gratior usus equorum:
 Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
 Pascua post montem oppositum, & trans flumina lata.
 Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
Capit enim vires paullatim, uritque videndo

Femina nec nemorum patitur meminisse, nec herbae.
 Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes,
 Pascitur in magna sylva formosa juvenca:
 Illi alternantes multa vi proelia miscent 220.
 Vulneribus crebris; lavit ater corpora sanguis:
 Versaque in obnixos urgentur cornua, vasto
 Cum gemitu: reboant silvæque & Magnus Olympus.
 Nec mos bellantes una stabulare: sed alter
 Victus abit, longequè ignotis exulat oris, 225.
 Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
 Victoris, tum quos amisit inultus amores:
 Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
 Ergo omni cura vires exercet, & inter
 Dura jacet pernox instrato saxa cubili, 230.
 Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta:
 Et tentat sese; atque irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
 Ictibus: & sparsa ad pugnam proludit arena.
 Post, ubi collectum robur, viresque receptæ, 235.
 Signa movet, precepsque oblitum fertur in hostem;
 Fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto,
 Longius ex altoque sinum trahit: utque volutus
 Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
 Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda 240.
 Vorticibus, nigramque altè subjectat arenam.
 Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque
 Et genus æquorum, pecudes: pictæque volucres,
 In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita læna 245.
 Sævior erravit campis: nec funera vulgo
 Tam multa informes ursi, stragemque dedere
 Per sylvas tum sævus aper, tum pessima tigris:

Heu ! male tum Lybiæ solis erratur in agris.
 Nonne vides , ut tota tremor pertinet equorum
 Corpora , si tantum notas odor attulit auras ?
 At neque eos jam frena virum , nec verbera sæva,
 Non scopuli , rupesque cavæ , atque objecta retardant
 Flumina , correptosque unda torquentia montes.
 Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus ,
 Et pede prosubigit terram , fricat arbore costas,
 Atque hinc , atque illinc humeros ad vulnera durat.
 Quid juvenis , magnum cui versat in ossibus ignem
 Durus amor ? nempe abruptis turbata procellis
 Cæca nocte natat serus freta : quem super ignes
 Porta tonat cœli , & scopulis illisa reclamant
 Æquora , nec miseri possunt revocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid Lynces Bacchi variæ , & genus acre luporum
 Atque eanum ? quid , quæ imbelles dant proelia cervi
 Scilicèt ante omnes furor est insignis equarum :
 Et mentem Venus ipsa dedit , quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara , transque sonantem
 Ascanium : superant montes , & flumina tranant :
 Continuòque avidis ubi subdita flamma medullis,
 (Vere magis : quia verè redit calor ossibus) illæ
 Ore , omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantque levés auras : & sæpe sine ullis
 Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
 Saxa per & scopulos & depressas convalles
 Diffugiunt : non , Eure , tuos , neque Solis ad ortus :
 In Boream , Caurumque , aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur , & pluvio contristat frigore cœlum .
 Hinc demùm Hippomanes vero quod nomine dicunt
 Pastores : lentum distilat ab inguine virus :

Hippomanes, quod sæpe male legere novercæ,
 Misueruntque herbas, & non innoxia verba.
 Sed fugit interea, *fugit irreparabile tempus,*
 Singula dum capti circumvectamur amore. 285.
 Hoc satis armentis: superat pars altera curæ.
 Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
 Hic labor: hinc laudem fortes sperate coloni.
 Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
 Quam sit, & angustis hinc addere rebus honorem: 290.
 Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
 Raptar amor: juvat ire jugis, qua nulla priorem
 Castaliam molli divertitur orbita clivo.
 Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
 Incipiens stabulis edico in mollibus herbam 295.
 Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
 Et multa duram stipula, filicumque manipulis
 Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
 Molle pecus, febremque ferat, turpesque podagras.
 Post hinc digressus, jubeo frondentia capris 300.
 Arbuta sufficere, & fluvios præbere recentes,
 Et stabula à ventis hyberno opponere Soli
 Ad medium conversa diem, cum frigidus olim
 Jam cadit, extremoque irroret Aquarius anno.
 Hæc quoque non cura nobis levioze tuenda: 305.
 Nec minor usus erit, quamvis Milesia magno
 Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc arboles: hinc largi copia lactis.
 Quam magis ex hausto spumaverit ubere mulctra,
 Læta manis pressis manabant flumina mammis. 310.
 Nec interea barbas, incanaque menta
 Cyniphii tondent hirci, setasque comantes
 Usus in castrorum, & miseris velamina nautis.
 Pascuntur vero sylvas, & summa L. cæi.

Horrentesque rubos, & amantes ardua dumos. 315⁹
 Atque ipsæ memores redeunt in tecta: suosque
 Ducunt, & gravido superant vix ubere limen.
 Ergo omni studio glaciem, ventosque nivales,
 Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
 Avertes: victumque feres, & virgea lætus 320.
 Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

At vero Zephyris cum læta vocantibus ætas:
 In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittes:
 Luciferi primo cum sidere frigida rura 324.
 Carpatum: dum trane novum, dum gramina canent:
 Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
 Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit horas
 Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ:
 Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
 Currentem ilignis potare canalibus undam: 330.
 Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
 Sicubi magni Jovis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
 Illicibus crebis sacra nemus accubet umbra:
 Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus 335.
 Solis ad occasum: cum frigidus aëra vesper
 Temperat, & saltus reficit jam roscida Luna:
 Litora que halcyonem resonant, & achantida dumis:
 Quid tibi pastores Lybæ: quid pascua versu
 Prosequar, & raris habitata mapalia tectis? 340.
 Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine mensem
 Pascitur, idque pecus longa in deserta sine ullis
 Hospitiis: tantum campi jacet, omnia secum
 Armentarius Afer agit, rectumque, laremque,
 Arma que Amyclæumque canem, cressamque phare-
 tram. 345.
 Non secus ac patris acer Romanus in armis

Injusto sub fasce viam cum carpit, & hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris.
 At non, quas Scythiæ gentes, Mœoticaque unda,
 Turbidus & torquens flaventes Ister arenas: 350.
 Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem
 Illic clausa tenent stabulis armenta: neque ullæ
 Aut herbæ campo apparent, aut arbores frondes:
 Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
 Terra gelu latè, septemque assurgit in ulnas. 355.
 Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
 Tum Sol pallentes haud umquam discutit umbras:
 Nec cum investus equis altum petit æthera, nec cum
 Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum. 360.
 Concresecunt subitæ currenti in flumine crustæ.
 Undaque jam tergo ferratos sustinet orbis,
 Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris:
 Æraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
 Indutæ, caduntque securibus humida vina:
 Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ: 365.
 Stiriæque impexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non secius aëre ningit.
 Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum: consertoque agmine cervi
 Torpent mole nova, & summis vix cornibus extant. 370.
 Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
 Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ.
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
 Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
 Cædunt, & magno læti clamore reportant. 375.
 Ipsi in defossis specubus, securo sub alta
 Otia agunt terra, congestaque robora, tutasque
 Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti

Fermento , atque acidis imitantur vitea sorbis. 380.
 Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
 Gens effrena virum Riphæo tunditur Euro:
 Et pecudum fulvis velantur corpora setis.
 Si tibi lanicium curæ , primum aspera sylva.
 Lappæque , tribulique absint : fuge pabula læta. 385.
 Continuòque greges villis lege mollibus albos.
 Illum autem , (quamvis aries sicut candidus ipse)
 Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
 Rejice , ne maculis infuscet vellera pullis
 Nascentum : plenoque alium circumspice campo. 390.
 Munere sic niyeo lanæ (si credere dignum est)
 Pan deus Arcadiæ captam te , Luna , fefellit,
 In nemora alta vocant : nec tu aspernata vocantem.
 At cui lactis amor , cytisum , lotosque frequentes,
 Ipse manu , salsasque ferat præsepibus herbas. 395.
 Hinc & amant fluvios magis , & magis ubera tendunt:
 Et salis occultum referunt in lacte saporem.
 Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
 Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
 Quod surgente die mulsero , horisque diurnis, 400.
 Nocte premunt : quod jam tenebris & sole cadente,
 sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
 Aut parco sale contingunt , hyemique reponunt.
 Nec tibi cura canum fuerit postrema : sed una
 Veloces Spartæ catulos , acremque Molossum 405.
 Pasce sero pingui , numquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem , incursusque luporum,
 Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
 Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
 Et canibus leporem , canibus venabere damas; 410.
 Sæpe volutabris pulsos sylvestribus apros
 Latratu turbabis agens : montesque per altos

Ingentem clamore premes ad retia cervum.
 Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,
 Galbaneoque agitare graves nidore chelydros, 415.
 Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
 Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:
 Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbræ,
 Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
 Fovit humum, cape saxa manu, capere robora pastor:
 Tollentemque minas, & sibila colla tumentem 421.
 Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit altæ,
 Cum mediæ nexus, extremæque agmina caudæ
 Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimos orbes.
 Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis, 425.
 Squamea convolvens sublato pectore terga,
 Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
 Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
 Verè madent udo terræ ac pluvialibus Austris,
 Stagna colit: ripisque habitans hic piscibus atram 430.
 Improbus ingluviem, ranisque loquacibus explet.
 Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt,
 Exilit in siccum; & flammantia lumina torquens
 Sævitur agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
 Ne mihi tum molles sub dio carpere somnos, 435.
 Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas,
 Cum, positis novus exuviis, nitidusque juventa
 Volvitur, aut catulos testis, aut ova relinquens
 Arduus ad Solem, & linguis micat ore trisulcis.
 Morborum quoque te causas, & signa docebo, 440.
 Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
 Altius ad vivum persedit, & horrida cano
 Bruma gelu: vel cum tonsis illotus adhæsit
 Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
 Dulcibus iccirco pluviis pecus omne magistri 445.
 Per-

Perfundunt: iudisque aries in gurgite villis
 Mersatur, missusque secundo defluit amni.
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
 Et spumas miscent argenti: vivaque sulphura,
 Idæasque pices, & pingues unguine ceras, 450.
 Scillamque helleborosque graves, nigrumque bitumen,
 Non tamen ulla magis presens fortuna laborum est,
 Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Ulceris os, *alitur vitium, vivitque tegendo.*
 Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor 455.
 Abnegat; & meliora Deos sedet omnia poscens.
 Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cum furit, atque artus depascitur arida febris;
 Profuit incensos æstus avertere, & inter
 Ima ferire pedis salientem sanguine venam: 460.
 Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
 Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
 Et lac concretum cum sanguine potat equino.
 Quum procul aut molli succedere sæpius umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignavius herbas, 465.
 Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
 Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
 Continuo ferro culpam compesce, prius quam
 Dira per incautum serpant contagia vulgus.
 Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbo,
 Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi 470.
 Corpora corripunt: sed tota æstiva repente,
 Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine
 gentem,
 Tum sciat aërias Alpes, & Norica siquis
 Castella in tumulis, & Japidis arva Timavi; 475.
 Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
 Pastorum, & longe saltus lateque vacantes.

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque auctumni incanduit æstu: 459.
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
 Corripuitque lacus, infecit pabula tabo:
 Nec via mortis erat simplex: sed ubi ignea venis
 Omnibus acta sitis, miseros abduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidos liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat. 485.
 Sæpe in honore deum medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros:
 Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
 Inde neque impositis ardet altaria fibris, 490.
 Nec responsa potest consultus reddere vates:
 Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultris,
 Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
 Hinc lætis virtuli vulgo moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt, 495.
 Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
 Tussis anhela sues, faucibus angit obesis.
 Labitur infelix studiorum, atque immemor herbæ
 Victor equus: fontesque avertitur, & pede terram
 Crebra ferit: demissæ aures, incertus ibidem 500.
 Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
 Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
 Sin in processu cœpit crudescere morbus,
 Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto 505.
 Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
 Illa singultu tendunt: ite naribus ater
 Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.
 Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos: ea visa salus morientibus una. 510.

Mox erat poc ipsum exitio : Furiisque reſecti
 Ardebant : ipſique ſuos jam morte ſub ægra
 (Dii meliora piis , erroremque hoſtibus illum)
 Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
 Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus 515.
 Concidit , & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus , it triftis arator,
 Mœrentem abjungens fraterna morte juventum,
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra. 519.
 Non umbræ altorum nemorum , non mollia poſſunt
 Prata movere animum , non qui per ſaxa volutus
 Purior electo campum petit amnis ; at ima
 Solvuntur latera , atque oculos ſtupor urget inertes:
 Ad terramque fluit devexo pondere cervix. 524.
 Quid labor ? aut benefacta juvant ? quid vomere terras
 Invertiſſe graves ? atqui non Maſſica Bacchi
 Munera , non illis epulæ nocuere repoſtæ.
 Frondibus , & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
 Pocula ſunt fontes liquidi , atque exercita curſu
 Flumina ; nec ſomnos abrumpit cura ſalubres. 530.
 Tempore non alio , dicunt , regionibus illis
 Quæſitas ad ſacras boves Junonis & uris
 Imparibus ductos alta ad donaria curruſ.
 Ergo ægre raſtris terram rimantur , & ipſis
 Unguibus infodiunt fruges : montesque per altos 535.
 Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
 Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
 Nec gregibus nocturnus obambulat : acrior illum
 Cura domat , timidi damæ , cervique fugaces.
 Nunr interque canes , & circum teſta vagantur. 540.
 Jam maris immenſi prolem , & genus omne natantum
 Litore iu extremo , ceu naufraga corpora , fluctus
 Proluit : inſolitæ fugiunt in flumina Phocæ.

Interit & curvis frustra defensa latebris
 Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri. 545.
 Iphis est aër avibus non equus, & illæ
 Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
 Præterea, nec jam mutari pabula refert:
 Quæsitæque nocent artes: cessere magistri,
 Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus. 550.
 Sævit & in lucem Stygiis emissa tenebris
 Pallida Tisiphone: morbus agit ante metumque,
 Inque dies avidum surgens caput altius effert.
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arentesque sonant ripæ, collesque supini. 555.
 Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
 Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
 Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flamma, 560.
 Nec tondere quidem morbo, illuvieque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 Verum etiam invisos si quis tentaret amictus,
 Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti 565.
 Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

GEORGICORUM

LIBER IV.

Argumentum.

Quartus liber apum curam, mellificiique rationem
habet.

Protinùs aërii mellis caelestia dona
Exsequar, hanc etiam, Mœcenas, adspice partem.

Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prœlia dicam. 5.

In tenui labor, at tenuis non gloria: si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.

Principio sedes apibus, statioque petenda,
Quò neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves, hædique præ-
tulci

Floribus insultent, aut errans bucula campo 10.
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.

Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, Meropesque, aliæque volucres, 15.

Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasque volantes

Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, & stagna virentia musco

Adsint, & tenuis fugiens per gramina rivus: 20.
F Pal.

Palmaque vestibulum, aut ingens oleaster obumbret: 20.
 Ut cum prima novi ducent examina reges
 Vere suo, laudetque favis emissa Juventus,
 Vicina invitet decedere ripa calori;
 Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
 In medium, seu stabit iners, seu profluit humor, 25.
 Transversas salices, & grandia conjice saxa:
 Pontibus ut crebris possint consistere, & alas
 Pandere ad æstivum solem, si forte morantes
 Sparserit, aut præceps Neptuno immiserit Eurus.
 Hæc circum casæ virides, & olentia latè 30.
 Serpylla, & gravitè spirantis copia thymbræ
 Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearia vimini texta,
 Augustos habeant aditus: nam frigore mella 35.
 Cogit hiems, eadem calor liquefacta remittit.
 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illa
 Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
 Spiramenta linunt, fucoque, & floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten, 40.
 Et visco, & Phrygia servant pice lentius Idæ.
 Sæpe etiam effosis, si vera est fama, latebris
 Sub terra fodere larem: penitusque repertæ
 Pomicibusque cavis, exesæque arboris antro:
 Tu tamen & levi rimosa cubilia limo 45.
 Unge, fovens circum, & raras superinjice frondes.
 Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
 Ure foco caneros, altæ neu crede paludi:
 Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago 50.
 Quod superest: ubi pulsam hyemem Sol aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit,

Illæ continuò saltus, sylvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, & flumina libant
 Summa leves: hinc nescio qua dulcedine lætæ
 Progeniem, nidosque fovent: hinc arte recentes
 Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
 Hinc, ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
 Contemplator: aquas dulces, & frondea semper
 Tecta petunt: huc tu jussos adspere sapes,
 Trita Mellisphylla, & Cerinthæ ignobile gramen:
 Tinnitusque cie, & Matris quate cymbala circum.
 Ipsæ consident medicatis sedibus; ipsæ,
 Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint; (nam sæpe duobus
 Regibus incessit magno discordia motu)
 Continuuòque animos vulgi, & trepidantia bello
 Corda licet longe præsciscere: namque morantes
 Martius ille æris ranci canor increpat, & vox
 Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.
 Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant;
 Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos:
 Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergo ubi ver noctæ sudum, camposque patentes,
 Erumpunt portis; concurritur; æthere in alto
 Fit sonitus; magnum mistæ glomerantur in orbem,
 Præcipientesque cadunt: non densior aère grando,
 Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore versant:
 Usque adeò obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
 Aut hos versa fuga victor dare terga coegit.

Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
 Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
 Verum, ubi ductores acie revocaveris ambos.
 Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
 Dede neci: melior vacua sine regnet in aula, 90.
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
 (Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
 Et rutilus clarus squamis: ille horridus alter
 Desidia, datamque trahens inglorius alvum.
 Ut binæ regum facies, ita corpora gentis; 95.
 Namque aliæ turpes horrent: ceu pulvere ab alto
 Cum venit, & terram succo sputat ore viator
 Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant,
 Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis:
 Hæc potior soboles: hinc cœli tempore certo 100.
 Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
 Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.
 At cum incerta volant, cœloque examina ludunt,
 Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt:
 Instabiles animos ludo prohibebis inani. 105.
 Nec magnus prohibere labor, tu regibus alas
 Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum
 Ire iter, aut castis audebit vellere signa:
 Invitent croceis halantes floribus horti,
 Et custos furum, atque avium, cum falce saligna 110.
 Hellespontiæcæ servet tutela Priapi.
 Ipse thymum, pinosque ferens de montibus altis,
 Tecta serat late circum cuit talia curæ:
 Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
 Figat humo plantas, & amicos irriget imbres. 115.
 Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
 Vela traham, & terris festinem advertere proram.
 Forcitan & pinguis hortos quæ cura colendi

Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti:
 Quoque modo potis gauderent intyba rivis, 120.
 Et viridis apio ripæ: tortusque por herbam
 Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
 Narcissum, aut flexi tacuistem vimen achanthi,
 Pallentesque hederas, & amantes litora myrtos.
 Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis, 125.
 Qua niger humectat flaventia culta Galesus,
 Corycium vidisse senem: cui pauca relictæ
 Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
 Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum 130.
 Lilia, vernasque premens, vescumque papaver,
Regum æquabat opes animis; seraque revertens
 Nocte domum, dapibus mensas onerabat ineemptis.
 Primus vere rosam, atque auctumno carpere poma:
 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa 135.
 Rumperet, & claciæ cursus frenaret aquarum:
 Ille comam mollis jam tunc tondebat achanti
 Æstatem increpitans seram, Zephyrosque morantes:
 Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
 Primus abundare, & spumantia cogere pressis 140.
 Mella favis: illi tiliæ atque uberrima pinus:
 Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem auctumno masura tenebat.
 Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
 Eduramque pyrum, & spinos jam pruna ferentes, 145.
 Jamque ministrantem platanum potantibus umbram:
 Verum hæc ipse equidem spatiis disclusus iniquis,
 Prætereo, atque aliis post commemoranda relinquo.
 Nunc age, naturas apibus, quas Jupiter ipse
 Addidit, expediam: pro qua mercede canores
 Curetum sonitus, crepitantiaque æra sequuntæ, 150.

Dictæo cœli regem pavere sub antro.
 Solæ communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum:
 Et patriam solæ, & certos novere Penates:
 Venturæque hyemis memores, æstare laborem
 Expetiuntur, & in medium quærita reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
 Exercentur agris: pars intra septa domorum
 Narcissi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
 Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
 Suspendunt ceras: aliæ spem gentis, adultos
 Educunt fœtus: aliæ purissima mella
 Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
 Inque vicem speculantur aquas, & nubila cœli:
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
 Cum properant, alii taurinis follibus auras
 Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
 Æra lacu; gemit impositis incudibus Æna.
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum:
 Non aliter (si parva licet componere magnis)
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo grandævus oppida curæ,
 Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
 At fessæ multa referunt se nocte minores,
 Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim,
 Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
 Omnibus una quis operum, labor omnibus unus.

Mane ruunt portis : nusquam mora : rursus easdem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis 185.
 Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
 Fit sonitus, mussantque oras, & limina circum.
 Post, ubi jam thalamis se composuerè, siletur
 In noctem, fesosque sopor suus occupat artus.
 Nec verò à stabulis pluvia impendente recedunt 190.
 Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
 Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusque breves tentant; & sæpe lapillos,
 Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburræ
 Tollunt; his sese per inania nubila librant. 195.
 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
 In Venerem solvunt, aut foetus nixibus edunt:
 Verum ipsæ foliis natos, & suavibus herbis
 Ore legunt: ipsæ regem, parvosque Quirites 200,
 Sufficiunt, aulasque, & cerea regna refingunt.
 Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
 Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere.
 Tanctus amor florum, & generandi gloria mellis.
 Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævis 205,
 Excipiat, (neque enim plus septima ducitur ætas)
 At genus immortale manet: multosque per annos
 Stat fortuna domus, & avi numerantur favorum.
 Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hidaspes 210,
 Observant; rege incolumi, mens omnibus una est:
 Amisso, rupere fidem; constructaque mella
 Diripuerè ipsæ, & crates solvere favorum.
 Ille operum custos: illum admirantur, & omnes
 Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes, 215.
 Et sæpe attollunt humoris, & corpora bello

Objectant, pulcramque petunt per vulnerâ mortem.
 His quidam signis, atque hæc exempla sequuti,
 Esse apibus partem divinæ mentis, & haustus
 Æthereos dixere: deum namque ire per omnes 220.
 Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum:
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
 Quemque sibi tennes nascentem arcessere vitas.
 Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
 Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare 225.
 Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.
 Si quando sedem angustam, servataque mella
 Thesauris relines, prius haustus sparsus aquarum
 Ore fove, fumosque manu prætende sequaces.
 Bis gravidos cogunt foetus: duo tempora messis: 230.
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Pleias, & Oceani spertos pede reppulit amnes:
 Aur eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi,
 Tristior hibernas cœlo descendit in undas,
 Illis ira modum supra est: læsæque venenum 235.
 Morsibus inspirant, & spicula cæce relinquunt,
 Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt.
 Sin duram metues hyemem, parcesque futuro;
 Contusosque animos, & res miserabere fractas.
 At suffice thymo, cerasque recidere inanes 240.
 Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
 Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis:
 Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis:
 Aut dirum tineæ genus, aut invisâ M' nervæ 245.
 In foribus laxos suspendit aranea casset.
 Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas:
 Complebuntque foros, & floribus horrea textent.

Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros 250.
 Vita tulit) tristi languent corpora morbo:
 Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:
 Continuo est agris alius color: horrida vultum
 Deformat macies; tum corpora luce carentum
 Exportant tectis, & tristia funera ducunt: 255.
 Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent:
 Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
 Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.
 Tum sonus auditor gravior, tractimque susurrant
 Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster, 260.
 Ut mare sollicitum stridet refluentibus undis,
 Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hinc jam Galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus, ultrò
 Hortantem, & fessas ad papula nota vocantem. 265.
 Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,
 Arêntesque rosas, aut igni pingua multo
 Defruta, vel Pythia passos de vite racemos,
 Cecropiumque thymum, & graveolentia centaurea.
 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello 270.
 Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
 Namque uno ingentem tollit de cespite sylvant:
 Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circum
 Funduntur, violæ subluet purpura nigræ.
 Sæpe deum nexis ornata torquibus aræ. 275.
 Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
 Pastores, & curva legunt prope flumina Mella.
 Hujus odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis apponere canistris.
 Sed, si quem proles subito defecerit omnes, 280.
 Nec, genus undæ novæ stirpis revocetur, habebit:
 Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri

Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvenis
 Insyncerus opes tulerit cruor : altius omnem
 Expediam, prima repetens ab origine famam. 287.
 Nam, qua Pellæi gens fortunata Canopi
 Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis vehitur sua rura phaselis:
 Quaque pharetræ vicinia Persidis urget,
 Et viridem Ægyptum nigra sæcundat arena, 290.
 Et diversa ruens septem discurrit in ora,
 Usque coloratis annis devexus ab Indis:
 Omnis in hac certam regio jacet arte salutem.
 Exiguus primum, atque ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus: hunc augustique imbrice recti 295.
 Parietibusque premunt arcus, & quatuor addunt
 Quatuor à ventis obliqua luce fenestras.
 Tum vitulos bima curvans jam cornua fronte
 Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
 Multa reluctanti obstruitur: plagisque perempto 300.
 Tansa per integram solvuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt, & rana ea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
 Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
 Ante nobis ruebant quam prata coloribus, ante 305.
 Garrula quam tignis, nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepefactus in ossibus humor
 Æstuat, & visenda modis animalia miris,
 Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
 Miscentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt, 310.
 Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
 Erupere, aut ut nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.

Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
 Unde nova ingressus hominum experientia cepit? 315.

Pastor Aristæus, fugiens Peneia Tempe,
 Amissis (ut fama) apibus morboque fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput astitit annis,
 Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
 Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus 320.
 Ima tenes: quid me præclara stirpe Deorum
 (Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus
 Apolo)

Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
 Pulsus amor? quid me cœlum sperare jubebas?
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem, 325.
 Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia sollers
 Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
 Quin age, & ipsa manu felices erue sylvas.
 Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes:
 Ure sata, & validam in vites molire bipennem: 330.
 Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
 Sensit eam circum Milesia vellere Nymphæ
 Carpebant, hyali saturo fucata colore,
 Drymoque, Xanthoque, Ligæaque, Phyllodoceque,
 Cæsariem effusæ nitidam per candida colla: 336.

Nisæe, Spioque, Thaliaque, Cinnodoceque,
 Cydippeque, & flava Licorias; (altera virgo,
 Altera tum primos Lucinæ experta labores)
 Clioque, & Beroe soror, Oceanitides ambæ, 340.
 Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
 Atque Ephyre; atque Opis, atque Asia, Deiopejæ
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.

Inter quas curam clymene narrabat inanem
 Vulcani, Matisque dolos, & dulcia furta, 345.
 Atque Chao densos divini numerabat amores.

Carmine quo captæ, dum fuis niollia pensa
 De-

Devolvunt, iterum maternas impulit aures
 Luctus Aristæi; vitreisque sedilibus omnes
 Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores 350.
 Prospiciens, summa flavum caput extulit unda.
 Et procul, ò gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura:
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
 Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit. 355.
 Hic perculsa nova mentem formidine mater,
 Duc æge, duc ad nos: fas illi limina divum
 Tangere ait, simul alta jubet discedere late
 Flumina, qua juvenis gressus inferret, at illum
 Curvata in montis faciem circumstetit unda, 360.
 Accepitque sinu vasto, misitque sub annem.
 Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
 Ibat, & ingenti motu, stupefactus aquarum,
 Omnia sub magna latentia flumina terra 365.
 Spectabat diversa lo, Phasimque Lycumque,
 Et caput, unde altus primum se erumpit Enipues;
 Unde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
 Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
 Et gemina auratus taurino cornua vultu 370.
 Eridanus: quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior influit annis.
 Postquam est in thalami pendentia punice tecta
 Perventum, & nati fletus cognovit inanes
 Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes 375.
 Germanæ tonsisque ferunt mantilia villis.
 Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
 Pocula: Panchæis adolescentum ignibus aræ.
 Et mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi,
 Oceano libemus, ait; simul ipsa precatur 380.
 Ocea-

Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
 Centum quæ sylvas, censum quæ flumina servant.
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam;
 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
 Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa: 385.
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 Cæruleus Proteus: magnum qui piscibus æquor,
 Et juncto bipedum curru metitur equorum,
 Hi nunc Emathiæ pontus, patriamque revisit
 Pallenen, hunc & nymphæ venerantur, & ipse 390.
 Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
 Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
 Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem 395.
 Expediat morbi causam, eventusque secundet.
 Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 Orando flectes: vim duram, & vincula capto
 Tende: doli circum hæc demùm frangentur inanes.
 Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus, 400.
 Cum sitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra est,
 In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
 Se recipit: facile ut somno aggrediare jacentem.
 Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis,
 Tum variæ illudent species, atque ora ferarum, 405.
 Fiet enim subito sub horridus, attraque tigris,
 Squamosusque draco, & fulva cervice læna:
 Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
 Sed, quanto ille magis formas se vertet ni omnes, 410.
 Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
 Donec talis erit mutato corpore, qualem
 Videris, incepto tegetet cum lumina somno.

Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem;
 Quo totum nati corpus perduxit: at illi 415.
 Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
 Exesi latere in montis: quo plurima vento
 Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos,
 Deprensus olim statio tutissima nautis. 420.
 Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
 Hic juvenem in latebris aversum à lumine Nympha
 Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
 Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
 Ardebat, cœlo, & medium Sol igneus orbem 425.
 Hauserat, arebant herbæ & cava flumina siccis
 Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
 Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
 Ibat cum vasti circum gens humida ponti
 Exultans rorem latè dispergit amarum. 430.
 Sternunt se somno diversæ in litote phocæ.
 Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper tibi è pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditisque lupos acuunt balatibus agni)
 Consedit scopulo medius, numerumque recenset, 435.
 Cuyus Aristæo quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra;
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Ocupat: ille suæ contra non immemor artis
 Omnia transformat sese in miracula rerum, 440.
 Ignemque, horribilemque feram, fluviumque li-
 quentem.
 Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 In sesse redit, atque hominis tandem ore loquutus:
 Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras 444.
 Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit: at ille:
 Scis,

Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere cuiquam,
 Sed tu desine velle. Deum præcepta sequuti
 Venimus huc lapsis quæsitum oracula rebus.
 Tantum effatus: ad hæc vates vi denique multa,
 Ardentes oculos intorsit lumini glauco, 450.
 Et gravitèr frendens, sic fatis ora resolvit:
 Non te nullius exercent numinis iræ:
 Magna lues commissa: tibi has miserabilis Orpheus
 Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata resistant)
 Suscitât; & raptâ gravitèr pro conjuge sævit. 455.
 Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceptis,
 Immanem ante pedes hydrum moritura puella
 Servantem ripas, alta non vidit in herba.
 At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
 Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces, 460.
 Altaque Pangæa, & Rhæsi Mavortia tellus,
 Atque Getæ, atque Hebreus, atque Aëtiæ Orithya.
 Ipse cava solans ægrum testudine amorem,
 Te dulcis conjux, te solo in litore secum,
 Te veniente die, te decedente canebat. 465.
 Tænariæ etiam fauces, alta ostia Ditis,
 Et caligantem nigra formidine lucum
 Ingressus, manesque adiit, regemque tremendum,
 Nesciæque humanis precibus mansuescere corda.
 At cantu commotæ Erebi de sedibus imis 470.
 Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum:
 Quam multa in sylvis avium se millia condunt,
 Vesper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
 Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
 Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ, 475.
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum,
 Quos circum limus niger, & deformis arundo
 Coccyti, tardaquæ palus inamabilis uuda

Alligat, & novies Styx interfusa coerces.
 Quin ipsæ stupere domus, atque intima leti 480.
 Tartara, cœruleosque implexæ crinibus angues
 Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora;
 Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
 Jamque pedem referens, casus evaserat omnes;
 Redditæque Eurydice superas veniebat ad auras. 485.
 Ponè sequens, (namque hanc dederat Proserpina
 legem)

Cum subita incautum dementia cepit amantem:
 (Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes)
 Restitit Eurydicemque suam jam luce sub ipsa,
 Immemor, heu, victusque animi respexit: ibi omnis
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni 491.
 Fœdera: tetque fragor stagnis auditos Avernis.
 Illa, quis & me, inquit, miseram, & te perdidit,
 Orpheu?

Quis tantus furor? en iterum crudelia retrò
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus. 495.
 Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte.
 Invalidasque tibi tendent, heu, non tua, palmas.
 Dixit: & ex oculis subito, ceu fumus in auras
 Commistus tenues, fugit diversa, neque illum 499.
 Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem
 Dicere, præterea vidit: nec portitor Orci
 Amplius objectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?
 Quo fletu manes, qua numina voce moveret?
 Illa quidem Stygia nabat jam frigida cimba. 505.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub aërea, deserti ad Strymonis undam
 Flevisse, & gelidis hæc evolvisse sub antris,
 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.

GEORGICOR. LIB. IV.

Qualis populea mœrens Philomela sub umbra 27.
 Amissos quæritur foetus, quos durus arator 510.
 Observans nido impluvies detraxit: at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.
 Nulla venus, nullique animum flexere Hymenæi. 515.
 Solus Hyperboreas glaciés, Tanainque nivalem,
 Arvaque, Riphæis numquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
 Dona querens, spretæ Ciconum quo munere matres
 Inter sacra deum, nocturnaque Orgia Bacchi 120.
 Discerptum latos juvenem sparsere per agros,
 Tum quoque marmorea caput à cervice revulsum:
 Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
 Volveret: Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
 Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat: 525.
 Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
 Hæ Proteus: & se jactu dedit aquor in altum:
 Quaque dedit, spumantem undam sub vortice torsit.
 At non Cyrene: namque ultrò affata timentem,
 Nate, licet tristes animo deponere curas, 530
 Hæc omnis morbi causa: hinc miserabile Nymphæ,
 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 Exitum misere apibus: tu munera supplex
 Tende, petens pacem, & facile venerare Napeas
 Namque dabunt veniam votis, irasque remittent. 535.
 Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam:
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
 Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi
 Delige, & intacta totidem cervice juvenças.
 Quatuor his aras alta ad delubra dearum 540.
 Constitue, & sacrum jugulis demitte cruorem.
 Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.

Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
 Et nigram mactabis ovem, lucumque revises: 545.
 Placatam Eurydicem vitula venerabere cæsa.
 Haud mora, continuò matris præcepta facessit;
 Aut delubra venit; monstratas excitat aras.
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros
 Ducit, & intacta totidem cervice juvencas. 550.

Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
 Hic vero subitum, ac dictu mirabile monstrum
 Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
 Strider apes utero, & ruptis effervere costis, 555.
 Immensasque trahi nubes, jamque arbore summa
 Confluere, & lentis uvam demittere ramis.

Hæc super arborum cultu, pecorumque canebam,
 Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
 Fulminat Euphraten bello, victorque volentes 560
 Per populos dat jura, viamque affectat Olympo:
 Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
 Parthênopæ, studius florentem ignobilis otii:
 Carmina qui lusi pastorum; audaxque juventa,
 Tityre, te patulæ, cecini, sub tegmine fagi. 565.

GEORGICORUM FINIS.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

Argumentum.

Duplex est Æneidos argumentum: Bella Æneæ, & navigatio. Hæc civilis vitæ, & privatæ exemplum exhibet. Illa adumbrant heroum vitam. Primus hic autem liber tempestatem Æneæ, & ad Carthaginem appulsum continet.

Ille ego, qui quondam gracili modularis avena Carmen, & egressus sylvis, vicina coëgi, Ut, quamvis avido, parerent arva colono; Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis.

Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris Italiam, fato profugos, Lavinaque venit Litora; multum ille & terris jactatus, & alto, Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram; Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem, Inferretque deos Latio: genus unde Latinum, Albanique patres, atque altæ mœnia Roma. Musa mihi causas memora; quo numine læso, Quidve dolens regina deum, tot volvere casus Insignem pietate virum, tot adire labores, Impulerit: *tantæne animis cœlestibus iræ?*

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra: Tiberinaque longè

Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli,
 Quam Juno fertur terris magis omnibus unam,
 Posthabita coluisse Samo: hic illius arma 20.
 Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
 Si qua fata sinant, jam tum tenditque, fovetque.
 Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
 Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
 Hinc populum latè regem, belloque superbum 25.
 Venturum excidio Lybiæ, sic volvere Parcas.
 Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
 Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis;
 Necdum etiam causæ irarum, sævique dolores
 Exciderant animo: manet alta mente repostum 30.
 Iudicium Paridis, speretæque injuria formæ,
 Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
 His accensa super, jactatos æquore toto
 Troas, reliquias Danaum, atque immitis Achillei,
 Arcebat longe Latio, multosque per annos 35.
 Errabant lacti fatis maria omnia circum.
 Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
 Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
 Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant:
 Cum Juno æternum servans sub pectore vulnus, 40.
 Hæc secum: Mene incepto desistere victi?
 Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
 Quippe vector fatis. Pallasne exurere classem
 Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
 Unius ob noxam, & furias Ajas Oilei? 45.
 Ipsa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
 Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
 Nilum expirantem transfixo pectore flammam
 Turbine, corripuit scopuloque infixit acuto.
 Ast ego, quæ divum incedo regina, Jovisque 50.
 E

Et soror, & conjux, una cum gente tot annos.
 Bella gero, & quisquam numen Junonis adoret
 Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
 Talia flammato secum dea conde volutans, 54.
 Nimborum in patriam, loca foeta furentibus Austris,
 Æoliam venit; hic, vasto rex Æolus antro
 Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
 Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
 Illi indignantes magno cum murmure, montis
 Circum claustra fremunt: celsa sedent Æolus arce, 60.
 Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
 Ni faciat; maria, ac terras coelumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum, vertantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
 Hoc metuens; molemque, & montes insuper altos 65.
 Imposuit: regemque dedit, qui foedere certo
 Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Æole (namque tibi divum pater, atque hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos) 70.
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aquor,
 Illum in Italiam portans, victosque penates.
 Incute vim ventis, submersasque obriue puppes:
 Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphas 75.
 Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
 Æolus hæc contra: Tuus, ò regina, quid optes, 80.
 Explorare labor; mihi jussa capessere fas est.
 Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrâ, Jovem-
 que

Concilias, tu das epulis accumbere divum,
 Nimborumque facis, tempestatumque potentem.
 Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem 85.
 Impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
 Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
 Incubere mari, totumque à sedibus imis
 Una Eurisque Notisque ruunt, creberque procellis
 Africus; & vastosvolvunt ad litora fluctus. 90.
 Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum,
 Eripiunt subito nubes cœlumque, diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 Intonuere poli; & crebris micat ignibus æther;
 Præsentemque viris intentant omnia mortem. 95.
 Extemplò Æneæ solvuntur frigore membra:
 Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,
 Talia voce refert: O terque, quaterque beati,
 Quis ante ora patrum, Trojæ sub mœnibus altis
 Contigit oppetere, ò Danaum fortissime gentis 100.
 Tydide, mene Iliacis occumbere campis
 Non potuisse? tuaque animam hanc effundere dextra?
 Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
 Sarpedon ubi tot Simois correpta sub undis
 Scura virum, galeasque, & fortia corpora volvit. 105.
 Talia jactanti stridens Aquilone procella
 Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit:
 Franguntur remi; tum prora avertit, & undis
 Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
 Hi summo in fluctu pendent; his unda debiscens 110.
 Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis.
 Tres notus abreptas in saxa latentia torquet;
 Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras,
 Dorsum immane mari summo, tres Euris ab alto
 In brevia, & Syrtes urget (miserabile visu)

Illiditque vadis, atque aggere cingit arena.
 Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
 Ipsius ante oculos, ingens à vertice pontus
 In puppim ferit; excutitur, pronusque magister
 Volvitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem 120.
 Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vor-
 tex.

Apparent rari nantes in gurgite vasto:
 Arma virum, tabulæque, & Troia gaza per undas.
 Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achææ,
 Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes, 125.
 Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum,
 Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
 Stagna refusa vadis, graviter commotus, & alto 130.
 Prospiciens, summa placidum caput extulit unda,
 Disiectam Ænææ toto videt æquore classem,
 Fluctibus oppressos Troas, cælique ruina.
 Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ.
 Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia fa-
 tur: 135.

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 Jam cœlum, terramque meo sine numine, ventis
 Miscere, & tantas audetis tollere moles?
 Quos ego, sed motos præstat componere fluctus:
 Post mihi non simili poena commissa luetis. 140.
 Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum: tener ille immania saxa.
 Vestras, Eure, domos: illa se jactet in aula
 Æolus, & clauso ve itorum carcere regnet. 145.
 Sic ait, & dicto citiùs tumida æquora placat,

Collectasque fugat nubes, solemque reducit,
 Cymothoe simul, & Triton adnixus, acuto
 Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti,
 Et vastas aperit Syrtes, & temperat æquor, 150.
 Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
 Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
 Jamque faces & saxa volant, furor arma minis-
 trat:

Tum pietate gravem, ac meritis si fortes virumque
 Conspexere, silent, arrectisque auribus astant: 156.
 Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
 Sic cunctas pelagi cecidit fragor, æquora postquam
 Prospiciens genitor cœloque in vectus aperto
 Flectit equos, curruque volans dat lora secundo. 160.

Defessi Æneadæ, quæ proxima litora, cursu
 Contendunt perere, & Libyæ vertuntur ad oras.
 Est in secessu longo locus: insula portum
 Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos. 165.
 Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
 In cœlum scopuli: quorum sub vertice latè
 Æquora tuta silent, tum sylvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemos imminet umbra.
 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum: 170.
 Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo,
 Nympharum domus: hic fessas non vincula naves
 Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
 Huc septem Æneas collectis navibus omni
 Ex numero subit: ac magno telluris amore 175.
 Egressi, optata potiuntur Troës arena,
 Et sale tabentes artus in litore ponunt.
 Ac primùm silicis scintillam excudit Acchates,

Suscepitque ignem foliis , atque arida circum
 Nutrimenta dedit , rapuitque in fomite flammam. 180.
 Tum Cererem corruptam undis , Cerealiaque arma
 Expediunt fessi rerum : frugesque receptas
 Et torrere parant flammis , & frangere saxo.
 Æneas scopulum intereà conscendit ; & omnem
 Prospectum latè pelago petit , Anthea siqua 185.
 Jactatum vento videat , Phrygiasque biremes,
 Aut Capyn , aut celsis in puppibus arma Caici.
 Navem in conspectu nullam , tres litore cervos
 Prospicit errantes : hos tota armenta sequuntur
 A tergo , & longum per valles pascitur agmen. 190.
 Constitit hic , arcumque manu celeresque sagittas
 Corripuit , fidus quæ tela gerebat Achates,
 Ductoresque ipsos primùm capita alta ferentes
 Cornibus arboreis sternit ; tum vulgus , & omnem
 Miscet agens telis nemora inter frondea turbam: 195.
 Nec prius absistit quam septem ingentia victor
 Corpora fundat humi , & numerum cum navibus
 æquet.

Hinc portum petit , & socios partitur in omnes.
 Vina , bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes,
 Litore Trinacrio , dederatque abeuntibus heros, 200.
 Dividit ; & dictis mœrentia pectora mulcet:
 O socii , (neque enim ignari sumus ante malorum)
 O passi graviora ! dabit deus his quoque finem.
 Vos , & Scyllæam rabiem , penitusque sonantes
 Accestis scopulos ; vos & Cyclopea saxa 205.
 Experti ; revocate animos , mœstumque timorem
 Mittite , *forsan & hæc olim meminisse juvabit.*
 Per varios casus , per tot discrimina rerum
 Tendimus in Latium , sedes ubi fata quietas
 Ostendunt : illic fas regna resurgere Trojæ. 210.

Durate, & vosmet rebus servate secundis:
 Talia voce refert, curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
 Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris,
 Tergora diripiunt costis, & viscera nudant. 215.
 Pars in frusta secant, verubusque trementia figunt,
 Litore ahena locant alii, flammisque ministrant.
 Tum victu revocant vires; fusique per herbam,
 Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.
 Postquam exempta fames, epulis, mensæque remotæ,
 Amissos longo socios sermone requirunt: 220.
 Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
 Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
 Præcipuè pius Æneas, nunc acris Oronti,
 Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum 225.
 Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
 Et jam finiserat, cum Jupiter æthere summo
 Despiciens mare velivolum: terrasque jacentes,
 Litoraque, & latos populos, sic vertice cœli
 Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis. 330.
 Atque illum tales jactantem pectore curas,
 Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,
 Alloquitur Venus: O qui res hominumque deumque
 Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
 Quid meus Æneas in te committere tantum, 235.
 Quid Troës potuere? quibus tot funera passis
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
 Hinc fore ductotes, revocato à sanguine Teucrici,
 Qui mare, qui terras omni ditione tenerent, 240.
 Pollicitus: quæ te, genitor, sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Trojæ, tristesque ruinas
 Solabar, fatis contraria fata rependens.

Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur: quem das finem, rex magne, laborum? 245.
 Antenor potuit mediis elapsus Achivis
 Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
 Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi:
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis
 It mare præruptum, & pelago premit arva sonanti. 250.
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
 Teucrorum; & genti nomen dedit, armaque fixit
 Troia: nunc placida compostus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
 Navibus (infandam) amissis unius ob iram 255.
 Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrâ reponis?
 Olli subridens hominum sator atque Deorum,
 Vultu, quo cœlum, tempestatesque serenat,
 Oscula libavit natæ: dehinc talia fatur: 260.
 Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 Fata tibi; cernes urbem, & promissa Lavini
 Moenia, sublimemque feres ad sidera cœli
 Magnanimum Æneam: neque me sententia vertit.
 Hic tibi (fabor enim: quando hæc te cura remordet,
 Longius, & volvens fatorum arcana movebo) 266.
 Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
 Contundet, moresque viris, & mœnia ponet:
 Tertia dum Latio regnantem viderit ætas,
 Ternaque transierint Rutulis hyberna subactis. 270.
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur, (Ilus erat dum res stetit Iliâ regno)
 Triginta magnos volvendis mensibus orbis
 Imperio explebit, regnumque à sede Lavini
 Transferet, & longam multa vi muniet Albam. 275.
 Hic jam tercentum totos regnabitur annos

Gente sub Hecstorea : donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
 Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
 Romulus excipiet gentem , & Mayortia condet 208.
 Mænia , Romanosque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum , nec tempora pono:
 Imperium sine fine dedi , quin aspera Juno,
 Quæ mare nunc , terrasque metu , cœlumque fatigat,
 Consilia in melius referet , mecumque fovebit 285.
 Romanos rerum dominos , gentemque togatam.
 Sic placitum : veniet lustris labentibus ætas,
 Cum domus Assaraci Phthiam , clarasque Mycenæ
 Servitio premet , ac victis dominabitur Argis.
 Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar, 290.
 Imperium Oceano , famam qui terminet astris,
 Julius , à magno demissum nomen Iulo.
 Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
 Accipies segura : vocabitur hic quoque votis.
 Aspera tum positis mitescent sæcula bellis. 295.
 Cana fides , & Vesta , Remo cum fratre Quirinus
 Jura dabunt : diræ ferro , & compagibus arctis
 Claudentur belli portæ. Furor impius intus
 Sæva sedens super arma , & centum vinctus ahenis
 Post tergum nodis , fremet horridus ore cruento. 300.
 Hæc ait : & Majæ genitum demisit ab alto,
 Ut terræ , utque novæ pateant Carthaginis arces
 Hospitio Teucris : ne fati nescia Dido
 Finibus arceret ; volat ille per aëra magnum
 Remigio alarum , ac Lybiæ citus adstitit oris: 305.
 Et jam jussa facit : ponuntque ferocia Pœnii
 Corda , volente deo : in primis regina quietum
 Accipit in Teucros animum , mentemque benignam.
 At pius Æneas per noctem plurima volvens,

Ut primum lux alma data est, exire locosque 310.
 Explorare novos, quas vento accesserit oras;
 Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,
 Quærere constituit; sociisque exacta referre.
 Classem convexo nemorum, sub rupe cavata,
 Arboribus clausam circum, atque horrentibus umbris
 Occulit: ipse uno graditur comitatus Acchate, 316.
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Cui mater media sese tulit obvia sylva,
 Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
 Spartanae: vel qualis equos Threissa fatigat 320.
 Harpalyce, Volucremque fuga prævertitur Hæbrum.
 Namque humeris de more habilem suspenderit arcum
 Venatrix, dederatque comas diffundere ventis,
 Nuda genu, nudoque sinus collecta fluentes.
 At prior: Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum 325.
 Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
 Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis
 Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
 Sic Venus, at Veneris contra sic filius orsus:
 Nulla tuorum audita mihi, neque visa sororum. 330.
 O quam te memorem virgo? namque haud tibi vul-
 tus
 Mortalis, nec vox hominem sonat: ò dea certè
 An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
 Sis felix, nostrorumque leves quæcumque laborem:
 Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris 335.
 Jactæmur, doceas: ignari hominumque locorumque
 Erramus, vento huc vastis & fluctibus acti.
 Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
 Tum Venus: haud equidem tali me dignor honore.
 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram, 340.
 Purpureo alte suras vincire cothurno:

Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem,
 Sed fines Lybici, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
 Germanum fugiens: longa est iniuria, longæ 345.
 Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
 Phœnicum & magno miseræ dilectus amore:
 Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
 Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat 350.
 Pigmaliom, scelere ante alios immanior omnes,
 Quos inter medius venit furor, ille Sicheum
 Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat, securus amorum
 Germanæ: factumque diu celavit: & agram, 355.
 Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis, ora modis attollens pallida miris.
 Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
 Nudavit: cæcumque domus scelus omne retexit. 360.
 Tum celerare fugam, patriaque excedere suadet,
 Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
 His commota fugam Dido, sociosque parabat:
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni, 365.
 Aut metus acer erat: naves, quæ forte paratæ,
 Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
 Pigmalionis opes pelago, dux femina facti.
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
 Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem: 370.
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam;
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
 Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille

Suspirans, imoque trahens à pectore vocem: 375.
 O dea, si prima repetens ab origine pergam,
 Et vacet annales nostrorum audire laborum:
 Ante diem clauso componet vesper olympo.
 Nos Troia antiqua (si vestras forte per aures
 Trojæ nomen iit,) diversa per æquora vectos, 380.
 Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
 Sum pius Æneâs, raptos qui ex hoste penates
 Classe veho mecum, fama super æthera notus.
 Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo,
 Bis denis Phrigium conscendi navibus æquor, 385.
 Matre Deâ monstrante viam, data fata sequutus:
 Vix septem convulsæ undis, Euroque supersunt,
 Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
 Europa, atque Asia pulsus nec plura querentem
 Passa Venus, mediis sic interfata dolore est: 390.
 Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus, auras
 Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem,
 Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
 Namque tibi reduces socios, classemque relatum
 Nuntio, & in tutum versis aquilonibus actam: 395.
 Ni frustra augurium vani docuere parentes.
 Aspice bis senos lætantes agmine cygnos,
 Ætherea quos lapsa plaga Jovis ales aperto
 Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
 Aut capere, aut captas jam despectare videntur. 400.
 Ut reduces illi ludunt stridentibus allis,
 Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere:
 Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum
 Aut portum tenet: aut pleno subit ostia velo.
 Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum. 405.
 Dixit: & avertens rosea cervice refulsit:
 Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem

- Spiravere : pedes vestis defluxit ad imos,
 Et vera incessu patuit dea. Ille ubi matrem
 Agnovit, tali fugientem est voce sequutus: 410.
 Quid natum toties crudelis tuo quoque falsis
 Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
 Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
 Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
 At Venus obscuro gradientes aëre sæpsit: 415.
 Et multo nebulae circum dea fudit amictu:
 Cernere quis eos, neu quis contigere posset,
 Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
 Lata suas: ubi templum illi, centumque Sabæo 420.
 Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.
 Corripuere viam interea, qua semita monstrat.
 Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
 Iammet, adversasque aspectat desuper arces
 Miratur molem Æneas, magalia quondam: 425.
 Miratur portas, strepitumque, & strata viarum,
 Instant ardentes Tyrii, pars ducere muros,
 Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa:
 Pars optare locum tecto, & concludere sulco. 429.
 Jura, magistratusque legunt, sanctumque senatum,
 Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri
 Fundamenta locant alii; inmanesque columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
 Qualis apes æstate nova per florea rura
 Exercet sub sole labor cum gentis adultos 335.
 Educunt foetus; aut cum liquentia mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
 Aut onera accipiunt venientum, agmine facto,
 Ignavum fucos pecus à præsepibus atcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella. 440.

O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!
 Æneas ait, & fastigia suspicit urbis.
 Infert se septus nebula (mirabile dictu)
 Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.
 Lucus in urbe fuit media, lætissimus umbra; 448
 Quo primum jactati undis, & turbine Pœni
 Effodere loco signum regia Juno
 Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
 Egregiam, & facilem victu per sæcula gentem.
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido 450
 Condebat, donis opulentum, & numine divæ.
 Ære cui gradibus surgebant lumina, nexaque
 Ære trabes: fortibus cardo stridebat ahenis,
 Hoc primum in luco nova res oblata timorem
 Leniit: hic primum Æneas sperare salutem 455
 Ausus, & afflictis melius confidere rebus;
 Namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
 Reginam opperiens; dum quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se, operumque labores 460
 Minatur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 Bellaque jam fama totum vulgata per orbem;
 Atrideas, Priamumque, & sævum ambobus Achil-
 lem.
 Constitit, & lacrymans: quis jam locus (inquit)
 Acchate,
 Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
 En Priamus: sunt hic etiam sua præmia laudi: 465
 Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
 Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait; atque animus pictura pascit inani
 Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
 Namque videbat, uti bellantes Pergama circum 470
 Hac fugerent Graji, premeret Trojana juvenus:

Hæc Phryges, instaret curru cristatus Achilles:
 Nec procul hinc Rhæsi niveis tentoria velis
 Agnoscit lacrymans; primo quæ prodita somno,
 Tydides multa vastabat cæde cruentus: 475.
 Ardentesque avertit equos in castra priusquam
 Pabula gustassent Trojæ, Xanthumque bibissent:
 Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis; curruque hæret resupinus inani, 480.
 Lora tenens tamen, huic cervixque comæque trahuntur

Per terram, & versa pulvis inscribitur hasta.
 Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
 Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
 Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis. 485.
 Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
 Ter circum Iliacos raptaverat Hæctora muros:
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici, 490.
 Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
 Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
 Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.
 Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet. 495.
 Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ
 Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
 Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
 Regina ad templum forma pulcherrima Dido 500.
 Incessit magna juvenum stipante caterva.
 Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
 Exercet Diana choros; quam mille sequuntur

Hinc atque hinc glomerantur Oreades : illa pharetram
 Fert humero , gradiensque deas supereminet omnes ;
 Laconæ tacitum pertentat gaudia pectus. 505.
 Talis erat Dido , talem se læta ferebat,
 Per medios instans operi , regnisque futuris.
 Tum foribus divæ , media testudine templi,
 Septa armis , solioque altè subnixâ resedit. 510.
 Jura dabat , legesque viris , operumque laborem
 Partibus æquabat justis , aut sorte trahebat.
 Cum subito Æneas concursu accedere magno
 Anthea , Sergestumque videt , fortemque Cloanthum
 Teucrorumque alios ; ater quos æquore turbo 515.
 Dispulerat , penitusque alias advexerat oras.
 Obstupuit simul ipse , simul percussus Acchates :
 Lætitiæque metuque avidè conjungere dextras
 Ardebant : sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant , & nube cava speculantur amicti, 520.
 Quæ fortuna viris : classem quo litore linquant,
 Quid veniant , cunctis nam lecti navibus ibant
 Orantes veniam , & templum clamore petebant.
 Postquam introgressi , & coram data copia fandi,
 Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit : 525.
 O regina , novam cui condere Jupiter urbem,
 Justitiæque dedit gentes frenare superbas,
 Troes te miseri vinctis manâ omnia vincti,
 Oramus , prohibe infandos à navibus ignes :
 Parce pio generi , & propius res aspice nostras : 530.
 Non nos aut ferro Lybicos populare penates
 Venimus , aut raptas ad litora vertere prædas.
 Non ea vis animo , nec tanta superbia victis.
 Est locus , Hesperiam Graji cognomine dicunt,
 Terra antiqua , potens armis , atque ubere glebæ ; 535.
 Oenotrii coluere visi : nunc fama , minores

Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem:

Huc cursus fuit.

Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion 539.

In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,

Perque undas, superante salo, perque invia saxa

Dispulit, huc pauci vestris adnavimus oris.

Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara
morrem

Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ?

Bella cient, primaque vetant consistere terra. 545.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,

At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter

Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.

Quem si fata virum servant, si vescitur aura 550.

Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris:

Non metus, officio nec te certas e priorem

Pœniteat, sunt & Siculis regionibus urbes,

Armaque, Trojanoque à sanguine clarus Acestes

Quassatam ventis liceat subducere classem, 555.

Et sylvis aptare trabes, & stringere remos.

Si datur Italiam, sociis, & rege recepto,

Tendere, ut Italiam læti, Latiumque petamus.

Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrum,

Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Juli: 560.

At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,

Unde huc advecti, regemque petamus Acestem:

Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant

Dardanidæ.

Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur: 565.

Solvite corde metu, Teuceri, secludite curas.

Res dura, & regni novitas me talia cogunt

Moliri, & late fines custode tueri.

Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem?
 Virtutesque virosque, aut tantæ incendia belli? 570.
 Non obtusa adeo gestamus pectora Pœnis
 Nec tam aversus equos Tyria sol jungit ab urbe.
 Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
 Sive Erycis fines, regemque optatis Æcestem:
 Auxilio tutos dimittam; opibusque juvabo: 575.
 Vultis & his mecum pariter considerare regnis?
 Urbem quam statuo, vestra est: subducite naves,
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem
 Afforet Æneas! equidem per litora certos 850.
 Dimittam, Lybiæ lustrare extrema jubebo,
 Si quibus ejectus sylvis, aut urbibus errat.
 His animum arrecti dictis, & fortis Acchates,
 Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
 Ardebant. Prior Æneam compellat Achates: 583.
 Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
 Omnia tuta vides, classem, sociosque receptos.
 Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
 Submersum: dictis respondent cetera matris.
 Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente 590.
 Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
 Restitit Æneas, claraque in luce refulsit:
 Os, humerosque deo similis, namque ipsa decoram
 Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ
 Purpureum, & lætos oculis afflarat honores. 595.
 Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
 Argentum, Pariusve lapis circumdatur auro.
 Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
 Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
 Trojus Æneas, Libicis ereptus ab undis. 600.
 O sola infandos Trojæ miserata labores!

Quæ nos , reliquias Danaum , terræque marisque
 Omnibus exhaustos jam casibus , omnium egenos,
 Uibe , domo socias. Grates persolvere dignas
 Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubique est 605.
 Gentis Dardaniæ , magnum quæ sparsa per orbem.
 Dii tibi , siqua pios respectant numina , si quid
 Usquam justitiæ est , & mens sibi conscia recti,
 Præmia digna ferant , quæ te tam læta tulerunt
 Sæcula ? qui tanti talem genuere parentes ? 610.
 In freta dum fluvii current , dum montibus umbræ
 Lustrabunt convexa , polus dum sidera pascet:
 Semper honos , nomenque tuum , laudesque manebunt:
 Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus amicum
 Ilionea petit dextra , lævaque Serestum , 615.
 Post alios , fortemque Gyan , fortemque Cloanthum.
 Ostupuit primo aspectu Sidonia Dido,
 Casu deinde viri tanto , & sic ore loquuta est;
 Quis te , nate Dea , per tanta pericula casus
 Insequitur ? quæ vis immanibus applicat oris ? 620.
 Tunc ille Æneas , quem Dardanio Anchisæ
 Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
 Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
 Finibus expulsam patriis , nova regna petentem
 Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam 625.
 Vastabat Cyprum , & victor ditione tenebat.
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Trojanæ , nomenque tuum , regesque Pelasgi,
 Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
 Seque ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat. 630.
 Quare agite , ò tectis , juvenes , succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Jactatam , hac demùm voluit consistere terra,
 Non ignara mali , miseris succurrere disco.

Sic memorat : simul Æneam in regia ducit 635.
 Tecta ; simul divum templis indicit honorem:
 Nec minus intereâ sociis ad litora mittit.
 Viginti tauros , magnorum horrentia centum
 Terga suum , pingues centum cum matribus agnos:
 Munera , lætitiâque dei. 640.
 At domus interior regali splendida luxu
 Instruitur , mediisque parant convivâ tectis.
 Arte laboratæ vestes , ostroque superbo:
 Ingens argentum mensis , cælatâque in auro
 Fortia facta patrum , series longissima rerum, 645.
 Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

Æneas (neque enim patrius consistere mentem
 Passus amor) rapidum ad naves præmittit Acchatem:
 Ascanio ferat hæc , ipsumque ad mœnia ducat.
 Omnis in Ascanio chari stat cura parentis. 650.
 Munera prætereâ Iliacis erepta ruinis
 Ferre jubet , pallam signis , auroque rigentem,
 Et circumtextum croceo velamen acantho,
 Ornatus Argivæ Helenæ , quos illa Mycenis,
 Pergama cum peteret , inconcessosque Hymenæos,
 Extulerat , matris Ledæ mirabile donum. 656.
 Prætereâ sceptrum , Ilione quod gesserat olim
 Maxima natarum Priami , colloque monile
 Baccatum , & duplicem gemmis , auroque coronam.
 Hæc celerans , iter ad naves tendebat Acchates. 660.

At Cytherea novas artes , nova pectore versat
 Consilia , ut faciem mutatus & ora Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat , donisque furentem
 Incendat reginam , atque ossibus implicet ignem.
 Quippe domum timet ambiguam , Tyriosque bilin-
 gues. 665.

Urit atrox Juno , & sub noctem cura recursat.

Ergo his aligerum dictis affatur amorem:
 Nate, meæ vires, mea magna potentia, solus;
 Nate, patris summi, qui tela Typhoëa temnis:
 Ad te confugio, & supplex tua numina posco. 670.
 Frater ut Æneis pelago tuus omnia circum
 Litora jactetur, odiis Junoxis iniquæ,
 Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
 Hunc Phænissa tenet Dido, blandisque moratur
 Vocibus; & vereor, quo se Junonia vertant 675.
 Hospitia, hand tanto cessabit cardine rerum.
 Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
 Reginam meditor, ne quo se numine mutet;
 Sed magno Æneæ mecum teneatur amore. 679.
 Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
 Regius, accitu chari genitoris, ad urbem
 Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
 Dona ferens pelago, & flammis restantia Trojæ:
 Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
 Aut super Idalium, sacrata sede recondam: 685.
 Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit.
 Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
 Falle dolo, & notos pueri, puer, indue vultus:
 Ut cum te gremio accipiet lætissima Dido,
 Regales inter mensas, laticemque Lyæm, 690.
 Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
 Paret amor dictis charæ genitricis, & alas
 Exiit, & gressu gaudens incedit Juli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem 695.
 Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
 Idaliæ lucos; ubi mollis amaracus illum
 Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra,
 Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido

Regia portabat Tyriis, dulce lætus Acchate. 700.
 Cum venit, aulæis jam se regina superbis
 Aurea composuit sponda; mediamque locavit.
 Jam pater Æneas, jam Trojana juvenus
 Conveniunt: stratoque super discumbitur ostro.
 Dant manibus famuli lymphas, Cereremque canistris
 Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis. 706.
 Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
 Cura penum struere, & flammis adolere Penates.
 Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,
 Qui napibus mensas onerent, pocula ponant. 710.
 Necnon & Tyri per limina læta frequentes
 Convenere toris jussi discumbere pictis.
 Mirantur dona Æneæ, mirantur Julum,
 Flagrantesque dei vultus, simulataque verba,
 Pallamque, & pictum croceo velamen acantho. 715.
 Præcipuè infelix pesti devota futuræ
 Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
 Phanissa, & puero pariter donisque movetur.
 Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
 Et magnum falsi implevit genitoris amorem, 720.
 Reginam petit, hæc oculis, hæc pectore toto
 Hæret, & interdum gremio fovet: inscia Dido,
 Insideat quantus miseræ Deus, at memor ille
 Matris Acidaliæ, paullatim abolere Sichæum
 Incipit, & vivo tentat prævertere amore 725.
 Jam pridem residis animos, desuetaque corda.
 Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ
 Crateras magnos statuunt, & vina coronant,
 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
 Atria: dependent lychni laquearibus aureis 730.
 Incensi, noctem flammis funalia vincunt.
 Hic regina gravem genibus, auroque poposcit,

Implevitque mero pateram, quam Belus, & omnes
 A Belo soliti, tum facta silentia tectis.
 Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur) 735.
 Hunc lætum Tyriisque diem, Trojaque profectis,
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores,
 Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
 Et vos ò cœtum Tyrii celebrate faventes.
 Dixit, & in mensam laticum livabit honorem, 740.
 Primaque libato summo tenus attingit ore.
 Tum Bitiæ dedit increpitans, ille impiger hausit
 Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.
 Post alii proceres, cithara crinitus Jopas
 Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas. 745.
 Hic canit errantem Lunam, Solisque labores:
 Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, &
 ignes;
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones.
 Quid tantum Oceano properent se tingere soles
 Hiberni; vel quæ tardis mora noctibus obstet. 750.
 Ingeminant plausum Tyrii, Troësque sequuntur:
 Nec non & vario noctem sermone trahebat
 Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
 Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
 Nunc quibus Auroræ venisset filius armis; 755.
 Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.
 Imo age, & à prima dic hospes origine nobis
 Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
 Erroresque tuos; nam te jam septima portat
 Omnibus errantem terris, & fluctibus æstas. 760.

ÆNEIDOS

LIBER II.

Argumentum.

Didoni Æneas excidii Trojani seriem narrat.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant:
 Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
 Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
 Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
 Eruerint Danaï; quæque ipse miserrima vidi,
 Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
 Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssis
 Temperet à lacrymis? & jam nox humida cælo
 Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
 Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem:
 Quamquam animus meminisse horret, luctuque refu-
 git,

Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
 Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
 Instar montis equum divina Palladis arte
 Ædificant, sectaque intexunt abiete costas.
 Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
 Huc dilecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt cæco lateri: penitusque cavernas
 Ingentes, uterumque armato milite complent.
 Est in conspectu Tenedos, notissima fama

In-

Insula, dives opum, Priami dum regna manebant:
 Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis:
 Huc se proVecti deserto in litore condunt,
 Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas. 25.
 Ergo omnis longo solvit se Teucra luctu,
 Panduntur portæ, jubat ire, & Dorica castra,
 Desertosque videre locos, litusque relictum
 Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles:
 Classibus hic locus, hic acies certare solebant, 30.
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
 Et molem mirantur equi; primusque Thymætes
 Duci intra muros hortatur, & arce locari,
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
 At Capys, & quorum melior sententia menti, 35.
 Aut pelago Danaum insidias, suspectaque dona
 Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis:
 Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
 Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva 40.
 Laocoon ardens summa decurrit ab arce:
 Ee procul: ò miseri, quæ tanta insania, cives?
 Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaum? Sic notus Ulysses?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi: 45.
 Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi:
 Aut aliquis later error, equo ne credite, Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
 Sic fatus, validis ingentem viribus hastam 50.
 In latus, inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit: stetit illa tremens, utroque recusso,
 Insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
 Et, si fata deum, si mens non læva fuisset,

Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras: 55.
Trojaque nunc stares, Primiaque arx alta maneres.

Ecce, manus juvenem intereâ post terga revinctum
Pastores, magno ad regem clamore trahebant

Dardanidæ, qui se ignotum venientibus ultro, 59.

Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.

Undique visendi studio Trojana juvenus

Circumfusa ruit, certantque illudere capto.

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno 65.

Disce omnes.

Namque, ut conspectu in medio turbatus inermis

Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora pos-

sunt 69.

Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?

Cui neque apud Danaos usquam locus: insuper ipsi

Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.

Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis

Impetus, hortamur fari, quo sanguine cretus;

Quidve ferat, memoret; quæ sit fiducia capto. 57.

Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:

Cuncta equidem tibi, rex, fuerint quæcumque fatebor

Vera, inquit, neque me Argolica de gente negabo:

Hoc primum; nec, si miserum fortuna Sinonem

Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget. 80.

Fando aliquid, si forte tuas pervenit ad aures

Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama

Gloria: quem falsa sub prodicione Pelasgi

Insontem, infando indicio, qui bella verabat,

Demisere neci, nunc cassum lumine lugent; 85.

Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,

Pauper in arma pater primis hūc misit ab annis.
 Dum stabat regno incolumis, regnumque vigebat
 Consiliis, & nos aliquod nomenque decusque
 Gessimus, invidiam postquam pellacis Ulysssei 90.
 (Haud ignora loquor) superis concessit ab oris:
 Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
 Et casum insontis mecum indignabar amici:
 Nec tacui demens: & me, fors siqua tulisset,
 Si patrios umquam remeassem victor ad Argos, 95.
 Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi:
 Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
 Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro. 100.
 Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolve?
 Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achi-
 vos,

Idque audire sat est: jamdudum sumite pœnas:
 Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ,
 Tum vero ardemus scitari, & quærere causas, 105.
 Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgæ.
 Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
 Sæpe fugam Danaï Troja cupiere relicta
 Moliri, & longo fessi discedere bello.
 Fecissentque utinam! sæpe illos aspera ponti 110.
 Interclusit hyems; terruit Auster euntes.
 Præcipue cum jam hic trabibus contactus acernis
 Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
 Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus: ipse adytis hæc tristia dicta reportat: 115.
 Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
 Cum primum Iliacas Danaï venistis ad oras:
 Sanguine quærendi reditus, animaque litandum

Argolica, Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
 Obstupuere animi, gelidusque per ima cucurrit 120.
 Ossa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios: quæ sint ea numina divum
 Flagirat: mihi jam multi crudele canebant
 Artificis scelus, & taciti ventura videbant: 125.
 Bis quinôs silet dies, tectusque recusat
 Prodere voce sua quemquam, aut oponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Composita rumpit vocem, & me destinat aræ.
 Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat, 130.
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ,
 Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi,
 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva 135.
 Delitui dum vela darent; si forte dedissent,
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt. 140.
 Quod te per superos, & conscia numina veri,
 Per, si qua est, quæ restat adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides, oro; miserere laborum
 Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis viram damus, & miserescimus ultrò. 155.
 Ipse viro primus manicas, atque arcta levare
 Vincula jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
 Quisquis es: amissos hinc jam obliviscere Grajos:
 Noster eris: mihi que hæc edissere vera roganti: 149.
 Quo molem hanc immanis equi statuere? quis auc-
 tor?

Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
 Dixerat. Ille dolis instructus, & arte Pelasga,
 Sustulit exutas vinclas ad sidera palmas:
 Vos, æterni ignes, & non violabile vestrum
 Testor numen, ait: vos aræ, ensesque nefandi 155.
 Quos fugi; vittæque deum, quas hostia gessi:
 Fas mihi Grajorum sacrata resolvere jura:
 Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modo promissis maneat, servatæque serves 160.
 Troja fidem, si vera feram, si magna rependam,
 Omnis spes Danaum, & cœcti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo
 Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,
 Fatale aggressi sacrato avellere templo 165.
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
 Virgineas ausi divæ contingere vittas:
 Ex illo fluere, ac retrò sublapsa referri
 Spes Danaum, fractæ vires aversa deæ mens. 170.
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
 Vix positum castris simulacrum: arsere coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis: salsusque per artus
 Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmanque ferens, hastamque trementem.
 Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas: 176.
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
 Omnia ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago, & curvis secum advexere carinis.
 Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenæ, 180.
 Arma, deosque parant comites, pelagoque remenso
 Improvisi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
 Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso

Effigiem statuere , nefas quæ triste piaret.

Hanc tamen immensam Calchas attollere molem

Roboribus textis , cœloque educere jussit;

Ne recipi in portis , aut duci in mœnia possit,

Neu populum antiqua sub religione tueri.

Nam si vestra manus violasset dona Minervæ, 189.

Tum magnum exitium (quod dii prius omnem in ip-
sum

Convertant) Priami imperio , Phrygibusque futurum

Sic manibus vestris vestram ascendisset in urbem,

Ultrò Asiam magno Pelopeja ad mœnia bello

Venturam , & nostros ea fata manere nepotes.

Talibus insidiis , perjurique arte Sinonis

Credita res ; captique dolis , lacrymisque coacti,

Quos neque Tydides , nec Larissæus Achilles,

Non anni domuere decem , non mille carinæ,

Hic aliud majus miseris , multoque tremendum

Objicitur magis , atque improvida pectora turbat. 200.

Laocoon , ductus Neptuno sorte sacerdos,

Sollemnes taurum ingentem mactabat ad aras.

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta

(Horresco referens) immensis orbibus angues

Incumbunt pelago , pariterque ad litora tendunt: 205.

Pectora quorum inter fluctus arrecta , jubæque

Sanguinæ exsuperant undas pars cetera pontum

Pone legit , sinutque immensa volumine terga.

Fit sonitus spumante salo : jamque arva tenebant,

Ardentesque oculos suffecti sanguine , & igni, 210.

Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Diffugimus visu exsanguis , illi agmine certo

Laocoonta petunt , & primum parva duorum

Corpora natorum serpens amplexus uterque

Implicat , & miseros morsu depascitur artus. 215.

Post ipsum auxilio subeuntem , ac tela ferentem
 Corripiant , spirisque ligant ingentibus , & jam
 Bis medium amplexi , bis collo squamea circum
 Terga dati , superant capite , cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit divellere nodos, 220.
 Perfusus sanie vittas , atroque veneno:
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit,
 Quales mugitus , fugit cum saucius aras
 Taurus , & incertam excussit cervice securim.
 At gemini lapsu delubra ad summa dracones 225.
 Effugiant , sævæque petunt Tritonidis arcem:
 Sub pedibusque deæ , clypæique sub orbe teguntur.
 Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor , & scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt , sacrum qui cuspide robur 230.
 Læserit , & tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum , orandaque divæ
 Numina , conclamant
 Dividimus muros , & moenia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi , pedibusque rotarum 235.
 Subjiciunt lapsus , & stupea vincula collo
 Intendunt , scandit fatalis machina muros
 Fœta armis , circum pueri , innuptæque puellæ
 Sacra canunt , funemque manu contingere gaudent:
 Illa subit , mediæque minans illabitur urbi, 240.
 O patria , ò divum domus Ilium , & inclyta bello
 Mœnia Dardanidum ! quater ipso in limine portæ
 Substitit , atque utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen immemores , cæci que furore:
 Et monstrum infelix sacratas sistimus arce. 245.
 Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 Ora , dei jussu , non umquam credita Teucris.
 Nos delubra deum miseri , quibus ultimus esset

Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
 Vertitur interea coelum, & ruit Oceano nox. 250.
 Involvens umbra magna terramque, polumque,
 Myrmidonumque dolos: fusi per mania Teucrici
 Conticuere; sopor fessos complectitur artus.
 Et jam Argiva Phalanx instructis navibus ibat
 A Tenedo, tacitæ per amica silentia Lunæ, 255.
 Litora nota petens, flammæ cum regia puppis
 Extulerat: fatisque deum defensus iniquis,
 Inclusos utero Danaos, & pinea furtim
 Laxat claustra Sinon, illos patefactus ad auras
 Reddit equus, lætique cavo se robore promunt 260.
 Tisandrus, Schenelusque duces, & dirus Ulysses,
 Demissum lapsi per funem, Athamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
 Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
 Invadunt urbem somno, vinoque sepultam. 265.
 Cæduntur vigiles; portisque patentibus omnes
 Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
 Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
 Incipit, & dono divum gratissima serpit.
 In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector 270.
 Visus adesse mihi: largosque effundere fletus,
 Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
 Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
 Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis, 275.
 Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!
 Squalentem barbam, & concretos sanguine crines,
 Vulnere illa gerens, quæ circum plurima muros
 Accepit patrios, ultrò flens ipse videbar
 Compellare virum, & mœtas expromere voces. 280.
 O lux Dardaniæ! spes ò fidissima Teucrùm!

Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
 Expectate venis? ut te post multa tuorum
 Funera, post varios hominumque urbisque labores
 Defessi aspiciamus? quæ causa indigna serenos 285.
 Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
 Ille nihil; nec me quærentem vana moratur:
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 Heu fugè, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
 Hostis habet muros; ruit alto à culmine Troja 290.
 Sat patriæ Priamoque datum: si pergama dextra
 Defendi possent, etiam hanc defensa fuissent,
 Sacra, suosque, tibi commendat Troja Penates.
 Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
 Magna pererrato statues quæ denique ponto. 295.
 Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem,
 Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diverso intereâ miscentur mœnia luctu:

Et magis, atque magis (quamquam secreta parentis
 Anchisæ domus, arboribusque oblecta recessit) 300.
 Claescent sonitus, armorumque ingruit horor.
 Excitior somno, & summi fastigia tecti
 Ascensu supero, atque arrectis auribus asto.
 In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
 Incidit; aut rapidus montano flumine torrens 305.
 Sternit agros, sternit sata læta; boumque labores,
 Præcipientesque trahit sylvas: stupor inscius alto.
 Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
 Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
 Insidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam: 310.
 Vulcano superante domus: jam proximus ardet
 Ucalegon: Sigea igni freta læta relucet.
 Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum
 Arma amens capio, nec sat rationis in armis 314.
 Sed

Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
 Cum sociis ardent animi: furor, iraque mentem
 Præcipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achivum,
 Panthus Otrïades, arcis Phœbique sacerdos,
 Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem 320.
 Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.
 Quo res summa loco, Panthu³ quam prendimus arcem?
 Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
 Venit summa dies, ineluctabile tempus
 Dardaniæ fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens 325.
 Gloria Teucrorum, feros omnia Jupiter Argos
 Transtulit: incensa Danaï dominantur in urbe:
 Arduus armatos mediis in mœnibus astans
 Fundit equus: Victorque Sinon incendia miscet
 Insultans, portis alii bipatentibus adsunt; 330.
 Milia quot magnis nunquam venere Mycenis:
 Obsedere alii telis angusta viarum
 Oppositi, stat ferri acies mucrone corusco
 Stricta, parata neci, vix primi prælia tentant
 Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt. 335.
 Talibus Otrïadæ dictis, & numine divum
 In flammæ, & in arma feror: quo tristis Erynnis,
 Quo fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
 Addunt se socios, Ripheus, & maximus annis 340.
 Iphitus, oblatus per Lunam, Hypanisque, Dymasque,
 Et lateri agglomerant nostro; juvenisque Choroëbus
 Mygdonides; illis qui ad Trojam forte diebus
 Venerant, insano Cassandræ incensus amore:
 Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat
 Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis 345.
 Audierat.

Quos ubi confertos audere in prælia yidi,

Incipio super his. Juvenes, fortissima frustra
 Pectora, (si vobis audentem extrema cupido est
 Certa sequi, quæ sit rebus fortuna, videtis. 350.
 Excessere omnes, adytis, arisque relictis,
 Dii, quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi
 Incensæ, moriamur, & in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.
 Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu 355.
 Raptores atra in nebula, quos improba ventris
 Exegit cæcos rabies, catulique relictis
 Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostes
 Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tene-
 mus
 Urbis iter; nox atra cava circumvolat umbra. 360.
 Quis cladem illius noctis, quis funera fando
 Explicet? aut possit lacrymis æquare labores?
 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos,
 Plurima perque vias sternuntur inertia passim
 Corpora, perque domos, & religiosa deorum 365.
 Limina, nec soli pœnas dant sanguine Teucris:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
 Victoresque cadunt Danaï, crudelis ubique
 Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
 Primus se Danaum, magna comitante caterva, 370.
 Androgeus offert nobis, socia agmina credens,
 Inscius, atque ultrò verbis compellat amicis:
 Festinate, viri; nam quæ tam sera moratur
 Segnities? alii rapiunt incensa, feruntque
 Pergama; vos celsis nunc primum à navibus itis. 375.
 Dixit: & extemplo (neque enim responsa dabuntur
 Fida satis) sensit, medios delapsus in hostes,
 Obstupuit, retròque pedem cum voce repressit.
 Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem

Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit 380.
 Atrollentem iras, & cærule colla tumientem.
 Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
 Irruimus, densis & circumfunditur armis:
 Ignarosque loci passim, & formidini captos
 Sternimus: aspirat primo fortuna labori, 385.
 Atque hic exultans successu, animisque Chorcæbus,
 O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis
 Aptemus: *dolus, an virtus, quis in hoste requirat?* 390.
 Arma dabunt ipsi, sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam, clypei que insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum accommodat ense.
 Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus
 Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat. 395.
 Vadimus immisti Danais, haud numine nostro,
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conserimus, multos Danaum demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves, & litora cursu
 Fida petunt: pars ingentem formidine turpi 400.
 Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis.
 Ecce trahebatur passis Priameia virgo
 Crinibus à templo Casandra, adytisque Minervæ,
 Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra. 405.
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem, furiata mente Chorcæbus:
 Et sese medium iniecit moriturus in agmen.
 Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
 Hic primus ex alto delubri culmine telis 410.
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes
 Armorum facie, & Grajarum errore jubarum,

Tum Danaï gemitu , atque ereptæ virginis ira
 Undique collecti invadunt accerrimus Ajax,
 Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis. 415.
 Adversi rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt Zephyrusque , Notusque , & lætus Eois
 Eurus equis: stridunt sylvæ; sævitque tridenti
 Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
 Illi etiam , si quos obscura nocte per umbram 420.
 Fundimus insidiis , totaque agitavimus urbem,
 Apparent : primi clypeos mentitaque tela
 Agnoscunt , atque ora sono discordia signant.
 Ilicet obruimur numero : primusque Chorœbus
 Penelei dextra , divæ armipotenti ad aram 725.
 Procumbit , cadit & Ripheus , justissimus unus
 Qui fuit in Teucris , & servantissimus æqui.
 Diis aliter visum , pereunt Hypanisque Dymasque ,
 Confixi à sociis , nec te tua plurima Panthu,
 Labentem pietas , nec Appollinis infula texit. 430.
 Illiaci cineres , & flamma extrema meorum,
 Testor ; in ocasu vestro næc tela , nec ullas,
 Vitavisse vices Danaum ; & , si facta fuissent
 Ut caderem , meruisse manu , divellimur inde
 Iphitus , & Pelias mecum : quorum Iphitus ævo 435.
 Jam gravior , Pelias & vulnere tardus Ulyssis.

Protinùs ad sedes Priami clamore vocati.

Hic vero ingentem pugnam , ceu cetera nusquam
 Bella forent , nulli tota morerentur in urbe: 439.
 Sic Martem indomitum , Danaosque ad testa ruentes
 Cernimus , obsessumque acta testudine limen.
 Hærent parietibus scalæ ; postesque sub ipsos,
 Nituntur gradibus : clypeosque ad tela sinistris.
 Protecti obijciunt ; prensant fastigia dextris.
 Dardanidæ contra , turres , ac testa domorum 445.
 Cul-

Culmina convellunt, (his se quando ultima cernunt,
 Extrema jam in morte parant defendere telis)
 Auratasque trabes, veterum decora alta parentum
 Devolvunt: alii strictis mucronibus imas.
 Obsedere fores: has servant agmine denso. 450.
 Instaurati animi regis succurrere tectis,
 Auxilioque levare viros, vimque addere victis,
 Limen erat, cæcæque fores, & pervius usus
 Tectorum inter se Priami, postesque relictæ
 A tergo: infelix qua se, dum regna manebant, 455.
 Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
 Ad soceros, & avo puerum Astyanacta trahebat.
 Evado ad summi fastigia culminis; unde
 Tela manu miseri jactabant irrita Teucræ.
 Turrem in præcipiti stantem, summisque sub astra 460.
 Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
 Et Danaum solitæ naves, & Achaica castra:
 Aggressi ferro circum, qua summa labantes
 Juncturas tabulara dabant, convellimus altis
 Sedibus, impulimusque: ea lapsa repente ruinam 465.
 Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina latè
 Incidit, ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
 Telorum intereà cessat genus.
 Vestibulum ante ipsum, primoque in limine Pyrrhus
 Exultat telis, & luce coruscus athena. 470.
 Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus
 Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
 Nunc positus novus exuviis, nitidusque juventa,
 Lubrica convolvit sublato pectore terga
 Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis. 475.
 Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis,
 Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
 Succedunt tecto, & flammæ ad culmina jactant.

Ipse inter primos correpta dura bipenni
 Limina perrumpit, postesque á cardine vellit 480.
 Æratos: jamque excisa trabe, firma cavavit
 Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
 Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
 Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
 Armatosque vident stantes in limine primo. 485.
 At domus interior gemitu, miseroque tumultu
 Miscetur: penitusque cavæ plangoribus ædes
 Femineis ululant, ferit aurea sidera clamor.
 Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt. 490.
 Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
 Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
 Janua; & emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danaï, & late loca milite complent. 495.
 Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
 Exiit, opositasque evicit gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta trahit vidi ipse furentem
 Cæde Neoptoleum, geminosque in limine Atridas:
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per
 aras 501.
 Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbarico postes auro, spoliisque superbi
 Procubuere: tenent Danaï, qua deficit ignis. 505.
 Forsitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
 Urbis ubi captæ casum, convulsaque vidit
 Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem:
 Arma diu senior desueta trementibus ævo
 Circumdat nequidquam humeris, & inutile ferrum 510.
 Cin-

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
 Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
 Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates. 514.
 Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
 Præcipites atra ceu tempestate columbæ
 Condensæ, & divum amplexæ simulacra tenebant.
 Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
 Ut vidit; quæ mens tam dira, miserrime conjux
 Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit, 520.
 Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 Tempus eget: nec, si ipse meus nunc afforet Hector.
 Huc tandem concede; hæc ara tuebitur omnes;
 Aut moriere simul, sic ore effata, recepit
 Ad sese, & sacra longævum in sede locavit. 525.
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
 Unus natorum Priami, per tela, per hostes
 Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
 Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus 529.
 Insequitur: jam jamque manu tenet, & premit hasta.
 Ut tandem ante oculos evasit, & ora parentum
 Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit;
 Hic, Priamus, quamquam in media jam morte te-
 netur,
 Non tamen abstinuit, nec voci, iræque pepercit.
 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis, 535.
 Dii (si qua est cœlo pietas, quæ talia curet)
 Persolvant grates dignas, & præmia reddant
 Debita; qui nati coram me cernere letum
 Fecisti, & patrios foedasti funere vultus.
 At non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540.
 Talis in hoste fuit Priamo: sed jura, fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro

Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
 Sic factus senior, telumque imbelle sine ictu
 Conjecit: rauco quod protinus ære repulsum, 545.
 Et summo clypei nequicquam umbone pependit.
 Cui Pyrrhus; Referes ergo hæc, & nuntius ibis
 Pelidæ genitori; illi mea tristia facta,
 Degeneremque Neoptolemum narrare memento 549.
 Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
 Traxit, & in multo lapsantem sanguine natis
 Implicuitque comam læva, dextraque coruscum
 Extulit, ac lateri capulo tenuis abdidit ense.
 Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum 554.
 Sorte tulit, Trojam incensam, & prolapsa videntem
 Pergama, tot quondam populis, terrisque superbum
 Regnatorem Asiæ, jacet ingens litore truncus:
 Avulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.
 At me tum primum sævus circumsternit horror;
 Obstupui, subiit chari genitoris imago, 560.
 Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
 Vitam exhalantem: subiit deserta Creusa,
 Et direpta domus, & parvi casus Juli.
 Respicio, & quæ sic me circum copia lustrō.
 Deseruere omnes defessi, & corpora saltu 565.
 Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
 Jamque adeo super unus eram, cum limina Vestæ
 Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti. 570.
 Illa sibi infestos everta ob pergama Teucros,
 Et pœnas Danaum, & deserti conjugis iras
 Permetuens, Trojæ, & patriæ communis Erynnis,
 Abdiderat sese, atque aris invisâ sedebat
 Exarsere ignes animos; subit ira, cadentem 575.
 Ul-

Ulcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasque mycenæ
 Aspiciet? partoque ibit regina triumpho?
 Coniungiumque, domumque, partes, natosque videvir,
 Iliadum turba, & Phrygiis comitata ministris? 580.
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanium tories sudarit sanguine litus?
 Non ita, namque etsi nullum memorabile nomen
 Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem?
 Exstinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis 385.
 Laudabor pœnas: animumque explesse iuvabit
 Ultricis flammæ, & cineres satiassè meorum.
 Talia jactabant: & furiata mente ferebar:
 Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
 Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit 390.
 Alma parens, confessa deam, qualisque videri
 Cœlicolis, & quanta solet: dextraque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore.
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit? 595.
 Non prius aspicias, ubi fessum ætate parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creusæ
 Ascaniusque puer? quos omnes undique Grajæ
 Circum errant acies: & ni mea cura restitat,
 Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis. 600.
 Non tibi Tyndaridis facies invisæ Lacænæ,
 Culpatusve Paris, verum inclementia divum
 Has evertit opes, sternitque à culmine Trojam.
 Aspice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
 Mortales heberat visus tibi, & humida circum 605.
 Caligat, nubem eripiam: tu nequa parentis
 Jussa time, neu præceptis parere recusa)
 Hic, ubi disjectas moles, avulsaque saxis

Saxa vides , mistoque uindantem pulvere fumum:
 Neptunus muros magnoque emota tridenti 610.
 Fundamenta quatit , totamque à sedibus urbem
 Eruit , hic Juno Scæas sævissima portas
 Prima tenet , sociumque furens à navibus agmen
 Ferrò accincta vocat.

Jam summas arcis Tritonia (respice) Pallas 615.
 Insedit , nimbo effulgens , & Gorgone sæva.

Ipse Pater Danais animos , viresque secundas
 Sufficit : ipse Deos in Dardana suscitât arma.
 Eripe , nate , fugam ; finemque impone labori.
 Nusquam abero , & tutum patrio te limine sistam. 620.

Dixerat ; & spissis noctis se condidit umbris.
 Apparent diræ facies , inimicaque Trojæ
 Numina magna deum.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignes
 Ilium , & ex imo verti Neptunia Troja. 625.

Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
 Cum ferro accisam , crebrisque bipennibus instant
 Eruere agricolæ certatim : illa usque minatur,
 Et tremefacta comam concusso vertice nutat:
 Vulneribus donec paullatim evicta , supremum 630.
 Congemuit , traxitque jugis avulsa ruinam.

Descendo , ac , ducente Deo , flammam inter & hostes
 Expedior : dant tela locum , flammæque recedunt,
 Ast ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
 Antiquasque domus : genitor , quem tollere in altos 635.

Optabam primum montes , primumque petebam,
 Abnegat excisa vitam producere Troja,
 Exiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
 Sanguis , ait , solidæque suo stant robore vires,
 Vos agitate fugam. 640.

Me si coelicolæ voluissent ducere vitam,

Has mihi servassent sedes , satis una , superque
 Vidimus excidia , & captæ superavimus urbi.
 Sic ò , sic positum affati discedite corpus.
 Ipse manu mortem inveniam , miserebitur hostis, 645.
 Exuviasque petet : facilis jactura sepulcri est.
 Jampridem iuvisus divis , & inutilis annos
 Demoror , ex quo me divum pater , atque hominum rex
 Fulminis afflavit ventis , & contigit igni.
 Talia perstabat memorans , fixus que manebat. 650.
 Nos contra effusi lacrymis , conjuxque Creusa,
 Ascaniusque , omnisque domus ; ne vertere secum
 Cuncta pater , fatoque urgenti incumbere vellet.
 Abnegat , inceptoque , & sedibus hæret iisdem. 654.
 Rursus in arma feror , mortemque misserrimus opto.
 Nam quod consilium , aut quæ jam fortuna dabatur?
 Mene efferre pedem , genitor , te posse relicto
 Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
 Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
 Et sedet hoc animo , perituraque addere Trojæ 660.
 Teque , tuosque juvat : patet isti janua leto:
 Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natum ante ora patris , patrem , qui obtruncat ad aras.
 Hoc erat , alma parens , quo me per tela , per ignes
 Eripis ? aut mediis hostem in penetralibus , utque 665.
 Ascaniumque , patremque meum , juxtaque Creusam
 Alterum in alterius mactos sanguine cernam?
 Arma , viri ferte arma , vocat lux ultima victos,
 Reddite me Danais ; sinite instaurata revisam
 Prælia , numquam omnes hodie moriemur inulti. 670.
 Hic ferro accingor rursus clypeoque sinistram
 Insertabam aptans , meque extra tecta ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat , parvumque patri tendebat Julum;

Si periturus abis , & nos rape in omnia tecum: 675.
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 Hanc primum tutare domum. Cui parvus Julius,
 Cui pater , & conjux quondam tua dicta relinquitur?
 Talia vociferans , gemitu tectum omne replebat.
 Cum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum. 679.
 Namque manus inter , mœstorumque ora parentum,
 Ecce levis summo de vertice visus Juli
 Fuadere lumen apex , tactuque innoxia molli
 Lambere flamma comas , & circum tempora pasci,
 Nos pavidi trepidare metu crinemque flagrantem 685.
 Excutere , & sanctos restinguere fontibus ignes.
 At pater Anchises oculos ad sidera lætus
 Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
 Jupiter omnipotens , precibus si flecteris ullis,
 Aspice nos; hoc tantum: & si pietate meremur, 690.
 Da deinde auxilium pater , atque hæc omnia firma.
 Vix ea fatus erat senior : subitoque fragore
 Intonuit lævum ; & de cœlo lapsa per umbras
 Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
 Illam summa super labentem culmina tecti 695.
 Cernimus Idæa claram se condere sylvas;
 Signantemque vias : tum longo limite sulcus
 Dat lucem , & late circum loca sulphure fumant.
 Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
 Affaturque deos ; & sanctum sidus adorat. 700.
 Jam jam nulla mora est; sequor, & qua ducitis, adsum:
 Dii patrii , servate domum , servare nepotem:
 Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
 Credo equidem , nec , nate , tibi comes ire recuso.
 Dixerat ille : & jam per mœnia clarior ignis 705.
 Auditur , propiusque æstus incendiavolvunt.
 Ergo age , chare pater , cervici ponere nostræ:

Ipse subibo humeris : nec me labor iste gravabit :
 Quo res cumque cadent , unum & commune periculum ,
 Una salus ambobus erit : mihi parvus Julius 710.
 Sit comes , & longè servet vestigia conjux .
 Vos famuli , quæ dicam , animis advertite vestris ,
 Est urbe egressis tumulus , templumque vetustum
 Desertæ Cereris , juxtaque antiqua cupressus
 Religione patrum multos servata per annos . 715.
 Hanc ex diverso sedem veniemus in unam .
 Tu , genitor , cape sacra manu , patriosque Penates :
 Me bello , è tanto digresum , & cæde recenti ,
 Attrectare nefas , donec me flumine vivo
 Abluero . 720.
 Hæc fatus , latos humeros , subjectaque colla
 Vestè super , fulvique insternor pelle leonis ,
 Succedoque oneri , dextra se parvus Julius
 Implicuit , sequiturque patrem non passibus æquis .
 Pone subit conjux , ferimur per opaca locorum : 725.
 Et me , quem dudum non ulla injecta movebant
 Tela , neque adverso glomerati ex agmine Graji ,
 Nunc omnes terrent auræ , sonus excitat omnis
 Suspensum , & pariter comitique onerique timentem :
 Jamque propinquabam portis , omnemque videbat 730.
 Evasisse viam , subito cum creber ad aures
 Visus adese pedum sonitus : genitorque per umbram
 Prospiciens , Nate , exclamat , fuge nate , propin-
 quant ,
 Ardentes clypeos , atque æra micantia cerno . 734.
 Hic mihi nescio , quod trepido male numen amicum
 Confusam eripuit mentem : namque avia cursu
 Dum sequor , & nota excedo regione viarum ,
 Heu ! misero conjux fatone erepta Creusa
 Substitit , erravitne via , seu lassa resedit .

Incertum : nec post oculis est reddita nostris. 740.
 Nec prius amissam respexi, animumque reflexi,
 Quam tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam
 Venimus : hic demum collectis omnibus, una
 Defuit, & comites, natumque virumque fefellit.
 Quem non incusavi amens hominumque deorum-
 que? 745.

Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
 Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque Penates
 Commendo sociis, & curva valle recondo.
 Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
 Stat casus renovare omnes, omnemque reverti 750.
 Per Trojam, & rursus caput objectare periclis.
 Principio muros, obscuraque limina portæ,
 Qua gresum exculeram, repeto, & vestigia retrò
 Observata sequor per noctem, & lumine lustro.
 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent. 755.
 Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
 Me refero: irruerant Danaï, & tectum onine tenebant.
 Illicet, ignis edax summa ad vestigia vento
 Volvitur; exsuperant flammæ; furit æstus ad auras.
 Procedo ad Priami sedes arcemque reviso. 760.
 Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo
 Custodes lecti Phænix, & dirus Ulisses
 Prædam asservabant, huc undique Troia gaza
 Incensis erepta adytis, mensæque deorum,
 Crateresque auro solidi, captivæque vestis 765.
 Congeriur, pueri, & pavidæ longo ordine matres
 Stant circum.
 Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias: mœtusque Creusam
 Nequicquam ingeminans, iterùmque, iterùmque vocavi.
 Quærenti, & tectis urbis sine fine furenti

Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
 Visa mihi ante oculos & nota major imago;
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis: 775.
 Quid tantum insano juvat indulgere labori,
 O dulcis conjux? non hæc sine numine divum
 Eveniunt; nec te hinc comitem asportare Creusam
 Fas: haud ille sinet superi regnator Olympi.
 Longa tibi exsilia, & vastum maris æquor arandum. 180.
 Ad terram Hesperiam venies: ubi Lydius, arva
 Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris. 270.
 Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
 Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
 Non ego Myrmidonum sedes, Dolopumve superbas 785.
 Aspiciam: at Grajis servitum matribus ibo,
 Dardanis, & divæ Veneris nurus:
 Sed me magna deum genitrix his detinet oris.
 Jamque vale, & nati serva communis amorem, 789.
 Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa volentem
 Dicere, deseruit, tennesque recessit in auras.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
 Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
 Sic demùm socios, consumpta nocte, reviso, 795.
 Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
 Invenio admirans numerum, matresque, virosque,
 Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 Undique convenere, animis, opibusque parati
 In quascumque velim pelago deducere terras.
 Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
 Ducebatque diem: Danaïque obsessa tenebant
 Limina portarum; nec spes opis ulla dabatur.
 Cessi, & sublato montem genitore petivi. 804.

Æ N E I D O S

LIBER III.

Argumentum.

Æneæ navigationem; ejusque varios errores continet:
mores, ritusque gentium.

Postquam res Asiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja;
Diversa exilia, & desertas quærere terras,
Auguriis agimus divum; classemque sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur:
Contrahimusque viros, vix prima incæperat ætas;
Et pater Anchisès dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriæ lacrymans, portusque relinquo, 10.
Et campos, ubi Troja fuit, feror exsul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis diis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo;
Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates,
Dum fortuna fuit, feror hac, & litore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:
Æneadasque meo nomen de nomine figo.
Sacra Dionæ matri, divisque ferebam
Auspicius cœptorum operum, superoque nitentem 20.
Coelicolum regi mactabam in litore tuarum.

Fortè fuit juxta tumulus, quo cornea summo
 Virgulta, & dēnsis hastibus horrida myrtus.
 Accessi, viridemque ab humo convellere sylvam
 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
 Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
 Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
 Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
 Et terram fæbo maculant, mihi frigidus horror.
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. 30.
 Rursus & alterius lentum convellere vimen
 Insequor, & casus penitus tentare latentes;
 Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo, Nymphas venerabat agrestes:
 Gradivumque patrem, Getiæ qui præsidet arvis: 35.
 Rite secundarent visos, omnenque levarent.
 Tertia sed postquam majora hastilia nixu
 Aggredio: genibusque adversæ obluitor arenæ:
 (Eloquar, an silvam?) gemitus lacrymabilis imo.
 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures: 40.
 Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto:
 Parce piæ scelerare manus, non me tibi Troja
 Externum tulit; haud cruor hic de stipite manat,
 Heu! fuge crudeles terras, fuge litus avarum:
 Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea textit 45.
 Telorum seges, & jaculis increvit acutis.
 Tum verò ancipiti mentem formidine præssus
 Obstupui: steteruntque comæ, & vox faucibus hæ-
 sit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandarat alendum, 50.
 Threicio regi cum jam diffideret armis
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fori una recessit,

Rex Agamenonias, victriciaque arma sequutus,
 Fas omne abruptit: Polydorum obruncat, & auro 55.
 Vi potitur: *Quid non mortalia pectora cogis,*
Auri sacra fames? postquam pavor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
 Monstra Deum referro, & quæ sit sententia, posco,
 Omnibus idem animus, scelerata excedere terra, 60.
 Linquere pollutum hospitium, & dare classibus Aus-
 tros.

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
 Aggeritur tumulo tellus: stant manibus aræ
 Cæruleis mœstæ vittis, atraque cupresso:
 Et circum Iliades crinem de more solutæ, 65.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulcro
 Condimus, & magna supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, & lenis crepitans vocat Auster in altum:
 Deducunt socii naves, & litora complent. 71.
 Provehimur portu: terræque urbesque recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereïdum matri, & Neptuno Ægæo:
 Quam pius Arcitenens, oras, & litora circum 75.
 Errantem, Mycone celsa Gyaroque revinxit:
 Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
 Hùc feror, hæc fessos tuto placidissima portu
 Accipit, egressi veneramur Apollinis urbem: 79.
 Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos,
 Vittis, & sacra redimitus tempora lauro
 Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
 Jungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
 Tempa Deï saxo venerabar structa vetusto. 84.
 Da propitiam, Thymbrae, domum, da mœnia fessis,
 Et

Et genus, & mansuram urbem: serva altera Trojæ
 Pergama, reliquias Danaum, atque immitis Acchilli.
 Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
 Da, pater, augurium, atque animis illabere nostris.
 Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente, 90.
 Liminaque, laurusque Dei, totusque moveri
 Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
 Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
 Dardanidæ duri, quæ vox à stirpe parentum
 Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto 95.
 Accipiet reduces, antiquam exquirite matrem,
 Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, & qui nascentur ab istis.
 Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
 Læticia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt, 100.
 Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
 Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
 Audite, ó proceres, ait, & spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto:
 Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ. 105.
 Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
 Maximus unde pater, si ritè audita recordor,
 Teucus Rhæteas primum est advectus ad oras,
 Optavitque locum regno, nondùm Ilium, & arces
 Pergamæ steterant: habitabant vallibus imis. 110.
 Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
 Idæumque nemus: hinc fida silentia sacris,
 Et juncti currum dominæ subite leones.
 Ergo agite, & divum ducunt qua jussa: sequamur.
 Placemus ventos, & Gnoisia regna petamus, 115.
 Nec longo distant cursu: (modo Jupiter adsit)
 Tertia lux classem Creræis sistet in oris.
 Sic fatus, meritos aris mactavit honores;

Taurum Neptuno , taurum tibi , pulcher Apollo,
 Nigram hiemi pecudem , hephyris felicibus albam.
 Fama volat pulsum regnis cecidisse paternis 127.
 Idomenea ducem , desertaque litora Cretæ,
 Hoste vacare domos , sedesque astare relictas.
 Linquimus Ortygiæ portus , pelagoque volamus,
 Bacchatamque jugis Naxon , viridemque Donysam.
 Olearon , niveamque Paron , sparsasque per æquor 126.
 Cycladas , & crebris legimus freta consita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor:
 Hortantur socii , Cretam , proavosque petamus,
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes, 130.
 Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros aptatæ molior urbis,
 Pergameamque voco , & lætam cognomine gentem
 Hortor amare focos , arcemque attolere tectis.
 Jamque fere sicco subductæ litore puppes: 135.
 Connubiis , arvisque novis optata Juventus:
 Jura , domosque dabam , subito cum tabida membris,
 Corrupto cœli tractu , miserandaque venit
 Arboribusque satisque lues , & letifer annus.
 Linquebant dulces animas , aut ægra trahebant 140.
 Corpora ; tum steriles exurere Sirius agros;
 Arebant herbæ , & victum seges ægra negabat.
 Rursus ad oraculum Ortygiæ , Phœbumque remenso
 Hortatur pater ire mari , veniamque precari:
 Quem fessis finem rebus ferat ; unde laborum 155.
 Tentare auxilium jubeat , quo vertere cursus.
 Nox erat , & terris animalia somnus habebat.
 Elifiges sacræ d vum , Phrygiique Penates,
 Quos mecum à Troja , mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram , visi ante oculos astare jacentis 150.
 In somnis , multo manifesti lumine , qua se

Plena per infertas fundebat Luna fenestras.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis:
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 Hic canit, & tua nos en ultrò ad limina mittit. 155.
 Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti,
 Nos tumidum sub te permensi clasibus æquor,
 Idem venturos sollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus, tu mœnia magnis
 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem. 160.
 Mutandæ sedes; non hæc tibi litora suasit
 Delius, aut Cretæ jussit considerare Apollo:
 Est locus (Hesperiam Graji cognomine dicunt)
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
 Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores 165.
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem:
 Hæc nobis propriæ sedes; hinc Dardanus ortus,
 Iasiusque pater, genus à quo principe nostrum.
 Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti 169.
 Haud dubitanda refer. Coritum, terrasque require
 Ausonias. Dictæ negat tibi Jupiter arva.
 Talibus attonitus visis, ac voce deorum
 (Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
 Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
 Tum gelidus toto manabat corpore sudor) 175.
 Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
 Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
 Intemerata focis, perfecto lætus honore
 Anchisen facio certum, remque ordine pando. 179.
 Agnovit prolem ambiguum, geminosque parentes,
 Seque novo veterum deceptum errore locorum:
 Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,
 Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
 Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
 Et

Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare. 185.
 Sed quis ad Hesperia venturos litora Teucros
 Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
 Cedamus Phæbo, & moniti meliora sequamur.
 Sic ait: & cuncti dictis paremus ovantes.
 Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis 190.
 Vela damus, vastumque cava trabe currimus æquor.
 Postquam altum tenuere rates; nec jam amplius ullæ
 Apparent terræ, cœlum undique, & undique pontus:
 Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
 Noctem, hyememque ferens, & inhorruit unda tene-
 bris. 195.

Continuo venti volvunt mare, magnaue surgunt
 Æquora, dispersi jactamur gurgite vasto.
 Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
 Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis. 200.
 Ipse diem, noctemque negat discernere cœlo,
 Nec meminisse viæ media Palinurus in unda.
 Tres adeo incertos cæca caligine soles
 Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
 Quarto terra die primum se attollere tandem 205.
 Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
 Vela cadunt: remis insurgimus, haud mora, nautæ
 Adnixi torquent spumas, & cærulea verrunt.
 Servatum ex undis Strophadum me litora primum
 Accipiunt, Strophades Grajo stant nomine dictæ 210.
 Insulæ in Ionio magno: quas dira Celæno,
 Harpyiæque colunt aliæ; Phineia postquam
 Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
 Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
 Pestis, & ira deum Stygiis sese extulit undis. 215.
 Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris

Proluvies, uncaęque manus & pallida semper
Ora Fame.

Huc ubi delati portus intravimus, ecce

Læta boum pasim campis armenta videmus, 220.

Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbam.

Irruimus ferro, & divos, ipsumque vocamus

In prædam partemque Jovem, tunc litore curvo

Exstruimusque toros, dapibusque epulantiis opimis.

At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt 225.

Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas.

Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant

Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem:

Rursùm in secessu longo sub rupe cavata,

Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris; 230.

Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.

Rursum ex diverso cœli, cæcisque latebris

Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis;

Polluit ore dapes, sociis tunc arma capessant,

Edico, & dira bellum cum gente gerendum. 235.

Haud secus, ac jussi faciunt, tectosque per herbam

Disponunt enses, & scuta latentia condunt.

Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere

Litorâ, dat signum specula Misenus ab alta

Ære cavo: invadunt socii, & nova prælia tentant. 240.

Obscenas pelagi ferro fœdare volucres.

Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo

Accipiunt, celerique fuga sub sidera lapsæ,

Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.

Una in præcelsa consedit rupe Celæno, 245.

Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:

Bellum etiam pro cæde boum, startisque Juvencis,

Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?

Et patrio insontes Harpyas pellere regno?

Accipite ergo animis, atque hæc mea fingite dicta: 250.
 Quæ Phoëbo pater omnipotens, mihi Phoëbus
 Apollo

Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis

Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.

Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem, 255.

Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis.

Ambesas subigat malis absumere menses.

Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.

At sociis subita gelidus formidine sanguis

Dirigit: cecidere animi: nec jam amplius armis, 260.

Sed votis precibusque jubent exposcere pacem:

Sive deæ, seu sint diræ, obscenæque volucres.

At pater Anchises, passis de litore palmis

Numina magna vocat, meritosque indicit honores.

Dii prohibere minas: dii talem avertite casum: 265.

Et placidi servate pios. Tum litore funem

Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.

Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,

Qua cursum ventusque, gubernatorque vocabant.

Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos, 270.

Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxis.

Effugimus scopulos Ithacæ, Laërtia regna:

Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.

Mox & Leucatæ nimbose cacumina montis,

Et formidatus nautis aperitur Apollo. 275.

Hunc perimur fessi, & pravæ succedimus urbi:

Ancora de prora jacitur, stant litore puppes.

Ergo insperata tandem tellure positi,

Lustranurque Jovi, votisque incendimus aras,

Ætiæque Iliacis celebramus litora ludis. 280.

Exercent patrias, oleo labente, palestras

Nudati socii, juvat evasisse tot urbes
 Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes.
 Interea magnum Sol circum volvitur annum,
 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas. 286.
 Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, & rem carmine signo;
Æneas hæc de Danais victoribus arma.

Linquere tum portus jubeo, & considerare transtris,
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt. 290.
 Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,
 Litoraque Eripi legimus, portuque subimus
 Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
 Priamidem Helenum Grajas regnare per urbes, 295.
 Conjugio Æacide Pyrrhi, sceptrisque potitum.
 Et patrio Andromachen iterum cecidisse marito.

Obstupui; miroque incensum pectus amore
 Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
 Progredior portis, classes, & litora linquens, 300.
 Sollemnes tum forte dapes, & tristia dona,

Ante urbem in luco salsi Simoentis ad undam
 Libabat cineri Andromache, manesque vocabat
 Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite ina-

nem,
 Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras. 305.

Ut me conspexit venientem, & Troia circum
 Arma amens vidit, magnis exterrita monstis,

Diriguit visu in medio; calor ossa reliquit:
 Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:

Verane te facies, verus mihi nuncius affers, 310.
 Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,

Hector ubi est? dixit, lacrymasque effudit, & omnem
 Implevit clamore locum, vix pauca furenti

Subjicio, & ratis turbatus vocibus hisco.
 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
 Ne dubita: nam vera vides. 316.
 Heu! quis dejectam conjuge tanto
 Excipit: aut quæ digna satis fortuna revisit?
 Hæctoris Andromache, Pyrrhin, connubia servas?
 Dejecit vultum, & demissa voce loquuta est: 320.
 O felix una ante alias Priameia virgo,
 Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
 Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,
 Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
 Nos patria incensa, diversa per æquora vecta, 325.
 Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum,
 Servitio enixæ tulimus: qui deinde sequutus
 Ledæam Hermionem, Lacedæmoniosque hymenæos,
 Me famulam, famuloque Heleno transmisit habendam.
 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore 330.
 Conjugis, & scelerum furiiis agitatus Orestes:
 Excipit incautum, patriasque obruncat ad aras.
 Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
 Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
 Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit. 335.
 Pergamaque, Iliacumque jugis hanc addidit arcem.
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
 Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?
 Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
 Quem tibi jam Troja. . . . 340.
 Ecquæ jam puero est amissæ cura parentis?
 Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles
 Et pater Æneas, & avunculus excitat Hæctor?
 Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
 Incassum fletus, cum sese à mœnibus heros 845.
 Pri-

Priamides multis Helenus comitantibus affert :
 Agnoscitque suos , latusque ad mœnia ducit,
 Et multum lacrymans verba inter singula fundit.
 Procedo , & parvam Trojam simulataque magnis
 Pergama , & arentem Xanthi cognomine rivum 350.
 Agnosco , Scææque amplector limina portæ.
 Nœnon & Teucris socia simul urbe fruuntur,
 Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
 Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
 Impositis auro dapibus ; paterasque tenebant. 353.
 Jamque dies , alterque dies processit : & auræ
 Vela vocant tumidoque inflatur carbasus Austro.
 His vatem aggredior dictis ac talia quæso:
 Trojugena , interpretis divum , qui numina Phœbi,
 Qui tripodas , Clarii lauros , qui sidera sentis, 360.
 Et volucrum linguas , & præpetis omina pennæ,
 Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
 Religio : cuncti suaserunt numine divi
 Italiam petere , & terras tentare repostas:
 Sola novum , dictuque nefas , Harpia Celæno 365.
 Prodigium canit , & tristes denuntiat iras,
 Obsenamque famem) quæ prima pericula vito?
 Quidve sequens tantos possim superare labores?
 Hic Helenus , cæsis primum de more juvenicis,
 Exorat pacem divum , vittasque resolvit 370.
 Sacrati capitis , meque ad tua limina , Phœbe,
 Ipse manu multo suspensum numine ducit.
 Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
 Nate dea (nam te majoribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides : sic fata deum rex 375.
 Sortitur , volvitque vices : is vertitur ordo)
 Pauca tibi e multis , quo tutior hospita lustres
 Æquora , & Ausonio possis considerare portu,

Expediam dictis , prohibent nam cetera Parcæ
 Scire Helenum , farique vetat Saturnia Juno. 380.
 Principio Italiam , quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque , ignare , paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit invia terris.
 Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
 Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor, 385.
 Infernique lacus , Ææque insula Circes,
 Quam tuta possis urbem componere terra,
 Signa tibi dicam : tu condita mente teneto.
 Cum tibi sollicito secreti ac fluminis undam,
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus 390.
 Triginta capitum foetus enixa , jacebit ,
 Alba solo recubans , albi circum ubera nati;
 Is locus urbis erit , requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros ;
Fata viam invenient , aderitque vocatus Apollo. 395.
 Has autem terras , Italique hanc litoris oram,
 Proxima , quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
 Effuge : cuncta malis habitantur mœnia Grajis.
 His & Narycii posuerunt mœnia Locri:
 Et Salentinos obsedit milite campos 400.
 Lyctius Idomeneus : hic illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetæ subnixâ Petilia muro.
 Quin , ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
 Et positis aris jam vota in litore solves;
 Purpureo velare comas adopertus amictu, 405.
 Nequa inter sanctos ignes in honore deorum
 Hostilis facies ocurrat , & omnia turbet.
 Hunc socii morem sacrorum , hunc ipse teneto,
 Hac casti maneant in religione nepotes.
 Ast , ubi digressum Sicula te admoverit oræ 410.
 Ventus , & angusti rarefcent claustra Pelori

Læva tibi tellus, & longo læva petantur
 Æquora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.
 Hæc loca vi quondam, & vasta convulsa ruina
 (*Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas*)
 Dissiluisse ferunt: cum protinus utraque tellus
 Una foret, venit medio vi pontus, & undis
 Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes
 Litore diductas angusto interluit æstu.
 Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
 Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
 Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
 Erigit alternos, & sidera verberat unda.
 Ac Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
 Ora exsertantem, & naves in saxa trahentem.
 Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
 Pube tenus; postrema immani corpore Pistris,
 Delphinum caudas utero commissa luporum.
 Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 Cessantem, longos, & circumflectere cursus,
 Quam semel informem vasto vidisse sub antro
 Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
 Præterea, si qua est Heleno prudentia, vati
 Siqua fides, animum si veris implet Apollos
 Unum illud tibi, nate dea, præque omnibus unum
 Prædicam, & repetens iterùmque, iterùmque monebo.
 Junonis magnæ primum prece numen adora:
 Junoni cane vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis: sic denique victor
 Trinacria fines Italos mittere relicta.
 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
 Divinosque lacus, & Averna sonantia silvis,
 Insanam vatem aspicias, quæ ruge sub ima
 Eata canit, foliisque notas, & nomina mandat.

Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo, 445.
 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 Impulit, & teneras turbavit janua frondes:
 Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo, 450.
 Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odore Sibyllæ.
 Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti:
 Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos: 455.
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas:
 Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resolvant.
 Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 Expediet; cursusque dabit venerata secundos. 460.
 Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
 Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
 Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto
 Imperat ad naves ferri, stipatque carinis 465.
 Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
 Loricam consertam hamis, auroque trilicem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neoptolemi, sunt & sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces 470.
 Remigium supplet, socios simul instruit armis.
 Interea classem velis aptare jubebat
 Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
 Quem Phœbi interpretis multo compellat honoré:
 Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo, 475.
 Cura deum, bis Pergamies erepte ruinis,
 Ecce tibi Ausoniæ tellus; hanc arripe velis,

Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est.
 Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
 Vade (ait) ò felix nati pietate, quid ultra 480.
 Provehor; & fando surgentes demoror Austros?
 Nec minus Andromache digressu mœsta supremo,
 Fert picturatas auri sub tegmine vestes,
 Et Phrygiam Ascanio chlamydem: nec cedit honori,
 Textilibusque onerat donis, ac talia fatur: 485.
 Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
 Sint, puer, & longum Andromaches testentur amorem
 Conjugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
 O mihi sola mei super Astyanactis imago!
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat: 490.
 Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
 Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam sua, nos alia ex aliis in fata vocamur.
 Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum, 495.
 Arva neque Ausoniæ, semper cedentia retrò,
 Quæ renda, effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
 Quam vestræ fecere manus: melioribus, opto,
 Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajiis.
 Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arva 500.
 Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
 Cognatasque urbes olim, populosque propinquos
 Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
 Atque idem casus: unam faciemus utramque
 Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes. 505.
 Provehimur pelago, vicina Ceraunia juxta;
 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
 Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
 Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
 Sortiti remos, passimque in litore sicco

Corpora curamus : fessos sopor irrigat artus.
 Needum orbem medium nox horis acta subibat :
 Haud segnis strato surgit Palinurus , & omnes
 Explorat ventos , atque auribus aëra captat :
 Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo ; 515.
 Arcturum , pluviasque Hyadas , geminosque Triones,
 Armatumque auro circumspicit Oriona.
 Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
 Dat clarum è puppi signum , nos castra movemus,
 Tentamusque viam , & velorum pandimus alas. 520.
 Jamque rubescebat stellis aurora fugatis,
 Cum procul obscuros colles , humilemque videmus
 Italiam. Italiam primus conclamat Acchates:
 Italiam læto socii clamore salutant.
 Tum pater Anchises magnum cratera corona 525.
 Induit , implevitque mero , Divosque vocavit
 Srans celsa in puppi:
 Dii maris , & terræ , tempestatumque potentes,
 Ferte viam vento facilem , & spirate secundi.
 Crebrescunt optatæ auræ , portusque patescit 530.
 Jam propior , templumque apparet in arce Minervæ.
 Vela legunt socii , & proras ad litora torquent.
 Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum.
 Objectæ salsa spumant aspergine cautes:
 Ipse latet , gemino demittunt brachia muro 535.
 Turriti scopuli , refugitque à litore templum.
 Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidi
 Tondentes campum latè , candore nivali.
 Et pater Anchises , Bellum , ò terra hospita , portas:
 Bello armantur equi : bellum hæc armenta minantur.
 Sed tamen iidem olim curru succedere sueti 541.
 Quadrupedes , & frena jugo concordia ferre.
 Spes est pacis , ait , tum numina sancta precamur

Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantes;
 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu: 545.
 Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
 Junoni Argivæ jussos adolemus honores.
 Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
 Cornua velatarum obvertimus antennarum:
 Grajugenumque domos, suspectaque linquimus arva.
 Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti 551.
 Cernitur: attollit se diva Lacinia contra,
 Caulonisque arces, & navifragum Scyllææum.
 Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna,
 Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa 555.
 Audimus longe, fractasque ad litora voces:
 Exsultantque vada, atque æstu misceantur arenæ.
 Et pater Anchises: Nimirum hæc illa Charybdis:
 Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat:
 Eripite, ò socii, pariterque insurgite remis. 560.
 Haud minus ac jussi faciunt: primusque rudentem
 Contorsit lævas proram Palinurus ad undas:
 Lævam cuncta cohors remis, ventisque petivit.
 Tollimur in cœlum curvato gurgite: & iidem
 Subducta ad manes imos descendimus unda. 565.
 Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
 Ter spumam elisam, & rorantia vidimus astra.
 Interea fessos ventus cum sole reliquit,
 Ignarique viæ Cyclosum allabimur oris,
 Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens 570.
 Ipse, sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis:
 Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
 Turbine fumantem piceo, & candente favilla:
 Attollitque globos flammaram, & sidera lambit.
 Interdum scopulos, avulsaque viscera montis 575.
 Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

Cum gemitu glomerat , fundoque exæstuat imo.
 Fama est , Enceladi semiustum fulmine corpus
 Urgeri mole hac , ingentemque insuper Ætnam
 Impositam , ruptis flammam exspirare caminis; 580.
 Et fessum quoties mutat latus , intremere omnem
 Murmure Trinacriam , & cœlum subtexere fumo.
 Nœstem illam tecti in silvis inimania monstra
 Perferimus : nec quæ sonitum det causa , videmus.
 Nam neque erant astrorum ignes , nec lucidus æthrâ
 Siderâ polus : obscuro sed nubila cœlo, 586.
 Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
 Humentemque aurora polo dimoverat umbram:
 Cum subito è sylvis , macie confecta suprema, 590.
 Ignoti nova formæ viri , miserandaque cultu
 Procedit , supplexque manus ad litora tendit.
 Respiciamus ; dira illuvies , immissaque barba,
 Consertum tegmen spinis : at cetera Grajus
 Et quondam patris ad Trojam missus in armis. 595.
 Isque ubi Dardanios habitus , & Troia vidit
 Arma procul ; paullum aspectu conterritus hæsit,
 Continuitque gradum : mox sese ad litora præceps
 Cum fletu , precibusque rulit : per sidera testor,
 Per superos , atque hoc cœli spirabile lumen 600.
 Tollite me , Teucri : quascumque abducite terras.
 Hoc sat erit , scio me Danais è classibus unum,
 Et bello Illiacos fateor petiisse Penates.
 Pro quo , si sceleris tanta est injuria nostri,
 Spargite me in fluctus , vastoque immergite ponto. 605.
 Si pereo manibus hominum , petiisse juvabit.
 Dixerat , & genua amplexus , genibusque volutans
 Hærebat : qui sit , fari , quo sanguine cretus,
 Hortamur , quæ deinde agitet fortuna , fateri,

Ipse pater dextram Anchises, aut multa moratus 610.
 Dat juveni, atque animum præsentem pignore firmat.
 Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
 Sum patria ex Ithaca comes infelices Ulyssi
 Nomine Achemenides, Trojam genitore Adamasto
 Paupere (mansissetque utinam fortuna) profectus. 615.
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
 Immemores socii vasto Cyclopi in antro,
 Deseruere: Domus sanie, dapibusque cruentis,
 Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
 Sidera (dii, talem terris avertite pestem) 620.
 Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
 Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
 Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
 Prensa manu magna, medio resupinus in antro
 Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent 625.
 Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
 Mandaret, & tepidi tremerent sub dentibus artus.
 Haud impune quidem, nec talia passus Ulysses,
 Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus, 630.
 Cervicem inflexam posuit, jactique per antrum
 Immensam sanie eructans, ac frustra cruento
 Per somnum commista mero: nos magna precati
 Numina, sortitique vices, una undique circum
 Fundimur, & telo lumen terebramus acuto 635.
 Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
 Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar:
 Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
 Sed fugite, ò miseri, fugite, atque ab litore funem
 Rumpite. 640.
 Nam qualis, quantusque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat:

Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
 Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
 Tertia jan Lunæ se cornua lumine complent, 645.
 Cum vitam in sylvis, inter deserta ferarum
 Lustra, domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas
 Prospicio, sonitumque pedum, vocemque tremisco.
 Victum infelicem, baccas, lapidosaque corna
 Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ. 650.
 Omnia collustrans, hanc primum ad litora classem
 Conspexi venientem: huic me, quæcumque fuisset,
 Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potius quocumque asumite leto.
 Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus 655:
 Ipsum inter pecudes vasta sese mole moventem
 Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
 ademptum:
 Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat:
 Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas 660.
 Solamenque mali: de collo fistula pender.
 Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,
 Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
 Dentibus infrendes gemitu, graditurque per æquor
 Jam medium; nec dum fluctus latera ardua tinxit. 665.
 Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
 Supplice: sic merito: tacitique incidere funem:
 Verrimus & proni certantibus æquora remis.
 Sensit, & ad sonitum vocis vestigia torsit.
 Verum ubi nulla datur dextram affectare potestas, 670.
 Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
 Clamorem immensum tollit; quo pontus, & omnes
 Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus
 Italiæ; curvisque immugiit Ætna cavernis.

At genus è sylvis Cyclopum , & montibus altis 675
 Excitum ruit ad portus , litora complent.
 Cernimus astantes nequicquam lumine torvo
 Ætneæos fratres , cœlo capita alta ferentes;
 Concilium horrendum : quales cum vertice celso
 Aeriæ quercus , aut coniferæ cyparissi 680
 Constiterant , sylva alta Jovis , lucusve Dianæ.
 Præcipites metus acer quocumque rudentes
 Excutere , & ventis intendere vela secundis.
 Contra , jussa monent Heleni , Scyllam , atque Cha-
 rybdin
 Inter utramque viam , leti discrimine parvo, 685
 Ni teneant cursus : certum est dare lintea retrò.
 Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
 Missus adest , vivo prætervehor o'tia saxo
 Pantagiæ , Megarosque sinus , Thapsunque jacentem.
 Talia monstrabat relegens errata retrorsum 690
 Litora Achemenides , comes infelicis Ulyssis.
 Sicanio prætenta sinu jacet insula , contra
 Plemmyrium undosum ; nomen dixere priores
 Ortygiam , Alpheum fama est huc , Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare : qui nunc 695
 Ore , Arethusa , tuo Siculis confunditur undis.
 Numina magna loci jussi veneramur : & indè
 Exsupero præpingue solum stagnantis Helori.
 Hinc altas cautes , projectaque saxa Pachyni
 Radimus : & fatiis numquam concessa moveri 700
 Apparet Camarina procul , campique Geloi,
 Immanisque Gela fluvii cognomine dicta:
 Arduus inde Agragas ostentat maxima longè
 Mœnia , magnanimum quondam generator equorum.
 Teque datis linquo ventis , palmosa Selinis, 705
 Et vada dura lego saxis Lilybeia cæcis,

Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
 Accipit, hic pelagi tot tempestatibus actus,
 Heu! genitorem, omnis curæ, casusque levamen
 Amitto Anchisen: hic me, pater optime, fessum 710.
 Deseris, heu! tantis nequicquam erepte periclis!
 Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
 Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
 Hinc me digressum vestris Deus appulit oris. 715.
 Sic pater Æneas, intentis omnibus, unus
 Fata renarrabat divum, cursusque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

ÆNEIDOS

LIBER IV.

Argumentum.

Amorem Didonis in Æneam continet. Furtivas nuptias
 eas soluras, deo iubente: & Didonis mortem impo-
 tentia amoris.

AT regina gravi jamdudùm saucia cura,
 Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
 Multa viri virtus animo, multusque recursat
 Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
 Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem. 5.
 Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
 Humentemque aurora polo dimoverat umbram;

Cum

Cum sic unanimem alloquitur malè sana sororem:
 Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes! 10.
 Quem sese ore ferens! quam forti pectore, & armis!
 Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit, heu, quibus ille
 Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
 Si mihi non animo fixum, immotumque sederet, 15.
 Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
 Postquam primus amor deceptam morte fefellit;
 Si non pertæsum thalami, tedæque fuisset:
 Huic uni forsân potuit succumbere culpæ.
 Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi 20.
 Conjugis, & sparsos fraterna cæde Penates,
 Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
 Impulit, agnosco veteris vestigia flammæ.
 Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat, 24.
 Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
 Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam;
 Ante, pudor, quam te violem, aut tua jura resolvam.
 Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
 Abstulit; ille habeat secum, servetque sepulcro.
 Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis, 30.
 Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
 Solane perpetuâ mœrens capere juventâ?
 Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
 Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
 Esto: ægram nulli quondam flexere mariti, 35.
 Non Libyæ, non ante Tyro despectus Iârbas;
 Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
 Dives alit: placitone etiam pugnabis amoris?
 Nec venit in mentem quorum consederis arvis?
 Hinc Getulæ urbes, genus insuperabile bello, 40.

Et Numidæ infreni cingunt, & inhospita Syrtis:
 Hinc deserta siti regio, lateque furentes
 Barcæi, quid bella Tyro surgentia dicam,
 Germanique minas?
 Diis equidem auspicius reor, & Junone secunda 45.
 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
 Quam tu urbem soror, hanc cernes! quæ surgere regna
 Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis
 Punica se quantis attollet gloria rebus!
 Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis 50.
 Indulge hospitio, causasque innecte morandi,
 Dum pelago desævit hyems, & aquosus Orion,
 Quassatæque rates, & non tractabile cælum.
 His dictis incensum animum inflammavit amore:
 Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem. 55.
 Principio delubra adeunt, pacemque per aras
 Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
 Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo,
 Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
 Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido; 60.
 Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
 Aut ante ora deum pingues spatiat ad aras,
 Instauratque diem donis, pecudumque reclusis
 Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
 Heu vaturn ignaræ mentes, quid vota furentem: 65.
 Quid delubra juvant? est mollis flamma medullas
 Interea, & taciturn vivit sub pectore vulnus.
 Uritur infelix Dido, totaque vagatur
 Urbe furens, qualis conjecta cerva sagitta,
 Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit 70.
 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 Nescius: illa fuga sylvas, saltusque peragrat
 Dictæos; hæret lateri lethalis arundo.

Nunc media Æneam secum per mœnia ducit,
 Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam. 71.
 Incipit effari, mediaque in voce resistit.
 Nunc eadem labentem die convivia quærit:
 Ilicosque iterum demens audire labores
 Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
 Post ubi digressi, lumenque obscura vicissim 80.
 Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
 Sola domo mœret vacua, stratisque relictis
 Incubat: illum absens absentem auditque videtque:
 Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta,
 Detinet, infandum si fallere possit amorem. 85.
 Non captæ assurgunt turrets: non arma Juventus
 Exercet, portusve aut propugnacula bello
 Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
 Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
 Quam simul ac tali præsensit peste teneri 90.
 Chara Jovis conjux, nec famam obstare furoris;
 Talibus aggreditur Venerem Saturnia dicti:
 Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis
 Tuque puerque tuus; magnum, & memorabile nomen.
 Una dolo divum si femina victa duorum est. 95.
 Nec me adeo fallit; veritam te mœnia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthagines altæ.
 Sed quis erit modus? aut quod nunc certamine tanto?
 Quin potius pacem æternam, pactosque Himenæos
 Exercemus? habes tota quod mente petisti: 100.
 Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
 Communem hunc ergo populum paribusque regamus
 Auspicii: liceat Phrygio servire marito,
 Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.
 Olli (sensit enim simulata mente loquutam, 205.
 Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)

Sic contra est ingressa Venus. Quis talia demens
 Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
 Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror, si Jupiter unam 110.
 Esse velit Tyriis urbem, Trojaque profectis;
 Miscerive probet populos; aut fœdera jungi,
 Tu conjux, tibi fas animum tentare precando.
 Perge, sequar. Tum sic excepit regia Juno:
 Mecum erit iste labor nunc qua ratione, quod instat
 Conferri possit, paucis (adverte) docebo. 116.
 Venatum Æneas, unaque miserrima Dido
 In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
 Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
 His ego nigramentem commista grandine nimbum, 120.
 Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
 Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
 Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
 Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
 Devenient, adero, & tua si mihi certa voluntas, 125.
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
 Hic Himenæus erit. Non adversata, petenti
 Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
 Oceanum intereâ surgens Aurora reliquit:
 It portis, jubare exorto, delecta juvenus: 130.
 Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
 Massyllique ruunt equites, & odora canum vis.
 Reginam thalamo cunctantem, ad limina primi
 Pœnorum expectant, ostroque insignis & auro
 Stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit. 135.
 Tandem progreditur magna stipante caterva,
 Sidoniam picto clamydem circumdata limbo,
 Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum.
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Nec non & Phrygii comites, & lætus Julius
 Incedunt, ipse ante alios pulcherrimus omnes
 Infert se socium Æneas, atque agmina jungit.
 Qualis, ubi hybernâ Lyciam, Xanthique fluenta
 Deserit, at Delum maternam invisit Apollo:
 Instauratque choros; mistique altaria circum 145.
 Creresque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:
 Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
 Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro.
 Tela sonant humeris: haut illo signior ibat
 Æneas; tantum egregio decus enitet ore. 150.
 Postquam altos ventum in montes, atque in via lus-
 tra,

Ecce feræ saxi dejectæ capræ
 Decurrere jugis: alia de parte patentes
 Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
 Pulverulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri 156.
 Gaudet equo, jamque hos cursu, jam præterit illos,
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
 Interea magno misceri murmure cœlum 160.
 Incipit, insequitur commista grandine nimbus.
 Et Tyrii comites passim, & Trojana juvenus,
 Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros,
 Tecta metu petiere, ruunt de montibus animes. 165.
 Speluncam Dido dux & Trojanus eandem
 Deveniunt, prima, & Tellus, & pronuba Juno
 Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther
 Connubii, summoque ulularunt vertice Nymphæ.
 Ille dies primus leti, primusque malorum
 Causa fuit, neque enim specie, famave movetur, 170.
 Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:

Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam:
 Extemplò Libyæ magnas it fama per urbes:
 Fama, malum, quo non aliud velocius ullum:
 Mobilitate viget, viresque acquirit eundo: 175.
 Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Illam Terra parens, ira irritata deorum,
 Extremam (ut perhibent) Ceo, Enceladoque sororem
 Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis, 180.
 Monstrum horrendum, ingens; cui quot sunt corpore
 plumæ,
 Tot vigiles oculi subter, (mirabile dictu)
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures,
 Nocte volat, cœli medio, terræque per umbram,
 Stridens, nec dulci declinat lumina somno. 185.
 Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, & magnas territat urbes;
 Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
 Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat. 190.
 Venisse Æneam, Trojano à sanguine cretum,
 Cui se pulcha viro dignetur jungere Dido.
 Nunc hyemem inter se luxu, quam longa; fovere,
 Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
 Hæc passim Dea fœda virum diffundit in ora. 195.
 Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam,
 Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
 Hic Ammone fatus, rapta Garamantide Nympha,
 Templâ Jovi centum latis immania regnis,
 Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem, 200.
 Excubias Divum æternas, pecudumque cruore
 Pingue solum, & variis florentia limina sertis.
 Isque amens animi, & rumore accensus amaro,

Dicitur ante aras, media inter numina Divum,
 Multa Jovem manibus supplex orasse supinis. 205.
 Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
 Aspicias hæc? an te, genitor, cum fulmina torques
 Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
 Terrificant animos, & inania murmura miscent? 210.
 Femina, quæ nostris errans in finibus, urbem
 Exiguam pretio posuit: cui litus arandum,
 Cuique loci leges didimus, connubia nostra
 Repulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu 215.
 Mœonia mentum mitra, crinemque madentem
 Subnixus, raptò potitur; nos munera templis
 Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Talibus orantem dictis, arasque tenentem
 Audiit omnipotens, oculosque ad mœnia torsit 220.
 Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
 Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
 Vade age, nate, voca Zephyros, & labere penni:
 Dardaniumque ducem (Tyria Carthagine qui nunc
 Exspectat, fatisque datas non respicit urbes) 225.
 Alloquere, & celeres defet mea dicta per auras.
 Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
 Promisit, Grajumque ideo bis vindicat armis:
 Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
 Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucris 230.
 Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem
 Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse sua molitur laude laborem;
 Ascanione pater Romanas invidet arces? 234.
 Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
 Nec prolem Ausoniam, & Lavinia respicit arva?

Naviget : Hæc summa est , hic nostri nuntius esto.
 Dixerat : ille patris magni parêre parabat
 Imperio , & primum pedibus talaria neçtit
 Aurea , quæ sublimem alis , sive æquora supra , 240.
 Seu terram , rapido pariter cum flamine portant.
 Tum virgam capit : hac animas ille evocat Orco
 Pallentes , alias sub tristia Tartara mittit;
 Dat somnos , adimitque , & lumina morte resignat.
 Illa fretus agit ventos , & turbida tranat 245.
 Nubila , jamque volans apicem , & latera ardua cernit
 Atlantis duri , cœlum qui verticè fulcit:
 Atlantis , cinctum assiduè cui nubibus atris
 Piniferum caput , & vento pulsatur & imbri:
 Nix humeros infusa tegit ; tum flumina mento 250.
 Præcipitant senis , & glacie riget horrida barba,
 Hic primum paribus vitens Cyllenius alis
 Constitit ; hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit , avi similis , quæ circum litora , circum
 Piscosos scopulos , humilis volat æquora juxta , 255.
 Haud aliter terras inter , cœlumque volabat,
 Litus arenosum Libyæ , ventosque secabat,
 Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
 Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
 Æneam fundantem arces , ac tecta novantem 260.
 Conspicit , atque illi stellatus jaspide fulva
 Ensis erat : Tyrioque ardebat murice lana
 Demissa ex humeris : dives quæ munera Dido
 Fecerat , & tenui telas discreverat auro.
 Continuo inyadit : Tu nunc Carthaginis altæ 265.
 Fundamenta locas , pulchramque uxorius urbem
 Exstruis , heu , regni , rerumque oblite tuarum !
 Ipse Deum tibi me claro demittit Olympo
 Regnatur , cœlum , & terras qui numine torquet:

Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras. 270.
 Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
 Si te nulla moyet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tua moliris laude laborem:
 Ascanium surgentem, & spes heredis Juli
 Respice, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus 275.
 Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
 Mortales visus medio sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 At vero Æneas adspectu obmutuit amens: 279.
 Arresta que horrore comæ, & vox faucibus hæsit:
 Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,
 Attonitus tanto monitu: imperioque Deorum.
 Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
 Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat? 284.
 Atque animum nunc huc celerem; nunc dividit illuc:
 In partesque rapit varias, perque omnia versat.
 Hæc alternanti potior sententia visa est;
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum;
 Classem aptent taciti, socios ad litora cogant,
 Arma parent, & quæ sit rebus causa novandis 290.
 Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
 Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
 Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
 Tempora, quis rebus dexter modus, ocyus omnes
 Imperio lati parent, ac jussa facessunt. 295.
 At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
 Præsensit, motusque excepit prima futuros,
 Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
 Detulit, armari classem, cursumque parari,
 Sæviti inops animi, totamque incensa per urbem 300.
 Bacchatur, qualis commotis excita sacris
 Thyas, ubi audito stimulant trieterica Bacche

Orgia, nocturnosque vocat clamore Cithæron.
 Tandam his Æneam compellat vocibus ultro:
 Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum 305
 Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quinetiam hyberno moliris sidere classem,
 Et mediis properas aquilonibus ire per altum, 310
 Crudelis! Quid, si non arva aliena, domosque
 Ignotas peteres? & Troja antiqua maneret?
 Troja per undosum peteretur classibus æquor?
 Mene fugis? per ego has lacrymas, destramque tuam, te;
 Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui. 315
 Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulcè meum: miserere domus labentis, & istam
 Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Te propter Libycæ gentes, Nomadamque tyranni 320
 Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
 Exstinctus pudor, &, qua sola sidera adibam,
 Fama prior, cui me moribundam deseris hospes?
 Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat. 324
 Quid moror? an mea Pgmalion dùm mœnia frater
 Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
 Saltèm siqua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam suboles: si quis mihi parvulus aula
 Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
 Non equidem omnino capta, aut deserta viderer. 330
 Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
 Lumina, & obnixus curam sub corde premedat.
 Tandem pauca refert. Ego te, quæ plurima fando
 Enumerare vales, numquam, regina, negabo
 Promeritam: nec me meminisse pigebit Elisæ, 335
 Dum

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
 Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abscondere furto
 Speravi, ne finge, fugam: nec conjugis umquam
 Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
 Me si fata meis paterentur ducere vitam 340.
 Auspiciis, & sponte mea componere curas:
 Urbem Trojanam primum, dulcesque meorum
 Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent:
 Et recidiva manu posuissem pergama victis.
 Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo, 345.
 Italiam Lyciæ jussere capessere sortes.
 Hic amor, hæc patria est, si te Cathaginis arces
 Phænissam, Libycæque aspectus detinet urbis,
 Quæ tandem, Ausonia Teucros considerare terra,
 Invidia est? & nos fas extera quære regna. 350.
 Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
 Admonet in somnis, & turbida terret imago:
 Me puer Ascanius, capitisque injuria chari,
 Quem regno Hesperix fraudo, & fatalibus arvis. 355.
 Nunc etiam interpres Divum, Jove missus ab ipso
 (Testor utrumque caput,) celeres mandata per auras
 Detulit; ipse Deum manifesto in lumine vidi
 Intransent muros, vocemque his auribus hausi.
 Desine, meque tuis incendere, teque querelis: 360.
 Italiam non sponte sequor.
 Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
 Hinc illuc volvens oculos, totumque pererrat
 Luminibus tacitis: & sic accensa profatur:
 Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor, 365.
 Perfide: de duris genuit cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
 Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reseruo?

Num fletu ingemuit nostro ? num lumina flexit ?
 Num lacrymas victus dedit , aut miseratus amantem

est ?

370.

Quæ quibus anteferam ? jam jam nec maxima Juno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides , ejectum litore , egentem
 Excepi , & regni demens in parte locavi:
 Amissam classem , socios à morte reduxi.

375.

Heu ! furis incensa feror : nunc augur Apollo,
 Nunc Lyciæ sortes , nunc & Jove missus ab ipso
 Interpres Divum fert horrida jussa per auras.
 Scilicet is superis labor est : ea cura quietos
 Sollicitat , neque te teneo , neque dicta refello.

380.

I , sequere Italiam ventis : pere regna per undas.
 Spero equidem mediis , si quid pia numina possunt,
 Supplicia hausturum scopulis , & nomine Dido
 Sæpe vocaturum , sequar atris ignibus absens:
 Et , cum frigida mors anima seduxerit artus,
 Omnibus umbra locis adero : dabis , improbe ; pœnas:
 Audiam , & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
 His medium dictis sermonem abrumpit , & auras
 Ægra fugit , seque ex oculis avertit , & aufert,
 Linquens multa metu cunctantem , & multa paran-

385.

390.

tem
 Dicere , suscipiunt famulæ , collapsaque membra
 Marmoreo referunt thalamo , stratisque reponunt.

At pius Æneas , quamquàm lenire dolentem
 Solando cupit , & dictis avertere curas;
 Multa gemens , magnoque animum labefactus amore;
 Jussa tamen Divum exequitur , classemque revisit.
 Tum vero Teucri incumbunt , & litore celsas
 Deducunt toto naves ; natat uncta carina:
 Frondentesque ferunt remos , & robora sylvis

394.

Infabricata, fugæ studio.

400.

Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.

Ac veluti ingentem formicæ farris acervum

Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt,

It nigrum campis agmen, prædamque per herbas

Convectant calle angusto, pars grandia trudunt 405.

Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,

Castigantque moras, opere omnis semita fervet.

Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus?

Quosve dadas gemitus, cum litora fervere latè

Prospiceres arce ex summa, totumque videres 410.

Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Ire iterùm in lacrymas, iterùm tentare precando

Cogitur, & supplex animos submittere amori,

Ne quid inexpertum, frustrà moritura, relinquat. 415.

Anna, vides toto properari litore circum:

Undique convenere: vocat jam carbasus auras,

Puppibus & læti nautæ imposuere coronas:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

Et perferre, soror, potero. Misera hoc tamen unum 420.

Exsequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille

Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:

Sola viri molles aditus, & tempora noras.

I, soror, atque hostem supplex affare superbum. 424.

Non ego cum Danais Trojanam excindere gentem

Aulide juravi, classemve ad Pergama misi.

Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.

Cur mea dicta negat duras demittere in aures?

Quo ruit? extremum hoc misera det munus amanti:

Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentes, 430.

Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:

Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat:

Tempus inane peto, requiem spatiumque furorī,
 Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
 Extremam hanc oro veniam (miserere sororis) 435.
 Quam mihi cum dederis, comulatam morte relinquam.
 Talibus orabat, talesque miserrima fletus
 Fertque, refertque soror, sed nullis ille movetur
 Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
 Fata obstant, placidasque viri deus obstruit aures. 440.
 Ac veluti annoso validam cum robore quercum
 Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
 Eruere inter se certant; ite stridor, & altè
 Consternunt terram concusso stipite frondes:
 Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras. 445.
 Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
 Ha d secus assiduis hinc, atque hinc vocibus horos
 Tunditur, & magno præsentit pectore curas:
 Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
 Tum vero infelix fatis exterrita Dido 450.
 Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
 Quo magis inceptum peragat, locumque relinquat,
 Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
 (Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
 Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem. 455.
 Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
 Prætereà, fuit in tectis de marmore templum
 Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
 Velleribus niveis, & festa fronde revinctum:
 Hinc exaudiri voces, & verba vocantis 460.
 Visa viri, nox cum terras obscura teneret:
 Soloque culminibus ferali carmine bubo
 Sape queri, & longas in fletum ducere voces,
 Multaque prætereà vatum prædicta priorum
 Terribili monitu horrificant: agit ipse fœrentem 465.
 In

In somnis ferus Æneas: semperque relinqui
 Sola sibi, semper longam incomitata videtur
 Ire viam, & Tyrios deserta querere terra.
 Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
 Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas 470.
 Aut Agamemnonius scenis agitated Orestes,
 Armata facibus matrem, & serpentibus atris
 Cum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.

Ergo ubi concepit urias evicta dolore,
 Decrevitque mori: tempus secum ipsa, modumque 475.
 Exigit: & mœstam dictis aggressa sororem,
 Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
 Inveni, germana, viam, (gratari sorori)
 Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
 Oceani finem juxta, solemque cadentem 480.
 Ultimus Ætiopum locus est: ubi maximus Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos
 Hesperidum templi custos, epulasque draconi
 Quæ dabat, & sacros servabat in arbore ramos, 485.
 Spargens humida mella, soporiferumque papaver.
 Hæc se carminibus promittit solvere mentes,
 Quas velit: ars aliis duras immittere curas:
 Sistere aquam fluviis, & vertere sidera retrò:
 Nocturnosque ciet manes: mugire videbis 490.
 Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
 Testor, chara, Deos, & te, germana, tuumque
 Dulce caput, magicas invitam accingier arteis.
 Tu secreta pyram tectò interiore sub auras
 Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit 495.
 Impius, exuviasque omneis, lectumque jugalem
 Quo perii, superimponas: abolere nefandi.
 Cuncta viri monimenta jubet, monstratque sacerdos.
 Hæc

Hæc effata silet : pallor simul occupat ora.
 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris 500.
 Germanam credit : nec tantos mente furores
 Concipit , aut graviora timet , quam morte Sichæi.
 Ergo jussa parat.
 At regina , pyra , penetrali in sede sub auras
 Erecta ingenti , tædis , atque ilice secta, 505.
 Intenditque locum sertis , & fronde coronat
 Funerea : super exuvias , enseque relictum ,
 Effigiemque toro locat , haud ignara futuri.
 Stant aræ circum , & crines effusa sacerdos 509.
 Tercentum tonat ore Deos , Erebumque Chaosque,
 Tergeminamque Hecaten , tria virginis ora Dianæ,
 Sparserat & latices simulatos fontis Averni.
 Falcibus & messæ ad Lunam quærentur ahenis
 Pubentes herbæ , nigri cum lacte veneni.
 Quæritur & nascentis equi de fronte revulsus 515.
 Et matri præreptus amor.
 Ipsa mola , manibusque piis altaria juxta,
 Unam exuta pedem vinculis , in veste recincta
 Testatur moritura deos , & conscia fati
 Sidera : tum si quod non æquo fœdere amantes 520.
 Curæ numen habet , justumque , memôrque , precatur.
 Nox erat , & placidum carpebant fessa soporem
 Corpora per terras , sylvæque , & sæva quierant
 Æquora , cum medio volvuntur sidera lapsu.
 Cum tacet omnis ager , pecudes , pictæque volucres 523.
 Quæque lacus late liquidos , quæque aspera dumis
 Rura tenet ; somno positæ sub nocte silenti
 Lenibant curas , & corda obliqua laborum.
 At non infelix animi Phænissa nec umquam
 Solvitur in somnos , oculisve aut pectore noctem 530.
 Accipit , ingeminant curæ , rursusque resurgens

Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
 Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
 En, quid agam? rursusne procos irrisa priores
 Experiar? Nomadamque petam connubia suplex, 555.
 Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
 Iliacas igitur clases, atque ultima Teucrum
 Jussa sequar? quia ne auxilio juvat ante levatos,
 Et benè apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem (fac velle) sinet? ratibusque superbis, 540.
 Irrisam accipiet? nescis heu, perdita, nec dum
 Laomedontæ sentis perjuriam gentis?
 Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?
 An Tyriis, omnique manu stipata meorum
 Insequar? & quos Sidonia vix urbe revelli, 545.
 Rursus agam pelago? & ventis dare vela jubebo?
 Quin morere, ut merita est, ferroque averte dolorem.
 Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
 His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam 550.
 Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
 Non servata fides cineri: promissa Sichæo.
 Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
 Æneas celsa in puppi, jam certus eundi,
 Carpebat somnos, rebus jam rite paratis, 555.
 Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
 Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est,
 Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
 Et crines flavos, & membra decora juventæ.
 Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos? 560.
 Nec, quæ circumstant te deinde pericula, cernis?
 Demens! nec Zephiros audis spirare secundos?
 Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,
 Certa mori, varioque iratum fluctuat æstu.

Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas? 565
 Jam mare turbari trabibus, sævasque videbis
 Collucere faces, jam fervere litora flammis:
 Si te his attigerit terris aurora morantem.
 Eja age, rumpe moras, *varium, & mutabile semper*
Femina, sic fatus, nocti se immiscuit atræ, 570.
 Tum vero Æneas subitis exterritus umbris,
 Corripit è somno corpus, sociosque fatigat.
 Præcipientes vigilate viri, & considite transtris,
 Solvite vela citi. Deus æthere missus ab alto
 Festinare fugam, tortosque incidere funes, 575.
 Eccè iterum stimulat, sequimur te, sancte deorum,
 Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
 Adsis ò placidusque jubes, & sidera cœlo
 Dextra feras, dixit, vaginaque eripit ensem
 Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro. 580.
 Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque, ruuntque.
 Litora deseruere: latet sub classibus æquor:
 Annixi torquent spumas, & cærule verrunt.
 Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile. 585.
 Regina è speculis, ut primum albescere lucem
 Vidit, & æquatis classem procedere velis,
 Litoraque, & vacuos sensit sine remige portus:
 Terque, quaterque manu pectus percussa decorum,
 Flaventesque abscissa comas. Proh Jupiter! ibit 590.
 Hic, (ait) & nostris illuserit advena regnis?
 Non arma expedient? totaque ex urbe sequentur?
 Diripientque rates alii navalibus? ite,
 Ferte citi flammæ, date vela, impellite remos. 594.
 Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insania mutat?
 Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt.
 Tum decuit, cum sceptrâ dabas, en dextra fidesque,
 Quem

Quem secum patrios, ajunt, portare Penates,
 Quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
 Non potui abreptum divellere corpus? & undis 600.
 Spargere? non socios? non ipsum absumere ferro
 Ascanium? patriisque epulandum apponere mensis?
 Verum anceps pugnae fuerat fortuna, fuisset:
 Quem metui moritura? faces in castra tulisem, 604.
 Implessemque foros flammis: natumque, patremque
 Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras:
 Tuque harum interpretis curarum, & conscia Juno
 Nocturnisque Hacete triviis ululata per urbes,
 Et diræ ultrices, & Dii morientis Elisæ:
 Accipite hæc, meritumque malis advertici numen,
 Et nostras audite preces, si tangere portus
 Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
 Et si fata Jovis poscunt, hic terminus hæret
 At bello audacis populi vexatus & armis, 615.
 Finibus extorris, complexu avulsus Juli,
 Auxilium impleret, videatque indigna suorum
 Eunera: nec cum se sub leges pacis iniquæ
 Tradidit, regno, aut optata luce fruatur:
 Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena. 620.
 Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine
 fundo.
 Tum vos, ò Tyrii, stirpem, & genus omne futurum
 Exercete odiis, cinerique hæc mittite nostro
 Munera nullus amor populis, nec fœdera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor. 625.
 Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos,
 Nunc, olim, quocumque dabunt se tempora vires,
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor arma armis: pugnent ipsique nepotes.

Hæc ait: & patres animum versabat in omnes, 630.
 Invisam quærens quam primum abrumpere lucem.
 Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
 (Namque suam patria antiqua cinis ater habebat)
 Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem:
 Dic corpus properet fluviali spargere lympha, 635.
 Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
 Sic veniat; tuque ipsa pia tege tempora vitta:
 Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
 Perficere est animus, finemque imponere curis,
 Dardaniique rogam capitis permittere flammæ; 640.
 Sic ait: illa gradum studio celerabat anili.
 At trepida, & cœptis immanibus effera Dido
 Sanguineam volvens aciem; maculisque trementes
 Interfusa genas, & pallida morte futura,
 Interiora domus irrumpit limina, & altos 645.
 Conscondit furibunda rogos; enseque recludit
 Dardanum, non hos quæsitum munus in usus.
 Hic postquam Iliacas vestes, notumque cubile
 Conspexit, paullum lacrimis, & mente morata,
 Incubuitque toro, dixitque novissima verba: 650.
 Dulces exuviæ; dum fata, deusque sinebant,
 Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
 Vixi; &, quem dederat cursum fortuna, peregi;
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem præclaram statui: mea mœnia vidi: 655.
 Ultra virum, pœnas inimico à fratre recepi;
 Felix; heu nimium felix! si litora tantum
 Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
 Dixit: & os impressa toro; Moriemur inultæ?
 Sed moriamur, ait; sic, sic juvat ire sub umbras. 660.
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, & nostræ secum ferat omnia mortis:

Dixerat : atque illam media inter talia ferro
 Collapsam aspiciam comites, ensemque cruore
 Spumantem, sparsasque manus, it clamor ad alta 665.
 Atria : concussam bacchatur fama per urbem,
 Lamentis, gemituque, & femineo ululatu
 Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther.
 Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
 Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes 670.
 Culmina perque hominum volvuntur, perque Deorum.
 Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
 Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis,
 Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
 Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675.
 Hoc rogos iste mihi, hoc ignes, aræque parabant?
 Quid primum deserta querar? comitemne sororem
 Sprevisisti moriens? eadem me ad fata vocasses;
 Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
 His etiam struxi manibus, patriosque vocavi 680.
 Voce Deos, si te ut posita, crudelis abessem?
 Exstincti te, meque, soror, populumque, patresque
 Sidonios, urbemque tuam, date, vulnera lymphis
 Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam. Sic fata, gradus evaserat altos, 685.
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
 Illa graves oculos conata attollere, rursus
 Deficit : infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit: 690.
 Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
 Quæsiuit cœlo lucem, ingemuitque reperta.
 Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem,
 Difficilesque abitus, Irim demisit Olympo,
 Quæ luctantem animam, nexosque resolveret artus. 695.
 Nam

Nam , quia nec fato , merita nec morte peribar,
 Sed misera ante diem , subitoque accensa furore:
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
 Abstulerat , Stygioque caput damnaverat Orco.
 Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis, 700.
 Mille trahens varios adverso Sole colores,
 Devolat , & supra caput astitit , hunc ego Diti
 Sacrum jussa fero , teque isto corpore solvo.
 Sic ait , & dextra crinem secat , omnis & una
 Dilapsus calor , atque inventos vita recessit. 705.

in ventor

Æ N E I D O S

LIBER V.

Argumentum.

Æneas Siciliam appellit; patri parentat, & ludos funebres facit: Classis à feminis fraude Junonis exuritur. Ipse cum robore, & flore virorum Italiam petit.

INterea medium Æneas jam classe tenebat
 Certus iter , fluctusque atros Aquillone secabat:
 Mœnia respiciens , quæ jam infelicis Elisæ
 Collucent flammis , quæ tantum accenderit ignem
 Causa latet , duri magno sed amore dolores 5.
 Polluto , notumque furens quid femina possit,
 Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt:
 Ut pelagus tenere rates , nec jam amplius ulla
 Occurrit tellus , maria undique , & undique cœlum:
 Olli cœruleus supra caput astitit imber, 10.

Noc-

Noctem, hyememque ferens: & inhorruit unda tenebris:
 Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
 Heu! quidnam tanti cinxerunt æthera nimbi?
 Quidve, Pater Neptune, paras? sic deinde loquutus,
 Colligere arma jubet, validisque incumbere remis: 15.
 Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
 Magnanime Ænea, non si mihi Juppiter auctor
 Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
 Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro
 Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aër. 20.
 Nec nos obniti contra, neque tendere tantum
 Sufficimus, *superat quoniam fortuna, sequamur:*
Quoque vocat, vertamus iter, nec litora longè
 Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:
 Si modo ritè memor servata remetior astra. 25.
 Tum pius Æneas: equidem sic poscere ventos
 Jamdudum, & frustra cerno te tendere contra.
 Flecte viam velis, an sit mihi gratior ulla,
 Quoque magis fessas optem dimittere naves,
 Quam quæ Dardanium tellus mihi servat Acestem, 30.
 Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
 Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela secundi
 Intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis,
 Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
 At procul excelso miratus vertice montis. 35.
 Adventum, sociasque rates, occurrit Acestes,
 Horridus in jaculis, & pelle Libystidis ursæ.
 Troia Crimiso conceptum flumine mater
 Quem genuit, veterum non immemor ille parentum
 Gratatur reduces, & gaza lætus agresti 40.
 Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
 Postera cum primostellas oriente fugarat
 Clara dies, socios in cœtum litore ab omni

Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
 Dardanidæ magni, genus alto à sanguine Divum, 45.
 Annuus exactis completur mensibus orbis,
 Ex quo reliquias, divinique ossa parentis
 Condidimus terra, mœstasque sacravimus aras.
 Jamque diēs (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
 Semper honoratum (sic dii voluistis) habebō. 50.
 Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,
 Argolicove mari deprensus, & urbe Mycenæ:
 Annua vota tamen, sollemnesque ordine pompas
 Exsequerer, strueremque suis altaria donis.
 Nunc ultrò ad cineres ipsius, & ossa parentis 55.
 (Haud equidem sine mente reor, sine numine divum)
 Adsumus, & portus delati intramus amicos.
 Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
 Poscamus ventos, atque hæc me sacra quotannis
 Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis. 60.
 Bina boum vobis Troja generatus Acestes
 Dat numero capita in naves, adhibete Penates
 Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes.
 Præterea; si nona diem mortalibus alnum
 Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem, 65.
 Prima citæ Teucris ponam certamina classis;
 Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax;
 Seu crudo fidit pugnam committere cestu:
 Aut jaculo incedit melior levibusque sagittis;
 Cuncti adsint meritaque expectent præmia palmæ. 70.
 Ore fayete omnes, & cingite tempora ramis.
 Sic fatus, velat materna tempora myrto.
 Hoc Elymus faciet, hoc ævi maturus Acestes,
 Hoc puer Ascanius: sequitur quos cetera pubes,
 Ille è concilio multis cum millibus ibat 75.
 Ad tumulum, magna medius comitante caterva.

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
 Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro,
 Purpureosque jacit flores, ac talia fatur:
 Salve, sancte parens: iterum salvete, recepti 80.
 Nequicquam cineres, animæque, umbræque paternæ,
 Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
 Nec tecum Ausonium, quicumque est, quærere Tybrim.
 Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
 Septem ingens gyros, septena volumina traxit, 85.
 Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras:
 Cærulæ cui terga notæ, maculosus & auro
 Squamam incendebat fulgor, cœu nubibus arcus
 Mille trahit varios ad verò sole colores.
 Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo 90.
 Tandem inter pateras, & levia pocula serpens,
 Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
 Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
 Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
 Incertus Geniumne loci, famulumne parentis 95.
 Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
 Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos:
 Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
 Anchisæ magni, manesque Achæronte remissos,
 Necnon & socii, quæ cuique est copia, læti 100.
 Dona ferunt, onerantque aras, maectantque juvencos.
 Ordine ahena locant alii, fusique per herbam
 Subjiciunt verubus prunas, & viscera torrent.
 Expectata dies aderat, nonamque serena
 Auroram Phææontis equi jam luce vehebant: 105.
 Famaque finitimos, & clari nomen Acestæ
 Excierat, læto complerant litora cœtu
 Visuri Æneadas; pars & certare parati.
 Munera principio ante oculos, circoque locantur

In medio : sacri tripodes , viridesque coronæ , 110.
 Et palmæ , pretium victoribus , armaque , & oestro
 Perfusæ vestes , argenti , aurique talenta.
 Et tuba commisos medio canit aggere ludos.
 Prima pares ineunt gravibus certamina remis
 Quatuor , ex omni delectæ classe carinæ . 115.
 Velocem Mnesthus agit acri remige Pristin ,
 Mox Italus Mnestheus genus à quo nomine Memmi:
 Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram ,
 Urbis opus : triplici pubes quam Dardana versu
 Impellunt , terno consurgunt ordine remi . 120.
 Sergestusque , domus tenet à quo Sergia nomen ,
 Centauro invehitur magna : Scyllaque Cloanthus
 Cærulea : genus unde tibi , Romane Cluenti.
 Est procul in pelago saxum , spumantia contra
 Litora , quod tumidis submersum tunditur olim 125.
 Fluctibus , hyberni condunt ubi sidera Cori:
 Tranquillo silet , immotaque attollitur unda
 Campus , & apricis statio gratissima mergis.
 Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
 Constituit , signum nautis , pater: unde reverti 130.
 Scirent , & longos ubi circumflectere cursus.
 Tum loca sorte legunt : ipsique in puppibus auro
 Ductores longè effulgent oestroque decori.
 Cetera populea velatur fronde juventus;
 Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit . 135.
 Considunt transtris , intentaque brachia remis
 Intenti expectant signum : exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans , laudumque arrecta cupido.
 Inde ubi clara dedit sonitum tuba , finibus omnes
 (Haud mora) prosiluire suis : ferit æthere clamor 140.
 Nauticus: addictis spumant freta versa lacertis.
 Infundunt pariter sulcos : totumque dehiscit

Convulsam remis , rostris stridentibus æquor.
 Non tam præcipites hijugo certamine campum
 Corripuere , ruuntque effusi carcere currus: 145.
 Nec sic immissis aurigæ undantia lora
 Concussere jugis , pronique in verbera pendent.
 Tum plausu , fremituque virum , studiisque faventum
 Consonat omne nemus: vocemque inclusa volutant
 Litora: pulsati colles clamore resultant. 150.
 Effugit ante alios , primusque elabitur undis
 Turbam inter fremitumque Gyas , quem deinde Cloanthus
 Consequitur melior remis , sed pondere pinus
 Tarda tenet: post hos æquo discrimine Pristis
 Centaurusque locum tendunt superare priorem. 155.
 Et nunc Pristis abit , nunc victam præterit ingens
 Centaurus: nunc una ambæ , junctisque feruntur
 Frontibus , & longa sulcant vada salsa carina.
 Jamque propinquabant scopulo , metamque tenebant
 Cum princeps medioque Gyas in gurgite victor 160.
 Rectorem navis compellat voce Menœten:
 Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum:
 Litus ama , & lævas stringat sine palmula cautes:
 Altum alii teneant. Dixit: sed cæca Menœtes
 Saxa timens , proram pelagi detorquet ad undas, 165.
 Quo diversus abis? iterum , pete saxa , Menœte,
 Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
 Respicit instantem tergo , & propiora tenentem.
 Ille inter navemque Gyæ , scopulosque sonantes
 Radit iter lævum interior , subitusque priorem 170.
 Præterit: & metis tenet æquora tuta relictis.
 Tum vero exarsit juveni dolor ossibus ingens.
 Nec lacrymis caruere genæ , segnemque Menœten,
 Oblitus decorisque sui sociumque salutis,

In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ. 177.
 Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister,
 Hortaturque viros, clavumque al litora torquet.
 At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
 Jam senior, madidaque fluens in veste Menœtes,
 Summa petit scopulis, siccaque in rupe resedit. 180.
 Illum & labentem Teucris, & risere natantem,
 Et salsos rident remouentem pectore fluctus.
 Hic læta extremis spes est accensa duobus,
 Sergesto Mnœstheoque, Gyan superare morantem.
 Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat: 185.
 Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
 Parte prior, partem rostro præmit æmula Pristis.
 At media socios incedens nave per ipsos
 Hortatur Mnœstheus: Nunc nunc insurgite remis
 Hæctoris socii, Trojæ quos sorte suprema 190.
 Delegi comites: nunc illas promite vires,
 Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus usi,
 Ionioque mari, Maleæque sequacibus undis.
 Non jam prima peto Mnœstheus: neque vincere certo:
 (Quamquam ò) sed superent, quibus hoc, Neptunè,
 dedisti. 195.
 Extremos pudeat rediisse: hoc vincite, cives,
 Et prohibite nefas. Olli certamine summo
 Procumbunt, vastis tremis ictibus ærea puppis:
 Subtrahiturque solum. Tum creber anhelitus artus,
 Aridaque ora quatit, sudor fluit undique rivis. 200.
 Attulit ipse viris optatum casus honorem.
 Namque furens animi, dum proram ad saxa suburget:
 Interior, spatioque subit Sergestus iniquos;
 Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
 Concussæ cautes, acuto in murice remi 205.
 Onixi crepuere, illisæque prora pependit.

Consurgunt nautæ , & magno clamore morantur:
 Ferratasque sudas , & acuta cuspide contos
 Expediunt , fractosque legunt in gurgite remos.
 At lætus Mnestheus , successuque acrior ipso, 210.
 Agmine remorum celeri , ventisque vocatis,
 Prona petit maria , & pelago decurrit aperto.
 Qualis spelunca subito commota columba,
 Cui domus , & dulces latebroso in pumice nidi,
 Fertur in arva volans , plausumque exterrita pennis
 Dat recto ingentem : mox aëre lapsa quieto 216.
 Radit iter liquidum , celeres neque commovet alas.
 Sic Mnestheus , sic ipsa fuga secat ultima Pristis
 Æquora ; sic illam fert impetus ipse volantem,
 Et primum in scopulo luctantem deserit alto 220.
 Sergestum , brevibusque vadis , frustra que vocantem
 Auxilia , & fractis discentem currere remis.
 Inde Gyam , ipsamque ingenti mole Chimæram
 Consequitur: Cedit , quoniam spoliata magistro est,
 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus 225.
 Quem petit , & summis adnixus viribus urget.
 Tum vero ingeminat clamor: cunctique sequentem
 Instigant studiis : resonat clamoribus æther.
 Hi proprium decus , & partum indignantur honorem,
 Ni teneant : vitamque volunt pro laude pacisci . 230.
 Hos successus alit ; possunt , quia posse videntur.
 Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
 Ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus,
 Fudissetque preces , divosque in vota vocasset: 234.
 Dii , quibus imperium pelagi , quorum æquora curro,
 Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
 Constituam ante aras voti reus , extraque salsos
 Porriciam in fluctus , & vina liquentia fundam.
 Dixit ; cumque imis sub fluctibus audiit omnis 239.

Nereidum, Phorcique chorus, Panopæaque virgō:
 Et pater ipse manu magna Portunus euntem
 Impulit: illa Noto citius, volucrique sagitta
 Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
 Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
 Victorem magna præconis voce Cloanthum 245.
 Declarat, viridique advelat tempora lauro:
 Muneraque in naves ternos aptare juvencos,
 Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
 Ipsis præcipuos ductoribus addit honores. 249.
 Victori chlamydem auratam quam plurima circum
 Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
 Intextusque puer frondosa regius Ida
 Veloces jaculo cervos cursuque fatigat,
 Acer, anhelanti similis: quem præpes ab Ida
 Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis. 255.
 Longævi palmas nequicquam ad sidera tendunt
 Custodes, sævitque canum latratus in auras.
 At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 Levibus huic hamis consertam, auroque trilicem
 Loricam (quam Demoleo detraxerat ipse 260.
 Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto)
 Donat habere viro, decus, & tutamen in armis.
 Vix illam famuli Phegeus, Sagarisque ferebant
 Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
 Demoleus, sursu palantes Troas agebat. 265.
 Tertia dona fecit, geminos ex ære lebetas,
 Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
 Jamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
 Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
 Cum sævo è scopulo multa vix arte revulsus, 270.
 Amissis remis, arque ordine debilis uno,
 Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.

Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
 Ærea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu
 Seminecem liquit saxo, lacerninque viator, 275.
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus;
 Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
 Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
 Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem.
 Tali remigio navis se tarda movebat, 280.
 Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
 Sergestum Æneas promisso munere donat,
 Servatam ob navem lætus, sociosque reductos.
 Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ,
 Cressa genus Pholoë, geminique sub ubere nati. 285.
 Hoc pius Æneas misso certamini tendit
 Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
 Cingebant sylvæ, mediaque in valle theatri
 Circus erat: se multis cum millibus heros
 Consessu medium tulit, exstructoque resedit. 290.
 Hic qui forte velint rapido contendere cursu,
 Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
 Undique conveniunt Teucrici, mistique Sicani:
 Nisus, & Euryalus primi.
 Euryalus forma insignis, viridique juvena, 295.
 Nisus amore pio pueri, quos deinde sequutus
 Regius egregia Priami de stirpe Dioces.
 Hunc Salius simul, & Patron: quorum alter Acarnan,
 Alter ab Arcadia Tegeæ sanguine gentis.
 Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus, Panopesque
 Assueti sylvis, comites senioris Acestæ. 301.
 Multi præterea, quos fama obscura recondit.
 Æneas quibus in mediis sic deinde loquuntus:
 Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes:
 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. 305.

Gnosia bina dabo levato lucido ferro
 Spicula, cælatamque argento ferre bipennem:
 Omnibus hic erit unus honos, tres præmia primi
 Accipient, flavaque caput necentur oliva.
 Primus equum phaleris insignem victor habeto: 316
 Alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis
 Threiciis, lato quam circum amplectitur auro
 Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
 Tertius Argolica hac galea contentus abito.
 Hæc ubi dicta, locum capiunt: signoque repente 315
 Corripiunt spatia audito: limenque relinquunt
 Effusi, nimbo similes, simul ultima signant.
 Primus abit: longèque ante omnia corpora Nisus
 Emicat, & ventis & fulminibus ocyor alis:
 Proximus huc, longo sed proximus intervallo, 320
 Insequitur Saltus: spatio post deinde relicto,
 Tertius Eurylaus.
 Euryalumque Elymus sequitur: quo deindè sub ipso
 Ecce volat, calcemque terit jam calce Diorea,
 Incumbens humero: spatia & si plura supersint, 325
 Transeat elapsus prior, ambiguumque relinquat.
 Jamque ferè spatio extremo, fessique sub ipsum
 Finem adventabant: levi cum sanguine Nisus
 Labitur infelix, cæsis ut forte juvencis 329
 Fusus humum, viridesque super madefecerat herbas.
 Hic juvenis, jam victor ovans, vestigia presso
 Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
 Concidit, immundoque fimo, sacroque cruore,
 Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
 Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens. 335
 Ille autem spissa jacuit revolutus arena.
 Emicat Euryalus, & munere victor amici
 Prima tenet, plausuque volat, fremituque secundo.

Post Elymus subit, & nunc tertia palma Dioreſ
 Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora 340
 Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
 Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
 Tutatur favor Euryalum, lacrimæque decoræ,
 Grator & pulchro veniens in corpore virtus.
 Adjuvat, & magna proclamat voce Dioreſ, 345
 Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
 Ultima, ſi primi Salio reddantur honores.
 Tum pater Æneas, Veſtra, inquit, munera vobis
 Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nemo.
 Me liceat caſum miſereri inſontis amici. 350
 Sic fatuſ, tergum Getuli immane leonis
 Dat Salio, villis oneroſum, atque unguibus aureis:
 Hic Niſuſ, ſi tanta, inquit, ſunt præmia victiſ,
 Et te laſorum miſeret: quæ munera Niſo 354
 Digna dabiſ? primam merui qui laude coronam
 Ni ue quæ Salium, fortuna immica tuliſſet.
 Et ſimul hiſ diſtiſ faciem oſtentabat, & udo
 Turpia membra ſimo, riſit pater optimuſ olli:
 Et clypeum efferri juſſit: Didymaoniſ arteſ,
 Neptuni ſacro Danaïſ de poſte reſixum: 360
 Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
 Poſt ubi conſecti curſuſ, & dona peregit:
 Nunc, ſi cui virtuſ, animuſque in pectore præſent
 Adſit, & evinctiſ attollat brachia palmiſ.
 Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem, 365
 Victori velatum auro vittique juvencum:
 Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
 Næc mora, continuo vaſtiſ cum viribuſ efferit:
 Ora Dareſ magnoque virum ſe murmure tollit
 Soluſ qui Paridem ſolituſ contendere contra, 370
 Idem que adtumuluſ, quo maximuſ occubat Heſtor,

Victorem Buten immani corpore (qui se
 Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
 Perculit , & fulva moribundum extendit arena.
 Talis prima Dares caput altum in prælia tollit. 375.
 Ostenditque humeros latos , alternaque jactat
 Brachia protendens , & verberat ictibus auras:
 Quæritur hic alius : nec quisquam ex agmine tanto
 Audet adire virum , manibusque inducere cæstus.
 Ergo alacris , cunctosque putans excedere palma, 380.
 Ænea stetit ante pedes , nec plura moratus,
 Tam læva taurum cornu tenet , atque ita fatur:
 Nate Dea , si nemo audet se credere pugnae,
 Qui finis standi? quo me decet usque teneri?
 Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant 385.
 Dardanidæ , reddique viro promissa jubebant.
 Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
 Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
 Entelle , heroum quondam fortissime frustra,
 Tantane tam patiens nullo certamine tolli 390.
 Dona sines? ubi nunc nobis Deus ille magister
 Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
 Trinacriam? & spolia illa tuis pendentia tectis?
 Ille sub hæc : Non laudis amor , nec gloria cessit
 Pulsa metu : sed enim gelidus tardante senecta 395.
 Sanguis hebet , fringentque effœta in corpore vires.
 Si mihi , quæ quondam fuerat , quaque improbus
 iste
 Exsultat fidens , si nunc foret illa juventa:
 Haud equidem pretio inductus , pulchroque juvenco
 Venissem : nec dona moror. Sic deinde loquutus, 400.
 In medium geminos immani pondere cæstus
 Projecit : quibus acer Eryx in prælia suctus
 Ferre manum , duroque intendere brachia tergo.

Obstupere animi: tantorum ingentia septem
 Terga bouum, plumbo insuto, ferroque rigeabant. 405.
 Ante omnes stupet ipse Dares, longaque recusat.
 Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
 Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
 Tum senior tales referebat pectore voces:
 Quid, si quis castus, ipsius & Herculis arma 410,
 Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
 Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
 Sanguine cernis adhuc, sparsoque infecta cerebro.
 His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus
 Dum melior vires sanguis dabat; æmula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus. 416,
 Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
 Idque pio sedet Æneæ; probat auctor Acestes:
 Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
 Solve metus, & tu Trojanos exue castus.
 Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum; 420.
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertos
 que
 Exiit, atque ingens media consistit arena.
 Tum satus Anchisa castus pater extulit æquos.
 Et paribus palmas amborum innexuit armis. 425.
 Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
 Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 Abduxere retrò longè capita ardua ab ictu:
 Inmisceruntque manus manibus, pugnantque lacessunt.
 Ille pedum melior motu, fretusque iuventa: 430.
 Hic membris, & mole valens: sed tarda trementi
 Genua labant: vastos quatit æger anhelitus artus.
 Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant:
 Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos
 Dant sonitus, erratque aures, & tempora circum. 435.
 Cre-

Crebra manus : duro crepitant sub vulnere mæta.
 Stæt gravis Entellus, nisuque immotus eodem,
 Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit.
 Ille, velût celsam oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana, sedet circum castella sub armis, 440.
 Nunc hos nunc illos aditus, omnemque pererrat
 Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
 Ostendit dextram insurgens Entellus, & altè
 Extulit : ille ictum venientem à vertice velox
 Prævidit, celerique elapsus corpore cessit. 445.
 Entellus vires in ventum effudit : & ultrò
 Ipse gravis, gravitèrque ad terram pondere vasto
 Concidit : ut quondam cava concidit, aut Erymantho.
 Aut Ida in magna radicibus eruptra pinus,
 Consurgunt studiis Teucris, & Trinacria pubes : 450.
 It clamor cælos ; primusque occurrit Acestes,
 Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.
 At non tardatus casu, neque territus heros,
 Aerior ad pugnam redit, & vim suscitât ira.
 Tum pudor incendit vires, & conscia virtus : 455.
 Præcipitemque Daren ardens agit æquore totos
 Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
 Nec mora, nec requies, quam multa grandine nimbi
 Culminibus crepitant : sic densis ictibus heros
 Creber utraque manu pulsât, versatque Daretæ : 460.
 Tum pater Æneas, procedere longius iras,
 Et sevirè animis Entellum haud passus acerbis :
 Sed finem imposuit pugnae : fessumque Daretæ
 Eripuit, mulcens dictis : ac talia fatur :
 Infelix ! quæ tanta animum dementia cepit ? 465.
 Non vires alias, conversa que numina sentis ?
 Cede Deo : dixitque ; & prælia voce diremit.
 Ast illum fidei æquales, genua ægra trahentem,

Jaçantemque utroque caput, crassumque cruorem
Ore rejectantem, mistosque in sanguine dentes, 470.

Ducunt ad naves: galeamque, enseque vocati
Accipiunt: palman Entello, taurumque relinquunt.

Hic victor superans animis, tauroque superbus,
Nate dea, vosque hæc, inquit, cognoscite, Teacri,
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires; 475.

Et qua servetis revocatum à morte Dareta.
Dixit: & adversi contra stetit ora juvencis

Qui donum astabat pugna: durosque reducta
Libravit dextra media inter cornua cæstus

Arduus, effraçtoque illisit in ossa cerebro. 480.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Ille super tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis

Persolvo: hic victor cæstus, artemque repono.
Protinùs Æneas celeri certare sagitta 485.

Invitat, qui forte velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de nave Seresti

Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.

Convenerè viri: dejectamque ærea sortem 490.
Accepit galea: & primus clamore secundo

Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis.
Quem modo navali Mnestheus certamini victor

Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.
Tertiùs Furytion, tuus, ò clarrissime, frater 495.

Pandare: qui quondam jussus confundere sædus,
In medios telum torsisti primus Achivos.

Extremus, galeaque ima subsedit Acestes,
Ausus & ipse manu juvenum tentare laborem.

Tum validis flexos incurvant viribus arcus 500.
Pro se quisque de viri &, promunt tela pharetris:

Primaque per cœlum , nervo stridente , sagittâ
 Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras:
 Et venit , adversique infigitur arbore mali.
 Intremuit malus , timuitque exterrita pennis 505.
 Ales , & ingenti sonuerunt omnia plausu.
 Post acer Mnestheus aducto constitit arcu
 Alta petens , pariterque oculos telumque tetendit.
 Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 Non valuit : nodos , & vincula linea rupit, 510.
 Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa Notos , atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
 Tela tenens , fratrem Eurytion in vota vocavit:
 Jam vacuo lætam cœlo speculatus , & alis 515.
 Plaudentemque , nigra figit sub nube columbam.
 Decidit exanimis , vitamque reliquit in astris
 Aëriis , fixamque refert delapsa sagittam.
 Amissa solus palma superabat Acestes,
 Qui tamen æthereas telum contorsit in auras, 520.
 Ostentans artem pariter , arcumque sonantem.
 Hic oculis subito objicitur , magnoque futurum
 Augurio monstrum : docuit post exitus ingens:
 Seraque terrifici cecinerunt omnia vates.
 Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo, 525.
 Signavitque viam flammis , tenuesque recessit
 Consumpta in ventos : cœlo cœu sæpe refixa
 Transcurreunt , crinemque volantia sidera ducunt.
 Attonitis hæserè animis , superosque precati
 Trinacrii , Teucrique viri : nec maximus omen 530.
 Abnuat Æneas ; sed lætum amplexus Acestem
 Muneribus cumulat magnis , ac talia fatur :
 Summe , pater , (nam te voluit rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exsortem ducere honorem)

Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis: 535.
 Cratera impressum signis, quem Thracius olim
 Anchisæ genitori in magno munere Cysseus
 Ferre sui dederat monumentum, & pignus amoris.
 Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro: 539.
 Et primum ante omnes victorem appellat Acesten,
 Nec bonus Eurytion prælato invidit honori:
 Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 Extremus volucris, qui fixit arundine malum.
 At pater Æneas, nondum certamine misso, 545.
 Custodem ad sese, comitemque impubis Juli
 Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
 Vade, age, & Ascanio, si jam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum:
 Ducat avo turmas, & sese ostendat in armis, 550.
 Dic, ait, ipse omnem longo decedere circo
 Infusum populum, & campos jubet esse patentés.
 Incedunt pueri, pariterque ante parentum
 Frenatis lucent in equis, quos omnis, euntes
 Trinacriæ mirata fremit, Trojæque juventus. 555.
 Omnibus in morem tonsa coma pressa corona:
 Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,
 Pars leves humero pharetras, it pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri. 559.
 Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
 Ductores: pueri bissemi quemque sequuti,
 Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
 Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
 (Nomen avi referens) Priamus, tua clara, Polite,
 Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis 565.
 Portat equus bicolor maculis: vestigia primi
 Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.

Alter Atys, genus unde Actii duxere Latini,
 Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
 Extremus, formaque ante omnes pulcher Julius 570.
 Sidonio est inVectus equo; quem candida Dido
 Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris.
 Cetera Trinacriis pubes senioris Acestæ
 Fertur equis.

Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes 575.
 Dardanidæ: veterumque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem læti consessum, oculosque suorum
 Lustravere in equis: signum clamore paratis
 Epytides longè dedit, insonuitque flagello.
 Olli discurrere pares: atque agmina terni 580.
 Diductis solvere choris: rursusque vocati
 Convertere vias: infestaque tela tulere.

Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus,
 Adversis spatiis, alternoque orbibus orbis 584.
 Impediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis.
 Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
 Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.
 Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
 Mille viis habuisse dolum: qua signa sequendi 590.
 Falleret indeprentus, & irremeabilis error.
 Haud aliter Teucrum nati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas, & prælia ludo:
 Delphinum similes, qui per maria humida nando
 Carpathium, Libycumque secant, luduntque per un-
 das.

Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primo
 Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
 Retulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
 Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,

Albani docuere suos, hinc maxima porro
 Accepit Roma, & patrium servavit honorem:
 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
 Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
 Hic primum fortuna fidem mutata novavit.
 Dum variis tumulo referunt sollemnia ludis, 605.
 Irim de cœlo misit Saturnia Juno
 Iliacam ad classem, ventosque aspirat eunti,
 Multa movens, nec dum antiquum saturata dolorem.
 Illa viam celerans per mille coloribus arcum
 Nulli visa cito decurrit tramite virgo: 610.
 Conspicit ingentem concursum, & litora lustrat:
 Desertosque videt portus, classemque relictam.
 At procul in sola secretæ Troades acta
 Amisum Anchisen flebant, cunctæque profundum
 Pontum aspectabant flentes. Heu! tot vada fessis, 615.
 Et tantum superesse maris! vox omnibus una.
 Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
 Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 Conjicit, & faciemque deæ vestemque reponit:
 Fit Beroë, Ismarii conjux longæva Dorycli, 620.
 Cui genus, & quondam nomen, natiq; fuissent:
 Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert.
 O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
 Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus: ò gens
 Infelix! cui te exitio fortuna reservat? 625.
 Septima post Trojæ excidium jam vertitur ætas,
 Cum fræta, cum terras omnes, tot in hospita saxa
 Sideraque emensæ ferimur: dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, & volvitur undis.
 Hic Erycis finis fraterni, atque hospes Acestes: 630.
 Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
 O patria, & rapti nequicquam ex hoste Penates,

Nullane jam Trojæ dicentur mœnia ? nusquam
 Hectoreos amnes , Xanthum , & Simoënta videbo ?
 Quin agite , & mecum infaustas exurite puppes. 635.
 Nam mihi Casandræ per somnum vatis imago
 Ardentes dare visa faces ; hic quærite Trojam :
 Hic domus est , inquit , vobis nunc tempus agi res :
 Nec tantis mora prodigiis. En quatuor aræ 639.
 Neptuno : Deus ipse faces , animumque ministrat.
 Hæc memorans , prima infensum vi corripit ignem ,
 Sublataque procul dextra connixa coruscat ,
 Et jacit , arrectæ mentes , stupefactaque corda
 Iliadum. Hic una è multis , quæ maxima natu ,
 Pyrgo , tot Priami natorum regia nutrix : 645.
 Non Beroë vobis , non hæc Rœteia , matres ,
 Est Dorycli conjux : divini signa decoris ,
 Ardentesque norate oculos : qui spiritus illi ,
 Qui vultus , vocisque sonus , vel gressus eunti.
 Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui 650.
 Ægram , indignantem tali quod sola careret
 Munere , nec meritos Anchisæ inferret honores.
 Hæc effata.
 At matres primo ancipites , oculisque malignis
 Ambiguæ , spectare rates , miserum inter amorem 655.
 Præsentis terræ , fatisque vocantia regna :
 Cum dea se paribus per cœlum sustulit alis ,
 Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
 Tum vero attonitæ monstris , actaque furore 659.
 Conclamant , rapiuntque focis penentralibus ignem :
 Par spoliant aras , frondem , ac virgulta , facesque
 Conjiciunt : furit immissis Vulcanus habenis
 Transtra per & remus , & pictas abierte puppes.
 Nuncius Anchisæ ad tumulum , cuneosque theatri
 Incensas perfert naves Eumelus , & ipsi 665.
 Res-

Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 Primus & Ascanius , cursus ut latus equestres
 Ducebat , sic acer equo turbata petivit
 Castra : nec exanimis possunt retinere magistri.
 Quis furor iste novus? quo nunc , quo tenditis , in-
 quit, 670.

Heu miseræ cives! non hostem , inimicaque castra
 Argivum , vestras spes uritis , en ego vester
 Ascanius : galeam ante pedes projecit inanem,
 Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
 Accelerat simul Æneas , simul agmina Teucrum: 675.
 Ast illæ diversa metu per litora passim
 Diffugiunt : sylvasque , & sicubi concava furtim
 Saxa petunt , piget incepti , lucisque : suosque
 Mutaræ agnoscunt , excussa que pectore Juno est.
 Sed non iccirco flammæ , atque incendia vires 680.

Indomitas posuere : udo sub robore vivit
 Stupa vomens tardum fumum : lentusque carinas
 Est vapor : & toto descendit corpore pestis.
 Nec vires heroum , infusaque flumina prosunt.
 Tum pius Æneas humeris abscindere vestem, 685.

Auxilioque vocare deos , & tendere palmas:
 Jupiter omnipotens , si nondum exosus ad unum
 Trojanos : si quid pietas antiqua labores
 Respicit humanos : da flammam evadere classi,
 Nunc , pater , & tenues Teucrum res eripe letho: 690.

Vel tu , quod superest , infesto fulmine morti,
 Si mereor , demitte , tuaque hic obrue dextra.
 Vix hæc ediderat , cum effusis imbribus , atra
 Tempestas sine more furit , tonitruque tremiscunt
 Ardua terrarum , & campi : ruit æthere toto 695.

Turbidus imber aqua , densisque nigerrimus Austris:
 Implenturque super puppes , semiusta madescunt

Robora , restinctus donec vapor omnis , & omnes ;
 Quatuor amissis , servatæ à peste carinæ.

At pater Æneas casu concussus acerbo, 700.

Nunc huc ingentes ; nunc illuc pectore curas

Mutabat , versans Siculisne resideret arvis,

Oblitus fatorum. Itálasne capesseret oras.

Tum senior Nautes , unum Tritonia Pallas

Quem docuit , multaue insignem reddidit arte, 705.

Hæc responsa dabat : vel quæ fatorum posceret ordo:

Magna Deum ; vel quæ portenderet ira

Isque his Æneani solatus vocibus insit:

Nate dea , *quo fata trahunt : retrahuntque sequamur:*

Quicquid erit , superanda omnis fortuna ferendo est. 710.

Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes:

Hunc cape consiliis socium : & conjunge volentem:

Huic trade , amissis superant qui navibus , & quos

Pertæsum magni incepti , rerumque tuarum est:

Longævosque senes , ac fessas æquore matres. 715.

Et quidquid tecum invalidum , metuensque pericli est.

Dilige : & his habeant terris sine mœnia fessi.

Urbem appellabunt permissis , nomine , Acestam.

Talibus incensus dictis senioris amici,

Tum verò in curas animus diducitur omnes. 720.

Et nox atra polum bigis subvecta tenebat:

Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis

Anchise , subito tales effundere voces:

Nate , mihi vita quondam , dum vita manebat,

Chare magis , nate Iliacis exercite fatis: 725.

Imperio Jovis huc venio , qui classibus ignem

Depulit , & cœlo tandem miseratus ab alto est.

Consiliis pare , quæ nunc pulcherrima Nautes

Dat senior : lectos juvenes , fortissima corda,

Defer in Italiam , gens dura , atque aspera cultu 730.

De-

Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
 Infernas accède domos, & averna per alta
 Congressus pete, nate, meos, non me impia namque
 Tartara habent, tristesque umbræ; sed amœna piorum
 Concilia: Elysiumque colo, huc casta Sybilla 735.
 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducer.
 Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia dis-
 ces.

Jamque vale: torquet medios non humida cursus,
 Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.

Dixerat, & tenues fugit cœu fumus in auras. 740.

Æneas, quo deinde ruis! quo proripis? inquit:
 Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
 Hæc memorans, cinerem, & sopitos suscitât ignes,

Pergameumque larem, & canæ penetralia Vestæ
 Farre pio, & plena supplex veneratur acerra. 745.

Extemplò socios, primumque accersit Acesten:

Et Jovis imperium, & chari præcepta parentis

Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.

Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.

Transcribunt urbi matres, populumque volentem 750.

Deponunt: animos nil magnæ laudis egentes,

Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt

Robora navigiis: aptant remosque, rudentesque,

Exigui numero sed bello vivida virtus.

Interea Æneas urbem designat aratro: 755.

Sortiturque domos: hoc illum, & hæc loca, Trojam

Esse jubet: gaudet regno Trojanus Acestes:

Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.

Tum vicina astris Erycino in vertice sedes

Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque sacerdos, 760.

Et lucus late sacer additur Anchisæo.

Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris

Factus honos : placidi straverunt æquora venti:
 Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum,
 Exoritur procurva ingens per litora fletus: 765.
 Complexi inter se noctemque, diemque morantur.
 Ipse jam matres, ipsi, quibus aspera quondam
 Visa maris facies, & non tolerabile numen,
 Ire volunt, omnemque fugæ præferre laborem.
 Quos bonus Æneas dictis solatur amicis, 770.
 Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ,
 Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
 Cædere deinde jubet, solvique ex ordine funes.
 Ipse caput tonsæ foliis exinctus olivæ
 Stans procul in prora, pateram tenet, extaque salsos 775.
 Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
 Prosequitur surgens à pupi ventus euntes:
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
 At Venus interea Neptunum exercita curis
 Alloquitur, talesque effundit pectore questus: 780.
 Junonis gravis ira, & inexturabile pectus
 Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
 Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla:
 Nec Jovis imperio, fatisve, infracta, quiescit.
 Non media de gente Phrygum exedissee nefandis 785.
 Urbem odiis, satis est: pœnam traxisse per omnem
 Reliquias Trojæ: cineres, atque ossa perempta
 Insequitur, causas tanti sciat illa furoris.
 Ipse mihi nuper Lybicus tu testis in undis
 Quam molem subito excierit: maria omnia cælo 790.
 Miscuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
 In regnis hoc ausa tuis.
 Proh scelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
 Excussit foedè puppes, & clase subegit
 Amissa socios ignotæ linovere terræ.

Quod sūperest , oro , liceat dare tuta per undas
 Vela tibi : liceat Laurentem attingere Tybrim :
 Si concessa peto , si dant ea mœnia Parcæ.
 Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti,
 Fas omne est , Cytherea , meis te fidere regnis, 800.
 Unde genus ducis , merui quoque : sæpe furores
 Compressi , & rabiem tantam cœlique , marisque,
 Nec minor in terris (Xanthum , Simoëntaque testor)
 Ænea mihi cura tui : cum Troïa Achilles
 Exanimata sequens impingeret agmina muris, 805.
 Millia multa daret letho , gementque repleti
 Amnes , nec reperire viam , atque evolvere posset
 In mare se Xanthus. Pelidæ tunc ego forti
 Congressum Æneam , nec Diis , nec viribus æquis,
 Nube cava eripui : cuperem cum vertere ab imo 810.
 Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
 Nunc quoque mens eadem perstat mihi , pelle timores ;
 Tutus , quos optas , portus accedet Averni.
 Unus erit tantum , amissum quem gurgite quærets
 Unum pro multis dabitur caput. 815.
 His ubi læta deæ permulsit pectora dictis,
 Jungit equos curru genitor , spumantiaque addit
 Frena feris , manibusque omnes effundit habenas.
 Cæruleo per summa levis volat æquora curru:
 Subsidunt undæ , tumidumque sub axe tonanti 820.
 Sternitur æquor aquis , fugiunt vasto æthere nimbi.
 Tum variæ comitum facies , immania cete,
 Et senior Glauci chorus , Inousque Palæmon ,
 Tritonesque citi , Phorcique exercitus omnis.
 Læva tenent Thetis , & Melite , Panopæaque virgo , 825.
 Nesæe , Spioque , Thaliaque , Cymodoceque.
 Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
 Gaudia perrentant mentem : jubet ocyus omnes

Attolli malos, intendi brachia velis.
 Una omnes fecere pedem: pariterque sinistros, 830.
 Nunc dextros solvere sinus: una ardua torquent
 Cornua, detorquentque, ferunt sua flamina classem.
 Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
 Agmen: ad hunc alii cursum contendere jussi.
 Jamque fere mediam cœli nox humida metam 835.
 Contigerat: placida laxarant mœnbra quiete
 Sub remis fusi per dura sedilia nautæ.
 Cum levis æthereis delapsus Somnus ab astris
 Aëra dimovit tenebrosum, & dispulit umbras,
 Te, Palinure, petens, tibi tristia somnia portans 840.
 Insoniti: puppique Deus consedit in alta,
 Phorbanti similis, funditque has ore loquelas:
 Jaside Palinure, ferunt ipsa æquora classem:
 Æquata spirant auræ: datur hora quieti:
 Pone caput, fessosque oculos furare labori: 845.
 Ipse ego paulispèr pro te tua munera inibo.
 Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
 Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos
 Ignorare jubes? mene huic confidere monstro?
 Æneam credam quid enim fallacibus Austris, 850.
 Et cœli toties deceptus fraude sereni?
 Talia dicta dabat, clavumque affixus, & hærens
 Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat:
 Ecce Deus ramum lethæo rore madentem,
 Vique soporatum Stygia super utraque quassat 855.
 Tempora, cunctantique natantia lumina solvit.
 Vix primos inopina quies laxaverat artus,
 Et super incumbens, cum puppis parte revulsa,
 Cumque gubernaculo liquidas projecit in undas
 Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe vocantem 860.
 Ipse volans, tenues se sustulit ales in auras.

Currit iter tutum non secius æquore classis:
 Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
 Jamque adeo scopulos Sirenium advecta subibat
 Difficiles quondam, multorumque ossibus albos; 865
 Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
 Cum pater amisso fluitantem errare magistro
 Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
 Multa gemens, casuque animum concussus amici.
 O nimium cœlo, & pelago confise sereno, 870
 Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

Æ N E I D O S

LIBER VI.

Argumentum.

Æneæ iter ad antrum Sybillæ: inde ad inferos. Utrobique instantia pericula, futuri que belli eventum perdiscit.

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas,
 Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
 Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
 Anchora fundabat naves, & litora curvæ
 Prætexunt puppes, juvenum manus emicat ardens 5.
 Litus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
 Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
 Tecta rapit, sylvas, inventaque flumina monstrat.
 At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
 Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ, 10.
 Antrum immane petit: magnam cui mentem animumque
 De

Delius inspirat vates, aperitque futura:
 Jam subeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
 Dædalus (ut fama est) fugiens Minoïa regna,
 Præpetibus pennis ausus se credere cœlo, 15.
 Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
 Chalcidicaque levis tandem super astitit arce.
 Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, sacravit
 Remigium alarum, posuitque immania templa.
 In foribus, lethum Androgeo, tum pendere pœnas 20.
 Cecropidæ jussi (miserum) septena quotannis
 Corpora natorum : stat ductis sortibus urna.
 Contra elata mari respondet Gnossia tellus.
 Hic crudelis amor tauri, suppostaque furto
 Pasiphaë: mistumque genus, prolesque biformis 25.
 Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandæ.
 Hic labor ille domus, & inestricabilis error.
 Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
 Dædalus, ecce dolos tecti, ambagesque resolvit,
 Cæca regens filio vestigia, tuo quoque magnam 30.
 Partem opere in tanto, (sineret dolor) Icare, haberes.
 Bis conatus erat casus effingere in auro:
 Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
 Perlegerent oculis: ni jam præmissus Acchates
 Afforet, atque una Phebi, Triviæque sacerdos, 35.
 Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
 Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
 Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
 Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
 Talibus affata Æneam, (nec sacra morantur 40.
 Jussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
 Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
 Quo læti ducunt aditus centum, ostia centum:
 Unde ruunt totidem voces, responsa Sybillæ:

Ventum erat ad limen, cum virgo poscere fata 45.
 Tempus; ait, Deus: ecce, Deus: cui talia fanti,
 Ante forens subito non vultus, non color unus,
 Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
 Et rabie fera corda tument: majorque videri,
 Nec mortale sonans: afflata est numine quando 50.
 Jam propiore Dei. Cessas in vota, precesque
 Tros (ait) Ænea, cessas? neque enim ante dehiscens
 Attonitæ magna ora domus: & talia fata
 Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
 Ossa tremor: fuditque preces rex pectore ab imo: 55.
 Phœbe, graves Trojæ semper miserate labores,
 Dardana qui Paridis direxti tela, manusque
 Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
 Tot maria intravi, duce te: penitùsque repostas
 Massylum gentes, prætentaque Syrtibus arva 60.
 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
 Hac Trojana tenus fuerit fortuna sequuta.
 Vos, quoque, Pergamæ jam fas est parcere genti,
 Diique, deæque omnes, quibus obsticit Illium, & ingens
 Gloria Dardaniæ, tuque ò sanctissima vates, 65.
 Præscia venturi, da (non indebita posco
 Regna meis fatis) Latio considerare Teucros,
 Errantesque deos, agitataque numina Trojæ.
 Tum Phœbo & Triviæ solido de marmore templa
 Instituum, festosque dies de nomine Phœbi. 70.
 Te quoque magna manent regnis penetrabilia nostris.
 Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
 Dicta meæ genti ponam: lectosque sacrabo
 Alma viros, foliis tantum ne carmina manda,
 Ne turbata volent, rapidis ludibria ventis: 75.
 Ipsa canas, oro: finem dedit, ore loquendi.
 At Phœbi nondum patiens immanis in antro

Bacchatur vates , magnum si pectore possit
 Excussisse deum : tanto magis ille fatigat
 Os rabidum , fera corda domans , fingitque premento . 80
 Ostia jamque domus patuere ingentia centum
 Sponte sua , vatisque ferunt responsa per auras .
 O tandem magnis pelagi defuncte periclis !
 Sed terra graviora manent : in regna Lavini
 Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam) 85
 Sed non & venisse volent : bella , horrida bella ,
 Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno .
 Non Simois tibi , nec Xantus , nec Dorica castra
 Defuerint : alius Latio jam partus Achilles ,
 Natus & ipse Dea : nec Teucris addita Juno 90
 Usquam aberit : cum tu supplex in rebus egenis ,
 Quas gentes Italum , aut quas non oraveris urbes ?
 Causa mali tantum conjux , iterum hospita Teucris ,
 Externique iterum thalami .
Tu ne cede malis ; sed contra audentior ito , 95
Quam tua te fortuna sinet , via prima salutis ,
 Quod minimè reris , Graja pandetur ab urbe .
 Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
 Horrendas canit ambages , antroque remugit ,
 Obscuris vera involvens : ea frenâ furenti 100
 Concutit , & stimulos sub pectore vertit Apollo .
 Ut primum cessit furor , & rabida ora quierunt ,
 Incipit Æneas heros , non ulla laborum ,
 O virgo , nova mi facies , inopinave surgit :
 Omnia præcepi atque animo mecum ante peregi . 105
 Unum oro , (quando hic inferni janua regis
 Dicitur , & tenebrosa palus Acheronte refuso)
 Ire ad conspectum chari genitoris , & ora
 Contingat : doceas iter , & sacra ostia pandas .
 Illum ego per flammâs , & mille sequentia tela

Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi.
 Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
 Atque omnes pelagique minas, cœlique ferebat
 Invalidus, vires ultra, sortemque senectæ. 114.
 Quin, ut te suplex peterem, & tua limina adirem,
 Idem orans mandata dabat, natiq̄ue patrisque
 Alma, precor, miserere; potes namque omnia; nec te
 Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
 Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus,
 Thracia fretus cithara, fidibusque canoris: 120.
 Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
 Itque reditque viam toties: quid Thesea? magnum
 Quid memorem Alcidem? & mi genus ab Jove
 summo.

Talibus orabat dictis, arasque tenebat:
 Tunc sic orsa loqui vates: Sate sanguine Divum 125,
 Tros Anchisiade, facilis descensus Averni:
 Noctes, atque dies patet atri janua Ditis,
 Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
 Hoc opus, hic labor est; Pauci, quos æquus amavi.
 Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, 130,
 Diis geniti, potuere: Tenent media omnia sylvæ
 Cocytusque sinu labens circumfluit atro.
 Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
 Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
 Tartara, & insano juvat indulgere labori: 135.
 Accipe quæ peragenda prius: latet arbore opaca
 Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
 Junoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis
 Lucus, & obscuris claudunt convallibus umbræ.
 Sed non ante datur telluris operta subire, 140,
 Auricomos quam quis decerpserit arbore foetus.
 Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus

Instituit : primo avulso , non deficit alter
 Aureus , & simili frondescit virga metallo.
 Ergo alte vestigia oculis , & rite repertum 145.
 Carpe manu ; namque ipse volens , facilisque sequetur,
 Si te fata vocant : aliter non viribus ullis
 Vincere , nec duro poteris convellere ferro.
 Præterea , jacet exanimum tibi corpus amici ,
 (Heu nescis !) totamque incestat funere classem , 150.
 Dum consulta petis , nostroque in limine pendes:
 Sedibus hunc refer ante suis , & conde sepulchro.
 Duc nigras pecudes : ea prima piacula sunt.
 Sic demum lucos Stygios , regna invia vivis
 Aspicias. Dixit , pressoque obmutuit ore. 155.

Æneas mœsto defixus lumina vultu
 Ingreditur , linqvens antrum , cæcosque volutat
 Eventus animo secum , cui fidus Acchates
 It comes , & paribus curis vestigia figit.
 Multa inter sese vario sermone serebant , 160.
 Quem socium exanimum vates , quod corpus human-
 dum

Diceret , atque illi Misenum in litore sicco ,
 Ut venire , vident indigna morte peremptum:
 Misenum Æoliden , quo non præstantior alter,
 Ære ciere viros , Martemque accendere cantu. 165.
 Hæctoris hic magni fuerat comes , Hæctore circum
 Et lituo pugnas insignis obibat , & hasta.
 Postquam illum victor vita spoliavit Achilles,
 Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
 Addiderat socium , *non inferiora sequutus.* 170.
 Sed tum , forte cava dum personat æquora concha
 Demens , & cantu vocat in certamina Divos,
 Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)
 Inter saxa virum spumosa immerserat unda.

Ergo omnes magno circum clamore fremebant; 175.
 Præcipue pius Æneas. Tum jussa Sibyllæ,
 Haud mora, festinant flentes, aramque sepulcri
 Congerere arboribus, cœloque educere certant.
 Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum:
 Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex: 180.
 Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
 Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
 Necnon Æneas, opera iuter talia primus
 Hortatur socios, paribusque accingitur armis.
 Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat, 185.
 Aspectans sylvam immensam, & sic ore precatur:
 Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 Ostendat nemore in tanto: quando omnia vere
 Heu nimium de te vates, Misene, loquuta est.
 Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ 190.
 Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
 Et viridi sedere solo: tum maximus heros
 Maternas agnoscit aves, latusque precatur:
 Este duces, ò síqua via est, cursumque per auras
 Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat 195.
 Ramus humum; tuque ò dubiis ne defice rebus,
 Alma parens. Sic effatus vestigia pressit,
 Observans quæ signa ferant, quo tendere pergant:
 Pascentes illæ tantum prodire volando,
 Quantum acie possent oculi servare sequentum. 200.
 Inde ubi venere ad fauces graveolentis Averni,
 Tollunt se celeres, liquidumque per aëra lapsæ
 Sedibus optatis geminæ super arbore sidunt:
 Discolor unde auri per ramos aura refulsit: 205.
 Quale solet sylvis brumali frigore viscum
 Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,
 Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:

Talis erat species auri frondentis opaca
 Illice : sic leni crepitabat bractea vento.
 Corripit extemplò Æneas, avidusque refringit 210.
 Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.

Nec minus interea Misenum in litore Teucri
 Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
 Principio pinguem tædis, & robore secto
 Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris 215.
 Intexunt latera, & ferales ante cupressos
 Constituunt: decorantque super fulgentibus armis.
 Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
 Expediunt, corpusque lavant frigentis, & unguent,
 Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt, 220.
 Purpureasque super vestes, velamina nota
 Conjiciunt: pars ingenti subiere feretro,
 Triste ministerium; & subjectam more parentum
 Adversi tenuere facem: congesta cremantur
 Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo. 225.

Postquàm collapsi cineres, & flamma quievit:
 Reliquias vino & bibulam lavere favillam:
 Ossaque lecta cado textit Chorinæus aheno.
 Idem ter socios pura circumtulit unda,
 Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ: 230.
 Lustravitque viros, dixitque novissima verba.
 At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
 Imponit, suaque arma viro, remumque, tubamque
 Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
 Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen. 235.

His actis, properè exsequitur præcepta Sibyllæ:
 Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
 Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris,
 Quam super hæud ullæ poterant impunè volantes
 Tendere iter pennis: talis sese halitus atris 241.
 Fau-

Faucibus effundens, supera ad convexa ferebat;
 Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum.
 Quatuor hic primùm nigrantes terga juvencos
 Constituit, frontique invergit vina sacerdos:
 Et summas carpens media inter cornua setas, 245.
 Ignibus imponit sacris libamina prima,
 Voce vocans Hecatē, cœloque, Ereboque potentem.
 Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
 Suscipiunt pateris, ipse atrī velleris agnam
 Æneas matrī Eumenidum, magneque sorori 250.
 Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
 Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras:
 Et solida imponit taurorum viscera flammis,
 Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
 Ecce autem primi sub limina solis, & ortus, 255.
 Sub pedibus mugire solum, & juga cœpta moveri
 Sylvarum: visaque canes ululare per umbram,
 Adventante dea. Procul ò, procul este, profani,
 Conclamat vates, totoque absistite luco:
 Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum; 260.
 Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
 Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
 Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
 Dii, quibus imperium est animarum, umbræque silentes,
 Et chaos, & Phlegeton; loca nocte silentia late, 265.
 Sit mihi fac audita loqui: sit numine vestro,
 Pandere res alta terra, & caligine mersas.
 Ibant obscuri sola sub nocte per umbras,
 Perque domos Dictis vacuas, & inania regna.
 Quale per incertam Lunam sub luce maligna 270.
 Est iter in sylvis, ubi cœlum condidit umbra
 Jupiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
 Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci,

Luctus, & ultrices posuere cubilia Curæ:
 Pallentesque habitant morbi, tristisque Senectus: 275.
 Et Metus, & male suada Fames; & turpis Egestas,
 (Terribiles visu formæ) Lethumque, Laborque.
 Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
 Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum:
 Ferreique Eumenidum thalami, & Discordia demens
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis. 281.

In medio ramos, annosaque brachia pandit
 Ulmos opaca, ingens: quam sedem somnia vulgò
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
 Multaque prætereà variarum monstra ferarum, 285.
 Centauri in foribus stabulant, Scyllæque bifformes,
 Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
 Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra,
 Gorgones, Harpyæque, & forma tricorporis umbræ.
 Corripit hæc subita trepidus formidine ferrum 290.
 Æneas, strictamque aciem venientibus offert:
 Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
 Admoneat volitare: cava sub imagine formæ,
 Irruat, & frustra ferro diverberet umbras. 294

Hinc via Tartarei, quæ fert Acherontis ad undas
 Turbidus hic cœno, vastaque voragine gurges
 Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
 Portitor has horrendus aquas, & flumina servat
 Terribili squalore Charon: cui plurima mento
 Canities inculta jacet: stant lumina flammâ: 300.
 Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
 Ipse ratem conto subigit, valisque ministrat,
 Et ferruginea subvectat corpora cymba,
 Jam senior: sed cruda Deo, viridisque senectus,
 Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, 305.
 Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ

Magnanimum hæroum, pueri, innuptæque puellæ,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
 Quam multa in sylvis auctumni frigore primo
 Lapsa cadunt folia : aut ad terram gurgite ab alto 310.
 Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus amnis
 Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
 Stabant orantes, primi transmittere cursum,
 Tendebantque manus ripæ ulterioris amore:
 Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos: 315.
 Ast alios longe summos arcet arena.

Æneas (miratus enim, motusque tumultu)
 Dic, ait, ò virgo, quid vult concursus ad amnem?
 Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
 Hæ linqunt? illæ remis vada livida verrunt? 320.
 Olli sic breviter fata est longæva sacerdos:
 Anchisa generate, Deum certissima proles,
 Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem:
 Dii cuius jurare timent, & fallere numen. 324.
 Hæc omnis quam cernis, inops, inhumataque turba
 est:

Portitor ille Charon: hi, quos vehit unda, sepulci.
 Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
 Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt:
 Centum errant annos, volitantque hæc litora circum:
 Tum demum admissi stagna exoptata revisunt. 230.
 Consistit Anchisa satius, & vestigia pressit,
 Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.
 Cernit tibi moestos, & mortis honore carentes,
 Leucaspim, & Lycie ductorem classis Orentem:
 Quos simul à Troja ventosa per æquora vectos 335.
 Obruit Auster, aqua involvens navemque virosque.

Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
 Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,

Exciderat puppi; mediis effusus in undis.
 Hunc ubi vix multa moestum cognovit in umbra, 340.
 Sic prior alloquitur: quis te, Palinure, deorum
 Eripuit nobis, medioque sub æquore mersit?
 Dic, age: Namque mihi fallax haud ante repertus,
 Hoc uno responso animum delusit Apollo:
 Qui fore te ponto incolumem, finesque canebat 345.
 Venturum Ausonios: en hæc promissa fides est?
 Ille autem: Neque te Phæbi cortina fefellit,
 Dux Anchisiade: nec me deus æquore mersit,
 Namque gubernaculum multa vi fortè revulsum,
 Cui datus hærebam custos, cursusque regebam, 350.
 Præcipitans traxi mecum, maria aspera juro,
 Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
 Quam tua ne spoliata armis, excussa magistro,
 Deficeret tantis navis surgentibus undis.
 Tres Notus hybernas immensa per æquora noctes 355.
 Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
 Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda.
 Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam,
 Ni gens crudelis madida cum veste gravatum, 559.
 Presantemque uncis manibus capita aspera montis,
 Ferro invasisset, prædamque ignara putasset.
 Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti.
 Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
 Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
 Eripe me his, invicte, malis: aut te mihi terram 365.
 Injice, namque potes, portusque require Velinos:
 Aut tu, siqua via est, siquam tibi diva creatrix
 Ostendit, (neque enim credo sine numine Divum
 Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
 Da dextram misero, & tecum me tolle per undas: 370
 Sedibus ut saltè placidis in morte quiscam.

Talia fatus erat : cœpit cùm talia vates:
 Unde hæc , ò Palinure , tibi tam dira cupido?
 Tu Stygias inhumatus , aquas amnemque severum
 Eumenidum aspicias? ripamve injussus abibis? 375.
 Desine fata Deum flecti sperare precando.
 Sed cape dicta memor duri solatia casus,
 Nam tua finitimi longè , latèque per urbes
 Prodigiiis acti cœlestibus , ossa piabunt:
 Et statuent tumulum , & tumulo sollemnia mittent: 380.
 Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
 His dictis curæ emotæ , pulsusque parumper
 Corde dolor tristi , gaudet cognomine terra.

Ergo iter inceptum peragunt , fluvioque propinquant.
 Nativa quos jam inde , aut Stygia prospexit ab unda 385.
 Per tacitum nemus ire , pedemque advertere ripæ:
 Sic prior aggreditur dictis , atque increpat ultrò:
 Quisquis es , armatus qui nostra ad flumina tendis,
 Fare , age , quid venias : jam istinc & comprime gres-
 sum.

Umbrarum hic locus est , somni noctisque soporæ , 390.
 Corpora viva nefas Stygia vctare carina.
 Nec vero Alciden me sum lætatus euntem
 Accepisse lacu : nec Thesea , Pirithoumque:
 Diis quamquam geniti , atque invicti viribus essent:
 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit; 395.
 Ipsius à solio regis , traxitque trementem:
 Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
 Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates:
 Nullæ hic insidiæ tales (absiste moveri)
 Nec vim tela ferunt : licet ingens janitor antro 400.
 Æternum latrans exsanguis terreat umbras:
 Casta licet patrui servet Proserpina linien.
 Troius Æneas , pietate insignis , & armis,

Ad genitorem, imas Erebi descendit ad umbras:
 Si te nulla movet tantæ pietatis imago; 405.
 At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
 Agnoscas, tumida ex ira tum corda residunt.
 Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
 Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
 Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat. 410.
 Inde alias animas, quæ per juga longa sedebant,
 Deturbat: laxatque fores: simul accipit alveo
 Ingentem Æneam: gemuit sub pondere cymba
 Subtilis, & multam accepit rimosa paludem.
 Tandem trans fluvium incolumes, vatemque, virum-
 que 415.
 Informi limo, glaucaque exponit in ulva.
 Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
 Personat, adverso recubans immanis in antro.
 Cui vates horrere videns jam colla colubris,
 Melle soporatum, & medicatis frugibus offam 420.
 Objicit: ille fame rabida tria guttura pandens,
 Corripit objectam, atque immania terga resolvit,
 Fusus humi: totoque ingens extenditur antro.
 Occupat Æneas adytum; custode sepulto,
 Evaditque celer ripam irremeabilis undæ. 425.
 Continuo auditæ voces, vagitus, & ingens,
 Infantumque animæ dentes in limine primo:
 Quos dulcis vitæ exsortes, & ab ubere raptos
 Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
 Hos juxta falso damnati crimine mortis. 430.
 Nec vero hæc sine sorte datæ, sine iudice sedes:
 Quæsitur Minos urnam movet: ille silentum
 Conciliumque vocat, vitasque, & crimina discit.
 Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
 Lassantes peperere manu, lucemque perosi 435.
 Pro-

Projecere animas, quam vellent æthere in alto
 Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
 Fata obstant, tristisque palus innabilis unda
 Alligat, & novies Styx interfusa coercet. 439.
 Nec procul hinc partem fusi monstratur in omnem
 Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
 Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
 Secreti celant calles, & myrtea circum
 Sylva tegit; Curæ non ipsa in morte relinquunt. 444.
 His Phædræ, Procrinque locis, mœstamque Eriphylen
 Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
 Evadnenque, & Pasiphaën, his Laodamia
 It comes; &, juvenis quondam, nunc femina, Cæneus,
 Rursus & in veterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phænissa recens à vulnere Dido 450.
 Errabat sylva in magna: quam Troïus heros
 Ut primùm juxtat stetit, agnovitque per umbram
 Obscuram (qualem primo quis surgere mense
 Aut vidit, aut vidisse putat per nubila Lunam)
 Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est: 455.
 Infelix Dido! verus mihi nuntius ergo
 Venerat exstinctam, ferroque extrema sequutam.
 Funeris heu tibi causa fui! Per sidera juro,
 Per superos, & siqua fides tellure sub ima est,
 Invitus, regina, tuo de litore cessi. 460.
 Sed me jussa Deûm, quæ nunc has ire per umbras,
 Per loca senta situ cogunt, noctemque profundam,
 Imperiis egere suis: nec credere quivi,
 Hunc tantum, tibi me discessu ferre dolorem.
 Siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro. 465.
 Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc est.
 Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
 Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.

Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
 Nec magis incepto vultum sermone movetur, 470.
 Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
 Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
 In nemus umbriferum, conjux ubi pristinus illi
 Respondet curis, æquatque Siches amor.
 Nec minus Æneas casu percussus iniquo, 475.
 Prosequitur lacrymans longe, & miseratus euntem.

Inde datum molitur iter: Jamque arva tenebant
 Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
 Hic illi occurrit Tydeus; hic inclytus armis
 Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago. 480.
 Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
 Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
 Ingemuit: Glaucumque, Medontaque, Thersilochum-
 que,

Tres Antenoridas, Cererique sacrum Polybætem,
 Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem. 485.
 Circumstant animæ dextra, lævaque frequentes.
 Nec vidise semel satis est: juvat usque morari,
 Et conferre gradum, & veniendi discere causas.
 At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges
 Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras, 490.
 Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
 Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
 Exiguam: inceptus clamor frustratus hiantes.

Atque hic Priamidem laniatum corpore toto
 Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora: 495.
 Ora, manusque ambas, popularaque tempora raptis
 Auribus, & truncas inhonesto vulnere nates.
 Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
 Supplicia, & notis compellat vocibus ultò:
 Deiphobe armipotens, genus alto à sanguine Teucris,
 Quis

Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
 Cui tantum de te licuit? mihi fama supremâ
 Noctē tulit, fessum vasta cæde Pelasgum
 Procubuisse super confusæ stragis acervum.
 Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem 505.
 Constituit, & magna manes ter voce vocavi.
 Nomen, & arma locum servant: te, amice, nequivi
 Conspicere, & patria decedens ponere terra.
 Atque hîc Priamides nihil ò tibi, amica, relictum est:
 Omnia Deiphobo solvisti, & funeris umbris. 510.
 Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacæna
 His mersere malis: illa hæc monimenta reliquit.
 Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem
 Egerimus, nosti; & nimum meminisse necesse est:
 Cum fatalis equus saltu super ardua venit 315.
 Pergama, & armatum peditem gravis artulit alvo.
 Illa chorum simulans, evanteis Orgia circum
 Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
 Tum me confectum curis, somnoque gravatum, 520.
 Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
 Dulcis, & alta quies, placidæque simillima morti.
 Egregia interea conjux, arma omnia tectis
 Emovet, fidum capiti subduxerat ensem:
 Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit, 525.
 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 Quid moror? irrumpunt thalamo: comes aditur
 una
 Hortator scelerum Æolides: Dii talia Grajis
 Instaurate, pio si pœnas ore reposco. 530.
 Sed te qui vivum casus, age, fare vicissim,
 Attulerint: pelagine venis erroribus actus?

An monitu divum? an quæ te fortuna fatigat,
 Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?
 Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis 535.
 Jam medium æthereo cursu trajecerat axem:
 Et fors omne datum traherent per talia tempus:
 Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla est:
 Nox ruit, Ænea; nos flendo ducimus horas.
 Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas: 540.
 Dextera, quæ Ditis magni sub mania tendit,
 Hac iter Elysium nobis: at læva malorum
 Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
 Deiphobus contra: Ne sævi, magna sacerdos:
 Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris. 545.
 I decus, i, nostrum: melioribus utere fatis.
 Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
 Respicit Æneas subito, & sub rupe sinistra
 Mœnia lata videt triplici circumdata muro,
 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis 550.
 Tartareus Phlegeton, torquetque sonantia saxa.
 Forta adversa iogens, solidoque adamante columnæ.
 Vis ut nulla virum, non ipsi excindere ferro
 Cœlicolæ valeant; stat ferrea turris ad auras;
 Thisiphoneque sedens, palla succincta cruenta, 555.
 Vestibulum insomnis servat noctesque, diesque.
 Hinc exaudiri gemitus, & sæva sonare
 Verbera: tum stridor ferri, tractæque catenæ.
 Constitit Æneas, strepitumque exterritus hausit.
 Quæ scelerum facies (ò virgo, effare) quibusve 560.
 Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
 Tum vates sic orsa loqui: dux inclyte Teucrum,
 Nulli fas casto sceleratum insistere limen.
 Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
 Ipsa deum pœnas docuit, perque omnia duxit. 565.
 Gnos-

Gnossius hæc Rhadamanthus habet durissima regna:
 Castigatque, auditque dolos, subitque fateri,
 Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
 Distulit in seram commissa piacula mortem.
 Continuo sontes ultrix accincta flagello 579.
 Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
 Intentans angues, vocat agmina sæva sororum.
 Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
 Panduntur portæ: cernis, custodia qualis
 Vestibulo sedeat? facies quæ limina servet? 575.
 Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
 Sævior intus habet sedem: tum Tartarus ipse
 Bis patet in præceps, tantum, tenditque sub umbras,
 Quantus ad ætherium cœli suspectus Olympum.
 Hic genus antiquum terræ, Titania pubes, 580.
 Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
 Hic & Aloidas geminos, immania vidi
 Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.
 Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas, 585.
 Dum flammæ Jovis, & sonitus imitatur Olympi.
 Quattuor hic investus equis, & lampada quassans,
 Per Grajùm populos, mediæque per Elidis urbem
 Ibat ovans, Divumque sibi poscebat honorem.
 Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen 590.
 Ære, & cornipedum cursu simularat equorum.
 At pater omnipotens densa inter nubila telum
 Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
 Lumina) præcipitemque immani turbine adegit. 594.
 Necnon & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
 Cernere erat, per tota novem cui jugera corpus
 Porrigitur: rostroque immanis vultur obunco
 Immortale jecur tondens, fœcundaque pœuis.

Viscera , rimaturque epulis , habitatque sub alto
 Pectore : nec fibris requies datur ulla renatis. 600.
 Quid memorem Lapithas , Ixiona , Pirithoumque?
 Quos super atra silex jam jam lapsura , cadentique
 Imminet assimilis , lucent genialibus altis
 Aurea fulcra toris , epulæque ante ora paratæ
 Regifico luxu : furiarum maxima juxta 605.
 Accubat , manibus prohibet contingere mensas:
 Exurgitque facem attolens , atque intonat ore.
 Hic quibus invisi fratres , dum vita manebat ,
 Pulsatusque parens , & fraus innexa clienti:
 Aut qui divitiis soli incubuere repertis, 610.
 Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est:)
 Quique ob adulterium cæsi : quique arma sequuti
 Impia , nec veriti dominorum fallere dextras:
 Inclusi pœnam expectant ; ne quære doceri
 Quam pœnam , aut quæ forma viros , fortunave
 mersit. 615.
 Saxum ingens volvunt alii , radiisque rotarum
 Districti pendent : sedet , æternumque sedebit
 Infelix Theseus : Phlegyasque miserrimus omnes
 Admonet , magna testatur voce per umbras: 619.
Discite justitiam moniti , & non temnere divos.
 Vendidit hic auro patriam , dominumque potentem
 Imposuit; fixit leges pretio , atque refixit.
 Hic thalamum invasit natæ , vetitosque Hymenæos:
 Ausi omnes immane nefas , ausoque potiti.
 Non , mihi si linguæ centum sint , oraque centum, 625.
 Ferrea vox , omnes scelerum comprehendere formas,
 Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
 Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos:
 Sed jam age , carpe viam , & susceptum perface mu-
 nus.

Acceleremus, ait; Cyclopum educta caminis 630.

Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas:

Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.

Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum

Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.

Occupat Æneas adytum, corpusque recenti 635.

Spargit aqua, ramumque adverso in limine figit.

His demùm exactis, perfecto munere Divæ,

Devenere locus lætos, & amœna vireta

Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Largior hic campos æther, & lumine vestit 640.

Purpureo: solemque suum, sua sidera norunt.

Pars in gramineis exercent membra palæstris,

Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Nec non Threicius longa cum veste sacerdos 645.

Obloquitur numeris septem discrimina vocum:

Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.

Hic genus antiquum Teucris, pulcherrima proles,

Magnamini heroes, nati melioribus annis,

Ilusque, Assaracusque, & Trojæ Dardanus auctor. 650.

Arma procùl currusque virùm miratur inanes.

Sunt terræ defixæ hastæ, passimque soluti

Per campos pascuntur equi, quæ gratia currùm,

Armorumque fuit vivis; quæ cura nitentes

Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos. 655.

Conspicit, ecce, alios dextra, lævaque per herbam

Vescentes, lætumque choro Præana canentes,

Inter odoratum lauri nemus: undè supernè

Plurimus Eridani per sylvam volvitur amnis.

Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi; 660.

Quique sacerdotes casti, dùm vita manebat;

Quique pii vates, & Phœbo digna loquuntis

Inventas aut qui vitam excoluere per artes:
 Quique sui memores alios fecere merendo:
 Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta: 665
 Quos circumfusos sic est effata Sibylla:
 (Museum ante omnes: medium nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis.)
 Dicite: felices animæ, tuque optime vates,
 Quæ regio Anchisem, quis habet locus? illius ergo 670
 Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
 Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 Nulli certa domus; lucis habitamus opacis,
 Riparumque toros, & prata recentia rivis
 Incolimus; sed vos (si fert ita corde voluntas) 675
 Hoc superate jugum, & facili jam tramite sistam,
 Dixit, & ante tulit gressum, camposque nitentes
 Desuper ostentat: dein summa cacumina relinquunt.

At pater Anchises penitus convalle virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen ituras, 680
 Lustrabat studio recolens: omnemque suorum
 Fortè recensebat numerum, charosque nepotes:
 Fataque, fortunasque virûm, moresque, manusque:
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Æneam, alacris palmas utrasque tetendit; 685
 Effusæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
 Venisti tandem? tuaque expectata parenti
 Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
 Nate, tua? & notas audire, & reddere voces?
 Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum, 690
 Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
 Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
 Accipio! quantis jactatum, nate, periclis?
 Quam metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
 Ille autem: tua me genitor, tua tristis imago 695

Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
 Stant sale Tyrrheno classes: da jungere dextram,
 Da, genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro.
 Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum, 700.
 Ter frustra compressa manus effugit imago,
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
 Interea videt Æneas in valle reducta
 Seclusum nemus, & virgulta sonantia sylvis, 704.
 Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem:
 Hunc circum innumeræ gentes, populique volabant,
 Ac veluti in pratis, ubi apes æstate serena
 Floribus insidunt variis, & candida circum
 Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus.
 Horrescit visu subito: causasque requirit 710.
 Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porrò:
 Quive viri tanto complerint agmine ripas.
 Tum pater Anchises: animæ, quibus altera fato
 Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
 Securos latices, & longa obliviam potant. 715.
 Has equidem memorare tibi, atque ostendere coram,
 Jam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
 Quo magis Italia tandem lætere reperta.
 O pater; anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est
 Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti 720.
 Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
 Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo:
 Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
 Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,
 Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra 725.
 Spiritus intus alit; totamque iufusa per artus
 Mens agitat molem, & magno se corpore miscet:
 Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantium,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
 Igneus est ollis vigor , & cœlestis origo 730.
 Seminibus : quantum non noxia corpora tardant,
 Terrenique hebetant artus , moribundaque membra.
 Hinc metuunt , cupiuntque : dolent, gaudentque : nec
 auras

Respiciant clausæ tenebris , & carcere cæco.
 Quin & supremo cum lumine vita reliquit, 735.
 Non tamen omne malum miseris, nec funditùs omnes
 Corporeæ excedunt pestes : penitùsque necesse est
 Multa diù concreta modis inolescere miris.
 Ergo exercentur pœnis : veterumque malorum
 Supplicia expendunt , aliæ panduntur inanes 740.
 Suspensæ ad ventos : aliis sub gurgite vasto
 Infectum eluitur scelus , aut exuritur igni.
 Quisque suos patimur manes , exindè per amplum
 Mittimur Elysium , & pauci læta arva tenemus:
 Donec longa dies , perfectò temporis orbe, 745.
 Concretam exemit labem : purumque reliquit
 Æthereum sensum : atque aurai simplicis ignem.
 Has omnes , ubi mille rotam volvere per annos,
 Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
 Scilicet immemores supera ut convexa revisant, 750.
 Rursus , & incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises , natumque , unàque Sibyllam
 Conventus trahit in medios , turbamque sonantem:
 Et tumulum capit , unde omnes longo ordine possit
 Adversos legere , & venientum discere vultus. 755.
 Nunc age , Dardanium prolem , quæ deindè sequatur
 Gloria , qui maneant Itala de gente nepotes,
 Ilustres animas , nostrumque in nomen ituras,
 Expediam dictis , & te tua fata docebo.
 Ille (vides?) pura juvenis , qui nititur hasta, 760.
 Pro

Proxima sortē tenet lucis loca, primus ad auras
 Ætherias Italo commistus sanguine surget
 Sylvius, Albanum nomen, tua postuma proies:
 Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
 Educet sylvis regem, regnumque parentem. 795
 Unde genus longa nostrum dominabitur Albam,
 Proximus ille Procas Trojanæ gloria gentis,
 Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet,
 Sylvius Æneas, paritèr pietate, vel armis 766.
 Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam,
 Qui juvenes quantas ostentant, aspice, vires!
 At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
 Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam,
 Hi Collatinas imponent montibus arces, 774.
 Pometios, Castrumque Inui, Bolamque Coramque.
 Hæc tùm nomina erunt, nunc sunt sine nomine ter-
 ra.

Quin & avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus, Assaraci quem sanguinis Iliæ mater
 Educet, viden, ut geminæ stant vertice cristæ,
 Et pater ipse suo superùm jam signat honore? 780.
 En hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma
 Imperium terris, animos, æquabit Olimpo,
 Septemque una sibi muro circumdabit arces,
 Felix prole virùm: qualis Berecynthia mater
 Invehitur curru Phrygiæ turrata per urbes, 785.
 Lætâ Deùm partu, centum complexa nepotes,
 Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
 Hùc geminas, hùc flecte acies: hanc aspice gen-
 tem,
 Romanosque tuos: hic Cæsar, & omnis Iuli
 Progenies, magnum cœli ventura sub axem. 790.
 Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,

Augustus Cæsar, divum genus, aurea condet
 Sæcula qui rursus Latio, regnata per arva
 Saturno quondam: super & Garamantas, & Indos
 Proferet imperium, jacet extra sidera tellus, 795.
 Extra anni, solisque vias: ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum:
 Hujus in adventu jam nunc & Caspia regna
 Responsis horrent divum, & Mæotica tellus
 Et septem gemini turbant trepida ostia Nili. 800.
 Nec verò Alcides tantum telluris obivit:
 Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
 Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
 Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
 Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres. 805.
 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
 Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
 Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
 Sacra ferens? nosco crines, incanaque menta
 Regis Romani: primus qui legibus urbem 810.
 Fundavit, Curibus parvis, & paupere terra
 Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit
 Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
 Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
 Agmina: quam juxta sequitur jactantior Ancus, 815.
 Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus au-
 ris.

Vis & Tarquinius reges; animamque superbam
 Ulitoris Bruti, facesque videre receptos?
 Consulis imperium his primus sævasque secures
 Accipiet: natosque pater nova bella moventes 820.
 Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
 Infelix, utcumque ferent ea fata minores:
 Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
 Aspice Torquatum, & referentem signa Camillum. 825
 Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
 Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
 Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
 Attigerint, quantas acies, stragemque ciebunt?
 Aggeribus socer Alpinis, atque arce Monæci 830.
 Descendens; gener adversis instructus Eois.
 Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella,
 Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
 Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo,
 Projice tela manu sanguis meus. 835.
 Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
 Victor ager currum, cæsis insignis Achivis.
 Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenæ,
 Ipsumque Æaciden, genus armipotenti Achillis:
 Ultus avos, Trojæ, Templæ & temerata Minervæ: 840.
 Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse, relinquat?
 Quis Gracci genus? aut geminos duo fulmina belli,
 Scipiadas, cladem Lybiæ? parvoque potentem
 Fabricium? Vel te sulco, Serrane, serentem?
 Quo fessum rapitis Fabii? tu maximus ille es, 845.
 Unus qui nobis cunctando restituis rem,
 Excudent alii spirantia mollius æra;
 Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
 Orabunt causas melius, cælique meatus
 Describent radio, & surgentia sidera dicent. 850.
 Tu regere imperio populos, Romane, memento,
 (Hæ tibi erunt artes) paci que imponere morem:
 Parcere subjectis, & debellare superbos.
 Sic pater Anchises: atque hæc mirantibus addit:
 Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 855.
 Ingreditur, victorque viros supereminet omnes.

Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
 Sistet eques: Poenos, Gallumque rebellem
 Tertiaque arma patri suspendent capta Quirino.
 Atque hic Æneas: (una namque ire videbat 866.
 Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis;
 Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu);
 Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem;
 Filius? ane aliquis magna de stirpe nepotum?
 Quis strepitus circa comitum? quantum instar in ip-
 so est? 865.

Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.
 Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
 O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
 Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
 Esse sinent: nimium vobis Romana propago 870.
 Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
 Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
 Campus agit gemitus! vel quæ, Tyberine, videbis
 Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
 Nec puer Illiaca quisquam de gente Latinos 875.
 In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
 Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
 Heu pietas! heu prisca fides, invictaque bello
 Dextera! non illi quisquam se impune tulisset
 Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem 880.
 Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
 Heu miserande puer! siqua fata aspera rumpas,
 Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis:
 Purpureos spargam flores: animamque nepotis
 His saltè accumulem donis, & fongar inani 885.
 Munere. Sic tota passim regione vagantur
 Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.
 Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,

Incenditque animum famæ venientis amore:
 Exin bella viro memora, quæ deinde gerenda: 390
 Laurentesque docet populos, urbemque Latini:
 Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
 Sunt geminæ somni portæ: quarum altera ferur
 Cornea, qua veris faciles datur exitus umbris:
 Altera, candenti perfecta nitens elephanto; 895.
 Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
 His ubi tum natum Anchises, unâque Sibyllam
 Prosequitur dictis, portaque emittit eburna.
 Ille viam secat ad naves, sociosque revisit.
 Tum se ad Cajetæ recto fert litore portum: 900.
 Ancora de prora jacitur: stant litore puppes.

ÆNEIDOS

LIBER VII.

Argumentum.

Hic alteram operis totius partem aggreditur, quæ est de bellis ab Ænea in Italia gestis: eorumque somnia, & causas enarrat.

TU quoque litoribus nostris Æneia nutrix
 Æternam moriens famam, Cajeta, dedisti:
 Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque nomen
 Hesperia in magna (si qua est ea gloria) signat.
 At pius exsequiis Æneas rite solutis,
 Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt.

Æquora , tendit iter velis , portumque relinquit.
 Adspirant auræ in noctem ; nec candida cursum
 Luna negat splendet tremulo sub lumine pontus :
 Proxima Circeæ raduntur litora terræ 10.
 Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
 Assiduo resonat cantu , tectisque superbis
 Urit adoratam nocturna in lumina cedrum
 Arguto tenus percurrens pectine telas.
 Hinc exaudiri gemitus , iræque leonum 15.
 Vincla recusantum , & sere sub nocte rudentum :
 Setigerique sues , atque in præsepibus ursi
 Sævire , ac formæ magnorum ululare luporum :
 Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
 Induerat Circe in vultus , ac terga ferarum. 20.
 Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës ;
 Delati in portus , neu litora dira subirent,
 Neptunus ventis implevit vella secundis :
 Atque fugam dedit , & præter vada fervida vexit
 Jamque rubescebat radiis mare , & æthere ab alto 25.
 Aurora in roseis fulgebat lucea bigis :
 Cum venti posuere , omnisque repentè resedit
 Flatus , & in lento luctantur marmore tonsæ.
 Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
 Prospicit : hunc inter fluvio Tyberinus amœno, 30.
 Vorticibus rapidis , & multa flavus arena
 In mare prorumpit : variæ circumque supraque
 Assuetæ ripis volucres : & fluminis alveo,
 Æthera mulcebant cantu , lucoque volabant.
 Flectere iter sociis , terræque advertere proras 35.
 Imperat , & latus fluvio succedit opaco.
 Nunc age , qui reges , Erato , quæ tempora rerum,
 Quis Latio antiquo fuerit status , advena classem
 Cum primùm Ausoniis exercitus appulit oris,

Expediam : & primæ revocabo exordia pugnæ. 40.
 Tu vatem , tu , Diva , mone dicam horrida bella:
 Dicam acies , actosque animis in funera reges,
 Tyrrhenamque manum , totamque sub arma coactam
 Hesperiam : major rerum mihi nascitur ordo:
 Majus opus moveo. Rex arva Latinus , & urbes 45.
 Jam senior longa placidas in pace regebat.
 Hunc Fauno , & Nympha genitum Laurente Marica
 Accipimus. Fauno Picus pater , isque parentem
 Te , Saturne , refert : tu sanguinis ultimus auctor.
 Filius huic fato Divum prolesque virilis 50.
 Nulla fuit , primoque oriens erepta juventa est,
 Sola domum , & tantas servabat filia sedes,
 Jam matura viro , jam plenis nubilis annis.
 Multi illam magno è Latio , totaque petebant
 Ausonia : petit ante alios pulcherrimus omnes 55.
 Turnus , avis , atavisque potens : quem regia conjux
 Adjungi generum miro properabat amore:
 Sed variis portenta deum terroribus obstant.
 Laurus erat tecti medio , in penetralibus altis,
 Sacra comam , multosque metu servata per annos: 60.
 Quam pater inventam , primas cum conderet arces,
 Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
 Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
 Hujus apes summum densæ (mirabile dictu)
 Stridore ingenti , liquidum trans æthera vectæ, 65.
 Obsedere apicem : & pedibus per mutua nexis
 Examen subitum ramo frondente pependit.
 Continuò vates : Externum cernimus , inquit,
 Adventare virum : & partes patere agmen eadem
 Partibus ex iisdem , & summa dominarier arce. 70.
 Prætereà castis adolet dum altaria tædis,
 Et juxta genitorem astat Lavinia virgo,

Visa (nefas) longis compreheadere crinibus ignem,
 Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari:
 Regalesque accensa comas, accensa coronam 75
 Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
 Involvi, ac totis Vulcanum spargere testis.
 Id vero horrendum, ac visu mirabile ferri:
 Namque fore illustrem fama, fatisque canebant
 Ipsam, sed populo magnum portendere bellum. 80
 At rex sollicitus monstris oracula Fauni
 Fatidici genitoris adit: lucosque sub alta
 Consulit Albunea: nemorum quæ maxima sacro
 Fonte sonat, sævamque exhalat opaca Mephitim.
 Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria tellus 85
 In dubiis responsa petunt: hùc dona sacerdos
 Cum tulit, & cæsarum ovium sub nocte silenti
 Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit,
 Multa modis simulacra videt volitantia miris:
 Et varias audit voces, fruiturque deorum 90
 Colloquio, atque imis Ahceronta aflatur Avèrnis.
 Hic & tùm pater ipse petens responsa Latinus,
 Centum lanigeras mactabat ritè bidentes:
 Atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
 Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est: 95
 Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
 O mea progenies! thalamis neu crede paratis.
 Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant, quorumque à stirpe nepotès
 Omnia sub pedibus, qua sol utrumque recurrens 100
 Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
 Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
 Noctè datos, non ipse suo premit ore Latinus:
 Sed circum late volitans jam fama per urbes
 Ausonias tulerat: cum Laomedontia pubes 105

Gramineo ripæ religavit ab aggere classem.
 Æneas, primique duces, & pulcher Julius
 Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
 Instituuntque dapes, & adorea liba per herbas
 Subjiciunt epulis, (sic Jupiter ipse monebat) 110.
 Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
 Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus
 Exiguam in Cererem penuria adegit edendi:
 Et violare manu, malisque audacibus orbem
 Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris: 115.
 Heus! etiam mensas consumimus, inquit Julius:
 Nec plura alludens ea vox audita laborum
 Prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
 Eripit pater, ac stupefactus numine pressit.
 Continuo, Salve fatis mihi debita tellus, 120.
 Vosque, ait, ò fidi Trojæ salvete Penates.
 Hic domus, hæc patria est: genitor mihi talia nam-
 que
 (Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
 Cum te, nate, ignota ad litora vectum
 Accisis coget dapibus consumere mensas: 125.
 Tum sperare domos defessus, ibique memento
 Prima locare manu, molirique aggere tecta.
 Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant
 Exitiis positura modum.
 Quare agite, & primo læti cum lumine Solis, 130.
 Quæ loca, quive habeant homines, ubi moenia
 gentis
 Vestigemus, & à portu diversa petamus.
 Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate
 Anchisem genitorem: & vina repouite mensis.
 Sic deinde affatus, frondenti tempora ramo 135.
 Implicat, & Geniumque loci, primamque Deorum
 Tel-

Tellurem, Nymphasque, & adhuc ignota precatur
 Flumina: tum Noctem, Noctisque orientia signa,
 Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
 Invocat: & duplices Cœloque, Fredoque parentes. 140.
 Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
 Intonuit: radiisque ardentem lucis, & auro,
 Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
 Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
 Advenisse diem, quo debita mœnia condant: 145.
 Certatim instaurent epulas, atque omine magno
 Crateras læti statuunt, & vina coronant.

Postera cum prima lustrabat lampade terras
 Orta dies: urbem, & finit, & litora gentis
 Diversi explorant, hæc fontis stagna Numici, 150.
 Hunc Tybrim fluvium: hic forteis habitare Latinos.
 Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni,
 Centum oratores augusta ad mœnia regis
 Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
 Dona que ferre viro, pacemque exposcere 155.
 cris.

Hæud mora: festinant jussi, rapidisque feruntur
 Passibus, ipse humili designat mœnia fossa,
 Moliturque locum, primasque in litore sedes
 Castrorum in morem pinnis, atque aggere cingit.
 Jamque iter emensi, turres, & tecta Latinorum 160.
 Ardua cernebant juvenes, muroque subibant.
 Ante urbem pueri, & primævo flore juventus
 Exercentur equis: domitantque in pulvere currus:
 Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
 Spicula contorquent: cursuque ictuque lacessunt. 165.
 Cum prævectus equo, longævi regis ad aures
 Nuncius, ingentes ignota in veste reportat
 Advenisse viros. Ille intra tecta vocari

Imperat : & solio medius consedit avito.
 Tectum augustum , ingens , centum sublime columnis
 Urbe fuit summa , Laurentis regia Pici, 171.
 Horrendum sylvis , & religione parentum.
 Hinc sceptrâ accipere , & primos attollere fascès,
 Regibus omen erat : hoc illis curia templum,
 Hæc sacris sedes epulis : hic ariete cæso 175.
 Perpetuis soliti patres considerare mensis.
 Qui netiam veterum effigies ex ordine avorum
 Antiqua ex cedro , Italusque , paterque Sabinus,
 Vitisator curvam servans sub imagine falcem,
 Saturnusque senex , Janique bifrontis imago, 180.
 Vestibulo stabant : aliique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
 Multaque præterea sacris in postibus arma,
 Captivi pendent currus , curvæque secures,
 Et cristæ capitum , & portarum ingentia claustra, 185.
 Spiculaque , clypei que , ereptaque rostra carinis.
 Ipse Quirinali lituo , parvaque sedebat
 Succinctus trabea , lævaque ancile gerebat
 Picus equum domitor : quem capta cupidine conjux
 Aurea percussum virga , versumque venenis, 190.
 Fecit avem Circe , sparsitque coloribus alas.
 Tali intus templo Divum , patriaque Latinus
 Sede sedens , Teucros ad sese in tecta vocavit,
 Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
 Dicite , Dardanidæ (neque enim nescimus & urbem,
 Et genus , auditi que advertitis equore cursus) 196.
 Quid petitis ? quæ causa rates , aut cujus egentes
 Litus ad Ausonium tôt per vada carula vexit?
 Sive errore viæ , seu tempestatibus acti,
 (Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto) 200.
 Fluminis intrastis ripas , portuque sedetis:

Ne fugite hospitium , neva ignate Latinos
 Saturni gentem , haud vinclo nec legibus æquam,
 Sponte sua , veterisque Dei se more tenentem.
 Atque equidem memini (fama est obscurior annis) 205
 Auruncos ita ferre senes : his ortus ut agris
 Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
 Trœciamque Samum , quæ nunc Samothracia fertur,
 Hinc illum Coriti Tyrrena ab sede profectum,
 Aurea nunc solio stellantis regia cœli 210
 Accipit & numerum Divorum altaribus auget.
 Dixerat : & dicta Ilioneus sic voce sequutus:
 Rex genus egregium Fauni , nec fluctibus actos
 Atra subegit hyems vestris succedere terris,
 Nec sidus regione viæ , litusve fefellit: 215
 Consilio hanc omnes , animisque volentibus urbem
 Afferimur , pulsî regnis , quæ maxima quandam
 Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
 Ab Jove principium generis : Jove Dardana pubes
 Gaudet avo : ipse Jovis de gente suprema 220
 Troius Æneas tua nos ad limina misit.
 Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
 Tempestat ierit campos , quibus actus uterque
 Europæ , atque Asiæ fatis concurrerit orbis:
 Audiit , & si quem tellus extrema refuso 225
 Submovet Oceano , & si quem extenta plagarum
 Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
 Diluvio ex illa tot vasta per æquora vecti,
 Diis sedem exiguam patris , litusque rogamus 230
 Innocuum , & cunctis undamque , auramque , patientem
 Non erimus regno indecores , nec vestra feretur
 Fama levis , tantique abolescet gratia facti:
 Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
 Fata per Æneas juro , dextramque potentem,

Sive fide, ceu quis bello est expertus, & armis: 205.

Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultrò

Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)

Et petiere sibi, & voluere adjungere gentes.

Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras

Imperiis egere suis, hinc Dardanus ortus, 240.

Huc repetit, jussisque ingentibus urget Apollo

Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Nu-
mici.

Dat tibi prætereà fortunæ parva prioris

Munera, reliquias Troja ex ardente receptas.

Hoc pater Anchises auro libabat ad aras: 254.

Hoc Priami gestamen erat, cum jura vocatis

More daret populis, sceptrumque, sacerque ritas,

Iliadumque labor, vestes.

Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus

Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret, 250.

Intentos volvens oculos: nec purpura regem

Dicta movet, nec sceptrata movens Priameia tantum.

Quantum in connubio natæ, thalamoque moratur:

Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

Hunc illum fatis externa à sede profectum 255.

Portendi generum, paribusque in regna vocari

Auspiciis: hinc progeniem virtute futuram

Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.

Tandem lætus ait: Dii nostra incepta secudent.

Auguriumque suum: dabitur, Trojane, quod optas. 260.

Munera nec sperno, non vobis, rege Latino,

Divitis uber agri, Trojave opulentia deerit.

Ipse modo Æneas (nostri si tanta cupido est,

Si jungi hospitio properat, sociusque vocari)

Adveniat, vultus neve exhorrescat amicos: 265.

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Vos contra regi mea nunc mandata referte.
 Est mihi nata, viro gentis quam jungere nostræ
 Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
 Monstra sinunt: generos externis affore ab oris, 270.
 Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant: hunc illum poscere fata
 Et reor, & si quid veri mens augurat, opto.
 Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
 Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis. 275.
 Omnibus extemplò Teucris jubet ordine duci
 Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.
 Aurea pectoribus demissa monilia pendent,
 Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
 Absenti Æneæ currum, geminosque jugales 280.
 Semine ab ætherio spiranter naribus ignem,
 Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
 Supposita de matre nothos furata creavit.
 Talibus Æneadæ donis, dictisque Latini,
 Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant. 285.

Eccè autem Inachiis sese referebat ab Argis
 Sæva Jovis conjux, aurasque invecta tenebat:
 Et lætum Æneam, classemque ex æthere longè
 Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
 Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ, 290.
 Deseruisse rates stetit acri fixa dolore:
 Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta:
 Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris
 Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,
 Num capti potuere capi? num incensa cremavit 295.
 Troja viros? medius acies, mediosque per ignes
 Invenere viam? at, credo, mea numina tandem
 Fessa jacent, odiis hæud exsaturata quievi.
 Quin etiã patria excussos infesta per undas

Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto. 300.
 Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.
 Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
 Profuit? optato conduntur Tybridis alveo.
 Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
 Immanem Lapithum valuit: concessit in iras 305.
 Ipse Deum antiquam genitor Calydonæ Dianæ:
 (Quod scelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone me-
 rente?)

Ast ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
 Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
 Vincor ab Ænea: quod si mea numina non sunt 310.
 Magna satis, dubitem hæud equidem implorare quod
 usquàm est.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
 Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
 Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
 At trahere, atque moras tantis licet addere rebus. 315.
 At licet amborum populos excindere regum.
 Hac gener, atque socer cœant mercedè suorum.
 Sanguine Trojano, & Rutulo dotabere virgo:
 Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
 Cisseis prægnans ignes enixa jugales: 320.

Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
 Funestæque iterùm recidiva in Pergama tædæ.
 Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
 Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum,
 Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella, 325.
 Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi.
 Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
 Tartaræ monstrum: tot sese vertit in ora,
 Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris,
 Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:

Hunc mihi da proprium, virgo sata nocte, laborem:
 Hanc operam, ne noster honos, infractave cedat
 Fama loco, neu connubis ambire Latinum
 Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
 Tu potes unanimis armare in prælia fratres. 335.
 Atque odiis versare domus: tu verbera tectis,
 Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
 Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
 Disjice compositam pacem, sere crimina belli:
 Arma velit, poscatque simul, rapiatque juvenus. 340.
 Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
 Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
 Celsa perit, tacitumque obsedit limen Amatæ:
 Quam super adventu Teucrum, Turnique hymenæis
 Femineæ ardentem curæque iræque, coquebant. 345.
 Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
 Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit:
 Quo turibunda domum monstro permisceat omnem,
 Ille inter vestes, & lævia pectora lapsus
 Volvitur attactu nullo, fallitque furentem, 350.
 Vipeream inspirans animam, fit tortile collo
 Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ:
 Innectitque comas, & membris lubricus errat.
 Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
 Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem; 355
 Necdum animus toto percepit pectore flammam:
 Mollius, & solito matrum de more loquuta est,
 Multa super gnata lacrymans, Phrygiisque Hyme
 næis:
 Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
 O genitor? nec te miseret gnatæque tuique?
 Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
 Perfidus, alta perens, abducta virgine prædo?

An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
 Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum, 365.
 Et consanguineo toties data dextera Turno?
 Si gener externa petitur de gente Latinis,
 Idque sedet, Faunisque premunt te jussa parentis:
 Omnem equidem sceptris terram, quæ libela nostris
 Dissidet, externam reor, & sic dicere Divos: 370.
 Et Turno si prima domus repetatur origo,
 Inachus, Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ.
 His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
 Contra stare videt: penitusque in viscera lapsum
 Serpentis furiale malum, totamque pererrat: 375.
 Tum vero infelix, ingentibus excita monstris,
 Immensam sine more furit lymphata per urbem:
 Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
 Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 Intenti ludo exercent: illè actus habena 380.
 Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
 Impubesque manus, mirata volubile buxum:
 Dant animos plagæ, non cursu segnior illo
 Per medias urbes agitur, populosque feroces.
 Quin etiam in sylvas, simulato numine Bacchi, 385.
 Majus adorta nefas, majoremque orsa furorem,
 Evolat, & natam frondosis montibus abdit,
 Quò thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur,
 Evoie Bache fremens, solum te virgine dignum
 Vociferans: etenim molles tibi sumere thyrsos: 390.
 Te lustrare choris, sacrum tibi pascere crinem.
 Fama volat, furiisque accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit, nova quærere tecta.
 Deseruere domos: ventis dant colla, comasque.
 Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent, 395.

Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas:
 Ipsa inter medias flagrantem ferbida pinum
 Sustinet, ac natæ, Turnique canit hymenæos,
 Sanguineam torquens aciem, torvumque repente
 Clamat: Io matres, audite ubi quæque, Latinæ: 400.
 Siqua piis animis manet infelicis Amatæ
 Gratia, si juris materni cura remordet:
 Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.
 Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
 Reginam Alceto stimulis agit undique Bacchi. 405.
 Postquam visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque omnemque domum vertisse Latinis;
 Frotinûs hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
 Acrisioneis Danaë fundasse colonis, 410.
 Præcipiti delata Noto: locus Ardea quondam
 Dictus avis: & nunc magnum manet Ardea nomen.
 Sed fortuna fuit: tectis hic Turnus in altis
 Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
 Alceto torvam faciem, & furialia membra 415.
 Exiit, in vultus sese transformat aniles,
 Et frontem obscenam rugis arat, induit albos
 Cùm vitta crines; tùm ramum innectit olivæ,
 Fit Chalibe Junonis anus, templique sacerdos:
 Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert: 420.
 Turne, tot incassum fusos patiere labores?
 Et tua Dardaniis transcribi scepra colonis?
 Rex tibi conjugium, & quæsitæ sanguine dotes
 Abnegat, externusque in regnum quæritur heres.
 I nunc, ingratis offert te, irrise, periclis: 425.
 Tyrrenas, i, sterne acies, tege pace Latinos.
 Hæc adeò tibi me, placida cum nocte jaceres
 Ipsa palàm fari omnipotens Saturnia jussit.

Quare age, & armari pubem, portusque moveri
Latus in arma para, & Phrygios, qui flumine pul-
chro

430.

Consedere duces, pictasque exure carinas.
Cælestum vis magna jubet, rex ipse Latinus,
Ni dare conjugium, & dicto parere fatetur,
Sentiatur, & tandem Turnum experiatur in armis.

Hic juvenis vatem irridens, sic orsa vicissim

435.

Ore refert: classes invectas Tybridis undam,
Non, ut rere, meas effudit nuntius aures:

Nec tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor est nostri.

Sed te victa situ, verique effoeta senectus,

440.

O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit:

Cura tibi Divum effigies, & templa tueri:

Bella viri, pacemque gerant, queis bella gerenda.

Talibus Alecto dictis exarsit in iras.

445.

At juveni oranti subitus tremor occupat artus:

Diriguere oculi: tot Erinnyes sibilat hydrys,

Tantaque se facies aperit, tum flammea torquens

Lumina cunctantem, & quærentem dicere plura

Reppulit, & geminos erexit crinibus angues;

450.

Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:

En ego victa situ, quam veri effoeta senectus

Arma inter regum falsa formidine ludit.

Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum:

Bella manu, lethumque gero.

455.

Sic effata facem juveni coniecit, & arro

Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.

Olli somnum ingens rupit pavor, ossaque, & artus

Perfudit toto proruptus corpore sudor.

Arma amens fremit, arma toro, testisque requirit:

460.

Sævit amor ferri, & scelerata insania belli,
 Ira super, magno veluti cum flamma sonore
 Virgea suggeritur costis undantis aheni,
 Exultantque æstu latices: furit intus aquæ vis,
 Fumidus atque altè spumis exuberat amnis: 465.
 Nec jam se capit unda: volat vapor ater ad auras.
 Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
 Indicit primis juvenum, & jubet arma parari:
 Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
 Se satis ambobus Teucrisque venire, Latinisque. 470.
 Hæc ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit:
 Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
 Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
 Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet, 475
 Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis,
 Arte nova speculata locum; quo litore pulcher
 Insidiis cursuque feras agitabat Julius.
 Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
 Objicit, & noto nares contingit odore, 480
 Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
 Causa fuit, belloque animos accendit agrestes.
 Cervus erat forma præstanti, & cornibus ingens;
 Thyreidæ pueri, quem matris ab ubere raptum
 Nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia parent 485
 Armenta, & larè custodia credita campi.
 Assuetum imperiis soror omni Sylvia cura
 Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
 Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
 Ille manum patiens, mensæque assuetus herili, 490
 Errabat silvis, rursusque ad limina nota
 Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
 Hunc procùl errantem rabidæ venatis Juli

Commovere canes, fluvio cum forte secundo
 Deflueret, ripaque æstus viridante levaret.
 Ipse etiam eximiae laudis succensus amore
 Ascanius, curvo ditexit spicula cornu:
 Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaque multo
 Perque uterum sonitu, perque ilia venit arundo.
 Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
 Successitque gemens stabulis, questuque cruentus,
 Atque imploranti similis, tectum omne replevit.
 Sylvia prima soror, palmis percussa lacertos,
 Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.
 Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
 Improvisi adsunt, hic torre armatus obusto,
 Stipis hic gravidi nodis, quod cuique repertum
 Rimantri, telum ira facit, vocat agmina Tyrreus,
 Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
 Scindebat, rapta spirans immane securi.
 At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
 Ardua tecta petit, stabuli & de culmine summo
 Pastorale canit signum, cornuque recurvo
 Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
 Contremuit nemus, & sylvæ insonuere profunda:
 Audit & Triviæ longè lacus, audit amnis
 Sulfurea Naralbus aqua, fontesque Velini:
 Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
 Tum verò ad vocem celeres, qua buccinâ signum
 Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
 Indomiti agricolæ: nec non & Troia pubes
 Ascanio auxilium castris effundit apertis.
 Direxere acies: non jam certamini agresti,
 Stipitibus duris agitur, sedibusve præustis:
 Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
 Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent

Sole lacessita , & lucem sub nubila jactant:
 Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento,
 Paullatim sese tollit mare , & altius undas
 Erigit , inde imo consurgit ad æthera fundo. 530.
 Hic juvenis primam ante aciem stridente sagitta,
 Natorum Tyrrhei fuerat qui maximus , Almon
 Sternitur , hæsit enim sub gutture vulnus , & udæ
 Vocis iter , tenuemque inclusit sanguine vitam.
 Corpora multa virum circa , seniorque Galesus 535.
 Dum paci medium se offert , justissimus unus
 Qui fuit , Ausoniisque olim ditissimus arvis:
 Quinque greges illi balantum , quina redibant
 Armenta , & terram centum vertebat aratris.
 Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur, 540.
 Promissi Dea facta potens , ubi sanguine bellum
 Imbuit , & primæ commisit funera pugnae,
 Deserit Hesperiam , & cœli convexa per auras
 Junonem victrix affatur voce superba:
 En perfecta tibi bello discordia tristi: 545.
 Dic , in amicitiam coeant : & foedera jungant:
 Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros:
 Hoc etiam his addam , tua si mihi certa voluntas,
 Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
 Accendamque animos insani Martis amore; 550.
 Undique ut auxilio veniant , spargam arma per agros.
 Tum contra Juno: Terrorum , & fraudis abunde est.
 Stant belli causæ : pugnatur cominùs armis,
 Quæ fors prima dedit , sanguis novus imbuit arma.
 Talia connubia , & tales celebrent hymenæos 555.
 Egregium Veneris genus , & rex ipse Latinus.
 Te super ætherias errare licentiùs auras,
 Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
 Cede locis : ego , siqua super fortuna laborum est,

Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces. 560.
 Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
 Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
 Est locus, Italiæ in medio: sub montibus altis,
 Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
 Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum 565.
 Urget utrimque latus nemoris, medioque fragosus
 Dat sonitum saxis, & torto vortice torrens.
 Hic specus horrendum, & sævi spiracula Ditis
 Monstrantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pestiferas aperit fauces: quies condita Erynnis, 570.
 Invisum numen, terras, coelumque levabat.
 Nec minùs intereà extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum, ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus; cæsosque reportant,
 Almonem puerum, foedatque ora Galesi: 575.
 Implorantque Deos, obtestanturque Latinum.
 Turnus adest, medioque in crimine, cædis & ignis
 Terrorem ingeminat: Teucrosque in regna vocari,
 Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli. 579.
 Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
 Insultant thyasis (neque enim leve nomen Amatæ)
 Undiquè collecti coeunt, Martemque fatigant.
 Ilicèt infandum cuncti contra omnia bellum,
 Contra fata Deum perverso numine poscunt.
 Certatim regis circumstant recta Latini. 585.
 Ille, velut pelagi rupes immota, resistit:
 Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
 Quæ sese, multis circumlatrantibus undis,
 Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circum
 Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga. 590.
 Verum ubi nulla datur cæcum exsuperare potestas
 Consilium, & sævæ nutu Junonis eunt res:

Multa deos, aurasque pater testatus inanes,
 Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella:
 Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas. 595.
 O miseri! te, Turne, nefas, te tristi manebit
 Supplicium, votisque deos venerabere seris.
 Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus:
 Funere felici spoliior. Nec plura locutus,
 Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas. 600.
 Mos erat Hesperio in Latio, quem protinùs urbes
 Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cùm prima movent in prælia Martem:
 Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
 Hyrcanisve, Arabisve parant, seu tendere ad Indos
 Auramque sequi, Parthosque reposcere signa
 Sunt geminæ belli portæ, (sic nomine dicunt)
 Religione sacræ, & sævi formidine Martis:
 Centum ærei cladunt vectes, æternaque ferri
 Robora: nec custos absistit limine Janus. 610.
 Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
 Ipse, Quirinali trabea, cinctuque Gabino
 Insignis, reserat stridentia limina Consul:
 Ipse vocat pugnas: sequitur tum cetera pubes:
 Æreaque assensu conspirant cornua rauco. 615.
 Hoc & tùm Æneadis incidere bella Latinus
 More jubebatur, tristesque recindere portas.
 Abstinuit tactu pater, aversusque refugit
 Fœda ministeria, & cæcis se condidit umbris.
 Tum reginæ Deum cœlo delapsa, morantes 620.
 Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
 Belli ferratos rupit Saturnia postes:
 Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante,
 Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis 624.
 Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt:

Pars leves clypeos, & spicula lucida tergunt
 Arvina pingui, subiguntque in cote secures:
 Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum.
 Quinque adeò magnæ positis incudibus urbes 629.
 Tela novant, Arina potens, Tiburque superbum,
 Ardea, Crustumerique, & turrigeræ Antemnæ.
 Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque salignas
 Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
 Aut leves ocreas lento ducunt argento.
 Vomeris hùc, & falcis honos, hùc omnis aratri 635.
 Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus euses.
 Classica jamque sonant: it bello tessera signum.
 Hic galeam tectis trepidus rapit; ille frementes
 Ad juga cogit equos, clypeumque, auroque trilicem
 Loricam induitur, fidoque accingitur ense. 640.

Pandite nunc Heliconæ, Deæ, cantusque movete,
 Qui bello exciti reges, quæ quemque secutæ
 Compleverint campos acies, quibus Itala jam tum
 Floraverit terra alma viris, quibus arserit armis.
 Et meministis enim, Divæ, & memorare potestis: 645.
 Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
 Contemptor Divum Mezentius, agminaque armat
 Filius huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni: 650.
 Lausus, equum domitor, debellatorque ferarum,
 Ducit Agyllina nequicquam ex urbe secutos
 Mille viros, dignus patriis qui lætior esset
 Imperiis, & cui pater hæud Mezentius esset.

Post hos insignem palma per gramina currum, 655.
 Victoresque ostentat equos, satus Hercule pulchro
 Pulcher Aventinus, clypeoque insigne paternam,
 Centum angues, cinctamque gerit septentibus hydram:

Collis Aventini sylva quem Rhea sacerdos
 Furtivum partu sub luminis edidit oras,
 Mista deo mulier : postquam Laurentia victor
 Geryone extincto , Tyrinthius attigit arva,
 Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
 Pila manu , sævosque gerunt in bella dolones:
 Et tereti pugnant mucrone , veruque Sabello. 665
 Ipse pedes , tegmen torquens immune leonis,
 Terribili impexum seta , cum dentibus albis
 Indutus capiti , sic regia tecta subibat
 Horridus , Herculeoque humeros innexus amictu.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt, 670
 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
 Catillusque , acerque Coras , Argiva juvenus:
 Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.
 Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
 Descendunt Centauri , omolen , Othrynque nivalem
 Linquentes : cursu rapido dat euntibus ingens 676
 Sylva locum , & magno cedunt virgulta fragore.

Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
 Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
 Inventumque focis , omnis quem credidit ætas, 680
 Cæculus , hunc legio latè comitatur agrestis:
 Quique altum Præneste viri , quique arva Gabinæ
 Junonis , gelidumque Anienem , & roscida rivis
 Hernica saxa colunt : quos , dives Anagnia , pascit,
 Quos , Amasene pater , non illis omnibus arma, 685
 Nec clypei , currusve sonant , pars maxima glandes
 Liventis plumbi spargit : pars spicula gestat
 Bina manu , fulvosque lupi de pelle galeros,
 Tegmen habet capiti : vestigia nuda sinistri
 Instituire pedis : crudus tegit altera pero. 690

At Messapus equum domitor , Neptunia proles,

Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
 Jam pridem resides populos, desuetaque bello
 Agmina, in arma vocat subito, ferrumque retractat.
 Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos, 695.
 Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
 Et Cymini cum monte lacum, lucosque Capenos.
 Ibant æquati numero, regemque canebant:
 Ceu quondam nivei liquida inter nubila cygni,
 Cum sese è pastu referunt, & longa canoros 700.
 Dant per colla modos: sonat amnis, & Asia longè
 Pulsa palus.
 Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misceri putet, aëriam sed gurgite ab alto
 Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem. 705.
 Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
 Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar:
 Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
 Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
 Una ingens Amiterna cohors priscique Quirites, 710.
 Ereti manus omnis, oliviferæque Mutusæ:
 Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini,
 Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
 Casperiamque colunt, Forulosque, & flumen Himellæ:
 Qui Tybrim, Fabarimque bibunt, quos frigida misit
 Nursia, & Hortinæ classes, populique Latini: 716.
 Quosque secans infaustum interluit Allia nomen:
 Quam multi Libico volvuntur marmore fluctus,
 Sævus ubi Orion hybernis conditur undis;
 Vel cum Sole novo densæ tortentur aristæ. 720.
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:
 Scuta sonant: pulsuque pedum tremit excita tellus.
 Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
 Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces

Mille rapit populos : vertunt felicia Baccho 725
 Massica qui rastris , & quos de collibus altis
 Aurunci misere patres , Sidicinaque juxta
 Æquor , quique Cales linquunt , amnisque vadosi
 Accola Vulturni , paritèrque Saticulus asper ,
 Oscorumque manus : teretes sunt acclides illis 730
 Tela , sed hæc lento mos est aptare flagello,
 Lævæ cetrâ tegit , falcati cominùs enses.
 Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
 Oebale , quem generasse Telon Sebethide Nympha
 Fertur Teleboum Capreas cum regna teneret 735
 Jam senior : patriis sed non & filius arvis
 Contentus : latè jam tum ditione premebat
 Sarrastes populos , & quæ rigat æquora Sarnus,
 Quique Rufas , Batulumque tenent , atque arba Celena
 Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ , 740
 Teutonico ritu soliti torquere cateias,*
 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
 Æratæque micant peltæ , micat æreus ensis.
 Et te montosæ misere in prælia Nursæ,
 Utens , insignem fama , & felicibus armis : 745
 Horrida præcipuè cui gens , assuetaque multo
 Venatu nemorum , duris Æquicola glebis,
 Armati terram exercent , semperque recentes
 Convectare juvat prædas , & vivere rapto.
 Quin & Marrubia venit de gente sacerdos 750
 Fronde super galeam , & felici comptus oliva,
 Archippi regis mi-su , fortissimus Umbro:
 Vipereo generi , & graviter spirantibus hydris,
 Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
 Mulcebatque iras , & morsus arte levabat : 755
 Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum

* Tela , quæ Hisp. *Chuxos*.

5. Evaluit, neque eum juvere in vulnera cantus
 Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
 Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
 Te liquidi flereve lacus. 760.

30. Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
 Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
 Eductum Egeriæ lucis, humentia circum
 Litora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ. (cæ
 Namque ferunt fama, Hippolytum postquam arte nover-
 Occiderit, patriasque explevit sanguine pœnas, 766.

31. Turbatus distractus equis, ad sidera rursus
 Ætheria, & superas cœli venisse sub auras,
 Præoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
 Tu pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
 Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ, 771.

40. Ipse repertorem medicinæ talis & artis,
 Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.
 At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
 Sedibus, & Nymphæ Egeriæ nemorique relegat, 775.

41. Solus ubi in sylvis Italis ignobilis ævum
 Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
 Unde etiam Triviæ templo, lucisque sacratis
 Cornipedes arcentur equi, quod litore currum,
 Et juvenem monstris pavidi effudere matris. 780.

50. Filius arduos hæud secius æquore campi
 Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnos
 Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est:
 Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram 785.

51. Sustinet, Ætæos efflantem faucibus ignes:
 Tum magis illa fremens, & tristibus effera flammis:
 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.

va. At levem clypeum sublatis cornibus Io

Auro insignibat, jam setis obsita, jam bos, 790.
 Argumentum ingens, & custos virginis Argus,
 Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
 Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
 Agmina densantur campis, Argivaque pubes,
 Auruncæque manus: Rutuli, veteresque Sicani. 795.
 Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici,
 Qui saltus, Tyberine, tuos, sacrumque Numici
 Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
 Circæumque jugum, queis Jupiter Anxurus arvis
 Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco: 800.
 Qua Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
 Quærit iter valles, atque in mare conditur Ufens.
 Hos super advenit Volsca de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
 Bellatrix, non illa colo, cathisve Minervæ 805.
 Femineas assueta manus; sed prælia virgo
 Dura pati, cursuque pedem prævertere ventos.
 Illa vel intactæ segetis per summa volaret
 Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
 Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis 810.
 Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
 Illam omnis tectis, agrisque effusa Juventus,
 Turbaque miratur matrum, & prospectat euntem,
 Attonitis inhians animis: ut regius ostro
 Velet honos leves humeros, ut fibula crinem: 815.
 Auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
 Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

Argumentum.

Tauri, Æneæque belli apparatus describitur. Ille sibi finitimarum urbium, Diomedisque auxilia: hic Archades Evandrumque regem cum filio Pallante adjungit.

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
 Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu,
 Utque acreis concussit equos, utque impulit arma:
 Extemplò turbati animi: simul omne tumultu
 Conjurat trepido Latium, sævitque juvenus 5.
 Effera: ductores primi, Messapus, & Ufens,
 Contemptorque Deum Mezentius, undique cogunt
 Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
 Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
 Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros, 10.
 Advectum Æneam classi, victosque Penates
 Inferre, & satis regem se dicere posci,
 Edoceat; multasque viro se adjungere gentes
 Dardanio, latè Latio increbrescere nomen.
 Quid struat his cœptis, quem, si fortuna sequatur, 15.
 Eventum pugnæ cupiat, manifestius ipsi
 Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
 Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
 Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:

Atque animum nunc hùc celerem , nunc dividit illùc.
 In partesque rapit varias , perque omnia versat.
 Sicùt aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
 Sole repercussum , aut radiantis imagine Lunæ,
 Omnia pervolitar latè loca , jamque sub auras
 Erigitur , summique ferit laquearia tecti. 25.

Nox erat , & terras animalia fessa per omnes
 Alitum , pecudumque genus sopor altus habebat,
 Cum pater in ripa , gelidique sub ætheris axe
 Æneas tristi turbatus pectore bello,
 Procubuit , seramque dedit per membra quietem. 30.

Huic deus ipse loci , fluvio Tyberinus amœno,
 Populeas inter senior se attollere frondes
 Visus : eum tenuit glauco velabat amictu
 Carbasus , & crines umbrosa tegebat arundo.

Tum sic affari , & curas his demere dicitis: 35.

O sate gente Deùm , Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis nobis , æternaque Pergama servas,
 Exspectate solo Laurenti , arvisque Latinis,
 Hic tibi certa domus , certi (ne absiste) Penates:
 Neu belli terrere minis , tumor omnis , & iræ 40.
 Concessere Deùm.

Jamque tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus, †
 Triginta capitum foetus enixa , jacebit,
 Alba , solo recubans , albi circum ubera nati: 45.

Hic locus urbit erit , requies ea certa laborum,
 Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.

Haùd incerta cano , nunc qua ratione , quod instat,
 Expedias victor , paucis (advertite) docebo. 50.

Arcades his oris , genus à Pallante profectum,
 Qui regem Evandrum comites , qui signa securi,

Delegere locum, & posuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.

Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latina: 55

Hos castris adhibe socios, & federa junge.

Ipsè ego te ripis, & recto flumine ducam,

Adversum ramis superes subvectus ut amnem.

Surge age, nate Dea, primisque cadentibus astris

Junoni fer ritè preces, iramque, minasque 60.

Supplicibus supera votis, mihi victor honorem

Persolves: ego sum, pleno quem flumine cernis

Stringentem ripas, & pingua culta secantem,

Cæruleus Tobris, cælo gratissimus amnis.

Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus exit: 65.

Dixit, deindè lacu fluvius se condidit alto,

Ima petens, non Æneam, somnusque reliquit,

Surgit, & ætherei spectans orientia solis

Lumina, ritè cavis undam de flumine palmis

Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces: 70.

Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus undæ
est,

Tuque, ò Tybri, tuo genitor cum flumine sancto,

Accipite Æneam, & tandè arcete periclis.

Quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra

Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis: 75.

Semper honore meo, semper celebrabere donis,

Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.

Adsis ò tandem, & propius tua numina firmes.

Sic memorat: geminasque legit de classe biremes,

Remigioque aptat: socios simul instruit armis. 80.

Eccè autem subitum, atque oculis mirabile monstrum,

Candida per sylvam cum fœtu concolor albo

Procubuit, viridique in litore conspicitur sus: †

Quam pius Æneam, tibi enim, tibi, maxima Juno,

Maestat, sacra ferens, & cum grege sistit ad aram: 85.
 Tybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
 Lenit, & tacita refluens ita substitit unda,
 Mitis ut in morem stagni, placidaeque paludis
 Sterneret æquor aquis, remo ut luctamem abesset.
 Ergo iter inceptum celebrat rumore secundo: 90.
 Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
 Miratur nemus insuetum fulgentia longè
 Scuta virum fluvio, pictasque innare carinas.
 Olli remigio noctemque diemque fatigant,
 Et longos superant flexus, variisque teguntur 95.
 Arboribus, viridesque secant placido æquore sylvas.
 Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
 Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
 Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
 Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat. 100.
 Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
 Forte die solemnem illo rex Arcas honorem
 Amphitryoniadæ magno, divisque ferebat
 Ante urbem, in luco. Pallas huic filius una,
 Una omnes juvenum primi, pauperque senatus, 105.
 Thura dabant, tepidusque cruor fumabat ad aras.
 Ut celsas videre rates, atque inter opacum
 Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
 Terrentur visu subito, cunctique relictis
 Consurgunt mensis, audax quos rumpere Pallas 110.
 Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse,
 Et procul è tumulo: Juvenes, quæ causa subegit
 Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit.
 Qui genus? undè domo? pacemne hùc fertis, an arma
 Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta, 115.
 (Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.)
 Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis,

Quos illi bello profugos egere superbo.
 Evandrum petimus, ferte hæc, & dicite lectos
 Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes. 120.
 Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
 Egredere, ò quicumque es, ait, coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succede Penatibus hospes.
 Accepitque manu, dextramque amplexus inhasit,
 Progressi subeunt luto, fluviumque relinquunt, 125.
 Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
 Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
 Et vita comptos voluit prætere ramos:
 Non equidem extimui, Danaum quod ductor, &
 Arcas,
 Quodque à stirpe fores geminis conjunctus Atridis:
 Sed mea me virtus, & sancta oracula divum, 131.
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjungere tibi, & fatis egere volentem.
 Dardanus Iliacæ primus pater urbis & auctor,
 Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus, 135.
 Advehitur Teucros: Electrum maximus Atlas
 Edidit, æthereos humero qui sustinet orbis.
 Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja
 Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
 At Majam (auditis si quicumque credimus) Atlas, 140.
 Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
 Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus, non legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi: me, me ipse, meumque
 Objeci caput, & supplex ad limina veni. 145.
 Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur: nos si pellant, nihil a fore credunt
 Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant:
 Et mare, quod supra, teneant, quodque alluit infra.

Accipe , daque fidem , sunt nobis fortia bello 150.
 Pectora , sunt animi , & rebus spectata juvenus.
 Dixerat Æneas : ille os oculosque loquentis
 Jamdudum , & totum lustrabat lumine corpus.
 Tunc sic pauca refert: Ut te , fortissime Teucrûm,
 Accipio , agnoscoque libens ! ut cerba parentis 155.
 Et vocem Anchisæ magna vultumque recordor!
 Nam memini Hesiones visentem regna sororis
 Laomedontiadem Priamum , Salamina petentem,
 Protinùs Arcadiæ gelidos invisere fines.
 Tum mihi prima genas vestibat flore juventa: 160.
 Mirabarque duces Teucros , mitabar & ipsum
 Laomedontiadem ; sed cunctis altior ibat
 Anchises , mihi mens juvenili ardebat amore
 Compellare virum , & dextræ con jungere dextram.
 Accessi , & cupidos Phenei sub moenia duxi. 165.
 Ille mihi insignem pharetram , Lyciasque sagittas,
 Discedens , chlamydemque auro dedit intertextam,
 Frenaque bina , meus quæ nunc habet , aurea , Pallas.
 Ergo & , quam petitis , juncta est mihi foedere dextra:
 Et lux cum primum terris se crastina reddet, 170.
 Auxilio lætos dimittam , opibusque juvabo.
 Interea sacra hæc (quandò hùc venistis amici)
 Annua , quæ differre nefas , celebrate faventes
 Nobiscum , & jam iunc sociorum assuescite mensis.
 Hæc ubi dicta , dapes jubet , & sublata reponi 175.
 Pocula , gramineoque viros locat ipse sedili:
 Præcipuumque toro , & villosi pelle leonis
 Accipit Æneam , solioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim , aræque sacerdos 179.
 Viscera tosta ferunt taurorum , onerantque canistris
 Dona laboratæ Cereris , Bacchumque ministrant.
 Vescitur Æneas simul , & Trojana juvenus

Perpetui tergo bovis, & lustralibus extis.
 Postquàm exempta fames, & amor compressus edendi,
 Rex Evandrus ait: Non hæc sollemnia nobis, 185.
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
 Vaca superstitio, veterumve ignara Deorum
 Imposuit, sævis, hospes Trojane, periclis
 Servati facimus, meritosque novamus honores. 189.
 Jàm primùm, saxis suspensam hanc aspice rupem;
 Disjectæ procùl ut moles, desertaque montis
 Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
 Semihominis Caci facies, quam dira tegebat,
 Solis inaccessam radiis; sempèrque recenti 195.
 Cæde tepebat humus; foribusque affixa superbis
 Ora virùm tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
 Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
 Attulit & nobis aliquandò optantibus ætas 200.
 Auxilium, adventumque Dei: nàm maximus ultor,
 Tergemini nece Geryonis, spoliisque superbus
 Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
 Ingentes; vallemque boves, amnemque tenebant,
 At furiis Caci mens effera, nequid inausum; 205.
 Aut intentatum scelerisve, dolive fuisset,
 Quattuor à stabulis præstanti corpore tauros
 Avertit, totidèm forma superante juvencas.
 Atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,
 Cauda in speluncam tractos, versisque viarum 210.
 Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
 Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
 Intereà cum jam stabulis saturata moveret
 Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
 Discessu mugire boves, atque omne querelis 215.

Impleri nemus , & colles clamore relinqui.
 Reddidit una boum vocem ; vastoque sub antro
 Mugit , & Caci spem custodita fefellit.
 Hic vero Alcidæ furiis exarserat atro 219.
 Felle dolor : rapit arma manu , nodisque gravatum
 Robur , & aërii cursu petit ardua montis.
 Tùm primum nostri Cacum videre timentem,
 Turbatumque oculis , fugit ilicet ocyor Euro,
 Speluncamque petit , pedibus timor addidit alas.
 Ut sese inclusit , ruptisque immane catenis 225.
 Dejecit saxum , ferro quod & arte paterna
 Pendebat , fultosque emuniit obice postes:
 Ecce furens animis aderat Tirynthius , omnemque
 Accessum lustrans , huc ora ferebat , & illuc,
 Dentibus infrendens , ter totum fervidus ira 230.
 Lustrat Aventini montem : ter saxea tentat
 Limina nequicquam : ter fessus valle resedit.
 Stabat acuta silex , præcisis undique saxis,
 Speluncæ dorso insurgens , altissima visu,
 Dirarum nidis domus opportuna volucrum. 235.
 Hanc , ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
 Dexter in adversum nitens concussit , & imis
 Avulsam solvit radicibus : inde repentè
 Impulit : impulsu quo maximus insonat æther,
 Dissultant ripæ , refluitque exterritus amnis. 240.
 At specus , & Caci detecta apparuit ingens
 Regia , & umbrosæ penitus patuere cavernæ.
 Non secùs , ac si qua penitus vi terra dehiscens
 Infernas reseret sedes , & regna recludat
 Pallida, Diis invisâ; superque immane barathrum 245.
 Cernatur , trepidentque immiso lumine Manes.
 Ergo insperata deprensam luce repentè,
 Inclusumque cavo saxo , atque insueta rudentem,

Desuper Alcides telis premit omniaque arma
 Advocat, & ramis, vastisque molaribus instat. 250.
 Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli est)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Evomit, involvitque domum caligine cæca,
 Prospectum eripiens oculis; glomeratque sub antro
 Fumiferam noctem, commistis igne tenebris. 255.
 Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
 Præcipiti jecit saltu, qua plurimus undam
 Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atra.
 Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 Corripit in nodum complexus, & angit inhærens 260.
 Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
 Panditur extemplò foribus domus atra revulsis,
 Abstractæque boves, abjuratæque rapinæ
 Cœlo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
 Protrahitur, nequeunt expleri corda tuendo 265.
 Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
 Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.
 Ex illo celebratus honos, lætique minores
 Servavere diem: primusque Potitius auctor,
 Et domus Herculei custos Pinaria sacri, 270.
 Hanc aram luco statuit, quæ Maxima semper
 Dicetur nobis, & erit quæ Maxima semper.
 Quare agite, ò juvenes, tantarum in munere laudum
 Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
 Communemque vocate Deum, & date vina volentes.
 Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra 276.
 Velavitque comas, foliisque innexa pependit:
 Et Sacer implevit dextram scyphus, ocyus omnes
 In mensam læti libant, Divosque precantur.
 Devexo intereà propior fit vesper Olympo: 280.
 Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant,

Pellibus in morem cincti, flammisque ferebant.
 Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
 Dona ferunt, cumulatque oneratis lancibus aras.
 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum, 285.
 Populeis adsunt eyincti tempora ramis.
 Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
 Herculeas, & fata ferunt, ut prima novercæ
 Monstra manu, geminosque premens eliserit angues:
 Ut bello egregias idem disjecerit urbes, 290.
 Trojamque, Oechaliamque; ut duros mille labores
 Rege sub Erysteo, fatis Junonis iniquæ,
 Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
 Hylæumque, Pholumque manu, tu Cressia mactas
 Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem. 295.
 Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci.
 Ossa super recubans antro semesa cruento:
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhœus
 Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
 Lernæus turba capitum circumstetit anguis. 300.
 Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
 Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
 Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant. 305.
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
 Perfectis referunt, ibat rex obsitus ævo,
 Et comitem Æneam juxta, natumque tenebat.
 Ingrediens; varioque viam sermone levabat.
 Miratur; facilesque oculos fert omnia circum 310.
 Æneas: capiturque locis, & singula lætus
 Exquiratque, auditque virum monumenta priorum.
 Tu res Evandrus, Romanæ conditor arcis:
 Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæque tenebant,
 Gens-

Gensque virum truncis, & duro robore nota: 315.
 Quies neque mos, neque cultus erat: nec jungere
 tauros,

Aut componere opes norant, aut parcere parto:
 Sed rami, atque asper victu venatus alebat.

Primus ab ætherio venit Saturnus Olimpo,
 Arma Jovis fugiens, & regnis exul adeptis. 320.

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
 Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
 Maluit; his quoniam latuisset tutus in oris.

Aurea quæ, (ut perhibent) illo sub rege fuere
 Sæcula: sic placida populos in pace regebat. 325.

Deterior donèc paullatim, ac decolor ætas,
 Et belli rabies, & amor succesit habendi.

Tum manus Ausonia, & gentes venere Sicanæ:
 Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.

Tum reges, asperque immani corpore Tybris. 330.

A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
 Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.

Me pulsum patria, pelagique extrema sequentem,
 Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum

His posuere locis: matrisque egere tremenda 335.

Carmentis Nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.

Vix ea dicta, dehinc progressus monstrat & aram,
 Et Carmentalem Romano nomine portam:

Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
 Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros 340.

Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.

Hinc lucum ingentem (quem Romulus acer Asylum
 Retulit) & gelida monstrat sub rupe Lupercal,

Parrhæio dictum Panos de more Lycæi.
 Nec non & sacri monstrat nemus Argileti: 345.

Testaturque locum, & lethum docet hospitis Argi.
 Hinc

Hinc ad Tarpejam sedem, & Capitolia ducit,
 Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
 Jam tùm religio pavidos terrebat agrestes
 Dira loci: jam tùm sylvam, saxumque tremebant. 350.
 Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso vertice collem
 (Qui Deus, incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum
 Credunt se vidisse Jovem; cùm sæpè nigrantem
 Ægida concuteret dextra, nimbosque cieret.
 Hæc duo prætereà disjectis oppida muris, 355.
 Reliquias, veterumque vides monumenta virorum.
 Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
 Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
 Talibus inter se dictis, ad tecta subibant
 Pauperis Evandri: passimque armenta videbant 360.
 Romanoque foro, & lautis mugire Carinis.
 Ut ventum ad sedes, hæc (inquit) limina victor
 Alcides subiit: hæc illum regia cepit.
 Aude, hospes, contemnere opes, & te quoque dignum
 Finge Deo: rebusque veni non asper egenis. 365.
 Dixit: & angusti subter fastigia tecti
 Ingentem Æneam duxit: stratisque locavit
 Effultum foliis, & pelle Libystidis ursæ.
 Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis. 369.
 At Venus hæud animo nequicquam exterrita mater,
 Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis aureo
 Incipit, & dictis divinum aspirat amorem:
 Dùm bello Argolici vastabant Pergama reges
 Debita, casurasque inimicis ignibus arces: 375.
 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 Artis, opisque tuæ: nec te, charissime conjux,
 Incasumve tuos volui exercere labores:
 Quamvis & Priami deberem plurima natis,

Et durum Æneæ flevissem sæpe laborem.

380.

Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris:

Ergo eadem supplex venio; & sanctum mihi numen

Arma rogo, genitrix nato, te filia Nerei,

Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.

Aspice qui coeant populi, quæ mænia clausis

385.

Ferrum acuunt portis in me, excidiumque meorum.

Dixerat: & niveis hinc atque hinc Diva lacertis

Cunctantem amplexu molli fovet, ille repente

Acceptit solitam flammam, notusque medullas

Intravit calor, & labefacta per ossa cucurrit.

390.

Non secus, atque olim tonitru cum rupta corusco

Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.

Sensit læta dolis, & formæ conscia conjux.

Tum pater æterno fatur devinctus amore:

Quid causas petis ex alto? fiducia cessit

395.

Quo tibi, Diva, mei; similis si cura fuisset,

Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.

Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant

Stare, decemque alios Priamum superesse per annosa

Et nunc, si bellare paras, atque hæc ti mens est; 400.

Quicquid in arte mea possum promittere curæ,

Quod fieri ferro, liquidove potest electro:

Quantum ignes, animæque valent: absiste, precando;

Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,

Optatos dedit amplexus, placidumque petivit

405.

Conjugis infusus gremio per membra soporem.

Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ

Curriculo expulerat somnum: ceu femina primum

Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,

Impositum cinerem, & sopitos suscitatur ignes,

410.

Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo

Exerget penso; castum ut servare cubile

Conjugis , & possit parvos educere gnatos:
 Haud secus ignipotens , nec tempore signior illo
 Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit. 415
 Insula Sicanium juxta latus , Æoliamque
 Erigitur Liparem , fumantibus ardua saxis:
 Quam subter specus , & Cycloperum exesa caminis
 Antra Ætnæa tonant , validique incudibus ictus
 Auditi referunt gemitum , striduntque cavernis 420
 Stricturæ chalybum , & fornacibus ignis anhelat:
 Vulcani domus , & Vulcania nomine tellus.
 Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
 Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro, 424
 Brontesque , Steropesque , & nudos membra Pyracmon
 His informatum manibus jam parte polita
 Fulment erat (toto genitor quæ plurima cœlo
 Dejecit in terras) pars imperfecta manebat.
 Tres imbris torti radios , tres nubis aquosæ
 Adiderant , rutuli tres ignis , & alitis Austri. 430
 Fulgores nunc terrificos , sonitumque metumque
 Miscebant operi , flammisque sequacibus iras.
 Parte alia Marti currumque , totasque volucres
 Instabant ; quibus ille viros , quibus excitat urbes:
 Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma, 435
 Certatim squamis serpentum , auroque polibant,
 Connexosque angues , ipsamque in pectore Divæ
 Gorgona desecto vertentem lumina collo,
 Tollite cuncta , inquit , cœptosque auferte labores,
 Ætnæi Cyclopes , & huc advertite mentem. 440
 Arma acri facienda viro : nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis , omni nunc arte magistra:
 Præcipitate moras. Nec plura effatus , at illi
 Ocyus incubuere omnes , pariterque laborem
 Sortiti , fluit æs rivis , aurique metallum; 445
 Vul-

Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.

Ingentem clypeum informant, unum omnia contra

Tela Latinorum: septenosque orbibus orbes

Impediunt, alii ventosis follibus auras

Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt 450.

Æra lacu: gemit impositis incudibus antrum.

Illi inter sese multa vi brachia tollunt

In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris;

Evandrum ex humili tecto lux suscitât alma, 455.

Et matutini volucrum sub culmine cantus.

Consurgit senior tunicaque inducitur artus,

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:

Tum lateri, atque humeris Tegeæum subligat ensem,

Demissa ab læva pantheræ terga retorquens. 460.

Nec non & gemini custodes limine ab alto

Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.

Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat,

Sermonum memor, & promissi muneris heros.

Nec minùs Æneas se matutinus agebat. 465.

Filius huic Pallas, olli comes ibat Acchates.

Congressi jungunt dextras, mediisque residunt

Ædibus: & licito tandem sermone fruuntur.

Rex prior hæc:

Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam 470.

Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor:

Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto

Exiguæ vires: hinc Thusco claudimur anni;

Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.

Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis 475.

Jungere castra paro: quam fors inopina salutem

Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.

Haud procùl hinc saxo, incolitur fundata vetusto

Urbis Agyllinæ sedes : ubi Lydia quondam
 Gens bello præclara : jugis insedit Etruscis. 480.
 Hanc multos florentem annos , rex deinde superbo
 Imperio & sævis tenuit Mezentius armis.
 Quid memorem infandas cædes ? quid facta tyranni
 Effas ? Dii capiti ipsius , generique reservent.
 Mortua quin etiam jungebat corpora vivis, 485.
 Componens manibusque manus , atque oribus ora,
 (Tormenti genus) & sanie , taboque fluentes
 Complexu in misero , longa sic morte necabat.
 At fessi tandem cives infanda furentem
 Armati circumstant , ipsumque , domumque; 490.
 Obruncant socios ; ignem ad fastigia jactant.
 Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
 Confugere , & Turni defendier hospitibus armis.
 Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis:
 Regem ad supplicium præsentibus Marte reposcunt. 495.
 His ego te , Ænea, ductorem millibus addam,
 Toto namque fremunt condensæ litore puppes,
 Signaque ferre jubent , retinet longævus aruspex
 Fata canens : O Mæoniæ delecta juvenus,
 Flos veterum , virtusque virum , quos justus in hostes
 Fert dolor , & merita accendit Mezentius ira: 500.
 Nulli fas Italo tantam subjungere gentem:
 Externos optate duces. Tum Etrusco resedit
 Hos acies campo , monitis exerita Divum.
 Ipse oratores ad me , regnique coronam 505.
 Cum sceptro misit , mandatque insignia Tarchon:
 Succedam castris , Tyrrenasque regna que capessam
 Sed mihi tarda gelu sæclisque effœta senectus
 Invidet imperium ; feræque ad fortia vires.
 Gnatum exhortarer , ni mistus matre Sabella 510.
 Hinc partem patriæ traheret: Tu , cujus & annis,

Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
 Ingredere, ò Teucrum, atque Italum fortissime ductor.
 Hunc tibi prætereà, spes, & solatia nostri,
 Pallanta adjungam: sub te tolerare magistro 515.
 Militiam, & grave Martis opus, cernere facta
 Assuescat, primis & te miretur ab annis.
 Arcadas huic equites bis centum, roborâ pubis
 Lecta, dâbâ totidèmq; suo tibi nomine Pallas.

Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant 520.
 Æneas Anchisiades, & fidus Acchates,
 Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
 Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
 Namque improvise vibratus ab ætherè fulgor
 Cum sonitu venit, & ruere omnia visa repente, 525.
 Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
 Suspiciunt, iterum atque iterum fragor intonat ingens:
 Arma inter nubem, cœli in regione serena
 Per sudum rutilare vident, & pulsa tonare.
 Obstupuere animis alii: sed Troius heros 530.
 Agnovit sonitum, & Divæ promissa parentis,
 Tum memorat: Ne vero, hospes, ne quære profecto,
 Quem casum portentâ ferant: ego poscor Olympo.
 Hoc signum cecinit missuram Diva creatrix,
 Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras 535.
 Laturam auxilio.

Heu! quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
 Quas pœnas mi, Turne, dabis! quam multa sub undas
 Scuta virum, galeasque, & fortia corpora volves,
 Tybri pater! poscant acies, & fœdera rumpant. 540.
 Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto,
 Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
 Excitat, hesternumque Larem, parvosque Penates
 Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,

Evandrus paritèr , paritèr Trojana juventus. 545.
 Post hinc ad naves graditur , sociosque revisit:
 Quorum de numero , qui sese in bella sequantur,
 Præstantes virtute legit : pars cetera prona
 Fertur aqua , segnisque secundo defluit amni,
 Nuntia ventura Ascanio rerumque , patrisque. 550.
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
 Ducunt exsortem Æneæ , quem fulva leonis
 Pellis obit totum ; præfulgens unguibus aureis:
 Fama volat parvam subitò vulgata per urbem,
 Ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis. 555.
 Vota metu duplicant matres propiusque periclo
 It timor , & major Martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
 Hæret , inexpletum lacrymans , ac talia fatur:
 O mihi præteritos referat si Jupiter annos! 560.
 Qualis eram , cum primam aciem Præneste sub ipsa
 Stravi , scutorumque incendi victor acervos,
 Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi.
 Nascenti cui tres animas Feronia mater, 564
 (Horrendum dictu) dederat: terna arma movenda,
 Ter letho sternendus erat: cui tum tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra , & totidè exiit armis.
 Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquàm,
 Nate , tuo : neque finitimus Mezentius umquàm
 Huic capiti insultans tot ferro sæva dedisset 570.
 Funera , tam multis viduasset civibus urbem.
 At vos , ò superi , & Divum tu maxime rector
 Jupiter , Arcadii quæso miserescite regis,
 Et patris audite preces , si numina vestra
 Incolumem Pallanta mihi , si fata reservant; 575.
 Si visurus eum vivo , & venturus in unum:
 Vitam oro : patiar quemvis durare laborem.

Sin aliquem infandum casum, fortuna, minaris;
 Nunc, ò nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
 Dùm curæ ambiguæ, dùm spes incerta futuri, 580.
 Dùm te chare puer, mea sera, & sola voluptas,
 Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
 Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebant: famuli collapsum in tecta ferebant.
 Jamque adeò exierat portis equitatus apertis; 585.
 Æneas inter primos, & fidus Acchares,
 Inde alii Trojæ proceres: ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde, & pictis conspectus in armis:
 Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
 (Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes)
 Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos qua proxima meta viarum,
 Armati tendunt: it clamor, & agmine facto 595.
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
 Est ingens gelidum lucus prope Caritis annem,
 Religione patrum tantè sacer: undique colles
 Inclusere cavi, & nigra nemus abiecte cingunt.
 Sylvano fama est veteres sacrasse Pelagos, 600.
 Arvorum pecorisque Deo, lucumque diemque,
 Qui primi fines aliquandò habuere Latinos.
 Haud procùl hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
 Castra locis; celsoque omnis de colle videri
 Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis. 605.
 Hùc pater Æneas, & bello lecta juvenus
 Succedunt, fessique & equos, & corpora curant.
 At Venus ætherios inter Dea candida nimbos
 Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
 Ut procùl è gelido secretum flumine vidit, 610.

Talibus affata est dictis, seque obtulit ultro.
 En perfecta mei promissa conjugis arte
 Munera: ne mox aut Laurentes (nate) superbos,
 Aut acrem dubites in praelia poscere Turnum.
 Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit: 615.
 Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
 Ille Deæ donis, & tanto latus honore,
 Expleri nequit, atque oculos per singula volvit:
 Miraturque, interque manus, & brachia versat
 Terribilem cristis galeam flammisque vomentem, 620.
 Fatiferumque ensem, loricam ex ære rigentem,
 Sanguineam, ingentem: qualis cum cæcula nubes
 Solis inardescit radiis, longèque refulget.
 Tum leves ocreas electro, auroque recocto,
 Hastamque, & clypei non enarrabile textum. 625.
 Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
 Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
 Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
 Stirpis ab Ascanio, pugnatæque in ordine bella.
 Fecerat & viridi foetam Mavortis in antro 630.
 Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
 Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
 Impavidos, illam tereti cervice reflexam
 Mulcere alternos, & corpora fingere lingua. 634.
 Nec procùl hinc Romam, & raptas sine more Sabinas
 Consessu cavæ, Magnis Circensibus actis,
 Addiderat; subitòque novum consurgere bellum
 Romulidis, Tatioque seni, Curibusque severis.
 Post iidem inter se posito certamine reges
 Armati, Jovis ante aras, paterasque tenentes 640.
 Stabant, & cæsa jungebant foedera porca.
 Haud procùl indè, citæ Metium in diversa quadrigæ
 Distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)

Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 Pet silvam, & sparsi rorabant sanguine vepres. 645.
 Nec non Tarquinius ejectum Porsenna jubebat
 Accipere, ingentique urbem obsidioni premebat:
 Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant:
 Illum indignanti similem, similemque minanti
 Aspiceres: pontem auderet quod vellere Cocles, 650.
 Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
 In summo custos Tarpejæ Manlius arcis
 Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
 Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 Atque hic auratis volitans argenteus anser 655.
 Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
 Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
 Defensi tenebris & dono noctis opacæ.
 Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis:
 Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla 660.
 Auro inectuntur: duo quisque Alpina coruscant
 Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.
 Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,
 Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cœlo
 Extuderat: castæ ducebant sacra per urbem 665.
 Pilentis matres in mollibus: hic procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
 Et scelerum pœnas, & te, Catilina, minaci
 Pendentem scopulo, furiarumque ora trementem:
 Secretosque pios, his dantem jura Catonem. 670.
 Hæc inter tumidi late maris ibat mago
 Aurea; sed fluctu spumabant cærula cano:
 Et circum argento clari delphines in orbem
 Equora verrebant caudis, æstunisque secabant.
 In medio clases æratas, Actia bella 675.
 Cernere erat: totumque instructo Marte videres

Fervere Leucaten , auroque effulgere fluctus.
 Hinc Augustos agens Italos in prælia Cæsar
 Cum patribus , populoque , Penatibus , & magnis Diis,
 Stans celsa in puppi geminas cui tempora flammæ
 Lata vomunt , patriumque aperitur vertice sidus. 681.
 Parte alia , ventis & Diis Agrippa secundis,
 Arduus , agmen agens : cui belli insigne superbum
 Tempora navali fulgent rostrata corona.
 Hinc ope barbarica , variisque Antonius armis 685.
 Victor ab auroræ populis , & lictore rubro
 Ægyptum , viresque Orientis , & ultima secum
 Bactra vehit , sequiturque , nefas ! Ægyptia conjux.
 Una omnes ruere , ac totum spumare reductis
 Convulsum remis rostris stridentibus æquor. 690.
 Alta petunt : pelago credas innare revulsas
 Cycladas , aut montes concurrere montibus altos.
 Tanta mole viri turritis puppibus instant.
 Stuppea flamma manu , telisque volatile ferrum
 Spargitur : arva nova Neptunia cæde rubescunt. 695.
 Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
 Necdum etiam geminos à tergo respicit angues.
 Omnigenumque Deum monstra , & larrator Anubis,
 Contra Neptunum , & Venerem , contraque Minervam
 Tela tenent : sævit medio in certamine Mavors, 700.
 Cælatus ferro , tristesque ex æthere Diræ:
 Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
 Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
 Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo,
 Desuper : omnis eo terrore Ægyptus , & Indi, 705.
 Omnis Arabs , omnes vertebant terga Sabæi.
 Ipsa videbatur ventis regina vocatis
 Vela dare , & laxos jam jamque immitere fines:
 Illam inter cædes , pallentem morte futura

Fecerat ignipotens, undis, & Japyge ferri. 710.
 Contra autem magno marentem corpore Nilum,
 Pandentemque sinus, & tota veste vocantem
 Cæruleum in gremium; latebroſaque flumina victos.
 At Cæſar triplici inuectus Romana triumpho
 Mœnia, Diis Italis, votum immortale ſacrabat, 715.
 Maxima tercentum totam delubra per urbem
 Lætitiâ, ludisque viâ plauſuque fremebant:
 Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
 Ante aras terram cæſi ſtravere iuveni.
 Ipſe ſedens niveo candentis lumine Phœbi, 720.
 Dona recognoſcit populorum, aptaque ſuperbis
 Poſtibus, incedunt victæ longo ordine gentes,
 Quam variæ linguis, habitu tam veſtis, & armis.
 Hic Nomadum genus, & diſinctos Mulciber Afros,
 Hic Lelegas, Carasque, ſagittiferosque Gelonos 725.
 Pinxerat, Euphrates ibat jam mollior undis,
 Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis,
 Indomitique Dahæ; & pontem indignatus Araxes.
 Talia per clypeum Vulcani, dona parentis
 Miratur: rerumque ignarus imagine gaudet, 730.
 Attollens humero famamque, & fata nepotum.

ÆNEIDOS

LIBER IX.

Argumentum.

Turnus à Junone in Teucros instigatur: ille obsequitur, eorumque naves evertere conatur: verùm Jovis beneficio servantur, ac in totidèm Nymphas marinas convertuntur. Nisus, & Euryalus à Trojanis ad Æneam emissi confodiuntur. Turnus vi potitur castris; sed statim expellitur.

ATque ea diversa penitùs dum parte geruntur,
 Irim de cœlo misit Saturnia Juno
 Audacem ad Turnum, lupo tùm forte parentis
 Pilumni Turnus sacrata valle sedebat.
 Ad quem sic roscò Thaumantis ore locuta est: 5.
 Turne, quod optanti Divum promittere nemo
 Auderet, volvenda dies en obrulit ultrò.
 Æneas, urbe, & sociis, & classe relicta,
 Sceptra Palatini sedemque petit Evandri:
 Nec satis, extremas Coryti penetravit ad urbes, 10.
 Lydorumque manum, collectos armat agrestes.
 Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere cur-
 rus.

Rumpe moras omnes, & turbata arripe castra.
 Dixit, & in cœlum paribus se sustulit alis;
 Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.

Agnovit juvenis, duplicesque ad sidera palmas
 Sustulit, & tali fugientem est voce secutus:
 Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
 Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
 Tempestas? video medium discedere cœlum, 20.
 Palantesque polo stellas, sequar omina tanta,
 Quisquis in arma vocas, & sic effatus, ad undam
 Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
 Multa deos orans; oneravitque æthera votis,
 Jamque omnis campis exercitus ibat apertis, 25.
 Dives equum, dives pictæ vestis, & auri.
 Messapus primas acies, postrema coercent
 Tyrrheidæ juvenes: media dux agmine Turnus
 Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
 Ceu septem surgens sedatis amnibus altus 30.
 Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
 Cum refluit campis, & jam se condidit alveo.
 Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
 Prospiciunt Teucris, ac tenebras insurgere campis.
 Primus ab adversa conclamat mole Caycus: 35.
 Quis globus, ò cives, caligine volvitur atra?
 Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.
 Hostis adest: eja, ingenti clamore per omnes
 Condunt se Teucris portas, & mœnia complent.
 Namque ita discedens præceperat optimus armis 40.
 Æneas: siqua interea fortuna fuisset,
 Ne struere auderent aciem, neu credere campo:
 Castra modo, & tutos servarent aggere muros.
 Ergo, etsi confesse manum pudor, iraque monerat,
 Objiciunt portas tamen, & præcepta facessunt: 45.
 Armatique cavis expectant turribus hostem.
 Turnus, ut ante volans tardum præcesserat agmen,
 Viginti lectis equitum comitatus, & urbi

Improvisus adest : maculis quem Trachius albis
 Portat equus , cristaque regit galea aurèa rubra. 50.
 Ecquis erit mecum , ò juvenes , qui primus in hostem?
 En , ait , & jaculum intorquens emittit in auras,
 Principium pugnae , & campo sese arduus infert.
 Clamorem excipiunt socii , fremituque sequuntur
 Horrisono , Teucrum mirantur inertia cordas 55.
 Non æquo dare se campo , non obvìa ferre
 Arma viros , sed castra fovere : hùc turbidus atque hùc
 Lustrat equo muros , aditumque per avia quærit.
 Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
 Cum fremit ad caulas , ventos perpessus , & imbres , 60.
 Nocte super media , tuti sub matribus agni
 Balatum exercent ; ille asper , & improbus ira
 Sævit in absentes : collecta fatigat edendi
 Et longo rabies , & sicca sanguine fauces:
 Hàud alitèr Rutulo muros , & castra tuenti 65.
 Ignescunt iræ , duris dolor ossibus ardet:
 Qua tenter ratione aditus , & qua via clausos
 Excutiat Teucros vallo , atque effundat in æquor.
 Classem , quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus septam circum , & fluvialibus undis, 70.
 Invadit : sociosque incendia poscit ovantes
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tum vero incumbunt , urget præsentia Turni:
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 Diripere focos : piceum fert fumida lumen 75.
 Tæda , & commistam Vulcanus ad astra favillam.
 Quis Deus , ò Musæ , tam sæva incendia Teucris
 Avertit ? tantos ratibus quis depulit ignes?
 Dicite , prisca fides factò , sed fama perennis.
 Tempore , quo primum Phrygia formabat in Ida 80.
 Æneas classem , & pelagi petere alta parabat:

Ipsa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
 Vocibus his affata Jovem: Da, nate, petenti,
 Quod tua chara parens domito te poscit Olimpo:
 Pineæ sylva mihi multos dilecta per annos, 85.
 Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
 Nigranti picea, trabibusque obscurus acernis:
 Has ego Dardanio juveni, cum classis egeret,
 Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius urget. 89.
 Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
 Neu cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
 Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
 Filius huic contra, torquet qui sidera mundi,
 O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
 Mortaline manu factæ, immortale carinæ 95.
 Fas habeant? certusque incerta pericula lustret
 Æneas? cui tanta Deo permissa potestas?
 Immò ubi defunctæ finem portusque tenebunt
 Ausonios, olim quæcumque evaserit undis,
 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva, 100.
 Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
 Æquoris esse Deas: qualis Nercia Doto,
 Et Galatæa secant spumantem pectore pontum.
 Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes, atraque voragine ripas, 105.
 Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
 Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
 Debita complebant: cum Turni injuria matrem
 Admonuit, sacris ratibus depellere tædas.
 Hic primum nova lux oculis effulsit, & ingens 110.
 Visus ab aurora cœlum transcurrere nimbus,
 Idæique chori: tum vox horrenda per auras
 Excidit, & Troum, Rutulorumque agmina complet:
 Ne trepidate meas, Teucris, defendere naves,

Neve armate manus : maria ante exurere Turno, 115.
 Quam sacras dabitur pinus. Vos ite soluta,
 Ite Deæ pelagi, genitrix jubet, & sua quæque
 Continuò puppes abrumpunt vincula ripis,
 Delphinumque modo demersis æquora rostris
 Ina petunt, hinc virginæ (mirabile monstrum) 120.
 Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur.
 Quot prius ærata steterant ad litora proræ,
 Obstupuere animis Rutuli : conterritus ipse
 Turbatis Mesapus equis : cunctatur & amnis 124.
 Rauca sonans, revocatque pedem Tyberinus ab alto,
 At non audaci cessit fiducia Turno:
 Ultrò animos tollit dictis, atque increpat ultrò:
 Trojanos hæc monstra petunt : his Jupiter ipse
 Auxilium solitum eripuit, non tela, nec ignes
 Expectant Rutulos, ergo maria inuia Teucris, 130.
 Nec spes ulla fugæ : rerum pars altera adempta est:
 Terra autem in manibus nostris, tot millia gentes
 Arma ferunt Italæ : nil me fatalia terrent,
 Si qua Phryges præ se jactant responsa Deorum.
 Satisfatis, Venerique datum est, tetigere quod arva 135.
 Fertilis Ausoniæ Troës : sunt & mea contra
 Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
 Conjuge prærepta : nec solos tangit Atridas
 Iste dolor, solisque licèt capere arma Micenis.
 Sed periisse semèl satis est : peccare fuisset 140.
 Ante satis, penitùs modò non genus omne perosos
 Feminæ : quibus hæc mediæ fiducia valli,
 Fossarumque moræ, lethi discrimina parva
 Dant animos, an non viderunt mœnia Trojæ,
 Neptuni fabricata manu, confidete in ignes? 145.
 Sed vos, ò lecti ferro quis sciudere vallum
 Apparat, & mecum invadit trepidantia castra?

Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
 Est opus in Teucros : addant se procius omnes
 Etrusci , socios ; tenebras, & inertia furta 150.
 Palladii , cæsis sumæ custodibus arcis,
 Ne timeant : nec equi cæca condemur in alvo:
 Luce palàm certum est igni circumdare muros.
 Hàud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga 154.
 Esse putent , decimum quos distulit Hector in annum.
 Nunc adèò , melior quoniam pars acta diei,
 Quòd superest, læti benè gestis corpora rebus
 Procurate , viri & pugnam sperate parati.
 Interea vigilum excubiis obsidere portas,
 Cura datur Messapo , & mœnia cingere flammis. 160.
 Bis septem Rutuli , muros qui milite servant,
 Delecti : ast illos centeni quemque secuti
 Purpurei cristis juvenes , auroque corusci
 Discurrunt , variantque vices : fusique par herbam
 Indulgent vino , & vertunt crateras ahenos. 165.
 Collucent ignes : noctem custodia ducit
 Insomnem ludo.
 Hæc super è vallo prospectant Troës , & armis
 Alta tenent : nec non trepidi formidine portas
 Explorant , pontesque , & propugnacula jungunt ; 170.
 Tela gerunt : instant Mnestheus , acerque Serestus:
 Quos pater Æneas , si quando adversa vocarent,
 Rectores juvenum , & rerum dedit ese magistros.
 Omnis per muros legio sortita periculum 174.
 Excubat , exercetque vires , quod cuique tuendum est.
 Nisus erat portæ custos , acerrimus armis,
 Hyrtacides (comitem Æneæ quem miserat Ida
 Venatrix , jaculo celerem , levibusque sagittis)
 Et juxta comes Euryalus , quo pulchrior alter
 Non fuit Æneadum. Trojana nec induit arma, 180.

Ora puer prima signans intonsa juventa.
 His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
 Tunc quoque communi portam statione tenebant.
 Nisus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt
 Euryale? an sua cuique Deus fit dira cupido? 185.
 Aut pugnam, aut aliquid janidudum invadere magnum
 Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete est.
 Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum?
 Lumina rara micant: somno, vinoque soluti
 Procubere: silent latè loca: percipe porrò 190.
 Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia surgat.
 Æneam acceri omnes populosque patresque
 Exposcunt, mittique viros, qui certa reportent.
 Si tibi quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
 Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo 195.
 Posse viam ad muros, & moenia Pallantea.
 Obstupuit magno laudum percussus amore
 Euryalus, simul his ardentem effatur amicum:
 Mene igitur socium summis adjungere rebus,
 Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam? 200.
 Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
 Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
 Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
 Magnanimum Æneam, fata extrema sequutus.
 Est hic, est animus lucis contemptor & istum 205.
 Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
 Nisus ad hæc: Æquidem de te nil tale verebar,
 Nec fas: non ita me referat tibi magnus ovantem
 Jupiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
 Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali) 210.
 Si quis in adversum rapiat casusve, Deusve,
 Te superesse velim: tua vita dignior ætas,
 Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum

Mandet humo solita : aut , siqua id fortuna vetabit,
Absenti ferat in ferias , decoretque sepulcro. 215.

Neu matri miseræ tanti sim causa doloris,
Quæ te sola , puer , multis è matribus ausa

Prosequitur , magni nec mœnia curat Acestæ.

Ille autem : Causas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco sententia cedit. 220.

Acceleremus , ait , vigiles simul excitat : illi
Succedunt , servantque vices ; statione relicta

Ipsè comes Niso graditur , regemque requirunt.

Cetera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas , & corda oblita laborum: 225.

Ductores Teucrum primi , & delecta Juventus,
Consilium summis regni de rebus habebant;

Quid facerent , quisvè Æneæ jam nuncius esset.

Stant longis adnixi hastis , & scuta tenentes,
Castrorum , & campi medio , tum Nisus , & una 230.

Euryales confestim alacres admittier orant.

Rem magnam , pretiumque moræ fore , primus Julius
Acceptit trepidos , ac Nisum dicere jussit.

Tum sic Hyrtades : Audite ò mentibus æquis
Æneadæ : neque hæc nostris spectentur ab annis 235.

Quæ ferimus , Rutuli somno , vinoque sepulti
Conticuere , locum insidiis conspeximus ipsi,

Qui patet in bivio portæ , quæ proxima ponto.

Interrupti ignes , aterque ad sidera fumus
Erigitur , si fortuna permittitis uti, 240.

Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis , ingenti cæde peracta,

Affore cernetis : nec nos via faller euntes.

Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
Venatu assiduo , & totum cognovimus annum. 245.

Hic annis gravis , atque animi maturus Alethes:

Dii patrii, quorum semper sub numine Troja est,
 Non tamen omnino Teucros delere paratis;
 Cum tales animos juvenum, & tam certa tulistis 249.
 Pectora: sic memorans, humeros, dextrasque tenebat
 Amborum, & vultum lacrymis, atque ora rigabat.
 Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
 Præmia posse rear solvi? pulcherrima primum
 Dii, moresque dabunt vestri: tum cetera reddet
 Acturum pius Æneas, atque integer avi 255.
 Ascanius, meriti tanti non immemor umquam.
 Immò ego vos, cui sola salus genitore reducto
 (Excipit Ascanius) per magnos, Nise, Penates,
 Assaracique Larem, & canæ penetralia Vestæ
 Obtestor, (quæcumque mihi fortuna, fidesque est, 260.
 In vestris pono gremiis) revocate parentem,
 Reddite conspectum: nihil illo triste recepto,
 Bina dabo argento perfecta, atque aspera signis
 Pocula, devicta genitor quæ cepit Arisba.
 Et tripodas geminos auri duo magna talenta: 265.
 Crateram antiquum, quem dat Sidonia Dido.
 Si vero capete Italiam, sceptrisque potiri
 Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
 Vidisti, quo Turnos equo, quibus ibat in armis 269.
 Aureus? ipsum illum, clypeum, cristaque rubentes
 Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.
 Præterea bis sex genitor lectissima matrum
 Corpora, captivosque dabit, suaque omnibus arma:
 Insupèr id campi, quod rex habet ipse Latinus.
 Te vero, mea quem spatiis propioribus atas 275.
 Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
 Accipio, & comitem casus complector in omnes.
 Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
 Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum

Verborumque fides. Contra quem talia fatur
 Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit, tantum fortuna secunda,
 Aut adversa cadat, sed te super omnia dona
 Unum oro: genitrix Priami de gente vetusta
 Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus, 285.
 Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ:
 Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque pericli est,
 Inque salutatam linquo (nox, & tua testis
 Dexterâ) quod nequeam lacrymas perferre parentis.
 At tu, oro, solare inopem, & succurre relictâ. 290.
 Hanc sine me spem ferre tui, audentior ibo
 In casus omnes. Percussa mente dederunt
 Dardanidæ lacrymas: ante omnes pulcher Julius,
 Atque animum patriæ stringit pietatis imago.
 Tum sic effatur: 295.
 Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
 Namque erit ista mihi genitrix, nomenque Ceuusæ
 Solum defuerit: nec partum gratia talem
 Parva manet, casus factum quicumque sequetur.
 Per caput hoc juro, per quod pater ante salebatur, 300.
 Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
 Hæc eadem matricum tuarum, generumque manebunt.
 Sic ait illacrymans: humero simul exiit ensem
 Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
 Gnossius, atque habilen vagina aptaret eburna: 305.
 Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
 Exuvias, galeam fidus permutat Alethes.
 Protinus armati incedant: quos omnis euntes
 Primorum manus ad portas, juvenumque senumque
 Prosequitur votis: nec non & pulcher Julius, 310.
 Ante annos animumque gerens, curamque virilem,
 Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ

Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
 Egressi superant fossas, noctisque per umbram
 Castra inimica petunt: multis tamen ante futuri 315.
 Exitio. Passim vino, somnoque per herbam
 Corpora fusa vident, arrestos litore currus,
 Inter lora, rotasque viros, simul arma jacere,
 Vina simul, prior Hyrtacides sic ore loquutus:
 Euryale, audendum dextra, nunc ipsa vocat res. 320.
 Hac iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi, & consule longè.
 Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam,
 Sic memorat, vocemque premit; simul ense superbum
 Rhamnetem aggreditur; qui forte tapetibus altis 325.
 Exstructus, toto proflabat pectore somnum:
 Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
 Sed non augurio potuit depellere pestem.
 Tres juxta famulos temerè inter tela jacentes,
 Armigerumque Rhemi premit, aurigamque sub ipsis
 Nactus equis, ferroque secat pendentia colla. 331.
 Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
 Sanguine singulantem, atro tepefacta cruore
 Terra torique madent, nec non Lamyrumque Lamumque
 Et juvenem Serranum, illa qui plurima nocte 335.
 Luserat, insignis facie, multoque jacebat
 Membra Deo victus: felix, si protinùs illum
 Æquasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
 Impastus ceu plena leo per ovilia turbans
 (Suadet enim vesana fames) manditque trahitque 340.
 Molle pecus, mutumque metu; fremit ore cruento.
 Nec minor Euryali cædes: incensus & ipse
 Perfurit: ac multam in medio sine nomine plebem,
 Ædumque, Hebesumque subit, Rhætumque, Aba-
 rimque,

Ignaros : Rhoetum vigilantem , & cuncta videntem :
Sed magnum metuens se post cratera tegebat : 346.

Pectore in averso totum , cui cominùs ensem
Condidit assurgenti , & multa morte recepit.

Purpuream vomit ille animam , & cum sanguine mista
Vina refert moriens , hic fervidus instat , 350.

Jamque ad Messapi socios tendebat , ubi ignem
Deficere extremum , & religatos ritè videbat

Carpere gramen equos : breviter cum talia Nisus ,
(Sensit enim nimia cæde , atque cupidine ferri)

Absistamus , ait : nam lux inimica propinquat . 355.
Pœnarum exhaustum satis est : via facta per hostes.

Multa virùm solido argento perfecta relinquunt
Armaque , craterasque simul , pulchrosque tapetas.

Euryalus phaleras Rhamnetis , & aurea bullis
Cingula , Tiburti Remulo ditissimus olim 360.

Quæ mittit dona , hospicio cum jungeret absens
Cædicus : ille suo moriens dat habere nepoti :

Post mortem bello Rutuli , prædaque potiti
Hæc rapit , atque humeris nequicquam fortibus aptat.

Tum galeam Messapiabilem , cristique decoram 365.
Induit : excedunt castris , & tuta capessunt.

Interea præmissi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis instructa moratur ,

Ibant , & Turno regi responsa ferebant ,
Tercentum , scutati omnes , Volscente magistro. 370.

Jamque propinquabant castris , muroque subibant ,
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt :

Et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
Prodidit immemorem , radiisque adversa refulsit.

Haud temerè est visum : conclamat ab agmine Volscenti
State , viri ; quæ causa viæ ? quive estis in armis ? 376.

Quove tenetis iter ? Nihil illi tendere contra ,

Sed celerare fugam in sylvas, & fidere nocti.
 Objiciunt equites sese ad divortia nota,
 Hinc atque hinc, omnemque aditum custode coronant.
 Sylva fuit late dumis, atque ilice nigra 381.
 Horrida, quam densi complerant undique sentes;
 Rara per occultos ducebat semita calles.
 Euryalum tenebræ ramorum, onerosaque præda
 Impediunt, fallitque timor regione viarum. 385.
 Nisus abit: jamque imprudens evaserat hostes,
 Atque lacus, qui post Albæ de nomine dicti
 Albani; tum rex stabula alta Latinus habebat.
 Ut stetit, & frustra absentem respexit amicum:
 Euryale infelix, qua te regione reliqui? 390.
 Quave sequar? rursus perplexum iter omne revol-
 vens

Fallacis sylvæ, simul & vestigia retrò
 Observata legit, dumisque silentibus errat.
 Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum. 394.
 Nec longum in medio tempus cum clamor ad aures
 Pervenit: ac videt Euryalum, quem jam manus omnis
 Fraude loci, & noctu subito turbante tumultu,
 Oppressum rapit, & conantem plurima frustra:
 Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
 Eripere? an sese medios moriturus in hostes 400.
 Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
 Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
 Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
 Tu, Dea, tu præsens nostro succurre labori,
 Astrorum decus, & nemorum, Latonia, custos. 405.
 Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
 Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
 Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
 Hunc sine me turbare globum, & rege tela per auras.

Dixerat : & toto connixus corpore ferrum 410.
 Conjicit : hasta volans noctis diverberat umbras,
 Et venit aversi in tergum Sulmonis , ibique
 Frangitur , ac fixo transit præcordia ligno.
 Volvitur ille , vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus , & longis singultibus ilia pulsat. 415.
 Diversi circumspiciunt , hoc acrior idem
 Ecce aliud summa telum librabat ab aure.
 Dum trepidant , it hasta Tago per tempus utrumque
 Stridens , trajectoque hæsit tepesacta cerebro.
 Sævit atrox Volscens , nec teli conspicit usquam 420.
 Auctorem , nec quo se ardens immitere possit.
 Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
 Persolves amborum , inquit : simul ense recluso
 Ibat in Euryalum , tunc vero exterritus , amens
 Conclamat Nisus , nec se celare tenèbris 425.
 Amplius , aut tantum potuit perferre dolorem.
 Me , me : adsum qui feci : in me convertite ferrum,
 O Rutuli , mea fraus omnis : nihil iste , nec ausus,
 Nec potuit , cœlum hoc , & sidera conscia testor:
 Tantam infelicem nimium dilexit amicum. 430.
 Talia dicta dabat : sed viribus ensis adactus
 Transadigit costas , & candida pectora rumpit.
 Volvitur Euryalus letho , pulcrosque per artus
 It cruor , inque humeros cervix collapsa recumbit.
 Purpureus veluti cum flos succisus aratro 435.
 Languescit moriens , lassove papavera collo
 Demissere caput , pluvia cum forte gravantur.
 At Nisus ruit in medios , solumque per omnes
 Volscentem petit , in solo Volscente moratur. (hinc
 Quem circum glomerati hostes , hinc cominùs , atque
 Proturbant ; instat non segnius , ac rotat ensem 441.
 Fulmineum : donèc Rutuli clamantis in ore

Condidit adverso, & moriens animam abstulit hosti.
 Tum super exanimem sese projecit amicum
 Confossus, placidaque ibi demùm morte quievit. 445.
 Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
 Nulla dies umquàm memori vos eximet ævo;
 Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
 Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
 Victores præda Rutuli, spoliisque potiti, 450.
 Volscentem exanimem flentes in castra ferebant.
 Nec minor in castris luctus, Rhamnete reperto
 Exsanguis, & primis una tot cæde peremptis,
 Serranoque, Numaque ingens concursus ad ipsa
 Corpora, seminecesque viros, tepidumque recenti 455.
 Cæde locum, & plenos spumanti sanguine rivos.
 Agnoscunt spolia inter se galeamque nitentem
 Messapi, & multo phaleras sudore receptas.
 Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 460.
 Jam sole infuso, jam rebus luce relictis,
 Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse
 Suscitatur, æratasque acies: in prælia cogit:
 Quisque suos, variisque acuunt rumoribus iras.
 Quin ipsa arrectis (visum miserab) in hastis 465.
 Præfigunt capita, & multo clamore sequuntur,
 Euryali, & Nisi.
 Æneadæ duri murorum in parte sinistra
 Opposuerunt aciem (nam dextra cingitur amni)
 Ingentesque tenent fossas, & turribus altis 470.
 Stant mæsti simul: ora virum præfixa videbant,
 Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
 Interea pavidam volitans pennata per urbem
 Nuncia fama ruit, matrisque allabatur aures
 Euryali; ac subitus miseræ calor ossa relinquit. 475.

Excussi manibus radii, revolutaque pensa:
 Evolat infelix, & femineo ululatu,
 Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
 Prima petit: non illa virum non illa pericli, 479.
 Telorumve memor: cœlum dehinc questibus implet.
 Hanc ego te, Euryale, aspicio? tunc illa senectæ
 Sera meæ requies? potuisti linquere solam
 Crudelis? nec te sub tanta pericula missum,
 Affari extremum miseræ data copia matri?
 Heu! terra ignota canibus data præda Latinis, 485.
 Alitibusque jaces! nec te tua funera mater
 Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
 Veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
 Urgebam, & tela curas solabar aniles. 489.
 Quo sequar? aut quæ nunc artus avulsaque membra,
 Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
 Nate, refers? hoc sum terraque, marique secuta?
 Figite me, si qua est pietas, in me omnia tela
 Conjicite, ò Rutuli: me primam absumite ferro.
 Aut tu, magne pater divum, miserere, tuoque 495.
 Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo,
 Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
 Hoc fletu concussi animi; mœtusque per omnes
 It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
 Illam incendentes luctus Idæus, & Actor 500.
 Illionei monitu, & multum lacrymantis Juli,
 Corripiunt, interque manus sub tecta reponunt.
 At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
 Increpuit: sequitur clamor, cœlumque remugit.
 Accelerant acta pariter testudine Volsci, 505.
 Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
 Quærunt pars aditum, & scalis ascendere muros,
 Qua rara est acies, interlucetque corona

Non tam spissa viris, tel orum effundere contra
 Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis, 510.
 Assueti longo muros defendere bello.
 Saxa quoque infesto volvebant pondere, si qua
 Possent tectam aciem perumpere: cui tamen omnes
 Ferre libet subter densa testudine casus.
 Nec jam sufficiunt, nam qua globus imminet ingens,
 Immanem Teucris molem volvuntque ruuntque: 516.
 Quæ stravit Rutulos latè, armorumque resolvit
 Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
 Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
 Missilibus certant.
 Parte alia horrendus visu quassabat Etruscum
 Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
 At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
 Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
 Vos, ò Calliope, precor aspirate canenti, 525.
 Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
 Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:
 Et mecum ingentes oras evolvite belli:
 Et meministis enim, Divæ, & memorare potestis.
 Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis, 530.
 Opportuna loco: summis quam viribus omnes
 Expugnare Itali, summaque evertere opum vi,
 Certabant: Troes contra defendere saxis,
 Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
 Princeps ardentem conjecit lampada Turnus, 535.
 Et flammam affixit lateri; quæ pluvium vento
 Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
 Turbati trepidare intus frustra que malorum
 Velle fugam, dum se glomerant, retròque residunt
 In partem, quæ poste caret: tum pondere turris 540.
 Procubuit subito, & cœlum tonat omne fragore.

Semineces ad terram, immani mole secuta,
 Confixique suis telis, & pectora duro
 Transfossi ligno veniunt, vix unus Helenor
 Et Lycus elapsi, quorum primævus Helenor. 545
 Mæonio regi quem serva Lycimnia furtim
 Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis:
 Ense levis nudo, parmaque inglorius alba.
 Isque, ubi se Turni mediâ inter millia vidit,
 Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas, 550
 Ut fera, quæ densa venantum septa corona
 Contra tela furit, seseque haud nescia morti
 Injicit, & saltu supra venabula fertur:
 Haud aliter juvenis medios moriturus in hostes
 Irruit, & qua tela videt densissima, tendit. 555
 At pedibus longè melior Lycus, inter & hostes,
 Inter & arma fuga muros tenet, altaque certat
 Prendere testa manu, sociumque attingere dextras.
 Quem Turnus pariter cursu, teloque secuutus,
 Increpar his victor: Nostrasne evadere, demens, 560
 Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
 Pendentem, & magna muri cum parte revellit.
 Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cignum
 Sustulit alta patens pedibus Jovis armiger uncis
 Quæsitum aut matri multis belatibus agnum 565
 Martius à stabulis rapuit lupus, undique clamor
 Tollitur: invadunt, & fossas aggere complent.
 Ardentes tædas alii ad fastigia jactant.
 Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
 Lucetium portæ subeuntem, ignesque ferentem, 570
 Emathona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
 (Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagitta)
 Ortygium Cæneus, victorem Cænæ Turnus; 573
 Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque
 Et

Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Ida: 575.
 Privernum Capys, hunc primo levis hasta Themillæ
 Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
 Ad vulnus tulit, ergo alis allapsa sagitta,
 Et lævo infixæ ex lateri manus, abditaque intus
 Spiramenta animæ lethali vulnere rupit. 580.
 Scabat in egregiis Arcentis filius armis,
 Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera:
 Insignis facie: genitor quem miserat Arcens.
 Eductum Martis luco, Simethia circum
 Flumina, pinguis ubi, & placabilis ara Palici. 585.
 Stridentem fundam positis Mezentius armis,
 Ipse ter adducta circum caput egit habena,
 Et media adversi liquefacto tempora plumbo
 Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
 Tum primum bello celerem intendisse sagittam 590.
 Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces
 Ascanius; fortemque manu fudisse Numanum,
 Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
 Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 Is primam ante aciem digna, atque indigna, relatu 595.
 Vociferans, tumidusque novo præcordia regno
 Ibat, & ingenti sese clamore ferebat,
 Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
 Bis capti Phryges, & morti præterdere muros?
 En qui nostra sibi bello connubia poscunt! 600.
 Quis Deus Italiam, quæ nos dementia adegit?
 Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulysses:
 Durum à stirpe genus: natos ad flumina primum
 Deferimus, sævoque gelu duramus, & undis.
 Venatu invigilant pueri, sylvasque fatigant: 605.
 Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu,
 At patiens operum, parvoque assueta Juventus,

Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
 Omne ævum ferro teritur, versaque juvencum
 Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus 610.
 Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
 Canitiem galea premimus: semperque recentes
 Convectare juvat prædas, & vivere raptò.
 Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis
 Desidiæ cordi; juvat indulgere choreis, 615.
 Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
 O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
 Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.
 Tympana vos, buxusque vocat Berecynthia matris
 Idææ: sinite arma viris, & cedite ferro. 620.
 Talia jactantem dictis, ac dira canentem
 Non tulit Ascanius, nervosque obversus equino
 Contendit telum, diversaque brachia ducens,
 Constitit ante Jovem, supplex per vota precatus:
 Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis. 625.
 Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona,
 Et statuam ante aras aurata fronte juvencum
 Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
 Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
 Audiit & cœli genitor de parte serena 630.
 Intonuit lævum; sonat una letifer arcus:
 Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
 Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
 Trajicit. I, verbis virtutem illude superbis:
 Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt. 635.
 Hæc tantum Ascanius. Teucri clamore sequuntur,
 Lætitiæque fremunt, animosque ad sidera tollunt.
 Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
 Desuper Ausonias acies, urbemque videbat,
 Nube sedens, atque his victorem affatur Julum: 640.

Macte nova virtute : puer , sic itur ad astra ,
 Diis genite , & geniture Deos , jure omnia bella
 Gente sub Assaraci fato ventura resident :
 Nec te Troja capit. Simul hæc effatus , ab alto
 Æthere se mittit ; spirantes dimovet auras , 645.
 Ascaniumque petit , forma tum vertitur oris
 Antiquum in Bateo , hinc Dardanio Anchisæ
 Armiger ante fuit fidusque ad limina custos.
 Tum comitem Ascanio pater addidit , ibat Apollo
 Omnia longævo similis , vocemque , coloremque , 650.
 Et crines albos , & sæva sonoribus arma :
 Atque his ardentem dictis affatur Julum :
 Sit satis , Æneide , telis impunè Numanum
 Opetiisse tuis : primùm hanc tibi magnus Apollo
 Concedit , laudem , & paribus non invidet armis. 655.
 Cetera parce , puer , bello. Sic orsus Apollo.
 Mortales medio aspectus sermone reliquit ,
 Et procùl in tenuem ex oculis evanuit auram.
 Agnovere Deum proceres , divinaque tela
 Dardanidæ , pharetramque fuga sensere sonantem. 660.
 Ergo avidum pugnæ , dictis , ac numina Phœbi
 Ascanium prohibent , ipsi in certamina rursus
 Succedunt , animasque in aperta pericula mittunt.
 It clamor totis per propugnacula muris :
 Intendunt acres arcus , amentaue torquent. 665.
 Sternitur omne solum telis ; tum scuta , cavæque
 Dant sonitum flictu galeæ : pugna aspera surgit.
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus Hœdis
 Verberat imber humum : quam multa grandine nimbi
 In vada præcipitant , cum Jupiter horridus Austris 670.
 Torquet aquosam hyemem , & cœlo cava nubila rumpit.
 Pandarus & Bitias , Idæo Alcanore creti ,
 Quos Jovis eduxit luco sylvestris Hiera ,

Abietibus juvenes patriis, & montibus æquos
 Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt, 675
 Freti armis, ultròque invitant mœnibus hostem.
 Ipsi intus dextra, ac læva pro turribus astant
 Armati ferro, & cristis capita alta corusci:
 Qualis aëriæ liquentia flumina circum,
 Sive Padi ripes, Athesim seu propter amœnum, 680
 Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
 Attollunt capita, & sublimi vertice nutant;
 Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre parentes,
 Continuo Quercens, & pulcher Equicolus armis,
 Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon, 685
 Agminibus totis aut versi terga dedere,
 Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
 Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
 Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
 Et conferre manum, & procurere longius audent. 690
 Ductori Turno diversa in parte furenti,
 Turbantique viros, perfertur nuncius, hostem
 Fervere cæde nova, & portas præbere patentes.
 Deserit inceptum, atque immani concitus ira
 Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos. 695
 Et primum Antiphatem (is enim se primus agebat)
 Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
 Conjecto sternit jaculo: volat Itala cornus
 Aëra per tenuem, stomachoque infixam sub altum
 Pectus abit: reddit specus atrî vulneris undam. 700
 Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
 Tum Meropem atque Erymantha manu tum sternit
 Aphydnum,
 Tum Bitiam ardentem oculis, animisque frementem,
 Non jaculo, (neque enim jaculo vitam ille dedisset)
 Sed magnum stridens contorta phalarica venit, 705
 Ful-

Fulminis acta modo : quam nec duo taurea terga.
 Nec duplici squama lorica fidelis , & auro
 Sustinuit , collapsa ruunt immania membra.
 Dat tellus gemitum , & clypeum super intonat ingens.
 Qualis in Euboico Bajarum litore quondam 710.
 Saxea pila cadit , magnis quam molibus ante
 Constructam jaciunt ponto : sic illa ruinam
 Prona trahit , penitusque vadis illisa recumbit.
 Miscent se maria , & nigræ attolluntur arenæ.
 Tum sonitu Prochyta alta , tremit durumque cubile 715.
 Inarime Jovis imperiis imposta Typhœo.
 Hic Mars armipotens animum , viresque Latinis
 Addidit , & stimulos acres sub pectore vertit.
 Immisitque fugam Teucris , atrumque timorem.
 Undique conveniunt : quoniam data copia pugna , 720.
 Bellatorque animo Deus incidit
 Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo sit fortuna loco , qui casus agat res,
 Portam vi multa converso cardine torquet,
 Obnixus latis humeris , multosque suorum 725.
 Moenibus exclusos duro in certamine linquit:
 Ast alios secum includit , recipitque ruentes,
 Demens ! qui Rutulum in medio non agmine regem
 Viderit irrumpentem , ultròque incluserit urbi,
 Immánem velutì pecora inter inertia tigrim. 730.
 Continuo nova lux oculis effulsit , & arma
 Horrendum sonuere : tremunt in vertice cristæ
 Sanguinæ , clypeoque micantia fulgura mittit.
 Agnoscunt faciem invisam , atque immania membra
 Turbati subito Æneadæ. Tum Pandarus ingens 735.
 Emicat , & mortis fraternæ fervidus ira
 Effatur : Non hæc dotalis regia Amata:
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.

Castra inimica vides : nulla hinc exire potestas.
 Olli subridens sedato pectore Turnus, 740.
 Incipe , si qua animo virtus , & consere dextram :
 Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat : ille rudem nodis , & cortice crudo
 Intorquet summis adnixus viribus hastam.
 Excepere auræ vulnus : Saturnia Juno 745.
 Detorsit veniens ; portæque infigitur hasta.
 At non hoc telum , mea quod vi dextera versat,
 Effugies : neque enim is teli , nec vulneris auctor.
 Sic ait , & sublatum altè consurgit in ensem
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem 750.
 Dividit , impubesque immani vulnere malas.
 Fit sonus , ingenti concussa est pondere tellus.
 Collapsos artus , atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens atque illa partibus æquis 754.
 Hic caput , atque illuc humero ex utroque pependit :
 Diffugiunt versi trepida formidine Troës.
 Et , si continuò victorem ea cura subisset,
 Rumpere claustra manus , sociosque immittere portis,
 Ultimus ille dies bello , gentique fuisset.
 Sed furor ardentem , cædisque insana cupido 760.
 Egit in adversos.
 Principiò Phalarim , & succiso poplite Gygen
 Excipit : hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 In tergum Juno vites animumque ministrat. 764.
 Addit Halyn comitem , & confixum Phegea parma.
 Ignaros deinde in muris , Martemque cientes , (que
 Alcandrumque , Haliumque , Noëmonaque , Prytanim-
 Lyncea tendentem contra , sociosque vocantem ,
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
 Occupat : huic uno dejectum cominùs ictu 770.
 Cum galea longè jacuit caput : indè ferarum

Vastatorem Amycum : quo non felicior *Alteſ*
 Ungere tela manu , ferrumque armare veneno,
 Et Clytium *Æoliden* , & amicum *Cretea Musis* :
Cretea Musarum comitem , cui carmina semper 775.
 Et citharæ cordi , numerosque intendere nervis :
 Semper equos , atque arma virum , pugnasque canebat.
 Tandem ductores , audita cæde suorum,
 Conveniunt *Teucri* , *Mnestheus* , acerque *Serestus* ,
Palantesque vident socios , hostemque receptum. 780.
 Et *Mnestheus* , quo deinde fugam? quo tenditis? inquit.
 Quos alios muros , quæ jam ultra mœnia habetis?
 Unus homo , & vestris (ò cives) undique septus
 Aggeribus , tantas strages impunè per urbem
 Ediderit ? juvenum primos tot miserit *Orco*? 785.
 Non infelicis patriæ , veterumque deorum,
 Et magni *Æneæ* segnes miseretque , pudetque?
 Talibus accensi firmantur , & agmine denso
 Consistunt. *Turnus* paullatim excedere pugna,
 Et fluvium petere , ac partem , quæ cingitur amni 790.
 Acrius hoc *Teucri* clamore incumbere magno,
 Et glomerare manum. Ceu sævum turba leonem
 Cum telis premit infensis : at territus ille,
 Asper , acerva tuens , retrò redit : & neque terga
 Ira dare , aut virtus patitur , nec tendere contra: 795.
 Ille quidem hoc cupiens , potis est per tela virosque,
 Haud aliter retrò dubius vestigia *Turnus*
 Improperata refert , & mens exæstuat ira.
 Quin etiam bis tum medios invaserat hostes:
 Bis conversa fuga per muros agmina vertit. 800.
 Sed manus è castris propere coit omnis in unum,
 Nec contra vires audet *Saturnia Juno*
 Sufficere : aëriam cœlo nam *Jupiter Irim*
 Demisit , germanæ haud mollia jussu ferentem;

Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
 Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,
 Nec dextra valet: injectis sic undique telis
 Obruitur; strepit assiduo cava tempora circum
 Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt,
 Discussæque jubæ capiti; nec sufficit umbo
 Ictibus: Ingeminant hastis & Troës, & ipse
 Fulmineus Mnestheus tum toto corpore sudor
 Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
 Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
 Tum demùm præceps saltu sese omnibus armis
 In fluvium dedit, ille suo cum gurgite flavo
 Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
 Et lætum sociis, abluta, cæde remisit.

ÆNEIDOS

LIBER X.

Argumentum.

Juppiter, convocato Deorum concilio, ad concordiam
 eos hortatur. Trojani obsessi sese pro viribus de-
 fendunt. Æneas interim triginta navium classe ad
 suos revenit. Utrumque acriter pugnatur. Pallas,
 Lausus, atque Mezentius interimuntur.

Panditur intereà domus Omnipotentis Olympi:
 Conciliumque vocat Divùm pater, atque homi-
 num rex,
 Sideriam in sedem: terras undè ardens omnes,

Castraque Dardanidum aspectat, populosque Latinos.
 Considunt tectis bipatentibus: incipit ipse:
 Coelicolæ magni, quia nam sententia vobis
 Versa retrò? tantumque animis certatis iniquis?
 Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
 Quæ contra vetitum discordia? quis metus, aut hos,
 Aut hos arma sequi, ferrumque lacessere suasit?
 Adveniet justum pugnæ (ne arcessite) tempus,
 Cum sera Carthago Romanis arcibus olim
 Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas.
 Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
 Nunc sinite, & placidum læti componite foedus. 15.
 Iuppiter hæc pauca is: at non Venus aurea contra
 Pauca refert.
 O pater, ò hominum, Divùmque æterna potestas;
 (Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?)
 Cernis ut insultent Rutuli, Turnosque feratur 20.
 Per medios insignis equos, tumidusque secundo
 Marte ruat? non clausa tegunt jam mœnia Teucros:
 Quin intra portas, inque ipsis prælia miscent
 Aggeribus mœrorum, & inundant sanguine fossæ.
 Æneas ignarus abest, numquamne levare 25.
 Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
 Nascentis Trojæ, necnon exercitus alter:
 Atque iterùm in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
 Tydides: equidem (credo) mea vulnera restant:
 Et tua progenies mortalia demoror arma. 30.
 Si sine pace tua, atque invito numine Troës
 Italiam petiere, luant peccata; neque illos
 Javeris auxilio: sint tot responsa sequuti,
 Quæ superi, manesque dabant, cùm nunc tua quisquam
 Flectere jussa potest? aut cur nova condere fata? 35.
 Quid repetam exustas Erycinò in litore classes?

Quid tempestatum regem, ventosque furentes,
 Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
 Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
 Sors rerum) movet, & superis immissa repente 40.
 Alesto, medias Italùm bacchata per urbes.
 Nil super imperio moveor: speravimus ista,
 Dùm fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
 Si nulla est regio, Teucris quam det tua conjux
 Dura: per eversæ genitor fumantia Trojæ 45.
 Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
 Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
 Æneas sanè ignotis jacteretur in undis,
 Et, quamcumque viam dederit fortuna, sequatur:
 Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ. 50.
 Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,
 Idaliæque domus: positis inglorius armis
 Exigat hic ævum, magna ditione jubeto
 Carthago premat Ausoniam: nihil urbibus inde
 Obstabit Tyriis. Quid pèstem evadere belli 55.
 Juvit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
 Tòtque maris; vastæque exhausta pericula terræ,
 Dum Latium Teucris, recidivaque Pergama quærunt?
 Non sacius cineres patriæ insedissee supremos,
 Atque solum, quo Troja fuit? Xnathum, & Simoënta
 Redde oro miseris: iterumque revolvere casus 61.
 Da, pater, Iliacos Teucris: Tum regia Juno
 Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
 Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
 Æneam hominum quisquam, Divumque subbegit 65.
 Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiam petiit fatis auctoribus, esto,
 Cassandræ impulsus furiis, nùm linquere castra
 Hortati sumus? aut vitam committere ventis?

Nùm puerò summam belli, nùm credere muris? 70.
 Tyrrenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
 Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
 Eggit? ubi hic Juno, demissave nubibus Iris?
 Indignum est, Italos Trojam circumdare flammis
 Nascentem; & patria Turnum consistere terra. 75.
 Cui Pilumnus avus, cui Diva Venilia mater.
 Quid? face Trojanos atra vim ferre Latinis?
 Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
 Quid? soceros legere, & gremiis abducere pactas?
 Pacem orare manu, præfigere puppibus arma? 80.
 Tu potes Æneam manibus subducere Grajùm,
 Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes;
 Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
 Nos aliquid Rutulos contra juvisse nefandum est.
 Æneas ignarus abest: ignarus & absit. 85.
 Est Paphos, Idaliumque tibi, sunt alta Cithera:
 Quid gravidam bellis urbem, & corda aspera tentas?
 Nosne tibi fluxas Phygæ res vertere fundo
 Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
 Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma, 90.
 Europamque, Asiamque, & fœdera solvere furto?
 Me duce, Dardanius Spartam expugnavit adulter?
 Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella?
 Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
 Haud justis assurgis, & irrita jurgia jactas. 95.
 Talibus orabat Juno; cunctique fremebant
 Coelicolæ assensu vario: ceu flamina prima,
 Cùm deprensa fremunt sylvis, & cæca volutus
 Murmura, venturos nautis p:olentia ventos.
 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
 Infit: eo dicente, Deùm domus alta silescit, 101.
 Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:

Tum Zephiri posuere, premit placida æquora pontus
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta: 104.

Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris,
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
Quæ cuique est fortuna hodiè, quam quisque secat spem
Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebō:

Seu fatis Italùm castra obsidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitisque sinistris: 110.

Nec Rutulos solvo, sua cuique exorsa laborem,
Fortunamque ferent, rex Juppiter omnibus idem.

Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olimum. 115.

Hic finis fandi, solio tum Juppiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.

Intereà Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
Ast legio Æneadam vallis obsessa tenetur: 120.

Nec spes ulla fugæ, miseri stant turribus altis
Nequicquàm, & rara muros cinxere corona.

Jasius Imbrasides, Hicetaoniusque Thynætes,
Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies; hos germani Sarpedonis ambo, 125.

Et Clarus, & Hæmon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,

Haud partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mnestheo.
Hi jaculis, illi certant dese = dere saxis, 130.

Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.

Ipse inter medios, Veneris justissima cura,

Dardanius caput ecce puer detectus honestum:

Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum:

Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem 135.

Inclusum buxo , aut Oricia terebintho
 Lucet ebur , fusos cervit cui lactea crines
 Accipit , & molli subnectit circulus auro.
 Te quoque magnanimæ viderunt , Isuare , gentes
 Vulnera dirigere , & calamos armare veneno , 140.
 Mæonia generosè domo : ubi pingua culta
 Exercentque viri , Pactolusque irrigat auro.
 Affuit & Mnestheus , quem pulsî pristina Turni
 Aggere murorum sublimem gloria tollit,
 Et Capys : hinc nomen Campana ducitur urbi. 145.
 Illi inter sese durî certamine belli
 Contulerant , media Æneas freta nocte secabat:
 Namque ut ab Evandro castris ingressus Etruscis,
 Regem adit , & regi memorat nomenque genusque:
 Quidve petat , quidve ipse ferat: Mezentius arma 150.
 Quæ sibi conciliet : violentaque pectora Turni
 Edoctet : humanis quæ sit fiducia rebus
 Admonet , immiscetque preces: haud fit mora, Tarchon
 Jungit opes , fædusque ferit , tum libera fatis
 Classem conscendit jussis gens Lydia divûm 155.
 Externo commissa duci. Æneia puppis
 Prima tenet , rostro Phrygios subjuncta leones:
 Imminet Ida super , profugis gratissima Teucris.
 Hic magnus sedet Æneas , secumque volutat
 Eventus belli varios: Pallasque sinistro 160.
 Affixus lateri jam quærit sidera opacæ
 Noctis iter , jam quæ passus terrâque muri que.
 Pandite nunc Helicon , Deæ , cantusque movete,
 Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
 Æneam ; armetque rates , pelagoque vehatur. 165.
 Massicus ærata princeps secat æquora Tigri:
 Sub quo mille manus juvenum , qui mœnia Clusi,
 Quique urbem liquere Cosas : queis tela , sagittæ ,

Corytiq̄ue leves humeris, & lethifer arcus.
 Una torvus Abas: huic totum insignibus armis. 1704
 Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
 Sexcentos illi dederat Populonia mater
 Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos
 Insula, inexhaustis chalybum generosa metallis.
 Tertius ille hominum, Divûmque interpres. Asylas, 1754
 Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
 Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes;
 Mille rapit densos acie, atque horrentibus hastis.
 Hos parere jubent: Alpheæ ab origine Pisæ,
 Urbe Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur, 1804
 Astur equo fidens, & versicoloribus armis.
 Tercennum adjiciunt (mens omnibus una sequendi)
 Qui Cærere domo, qui sunt Minionis in arvis,
 Et Pyrgi veteris, in tempestæque Gravisca.
 Non ego te Ligurum ductor fortissime bello, 1854
 Transierim, Cinyra, & paucis comitate Cupavo:
 Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ,
 Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ.
 Namque ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati,
 Populeas inter frondes, umbramque sororum, 1904
 Dùm canit, & moestum musa solatur amorem,
 Canentem molli pluma duxisse senectam,
 Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
 Filius æquales comitatus classe catervas,
 Ingentem remis Centaurum promovet: ille 1954
 Instâr aquæ, saxumque undis immane minatur
 Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
 Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
 Fatidicæ Mantûs, & Thusci filius amnis,
 Qui muros, matrisque dedit tibi Mantua, nomen: 2004
 Mantua dives avis; sed non genus omnibus unum,

Gens illi triplex, populi sub gente quaternis
 Ipsa capit Thusco de sanguine vires
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
 Quos patre Benaco velatus arundine glauca,

Mincius ingesta ducebat in æquora pinu.
 It gravis Auletes, centenaque arbors fluctum

Verberat assurgens: spumant vada marmore verso.

Hunc vehit immanis Triton, & cœrula concha

Exterrens freta: cui laterum tenuis hispida nanti

Frons hominem præfert, in Pristin desinit alvus:

Spumea semifero sub pectore murmurat unda,

Tot lecti proceres ter denis navibus ibant

Subsidio Trojæ, & campos salis ære secabant.

Jamque dies cœlo concesserat, almaque curru

Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:

Æneas (neque enim membris dat cura quietem)

Ipsè sedens clavumque regit, velisque ministrat.

Atque illi medio in spatio, chorus ecce suarum

Occurrit comitum, Nymphæ: quas alma Cybele

Numen habere maris, Nymphasque è navibus esse

Jusserat, innabant pariter, fluctusque secabant,

Quot prius æratæ steterant ad litora puppes.

Agnoscent longè regem, lustrantque choreis.

Quarum quæ sandi doctissima Cymodocea,

Pone sequens, dextra puppim tenent, ipsaque dorso

Eminet, ac læva tacitis subremigat undis.

Tum sic ignarum alloquitur: Vigilasne, Deam gens

Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.

Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,

Nunc pelagi Nymphæ, classis tua, perfidus ut nos

Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat;

Rupinus invitæ tua vincula, teque per æquor

Quarimus; hanc genitrix faciem miserata refecit,

Et dedit esse Deas, ævumque agitare sub undis. 235.
 At puer Ascanius muro, fossisque tenetur
 Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
 Jam loca jussa tenet forti permistus Etrusco
 Arcas eques, medias illis opponere turmas,
 Ne castris jungant, certa est sententia Turno. 240.
 Surge, age, & aurora socios veniente vocari
 Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit ipse
 Inviçtum ignipotens, atque oras ambiit auro.
 Crastina lux (mea si non irrita dicta putaris)
 Ingentes Rutulæ spectabit cædis acervos. 245.
 Dixerat; & dextra discedens impulit altam
 Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
 Ocyor & jaculo & vento æquante sagitta.
 Inde aliæ celerant cursus, stupet inscius ipse
 Tros Anchisiades animos tamen omine tollit. 250.
 Tùm breviter supera aspectans convexa precatur:
 Alma parens Idæa Deum, cui Dindyma cordi,
 Turrigeræque urbes, bijugique ad frena leones:
 Tu mihi nunc pugnae princeps, tu ritè propinques
 Augurium Phrygibusque adsis pede, Diva, secundo. 255.
 Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
 Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
 Principio sociis edicit, signa sequantur,
 Atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.
 Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra, 260.
 Stans celsa in puppi, clypeum tùm deindè sinistra
 Extulit ardentem, clamorem ad sidera tollunt
 Dardanidæ è muris, spes addita suscitât iras.
 Tela manu jaciunt, quales sub nubibus atris
 Strymonia dant signa grues, atque æthera tranant 265.
 Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
 At Rutulo Regi ducibusque ea mira videri

Ausoniis ; donde versas ad litora puppes
 Respiciunt , totumque allabi classibus æquor.
 Ardet apex capiti , criticque ac vertici flamma 270.
 Funditur , & vasto umbo vomit aureas ignes:
 Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
 Sanguinei lugubre rubent , aut Sirius ardor:
 Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris,
 Nascitur , & lævo contristat lumine coelum. 275.
 Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
 Litora præripere , & venientes pellere terra.
 Ultrò animos tollit dictis , atque increpat ultrò.
 Quod votis optastis , adest , perfringere dextra:
 In manibus Mars ipse , viri. Nunc conjugis esto 280.
 Quisque suæ, tectique memor : nunc magna referto
 Facta, patrum laudesque, ultrò occurramus ad undam,
 Dùm trepidi , egressisque labant vestigia prima.
Audentes fortuna iuvat.
 Hæc ait : & secum versat , quos ducere contra, 285.
 Vel quibus obsessos possit concredere muros.
 Interea Æneas socios de puppibus altis
 Pontibus exponit : multi servare recursus
 Languentis pelagi , & brevibus se credere saltu:
 Per remos alii. Speculatus litora Tarchon, 290.
 Qua vada non spirant, nec fracta remurmurat unda,
 Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
 Advertit subito proras , sociosque precatur:
 Nunc , ò lecta manus , validè incumbite remis:
 Tollite , ferte rates , inimicam findite rostris, 295.
 Hanc terram , sulcumque sibi premat ipsa carina.
 Frangere nec tali puppim statione recuso,
 Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam
 Effatus Tarchon , socii consurgere tonsis,
 Spumantesque rates arvis inferte Latibus: 300.

Donec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
 Omnes innocuæ; sed non puppis tua, Tarchon.
 Namque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo,
 Anteeps, sustentata diu, fluctusque fatigat,
 Solvitur, atque viros mediis exponit in undis: 305.
 Fragmina remorum, quos & fluitantia transtra
 Impediunt, retrahitque pedes simul unda relabens.
 Nec Turnum segnis retinet mora: sed rapit acer
 Totam aciem Teucros, & contra in litore sistit.
 Signa canunt, primus turmas invasit agrestes 310.
 Æneas, omen pugnae, stravitque Latinos,
 Occiso Therone, virum qui maximus ultro
 Æneam petit: huic gladio, perque ærea scuta,
 Per tunicam squalentem auro, latus, haurit apertum.
 Inde Lycam ferit, exsectum jam matre perempta. 315.
 Et tibi, Phœbe, sacrum: casus evadere ferri
 Cui licuit parvo, nec longè Cissea durum,
 Immanemque Gyam sternentes agmina clava.
 Dejecit letho, nihil illos Herculis arma,
 Nil validæ juvare manus, genitorque Melampus, 320.
 Alcidaæ comes, usque graves dum terra labores
 Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes,
 Intorquens jaculum, clamantis sistit in ore.
 Tu quoque flaventem prima lanugine malas,
 Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon, 325.
 Dardania stratus dextra, securus amorum,
 Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jaceres:
 Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
 Progenies, septem numero, septenaque tela
 Conjiciunt: partim galea, clypeoque resultant 330.
 Irrita; deflexit partim stringentia corpus
 Alma venus, fidum Æneas affatur Acchtem.
 Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra,

Torserit in Rutulos) steterunt quæ in corpore Grajùm
 Iliacis campis, tum magnam corripit hastam, 335.
 Et jacit: illa volans clypei transverberat æra
 Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
 Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
 Sustentat dextra, trajecto missa lacerto
 Protinùs hasta fugit, servatque cruenta tenorem. 340.
 Dexteræque ex humero nervis moribunda pependit.
 Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
 Æneam petiit: sed non & fingere contra
 Est licitum, magnique femur prestrinxit Acchatæ.
 Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clausus 345.
 Advenit, & rigida Dryopen ferit eminùs hasta
 Sub mentum gravitèr pressas paritèrque loquenti
 Vocem, animamque rapit, trajecto gutture, at ille
 Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
 Tres quoque Treicios, Boreæ de gente suprema, 350.
 Et tres, quos Idas pater, & patria Ismara mittit,
 Per varios sternit easus: occurrit Halesus
 Auruncæque manus: subit & Neptunia proles,
 Insignis Messapus equis, expellere tendunt
 Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso 355.
 Ausoniæ, magno discordes æthere venti
 Prælia ceu tollunt: animis, & viribus æquis:
 Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
 Anceps pugna diu: stant obnixa omnia contrâ:
 Haud alitèr Trojanæ acies, aciesque Latinæ 360.
 Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
 At parte ex alia, qua saxa rotantia latè
 Impulerat torrens; arbustaque diruta ripis,
 Arcadas insuetos acies inferre pedestres,
 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci, 365.
 & Aspera queis natura loci dimittere quandò

suavit equos) unum quod rebus restat egenis;
 Nunc prece , nunc dictis virtutem accendit amaris.
 Quo fugitis socii ? pervos , & fortia facta,
 Per ducis Evandri nomen , devictaque bella, 370.
 Spemque meam , patriæ quæ nunc subit æmula laudis,
 Fidite ne pedibus , ferro rumpenda per hostes
 Est via , qua globus ille virum densissimus urget:
 Hac vos , & Pallanta ducem patria alta reposit.
 Numina nulla premunt; mortali urgemur ab hoste 375.
 Mortales : tocidem nobis animæque manusque.
 Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
 Deest jam terra fugæ: pelagus Trojamne petemus?
 Hæc ait, & medius densus prorumpit in hostes.
 Obvius huic primum fatis adductus iniquis 380.
 Fit Lagus ; hunc , magno vellit dum pondere saxum,
 Intorto figit telo , discrimina costis
 Per medium qua spina dedit , hastamque recepta
 Ossibus hærentem quem non super occupat Hisbon,
 Ille quidem hoc sperans. Nam Pallas ante ruentem, 385.
 Dum furit , incautum crudeli morte sodalis
 Excipit , atque ense tumido in pulmone recondit.
 Hinc Helenum perit , & Rhœti de gente vetusta
 Anchemolum , thalamos ausum incestare novercæ.
 Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis, 390.
 Daucia , Laride , Thymberque , simillima proles,
 Indiscreta suis , gratusque parentibus error.
 At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
 Nam tibi , Thymbre , caput Evandrius abstulit ensis;
 Te decisa suum , Laride , dextera querit, 395.
 Semianimesque micant digiti , ferrumque retractant.
 Arcadas accensos monitu , & præclara tuentes
 Facta viri , mistus dolor & pudor armat in hostes.
 Tum Pallas bijugis fugientem Rhœstea præter

Trajicit ; hoc spatium, tantumque moræ fuit Ilo: 400.
 Ilo namque procul validam direxerat hastam;
 Quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
 Te fugiens, fratremque Tyren, currumque volutus
 Cædit semia nimis Rutulorum calcibus arva.
 Ac velut optato ventis æstate coortis 405.
 Dispersa immittit sylvis incendia pastor;
 Correptis subito mediis extenditur una
 Horrida per latos acies Vulcania campos:
 Ille sedens victos flammæ dispectat ovantes:
 Non aliter socium virtus coit omnis in unum, 410.
 Teque juvat, Palla: sed bellis acer Halesus
 Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
 Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
 Strymonio dextram fulgenti deripit ense,
 Elatam in jugulum; saxo ferit ora Thoantis, 415.
 Ossaque dispergit cerebro permista cruento.
 Fata canens sylvis genitor celarat Halesum:
 Ut senior letho canentia lumina solvit,
 Injecere manum Parcæ, telisque sacrarunt
 Evandri; quem sic Pallas petit ante precatus: 420.
 Da nunc, Tybri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam, atque veniam duri per pectus Halesi:
 Hæc arma, exuviasque viri tua quercus habebit.
 Audiit illa Deus: cum texit Imaona Halesus,
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum. 425.
 At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumque moramque.
 Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etrusci.
 Et vos ò Grajis imperdita corpora, Teuceri. 430.
 Agmina concurrunt ducibusque, & viribus æquis.
 Extremi addensant acies, nec turba moveri

Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat, & urget.
 Hinc contra Lausus, nec multum discrepat ætas:
 Egregii forma, sed quis fortuna negarat 435.
 In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
 Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui volucri curro medium secat agmen. 440.
 Ut vidit socios; tempus desistere pugnae;
 Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
 Debetur: cuperem, ipse parens spectator adesset.
 Hæc ait: & socii cesserunt æquore jussi.
 At Rutulum abscessu juvenis, tum jussa superba 445.
 Miratus, stupet in Turno; corpusque per ingens
 Lumina volvitur, obitque truci procul omnia visu:
 Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
 Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis:
 Aut letho insigni: sorti pater æquus utrique est. 450.
 Tolle minas, fatus medium procedit in æquor.
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
 Desiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
 Cominus, utque leo, specula cum vidit ab alta
 Stare procul campis meditantem prælia raurum, 455.
 Advolat: haud alia est Turni venientis imago.
 Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
 Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum,
 Viribus imparibus, magnumque ita ad æthera fatur:
 Per patris hospitium, & mensas, quas advena adisti,
 Te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis: 461.
 Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
 Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
 Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inanes.
 Tum

Tum genitor natum dictis affatur amicis: 466.
Stat sua cuique dies : breve & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ : sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
 Tot gnati cecidere Deûm , quin occidis una 470.
 Sarpedon , mea progenies : etiam sua Turnum
 Fata vocant , metasque dati pervenit ad ævi.
 Sic ait ; atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
 Ac Pallas magnis emittit viribus hastam,
 Vaginaque cava fulgentem diripit ensem. 475.
 Illa volans humeris surgunt qua tegmina summa,
 Incidit , atque viam clypei molita per oras,
 Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
 Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
 In Pallanta , diu librans , jacet , atque ira fatur: 480.
 Aspice , num mage sit nostrum penetrabile telum.
 Dixerat ; ac clypeum , tot ferri terga , tot æris,
 Cum pellis totiès obeat circumdata tauri,
 Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
 Loricæque moras , & pectus perforat ingens, 485.
 Ille rapit calidum frustra de vulnere telum ;
 Una eademque via sanguisque , animusque sequuntur.
 Corruit in vulnus : sonitum super arma dedere,
 Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
 Quem Turnus super assidens, 490.
 Arcades hæc , inquit , memores mea dicta referte
 Evandro , qualem meruit , Pallanta remitto.
 Quisquis honos tumuli , quicquid solamen humani est,
 Largior : haud illi stabunt Æneia parvo
 Hospitia , & lævo pressit pede , talia fatus, 495.
 Exanimum , rapiens immania pondera baltei,
 Impressumque nefas , una sub nocte jugali
 Cæca manus juvenum fœde thalamique cruentis

Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro:
 Quo nunc Turnus ovat spolio, gaudetque potitus. 500.
Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ,
Et servare modum rebus sublata secundis,
 Turno tempus erit, magno cum optavera temptum
 Intactum Pallanta, & cum spolia ista, diemque
 Oderit. At socii multo gemitu lacrymisque 505.
 Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
 O dolor, atque decus magnum redituro parentil
 Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
 Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.

Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor 510.

Advolat Æneæ: tenui discrimine lethi
 Esse suos, tempus versis succurrere Teucris.
 Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
 Ardens limitem agit ferro: te, Turne, superbum
 Cæde nova quærens, Pallas, Evander, in ipsis 515.
 Omnia sunt oculis; mensæ quas advena primus
 Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
 Quattuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
 Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
 Captivoque rogi perfundat sanguine flammâs. 520.

Inde Mago procul infensam cum tenderet hastam,
 Ille astu subit: ac tremebunda supervolat hasta;
 Et genua amplectens effatur talia supplex:
 Per patrios manes, & spes surgentis Juli,
 Te precor, hanc animam serves natoque patrique. 525.
 Est domus alta; jacent penitus defossa talenta
 Cælati argenti; sunt anri pondera facti
 Infectique mihi, non hic victoria Teucrum
 Vertitur, haud anima una dabit discrimina tanta.
 Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:

5301

Argenti, atque auri memoras, quæ multa talenta,

Gnatis parce tuis , belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior , jam tum Pallante perempto.
 Hoc patris Anchisæ manes , hoc sentit Julius.
 Sic fatus , galeam læva tener: atque reflexa 535.
 Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
 Nec procul Æmonides , Phœbi Triviæque sacerdos,
 Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
 Totus collucens veste , atque insignibus armis. 539.
 Quem congressus agit campo , lapsumque superstans
 Immolat , ingentique umbra tegit , arma Serestus
 Lecta refert humeris , tibi , rex Gradive , trophæum.
 Instaurant acies , Vulcani stirpe creatus
 Cæculus , & veniens Marsorum à montibus Umbro.
 Dardanides contrà furit: (Anxuris ense sinistram, 545.
 Et totum clypei ferro dejecerat orbem.)
 Dixerat ille aliquid magnum , vimque affore verbo
 Crediderat , cœloque animum fortasse ferebat,
 Canitiemque sibi , & longos promiserat annos.
 Tarquitus exultans contra fulgentibus armis, 550.
 Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha creatat
 Obvius ardenti sese obtulit : ille reducta
 Loricam clypeique ingens onus impedit hasta.
 Tum caput orantis nequicquam , & multa parantis
 Dicere , deturbat terræ , truncumque tepentem 555.
 Provolvens , super hæc inimico pectore fatur:
 Istic nunc , metuende , jace : non te optima mater
 Condet humi , patriove onerabit membra sepulcro:
 Alitibus linquere feris , aut gurgite mersum
 Unda feret , piscesque impasti vulnera lambent. 560.
 Protinùs Anthæum , & Lycam , prima agmina Turni
 Persequitur , fortemque Numam , fulvumque Camer-
 tem:

Magnanimo Volscente satum ; ditissimus agri,

Qui fuit Ausonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
 Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt 565.
 Centenasque manus; quinquaginta oribus ignem
 Pectoribusque arsisse: Jovis cum fulmina contra
 Tot paribus streperet clypeis; tot stringeret enses.
 Sic toto Æneas desævit in æquore victor;
 Ut semel intepuit mucro: quin ecce Nyphæi 570.
 Quadrijuges in equos; adversaque pectora tendit:
 Atque illi longe gradientem; & dira frementem
 Ut videre, metu versi, retroque ruentes;
 Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus:
 Interea bijugis infert se Lucagus albis 575.
 In medios, fraterque Liger: sed frater habenis
 Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
 Haud tulit Æneas tanto fervore furentes;
 Irruit, adversaque ingens apparuit hasta,
 Cui Liger: 580.
 Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
 Aut Prygiæ campos: nunc belli finis & ævi
 His dabitur terris, vesano talia late
 Dicta volant Ligeri, sed non & Troius heros 584.
 Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hostem.
 Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
 Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
 Aptat se pugnae, subit oras hasta per imas
 Fulgentis clypei; tum lævum perforat inguen.
 Excussus curru moribundus volvitur arvis. 590.
 Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
 Lucage nulla tuos currus fuga sequis equorum
 Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ:
 Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus,
 Arripuit bijugos: frater tendebat inermes 595.
 Infelix palmas, curru delapsus eodem.

Per te , per qui te talem genuere parentes,
 Vir Trojane, sine hanc animam, & miserere precantis.
 Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
 Dicta dabas, morere, & fratrem ne desere, frater. 600.
 Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.

Talia per campos edebat funera ductor
 Dardanius , torrentis aquæ vel turbinis atri
 More furens : Tandem erumpunt , & castra relinquunt
 Ascanius puer , & nequicquam obsessa Juventus. 605.

Junonem interea compellat Jupiter ultro:
 O germana mihi , atque eadem gratissima conjux
 Ut rebare , Venus (nec te sententia fallit)
 Trojanas sustentat opes : nec vivida bello
 Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli. 610.

Cui Juno submissa : Quid , o pulcherrime conjux,
 Sollicitas ægram , & tua tristia dicta timentem?
 Si mihi , quæ quoniam fuerat , quamque esse decebat,
 Vis in amore foret: non hoc mihi namque negares
 Omnipotens : quin & pugna subducere Turnum, 615.
 Et Dauno possem incolumem servare parenti.

Nunc pereat , Teucrisque pio det sanguine poenas,
 Ille tamen nostra deducit origine nomen:
 Pilumnusque illi quartus pater , & tua larga
 Sæpe manu multisque oneravit limina donis. 620.

Cui rex ætherei breviter sic fatur Olympi:
 Si mora presentis lethi , tempusque caduco
 Oratur juveni , meque hoc ita ponere sentis;
 Tolle fuga Turnum , atque instantibus eripe fati.
 Hæc ausu impulsisse vacat , sin altior istis 625.

Sub precibus venia ulla latet , totumque moveri
 Mutarive putas bellum , spes pascis inanes.
 Cui Juno illacrymans: Quid si , quod voce gravaris,
 Mente dares , atque hæc Turno rata vita maneret?

Nunc manet insontem gravis exitus : aut ego veri 630
 Vana feror ; quod ut ò potiùs formidine falsa
 Ludar ; & in melius tua , qui potes , orsa reflectas.
 Hæc ubi dicta dedit , cœlo se protinùs alto
 Misit , agens hyemem nimbo succincta per auras :
 Iliacamque aciem , & Laurentia castra petivit. 538
 Tum Dea nube cava tenqem sine viribus umbram,
 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
 Dardaniis ornat telis , clypeumque , júbisque
 Divini assimulat capitis , dat inania verba ;
 Dat sine mente sonum , gressusque effingit euntis. 640
 Morte obita quales fama est volitare figuras ;
 Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
 At primas læta ante acies exsultat imago,
 Irritatque virum telis , & voce lacessit.
 Instat cui Turnus , stridentemque eminùs hastam 645
 Conjicit : illa dato vertit vestigia tergo.
 Tum vero Æneam aversum ut cedere Turnus
 Credit , atque animo spem turbidus hausit in anem :
 Quo fugis , Ænea ? thalamos ne desere pactos.
 Hac dabitur dextra tellus quæsitæ per undas. 650
 Talia vociferans sequitur , strictumque coruscant
 Mucronem , nec ferre videt sua gaudia ventos,
 Forte ratis celsi conjuncta crepidine saxi
 Expositis stabat scalis , & ponte parato,
 Qua rex Clausinis advectus Osinius oris. 655
 Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
 Conjicit in latebras ; nec Turnus segnior intat,
 Exuperatque moras , & pontes transilit altos.
 Vix proram attigerat , rumpit Saturnia funem,
 Avulsamque rapit revoluta per equora navem. 660
 Illam autem Æneas absentem in prælia poscit ;
 Obvia multa virum demittit corpora morti.

Tunc levis hæud ultra latebras jam quærit imago;
 Sed sublime volans nubî se immiscuit atræ;
 Cum Turnum medio interea fert æquore turbo, 665.
 Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
 Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
 Omnipotens genitor, tanton, me crimine dignum
 Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas? 669.
 Quo feror? unde abii? quæ me fuga? quemve reducet?
 Laurentesne iterum muros, aut castra videbo?
 Quid manus illa virum, qui me meaque arma secuti?
 Quosque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
 Et nunc palantes video, gemitumque cadentum 674.
 Accipio: quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscat
 Terra mihi? vos ò potius miserescite, venti;
 In rupes, in saxa, volens vos Turnus adoro,
 Ferte ratem, sævisque vadis immittite Syrtis;
 Quò neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
 Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat il-
 lûc: 680.

An sese mucrone ob tantum dedecus amens
 Induat, & crudum per costas exigat ense:
 Fluctibus an jactat mediis, & litora nando
 Curva petat, Teucrûmque iterum se reddat in arma.
 Ter conatus utramque viam; ter maxima Juno 685.
 Continuit, juvenemque animo miserata repressit.
 Labitur alta secans, fluctuque æstuque secundo,
 Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
 At Jovis interea monitis Mezentius ardens
 Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantes. 690.
 Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
 Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
 Ille, velut rupes, vastum quæ prodit in aquor
 Obvia ventorum furiis, expostaque ponto, 694.
 Vim

Vim cunctam, atque minas perfert coelique marisque,
 Ipsa immota manens, prolem Delichaonis Hebrum
 Sternit humi; cum quo Latagum, Palmumque fuga-
 cem:

Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
 Occupat os faciemque adversam: popliti Palmum
 Succiso volvi segnem sinit, armaque Lauso 700.

Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
 Nec non Evantem Phrygium, Paridisque Mimanta
 Æqualem, comitemque, una quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
 Cisseis regina Parin creat: urbe paterna 705.

Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 Ac velut ille canum morsu de montibus altis
 Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit, multosque palus Laurentia) sylva 709.

Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
 Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:
 Nec cuiquam irasci, propiusve accedere virtus,
 Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant:
 Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro: 715.

Missilibus longe, & vasto clamore lacesunt.
 Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
 Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
 Venerat antiquis Coriti de finibus Acron, 719.

Grajus homo, infectos linquens profugus hymenæos,
 Hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
 Purpureum pennis, & pactæ conjugis ostro:
 Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
 (Suadet enim vesana fames) si forte fugacem 724.

Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum.
 Caudet hians immane, comasque arrexit, & hæret

Visceribus super accumbens : lavit improba tetes
Ora cruor.

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Sternitur infelix Acron , & calcibus atram

730.

Tundit humum exspirans , infractaque tela cruentat.

Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden

Sternere , nec jacta cæcum dare cuspidè vulnus.

Obvius adversoque occurrit seque viro vir

Contulit , haud furto melior , sed fortibus armis. 735.

Tum super adjectum posito pede nixus & hasta,

Pars belli haud temnenda viris , jacet altus Orodes.

Conclamant socii , lætum Præana sequenti.

Ille autem exspirans : non me , quicumque es , inulto,

Victor , nec longum latrabere , te quoque fata 740.

Prospectant paria , atque eadem mox arva tenebis.

Ad quem subridens mista Mezentius ira:

Nunc morere : ast de me Divûm pater atque homi-
num rex

Viderit ; hoc dicens , eduxit corpore telum.

Olli dura quies oculos , & ferrens urget

745.

Somnus , in æternam clauduntur lumina noctem.

Cædicus Alcathoum obruncat , Sacrator Hydaspem ,

Partheniumque Rapo , & prædurum viribus Orsen :

Mesapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten :

Illum infrenis equilapsu tellure jacentem ; 550.

Hunc peditem pedes ; & Lycius processerat Agis :

Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ

Dejecit , Atronium Salius , Saliumque Nealcæs ,

Insignis jaculo , & longè fallente sagitta.

Jam gravis æquabat lucius , & mutua Mavors 755.

Funera ; cædebant pariter , pariterque ruebant

Victores , victique : neque his fuga nota , nec illis.

Dii Jovis in tectis iram miserantur inapem

Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
 Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Juno. 760.
 Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
 At vero ingentem quatiens Mezentius hastam
 Turbidus ingreditur campo, quam magnus Orion,
 Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
 Stagna viam scindens, humero supereminet undas. 765.
 Aut summis referens annosam montibus ornum,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Talis se vastis infert Mezentius armis.
 Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
 Obvius ire parat: manet imperterritus ille, 770.
 Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat.
 Atque oculis spatium emensus quantum satis hastæ
 Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro,
 Nunc adsint: voveo prædonis corpore raptis
 Indutum spoliis, ipsum te, Lause, trophæum 775.
 Æneæ, dixit: stridentemque eminus hastam
 Jecit: at illa volans clypeo est excussa, proculque
 Egregium Anthorem latus inter & ilia figit:
 Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
 Hæserat Evandro, atque Itala consederat Urbe. 780.
 Sternitur infelix alieno vulnere, cælumque
 Aspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
 Tum pius Æneas hastam jacit: illa per orbem
 Ere cavum triplici per linea terga, tribusque
 Transit intextum tauris opus, imaque sedit 785.
 Inguine; sed vires haud pertulit, ocium ensem
 Æneas, viso Tyrrheni sanguine, latus
 Eripit à femore, & trepidanti fervidus instat.
 Ingemuit chari graviter genitoris amore,
 Ut vidit, Lausus, lacrymæque per ora volutæ. 790.
 Hic mortis duræ casum, tuæque optima facta,

Si qua fidem tanto est operi latura vetustas,
 Non equidem , nec te , juvenis memorande , silebo.
 Ille pedem referens , & inutilis , inque ligatus
 Cedebat , clypeoque inimicum hastile trahebat. 795.
 Prorupit juvenis , seseque immiscuit armis:
 Jamque assurgentis dextræ , plagamque ferentis
 Æneæ subiit mucronem , ipsumque morando
 Sustinuit , socii magno clamore sequuntur,
 Dùm genitor nati parma protectus abiret: 800.
 Telaque conjiciunt ; proturbantque eminus hostem
 Missilibus , furit Æneas , tectusque tenet se.
 Ac velut , effusa si quandò grandine nimbi
 Præcipitant , omnis campis diffugit arator,
 Omnis & agricola , & tuta latet arce viator, 805.
 Aut amnis ripis , aut alti fornice saxi,
 Dùm pluit in terris : ut possint , sole reducto,
 Exercere diem ; sic obrutus undique telis
 Æneas , numen belli , dum detonet , omnem
 Sustinet ; & Lausum increpitat , Lausoque minatur,
 Quo moriture ruis ? majoraque viribus audes? 811.
 Fallit te incautum pietas tua , nec minùs ille
 Exultat demens , sævæ jamque altius iræ
 Dardanio surgunt ductori ; extremaque Lauso
 Parcæ filia legunt , validum namque exigit ense 815.
 Per medium Æneas juvenem , totumque recondit.
 Transiit & parmam mucro , levia arma minacis,
 Et tunicam , molli mater quem neverat auro:
 Implevitque sinum sanguis , tum vita per auras
 Concessit mœsta ad manes , corpusque reliquit. 820.
 At vero ut vultum vidit morientis & ora,
 Ora modis Anchisiades pallentia miris,
 Ingemuit miserans graviter , dextramque tetendit:
 Et mentem patriæ subiit pietatis imago.

Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis, 825.

Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?

Arma, quibus lætatus, habe tua, teque parentum

Manibus, & cineri (si qua est ea cura) remitto.

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;

Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultrò

830.

Cunctantes socios, & terra sublebat ipsum,

Sanguine turpantem comptos de more capillos.

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam

Vulnera siccabat lymphis, corpusque levabat

Arboris acclivis truncò; procul ærea ramis

835.

Dependet galea, & prato gravia arma quiescunt.

Stant lecti circum juvenes: ipse æger, anhelans

Colla fovet: fusus propexam in pectore barbam.

Multa super Lauso rogitat, multosque remittit,

Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis. 840.

At Lausum socii exanimem super arma ferebant

Fientes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.

Agnovit longè gemitum præsaça mali mens;

Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas

Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.

845.

Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,

Ut pro me hostili paterer succederæ dextræ,

Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera fervor,

Morte tua vivens? heu! nunc misero mihi demùm

Exsiliùm infelix, nunc alte vulnus adactum.

850.

Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,

Pulsus ob invidiam solio, sceptrisque paternis.

Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum:

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem. 854.

Nunc vivo; neque adhuc homines, lucemque relinquo.

Sed linquam. Simul hæc dicens, attolit in ægrum

Se femur, & quamquam vis alto vulnere tardat,

Haud

Haud dejectus, equum duci jubet; hoc decus illi,
 Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
 Omnibus, alloquitur incoerentem, & talibus infit: 860.
 Rhaëbe diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
 Viximus; aud hodie victor spolia illa cruenta,
 Et caput Æneæ referens, Lausique dolorum
 Ultor eris mecum: aut, aperit si nulla viam vis,
 Occumbes pariter; neque enim fortissime, credo, 865.
 Jussa aliena pati, & dominos dignavere Teucros.
 Dixit: & exceptus tergo consueta locavit
 Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis,
 Ære caput fulgens, cristaque hirsutus equina. 869.
 Sic cursum in medios rapidus dedit, æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mistoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.
 Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
 Æneas agnovit eum, lætusque precatur:
 Sic pater ille Deum faciat, sic altus Apollus 875.
 Incipias conferre manum.
 Tantum effatus, & infesta subit obvius hasta.
 Ille autem: Quid me erepto, sævissime, nato
 Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses. 879.
 Nec mortem horremus, nec Divum parcimus ulli.
 Desine: jam venio moriturus, & hæc tibi porto;
 Dona prius. Dixit, telumque iutorsit in hostem:
 Inde aliud super, atque aliud figitque, volatque
 Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
 Ter circum astantem lævos equitavit in orbis, 885.
 Tela manu jaciens: ter secum Troius heros
 Immanem arato circumfert tegmine sylvam.
 Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
 Vellere, & urgetur pugna congressus iniqua, 889.
 Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
 Bel:

Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
 Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
 Verberat, effusumque equitem super ipse sequutus
 Implicat; ejectoque incumbit cernuus armo.
 Clamore incendunt cœlum Troesque Latinique. 854
 Advolat Æneas, vaginaque eripit ensem:
 Et super hæc, Ubi nunc Mezentius acer, & illa
 Effera vis animi? contra Tyrrhenus, aut auras
 Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit: 899
 Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
 Nullum in cæde nefas: nec si ad prælia veni,
 Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
 Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro,
 Corpus humo patiare tegi scio acerba meorum
 Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem. 550
 Et me consortem nati concede sepulcro.
 Hæc loquitur; juguloque hæud inscius accipit ensem;
 Undantique animam diffundit in arma cruore.

ÆNEIDOS LIB. XI.

Argumentum.

Æneas, occiso Mezentio, Marti trophæum erigit. Utriusque
 cæcis sepulturæ honos redditur. Diomedes Latinis sociare arma
 denegar. Drances, & Turnus se mutuis conviciis proscindunt:
 Equestre prælium dubio eventu committitur: verum Camillæ nec
 consternati Rutuli, sese in fugam recipiunt.

Oceanum intereâ surgens aurora reliquit.
 Æneas (quamquàm & sociis dare tempus humanis
 Præcipitant curæ, turbataque funere mens est)

Vota Deūm primo victor solvebat Eoo,
 Ingentem quercum decisis undiquè ramis
 Constituit tumulo ; fulgentiaque induit arma,
 Mezenti ducis exuvias , (tibi , magne , trophæum
 Bellipotens :) aptat rotantes sanguine cristas.
 Telaque trunca viri , & bis sex thoraca petitem,
 Perfossumque locis , clypeumque ex ære sinistra 10.
 Subligat , atque ensem collo suspendit eburnum.
 Tum socio : (namque omnis eum strigata tegebat
 Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes:
 Maxima res effecta , viri , timor omnis abesto,
 Quod superest , hæc sunt spolia , & de rege superbo 15.
 Primitiæ , manibusque meis Mezentius hic est.
 Nunc iter ad regem nobis , murosque Latinos:
 Arma parate animis : & spe præsumite bellum.
 Ne qua mora ignaros (ubi primum vellere signa
 Annuerint superi , pubemque educere castris) 20.
 Impediat , segnesque metu sententia tardet.
 Interea socios inhumataque corpora terræ
 Mandemus : qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ite , (ait) egregias animas , quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo , decorate supremis 25.
 Muneribus , moestamque Evandri primus ad urbem
 Mittatur Pallas : quem non virtutis egentem
 Abstulit atra dies , & funere mersit acerbo.
 Sic ait illacrymans , recipitque ad limina gressum,
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes 30.
 Servabat senior : qui Parrhasio Evandro
 Armiger ante fuit : sed non felicibus æquè
 Tum comes auspiciis charo datus ibat alumno.
 Circum omnes , famulūmque manus , Trojanaque turba,
 Et moestæ Iliades crinem de more solutæ. 35.
 Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,

Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus: mcestoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Palantis, & ora
 Ut vidit; lævique patens in pectore vulnus
 Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis: 40.
 Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
 Invidit fortuna mihi? ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti 45.
 Discedens dederam, cum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
 Acres esse viros, cum dura prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
 Fors & vota facit, cumulatque altaria donis. 50.
 Nos juvenem examinum, nil jam cœlestibus ullis
 Debentem, vano mœsti comitamur honore.
 Infelix! nati funus crudele videbis.
 Hi nostri reditus, expectatique triumphis!
 Hæc mea magna fides! at non, Evandre, pudendis 55.
 Vulneribus pulsum aspicias, nec sospite dirum
 Optabis nato funus pater: Hei quantum
 Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis, Jule!
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
 Imperat, & toto lectos ex agmine mittit 60.
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
 Intersintque patris lacrymis: solatia luctus
 Exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Prædæ segnes alli crates, & molle feretrum
 Arbutis texunt virgis, & vimine querno, 65.
 Extractosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt:
 Qualem virgineo demessum pollice florem,
 Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,

Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit,
 Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
 Tum geminas vestes, ostroque auroque rigentes,
 Extulit Æneas, quas illi læta laborum,
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, & tenui telas discreverat auro. 75.
 Harum unam juveni supremum mœstus honorem
 Induit; arsurasque, obnubit amictu.
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnae
 Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
 Addit equos, & tela, quibus spoliaverat hostem, 80.
 Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsuros sanguine flammæ:
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Acœtes, 85.
 Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora
 Sternitur, & toto projectus corpore terræ.
 Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus, positus insignibus, Æthon
 It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora. 90.
 Hastam alii galeamque ferunt: nam cetera Turnus
 Victor habet, tum mœsta phalanx Teucrique sequuntur.

Tyrrenique duces, & versis Arcades armis.
 Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
 Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto: 95.
 Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
 Fata vocant: salve æternum mihi, maxime Palla,
 Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
 Tendeat muros, gressumque in castra ferebat.

Jamque oratores aderant ex urbe Latina, 100.
 Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:

Corpora , per campos ferro quæ fusa jacebant,
 Redderet , ac tumulo sineret succedere terra:
 Nullum cum victis certamen , & æthere cassis;
 Parceret hospitibus quondam soceris que vocatis, 105.
 Quos bonus Æneas , hæud aspernanda precantes,
 Prosequitur venia , & verbis hæc insuper addit:
 Quænam vos tanto fortuna indigna , Latini,
 Implicuit bello , qui nos fugiatis amicos?
 Pacemne exanimis , & Martis sorte peremptis 110.
 Oratis ? equidem & vivis concedere vellem:
 Nec veni , nisi fata locum sedemque dedissent:
 Nec bellum cum gente gero: Rex nostra reliquit
 Hospitia , & Turni potius se credidit armis.
 Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115.
 Si bellum finire manu , si pellere Teucros
 Apparat , his decuit mecum concurrere telis.
 Vixet , cui vitam Deus aut sua dextra dedisset.
 Nunc ite , & miseris supponite civibus ignem.
 Dixerat Æneas , olli obstupere silentes, 120.
 Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
 Tum senior : semperque odiis , & crimine Drances
 Infestus juveni Turno , sic ore vicissim
 Orsa refert : O fama ingens , ingentior armis,
 Vir Trojane , quibus cælo te laudibus æquem? 125.
 Justitiæne prius mirer , belline laborum?
 Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
 Et te , si qua viam dederit fortuna , Latino
 Jungemus regi : quærat sibi fœdera Turnus.
 Quin & fatales murorum attollere molës, 130.
 Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc , unoque omnes eadem ore fremebant,
 Bis senos pepigeræ dies , & pace sequestra
 Per sylvas Teucris mistique impunè Latini,

Erravere jugis , ferro sonat alta bipenni 135.
 Fraxinus : evertunt actas ad sidera pinus,
 Robora nec cuneis ; & olentem scindere cedrum,
 Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos:
 Et jam fama volans tanti prænuncia luctus 139.
 Evandrum , Evandrique domos , & mœnia complet,
 Quæ modo victorem Latio Pallante ferebat:
 Arcades ad portas ruere , & de more vetusto
 Funereas rapuere faces : lucet via longe
 Ordine flammaram , & latè discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit 145.
 Agmina : quæ postquàm matres succedere tectis
 Viderunt , mœstam incendunt clamoribus urbem.
 At non Evandrum potis est vis ulla tenere,
 Sed venit in medios , feretro Pallanta reposto
 Procumbit super , atque hæret lacrymansque gemens-
 que. 150.
 Et via vix tandem voci laxata dolore est,
 Non hæc , ò Palla , dederas promissa parenti,
 Cautius ut sævo velles te credere Marti.
 Haud ignarus eram , quantum nova gloria in armis
 Et prædulce decus primo certamine posset. 155.
 Primitiæ juvenis miseræ , bellique propinqui
 Dura rodimenta ; & nulli exaudita deorum
 Vota , precesque meæ , tuque , ò sanctissima conjux,
 Felix mortè tua , neque in hunc servata dolorem,
 Contra ego vivendo vici mea fata , superstes 160.
 Restarem ut genitor. Troum socia arma sequutum
 Obruerunt Rutuli telis , animam ipse dedissem:
 Atque hæc pompa domum me , non Pallante referret.
 Nec vos arguerim , Teucris ; nec fœdera , nec quas
 Junximus hospitio dextras , sors ista senectæ 165.
 Debita erat nostræ , quod si immatura manebat

Mors natum, cæsis Volscorum millibus ante,
 Ducentem in Latium Teucros, cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio digner te funere, Palla, 170.
 Quàm pius Æneas, & quàm magni Phryges, & quàm
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenùm exercitus omnis.
 Magna Trophæa ferunt, quos dat tua dextera letho,
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
 Esset par ætas, & idem si robur ab annis,
 Tarne; sed infelix Teucros quid demoror armis? 175.
 Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
 Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,
 Dextera causa tua est, Turnum gnatoque patrique
 Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus
 Fortunæque locus: non vitæ gaudia quero, 180.
 Nec fas; sed gnato manes perferre sub imos.
 Aurora intereâ miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem, refereas opera, atque labores,
 Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon
 Constituere pyras: huc corpora quisque suorum 185.
 More tulere patrum, subjectusque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 Decurrere rogos; ter moestum funeris ignem
 Lustravere in equis, ululatusque ore dedere. 190.
 Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & arma:
 It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
 Conjiciunt igni, galeas, ensesque decoros,
 Frenaque, ferventesque rotas: pars, munera nota, 195.
 Ipsorum clypeos, & non felicia tela.
 Multa boum circa maectantur corpora morti:
 Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes: tum litore toto

Ardentes spectant socios, semiustaque servant 200.
 Busta: neque avelli possunt, nox humida donec
 Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.

Nec minus & miseri diversa in parte Latini
 Innumeras struxere pyras, & corpora partim
 Multa virum terræ infodiunt: avectaque partim 205.
 Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
 Cetera, confusæque ingentem cædis acervum,
 Nec numero, nec honore cremant, tunc undique vasti
 Certatim crebris collucent ignibus agri.

Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram: 210.

Mœrentes altum cinerem, & confusa ruebant
 Ossa focus, tepidoque onerabant aggere terræ.

Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini

Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus:

Hic matres, miseræque nurus, hî chara sororum 215.

Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,

Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:

Ipsam armis, ipsumque jubent decernere ferro,

Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.

Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari 220.

Testatur, solum posci in certamina Turnum.

Multa simul contra variis sententiis dictis

Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat;

Multa virum meritis sustentat fama trophæis.

Hos inter motus medio flagrante tumultu, 225.

Ecce super mœsti magni Diomedis ab urbe

Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum

Tantum impensi operum: nil dona, nec aurum,

Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis 229.

Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam,

Defici ingenti luctu rex ipse Latinus.

Fatalem Æneam manifesto numine ferri,

Admonet ira Deūm, tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum, primosque suorum
 Imperio accitos, alta intra limina cogit. 235.
 Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
 Tecta viis, sedet in mediis, & maximus ævo,
 Et primus sceptris, hæud læta fronte, Latinus.
 Atque hic legatos Ætola ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet, & responsa reposcit 240.
 Ordine cuncta suo: tunc facta silentia linguis,
 Et Venulus dicto parens, ita farier inquit:
 Vidimus, ô cives, Diomedem, Argivaque castra,
 Atque iter emensi casus superavimus omnes,
 Contigimusque manum, qua concidit Iliæ tellus. 245.
 Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebat Japygis agris.
 Postquam introgressi, & coram data copia fandi;
 Munera præferimus, nomen, patriamque docemus;
 Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos. 250.
 Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
 O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
 Sollicitat, suadetque ignota lacessere bella?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros, 255.
 (Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
 Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
 Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes.
 Vel Priamo miseranda manus, scit triste Minervæ
 Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus. 260.
 Militia ex illa diversum ad litus abacti,
 Atrides Protei Menelaus ad usque columnas
 Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses.
 Regna Neoptolemi referam, versosque Penates
 Idomeni, Lybicoꝝ habitantes litore Loꝝros? 265.

Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum
 Conjugis intandæ prima inter limina dextrâ
 Oppetit, devicta Asia, subsedit adulter.
 Invidisse Deos, patriis ut redditus oris, 269.
 Conjugium optatum, & pulchram Calydonâ viderem?
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
 Et socii amissi petierunt æthera pennis,
 Fluminibusque vagantur aves (heu dira meoram
 Supplicia!) & scopulos lacrymosis vocibus implent.
 Hæc adeò ex illo mihi jam speranda fuerunt 275.
 Tempore, cum ferro cœlestia corpora demens
 Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
 Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
 Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergamæ; nec veterum meminî lætorve malorum, 280.
 Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
 Vertite ad Æneam: stetimus tela aspera contra,
 Contulimusque manus: experto credite, quantus
 In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
 Si duo præterea tales Idæa tulisset
 Terra viros; ulterò Inachias venisset ad urbes
 Dardanus, & versis lugeret Græcia fati.
 Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ,
 Hæctoris, Æneæque manu victoria Grajûm
 Hæsit, & in decimum vestigia retulit annum. 290.
 Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:
 Hic pietate prior: cœant in fœdera dextræ,
 Qua datur: ast, armis concurrant arma, cavete.
 Et responsa simul quæ sint, rex optime regum,
 Audisti, & quæ sit magno sententiâ bello. 295.
 Vix ea legati, variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata tremor: ceu, saxa morantur
 Cum rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,

Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
 Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt, 300.
 Præfatus Divos, solio rex infit ab alto:

Ante equidem summa de re statuisset, Latini,
 Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
 Cogere concilium, cum muros obsidet hostis.

Bellum importunum, cives, cum gente deorum, 305.
 Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 Prælia: nec victi possunt absistere ferro.

Spem, si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
 Ponite: spes sibi quisque: sed, hæc quam angusta, videtis.
 Cetera qua rerum jaceant perculsa ruina, 310.

Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.

Nunc adeo quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo. 315.
 Est antiquus ager, Thusco mihi proximus amni,

Longus in occasum, fines super usque Sicanos:
 Aurunci Rutulique ferunt, & vomere duros
 Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis 320.

Cedat amititiæ Teucrotum: & fæderis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus:
 Considerant, si tantus amor, & mœnia condant.

Sin alios fines, aliamque capessere gentem
 Est animus, possuntque solo decedere nostro; 325.
 Bis denas Italo texamus robore naves,

Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies: ipsi numerumque, modumque carinis
 Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.

Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment, 330.
 Centum oratores prima de gente Latinos

Ire placet, pacisque manu prætere ramos,
Munera portantes eborisque, aurique talenta,
Et sellam regni trabeaque insignia nostri.

Consulite in medium, & rebus succurrite fessis. 335.

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni

Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
Largus opum, & lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non furilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna superbum 340.

Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem
Consulis, ò bone rex: cui tibi se scire fatentur
Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant. 345.

Det libertatem fandi, flatusque remittat,
Cujus ob auspiciam infaustum, moresque sinistros
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
Consedis urbem lectu: dum Troia tentat 350.

Castra, fugæ fidens, & cælum territat armis.
Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
Dardanidis, ducique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quia gnatum egregio genero; dignisque hymenæis; 355.

Des pater, & pacem hanc æterno foedere jungas.
Quod si tantus habet mentes & pectora terror;
Ipsam obtestenur, veniamque oremus ab ipso:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula cives 360.

Projicis? ò Latio caput horum & causa malorum!

Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,

Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.

Primus ego, invisum quem tu tibi fingis (& esse

Nil moror) en supplex venio ; miserere tuorum ; 365.

Pone animos , & pulsus abi , sat funera fusi

Vidimus , ingentes & desolavimus agros.

Aut (si fama movet , si tantum pectore robur

Concipis , & si adeò dotalis regia cordi est)

Aude , atque adversum fidens fer pectus in hostem. ; 70.

Scilicet , ut Turno contingat regia conjux.

Nos , animæ viles , inhumata infætaque turba ,

Sternamur campis ; & jam tu , si qua tibi vis ,

Si patrii quid Martis habes , illum aspice contra ,

Qui vocat.

375.

Talibus exarsit dictis violentia Turni :

Dat gemitum , rumpitque has imo pectore voces :

Larga quidem semper tibi , Drance , copia fandi ,

Tunc cum bella manus poscunt , patribusque vocatis

Primus ades : sed non replenta est curia verbis , 380.

Quæ tutò tibi magna volant , dum distinet hostem

Agger murorum , nec inundant sanguinæ fossæ.

Proindè tona eloquio , solitum tibi , meque timoris

Argue tu Drance : tot quandò stragis acervos

Tenctorum tua dextra dedit , passimque trophæis 385.

Insignis agros : possit quid vivida virtus ,

Experire licet : nec longè scilicet hostes

Quærendi nobis : circumstant undiquè muros.

Imus in adversos ? quid cessas ? an tibi Mavors

Ventosa in lingua , pedibusque fugacibus istis 390.

Semper erit ?

Pulsus ego ? aut quisquam merito , fœdissime , pulsum

Arguet ? Iliaco tumidum qui crescere Tybrim

Sanguine : & Evandri totam cum stirpe videbit

Procubuisse domum , atque exutos Arcadas armis ? 395.

Haud ita me experti & Pandarus Bitias ingens ,

Et quos mille die victor sub Tartara misi ,

In-

Inclusus muris , hostilique aggere septus.
 Nulla salus bello? capiti cane talia demens
 Dardanio , rebusque tuis : proinde omnia magno 400.
 Ne cessa turbare metu , atque extollere vires
 Gentis bis victæ , contra premere arma Latini. (cunctæ
 Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremis-
 Nunc & Tydides , & Larissæus Achilles?
 Amnis & Adriacas retrò fugit Aufidus undas? 405.
 Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit
 Artificis scelus , & formidine crimen acerbat.
 Numquam animam talem dextra hac (absiste moveri)
 Amittes : habitet tecum , & sit pectore in isto. ~ 409.
 Nunc ad te , & tua (magne pater) consulta revertor.
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
 Si tam deserti sumus , & semel agmine verso,
 Funditus occidimus , nec habet fortuna regressum:
 Oremus pacem , & dextras tendamus inermes.
 (Quamquam ò! si solitæ quidquam virtutis adesset, 415.
 Ille mihi ante alios , fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi , qui ne quid tale videret,
 Procubuit moriens , & humum semèl ore momordit.)
 Sin & opes nobis , & adhuc intacta juvenus,
 Auxilioque urbes Italæ populique supersunt: 420.
 Sin & Trojanis , cum multo gloria venit
 Sanguine : sunt illis sua funera , parque per omnes
 Tempestas : cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variusque labor mutabilis ævi 425.
Retulit in melius : multos alterna revisens
Lusit , & in solido rursus fortuna locavit ,
 Non erit auxilio nobis Æcolus , & Arpi?
 At Messapus erit , felixque Tolumnius : & quos
 Tot populi misere duces : nec parva sequetur 430.
 Glo-

Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
 Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.
 Quod si me solum Teucris in certamina poscunt:
 Idque placet, tantumque bonis communibus obsto 439.
 Non adeo has exosa manus victoria fugit,
 Ut tanta quicquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contra, vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet, vobis animam hanc, soceroque Latino, 440.
 Turnus ego, hæud ulli veterum virtute secundus,
 Devoveo, solum Æneas vocat: & vocet, oro.
 Nec Drances potius, sive est hæc ira Deorum,
 Morte luat; sive est virtus & gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant 445.

Certantes; castra Æneas aciemque movebat.
 Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
 Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet,
 Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
 Tyrrenamque manum totis descendere campis. 450.
 Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
 Pectora, & arreptæ stimulis hæud mollibus iræ.

Arma manu trepidi poscunt, fremit arma juventus:
 Flent mœsti mussantque patres: hic undique clamor
 Dissensu vario magnus se tollit in auras. 455.

Hæud secus atque alto in loco cum fortè catervæ
 Consedere avium, piscosove amne Padusæ
 Dant sonitum rauri per stagna loquacia cygni.
 Immò, ait, ò cives, arrepto tempore, Turnus,
 Cogite concilium, & pacem laudate sedentes: 460.
 Illi armis in regna ruunt. Nec plura loquutus
 Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.

Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis,

Duc,

Duc, ait, & Rutulos: equites Messapus in armis,
 Et cum frater Coras latis diffundite campis. 465.
 Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
 Cetera, qua jusso, mecum manus inferat arma.
 Illicet in muros tota discurritur urbe.
 Concilium ipse pater & magna incepta Latinus
 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt, 470.
 Multaque se incusat, qui non acceperit ultro
 Dardanum Æneam, generumque adsciverit urbi.
 Præfodiunt alii portas, aut saxa, sudesque
 Subvertant: bello dat signum ræuca cruentum
 Buccina: tunc muros varia cinxere corona 475.
 Matronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.
 Nec non ad templum, summasque ad Palladis arces
 Subvehitur magna matrum regina caterva,
 Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, atque oculos dejecta decoros. 480.
 Succedunt matres, & templum & thure vaporant,
 Et mœstas alto fundunt de limine voces.
 Armipotens belli præses Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipsum
 Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis. 485.
 Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
 Jamque adeo Rutulum thoraca indutus ahenis
 Horrebat squamis, surasque incluserat auro.
 Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem,
 Fulgebatque alta decurrens aureus arce, 490.
 Exultatque animis, & spe jam præcipit hostem,
 Qualis ubi abruptis fugit præsepuia vinclis
 Tandem liber equus, campoque potitus aperto.
 Aut ille in pastus armentaque tendit equarum:
 Aut assuetus aquæ perfundit flumine noto 495.
 Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte

Luxurians, ludantque jubæ per colla, per armos,
 Obvia cui Volscorum acie comitante, Camilla
 Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
 Desiluit: quam tota cohors imitata, relictis 500.
 Ad terram defluxit equis, tum talia fatur:
 Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
 Audeo & Æneadam promitto occurrere turmæ,
 Solaque Tyrthenos equites ire obvia contra.
 Me sine prima manu tentare pericula belli: 505.
 Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serva.
 Turnus ad hæc oculos horrenda in virgine fixus,
 O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
 Quasve referre parem? sed nunc (est omnia quando
 Iste animus supra) mecum partire laborem. 510.
 Æneas (ut fama fidem, missique reportant
 Exploratores) equitum levia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
 Per deserta jugo properans adventat ad urbem,
 Furta paro belli convexo in tramite sylvæ, 515.
 Ut bivas armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrrenum equitem collatis excipe signis:
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ;
 Tyburtique manus, ducis & tu concipe curam.
 Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis 520.
 Hortatur, sociosque duces: & pergit in hostem.
 Est curvo anfracta vallis, accommoda fraudi,
 Armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
 Urget utrimque latus, tenuis qua semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces; aditusque maligni. 525.
 Hanc super, in speculis summoque in vertice montis
 Planities ignota jacet, tutique receptus:
 Seu dextra lævaque velis occurrere pugnæ,
 Sive instare jugis, & grandia volvere saxa,

Huc juvenis nota fertur regione viarum, 530.
 Arripuitque locum, & sylvis insedit iniquis.
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis sacraque caterva
 Compellabat; & has tristes Latonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla, 535.
 O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis,
 Chara mihi ante alias, nec enim novus iste Dianæ
 Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe, 540.
 Infantem fugiens media inter prælia belli
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
 Ipse sinu præ se portans juga longa petebat
 Solorum nemorum: tela undique sæva premebant. 545.
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce, fugæ medio summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis (tantus se nubibus imber
 Ruperat) ille innare parans infantis amore
 Tardatur, charoque oneri timet, omnia secum 550.
 Versanti, subito vix hæc sententia sedit.
 Telum immane manu valida quod forte gerebat
 Bellator, solidum nodis & robore cocto;
 Huic natam, libro & sylvestri subere clausam,
 Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ, 555.
 Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
 Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voveo; tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
 Diva, tuam: quæ nunc dubiis committitur auris. 560.
 Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
 Inmittit: sonuere undæ, rapidum super amnem

Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor 565.
 Gramineo, donum Triviæ, de cespite vellit.
 Non illum tectis ullæ, non manibus urbes
 Accepere; (neque ipse manus feritate dedisset)
 Pastorum & solis exegit montibus ævum.
 Hic natam in dumis, interque horrentia lustra, 570.
 Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgenſ ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto,
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit & arcum. 575.
 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenerâ puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habena,
 Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem. 580.
 Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum: sola contenta Diana
 Æternum telorum, & virginittatis amorem
 Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset
 Militia tali, conata lacessere Teucros: 585.
 Chara mihi comitumque foret nunc una mearum.
 Verum age, quandoquidem fatiſ urgetur acerbis.
 Labere Nympha polo, finesque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna. 589.
 Hæc cape, & ultricem pharetra deprome sagittam:
 Hac quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tros Italusve, mihi paritèr det sanguine pœnas.
 Post ego nube cava miserandæ corpus & arma
 Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
 Dixit, at illa leves cœli demissa per auras 595.
 In-

Insonuit, nigro circumdata turbine corpus,
 At manus interea muris Trojana propinquat,
 Etruscique duces, equitumque exercitus omnis.
 Compositi numero in turmas, fremit æquore toto
 Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis 60
 Hùc obversus & hùc, tum latè ferreus hastis
 Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
 Nec non Messapus contrà, celeresque Latini,
 Et cum fratre Coras, & Virginis ala Camillæ,
 Adversi campo apparent, hastasque reductis 60
 Prætendunt longè dextris, & spicula vibrant:
 Adventusque virùm, fremitusque ardescit equorum.
 Jamque intra jactum teli progressus uterque
 Substiterat: subito erumpunt clamore, frementesque
 Exhorrantur equos, fundunt simul undique tela 61
 Crebra, nivis ritu: cælumque obtexitur umbra.
 Continud adversis Tyrrenus, & Acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
 Dant sonitu ingenti, præfractaque quadrupedantum
 Pectora pectoribus rumpunt, excussus Aconteus 61
 Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
 Præcipitat longè, & vitam dispergit in auras.
 Extemplo turbatæ acies, versique Latini
 Rejiciunt parmas; & equos ad mœnia vertunt.
 Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas. 61
 Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
 Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt;
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
 Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam 61
 Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam;
 Nunc rapidus retro atque æstu revoluta resorbens
 Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit. 61

Bis Thusci Rutulos egere ad mœnia versos,
 Bis rejecti armis respectant terga tegentes. 630.
 Tercia sed postquam congressi in prælia, totas
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir,
 Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in alto
 Armaque, corporaque, & permisti cæde virorum
 Semianimes volvuntur equi; pugna aspera surgit. 635.
 Orsilochus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
 Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
 Quo sonipes ictu fuit arduus, altaque jactat
 Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura.
 Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan, 640.
 Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
 Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
 Tantus in arma pater, latos huic hasta per armos 644.
 Acta tremit, duplicatque, virum transfixa, dolore.
 Funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem,
 At medias inter cædes exultat Amazon,
 Unum exerta latus pugnae, pharetrata Camilla.
 Et nunc lenta manu spargens hastilia densat, 650.
 Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem;
 Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ.
 Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
 Spicula converso fugientia dirigit arcu
 At circum lectæ comites, Larinaque virgo, 655.
 Tullaque, & aratam quatiens Tarpeia securim,
 Italides: quas ipsa decus sibi dia Camilla
 Delegit, pacisque bonas bellicque ministras.
 Quales Thereicæ cum flumina Thermodontis
 Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis: 660.
 Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru

Penthesilea refert : magnoque ullulante tumultu,
 Feminea exultant lunatis agmina peltis.
 Quem telo primùm , quem postremùm aspera Virgo
 Dejicis ? aut quot humi morientia corpora fundis? 665.
 Eumenium Clytio primum patre : cujus apertum
 Adversi longa transverberat abiete pectus.
 Sanguinis ille vomens rivos cadit , atque cruentam
 Mandit humum , moriensque suo se in vulnere versat.
 Tum Lirin , Pagasumque super : quorum alter habenas
 Suffosso revolutus equo dum colligit , alter 671.
 Dùm subit , ad dextram labenti tendit inertem,
 Præcipites paritèrque ruunt , his addit Amastrum
 Hippotadem : sequiturque incumbens eminùs hasta
 Tereaque , Harpalycumque , & Demophoonta , Chro-
 mimque: 675.
 Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
 Tot Phrygii cecidere viri , procul Ornitus armis
 Ignotis , & equo venator Japyge fertur:
 Cui pellis latos humeros erepto juvenco
 Pugnatori operit : caput ingens , oris hiatus, 680.
 Et malè texere lupi , cum dentibus albis
 Agrestisque manus armat sparus : ipse catervis
 Vertitur in mediis , & toto vertice supra est,
 Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
 Trajicit , & super hæc inimico pectore fatur : 685.
 Sylvis te , Tyrrhene , feras agitare putasti?
 Advenit qui vestra dies muliebribus armis
 Verba redargueret : nomen tamen hæud leve patrum
 Manibus hos referes , telo cecidisse Camillæ.
 Protinùs Orsilochum , & Buten , duo maxima Teu-
 crùm 690.
 Corpora : sed Buten adversum cuspide figit
 Loricam galeamque inter , qua colla sedentis

Lucent, & lævo dependet parma lacerto.
 Orsilochum fugiens, magnumque agitata per orbem,
 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem. 695.
 Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
 Aliior insurgens, oranti & multa precanti
 Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
 Incidit huic, subitoque aspectu territus hæsit
 Appenninicolæ bellator filius Auni, 700.
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 Isque ubi se nullo jam cursu evadere pugnam
 Posse, neque instantem reginam avertere, cernit:
 Consilio versare dolos ingressus, & astu,
 Incipit hæc: quid tam egregium, si femina forti 705.
 Fidis equo? dimitte fugam & te cominus æquo
 Mecum crede solo, pugnaque accinge pedestri:
 Jam nosces ventosa ferat cui gloria laudem:
 Dixit; at illa furens, acrique incensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque assistit in armis, 710.
 Ense pedes nudo, puraque interrita parma
 At juvenis vicisse dolo ratus, avolat ipse,
 (Haud mora) conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
 Vane Ligur, frustra que animis elate superbis: 715.
 Nequicquam patrias tentasti lubricus artes:
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auso.
 Hæc fatur virgo; & pernicibus ignea plantis
 Transit equum cursu: frenisque adversa prehensis
 Congreditur, pœnasque inimico à sanguine sumt. 720.
 Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
 Comprensamque tenet; pedibusque eviscerat uncis.
 Tum cruor & vulsæ labuntur ab æthere plumæ. 724.
 At non hæc nullis hominum sator, atque Deorum

Observans oculis , summo sedet altus Olympo:
 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
 Suscitatur , & stimulis haud mollibus incitat iras.
 Ergo inter cædes , cedentiaque agmina Tarchon
 Fertur equo , variisque instigat vocibus alas, 730.
 Nomine quemque vocans , reficitque in prælia pulsos.
 Quis metus , ò numquam dolituri , ò semper inertes
 Tyrrheni , quæ tanta animis ignavia venit?
 Femina palantes agit , atque hæc agmina vertit?
 Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris? 735.
 At non in Venerem segnes , nocturnaue bella,
 Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
 Expectare dapes , & plenæ pocula mensæ.
 Hic amor , hoc studium , dum sacra secundus aruspex
 Nunciet : ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740.
 Hæc effatus , equum in medios , moriturus & ipse,
 Concitat , & Venulo adversum se turbidus infert:
 Direptumque ab equo dextra complectitur hostem,
 Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
 Tollitur in cælum clamor , cunctique Latini 745.
 Convertere oculos : volat igneus æquore Tarchon
 Arma virumque ferens : tum summa ipsius ab hasta
 Diffringit ferrum , & partes rimatur apertas,
 Qua vulnus letale ferat : contra ille repugnans
 Sustinet à jugulo dextram , & vim viribus exit. 750.
 Utque volans altè raptum cum fulva draconem
 Fert aquila , implicuitque pedes , atque unguibus hæsit:
 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arrectisque horret squammis , & sibilat ore,
 Arduus insurgens : illa haud minùs urget adunco 755.
 Luctantem rostro , simul æthera verberat alis.
 Haud aliter prædâ Tyburtum , ex agmine Tarchon
 Portat ovans. Ducis exemplum eventumque sequuti

Mæonidæ incurrunt, tùm satis debitus Aruns
 Velocem jaculo & multa prior arte Camillam 760.
 Circuit, & quæ sit fortuna facillima, tentat.
 Qua secumque furens medio tulit agmine virgo,
 Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
 Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
 Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas. 765.
 Hos aditus, jamque hos aditus omnemque pererrat
 Undique circuitum, & certam quatit improbus has-
 tam.

Forte sacer Cybele Chloreus, olimque sacerdos,
 Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
 Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis 770:
 In plumam squamis auroque inserta tegebat.
 Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro,
 Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
 Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
 Cassida, tum croceam chlamidemque sinusque cre-
 pantes 775.

Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
 Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro,
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnae 780.
 Cæca sequebatur, totumque incensa per agmen
 Penineo prædæ, & spoliolum ardebat amore.
 Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
 Conjicit, & superos Aruns sic voce precatur,
 Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo, 785.
 Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur, & medium freti pietate per ignem
 Cultores multa premimus vestigia pruna,
 Da pater hoc nosq; aboleri dedecus armis.

Omnipotens : non exuvias , pulsæve trophæum 790.
 Virginis , aut spolia ulla peto , mihi cetera laudem
 Facta ferant : hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadit , patriam remeabo inglorius urbem.
 Audiit , & voci Phæbus succedere partem
 Mente dedit , partem volucres dispersit in auras, 795.
 Sterneret ut subita turbatam Camillam,
 Annuit oranti : reducem ut patria alta videret,
 Non dedit ; inque Notos vocem vertere procellæ.
 Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 Convertere animos , acies , oculosque tulere 800.
 Cuncti ad reginam Volsci, nihil ipsa , nec auræ,
 Nec sonitus memor , ac venientis ab æthere teli.
 Hasta sub exertam donec perlata papillam
 Hæsit , virgineumque alte bibit acta cruorem.
 Concurrunt trepidæ comites , dominamque ruentem
 Suscipiunt : fugit ante omnes exterritus Aruns, 806.
 Læticia , mistoque metu : nec jam amplius hastæ
 Credere , nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille , prius quam tela inimica sequantur,
 Continuo in montes sese abdidit altos, 810.
 Occiso pastore lupus , magnove juvenco,
 Consciis audacis , facti , caudamque remulcens
 Subjecit pavitantem utero , syivasque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
 Contentusque fuga , mediis se immiscuit armis. 815.
 Illa manu moriens telum trahit : ossa sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
 Labitur exsanguis : labuntur frigida letho
 Lumina : purpureus quodam color ora reliquit.
 Tum sic exspirans , Accam , ex æqualibus unam 820.
 Alloquitur (fida ante alias quæ sola Camillæ,
 Quicum partiri curas) atque hæc ita fatur:

Hactenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum
 Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
 Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfer: 825
 Succedat pugnae, Trojanosque arceat urbe:
 Jamque vale, simul his dictis linquebat habenas,
 Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
 Paulatim exsolvit se corpore: lentaque colla,
 Et captum letho posuit caput, arma relinquens: 830
 Vitaeque cum gemitu fugit indignata sub umbras,
 Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
 Sidera: dejecta crudescit pugna Camilla,
 Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrum,
 Tyrhenique duces, evandrique Arca^{dis} alæ. 835.

At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis
 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.
 Utque procul medio juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multatam morte Camillam,
 Ingemuitque, deditque has imo pectore voces: 840
 Heu nimium virgo nimium crudele luisti
 Supplicium, Teucros conata lacescere bello:
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras:
 Non tamen indecorem tua te regina relinquet 845
 Extrema jam in morte: neque hoc sine nomine lethum
 Per gentes erit, aut famam patieris inulta.
 Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet merita, fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercerni terreno ex aggere bustum. 850
 Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
 Hic Dea se primum rapido pulcherrima nisu
 Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto,
 Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
 Cur (inquit) diversus abis? huc dirige gresum, 855

Huc, periture, veni: capias ut digna Camillas
 Præmia: tunc etiam telis moriere Dianæ?
 Dixit, & aurata volucrum Threissa sagittam
 Deprompsit pharetra, cornuque infensa tetendit,
 Et duxit longe, donec curvata coirent 860.
 Inter se capita, & manibus jam tangere æquis,
 Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
 Extemplò teli stridorem, auræque sonantes
 Audit una Aruns, hæsitque in corpore ferrum.
 Illum expirantem socii, atque extrema gementem 865.
 Obliti, ignoto camporum in pulvere relinquunt.
 Opis ad ætherum pennis aufertur Olympum.
 Prima, fugit, domina amissa, levis ala Camillæ:
 Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
 Disjectique duces, desolatique manipuli 870.
 Tuta petunt, & equis aversi ad mœnia tendunt.
 Nec quisquam instantes Teucros, letumque ferentes
 Sustentare valet telis, aut sistere contra.
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcus, 874.
 Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum
 Volvitur ad muros caligine turbidus atra
 Pulvis, & è speculis percussæ pectora matres,
 Feminæ clamorem ad cœli siderat tollunt.
 Qui cursu portas primi irrupere patentes,
 Hos inimica super iusto premit agmine turba; 880.
 Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
 Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
 Confixi expirant animas; pars claudere portas:
 Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
 Accipere orantes: oriturque miserrima cædes 885.
 Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
 Exclusi ante oculos, lacrymantumque ora parentum.
 Pars in præcipites fossas, urgente ruina

Volvitur: immissis pars cæca & concita frenis
Arietat in portas, & duros obice postes. 890.

Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor ve us patriæ) un videre Camillam,
Tela manu trepidæ jaciunt: ac robore duro,
Scipitibus ferrum, sudibusque imitantur obustis
Præcipientes, primæque mori pro mœnibus audent. 895

Interea Turnum in sylvis sævissimus implet
Nuncius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
Ingruere infesos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse: metum jam ad mœnia ferri. 900

Ille ferens (nam sæva Jovis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.

Vix è conspectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, saltus ingressus apertos,
Exsuperatque jugum, sylvaque evadit opaca. 905

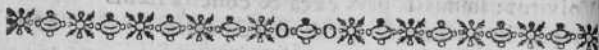
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.

Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
Prospexit longè; Laurentiaque agmina vidit:

Et sævum Æneam agnovit Turnus in armis, 910.
Adventumque pedum, statusque audivit equorum:

Continuò pugnæ ineant, & prælia tentent:
Nî roseus festos jam gurgite Phœbus Ibero

Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Considunt castris ante urbem, & mœnia vallant. 915.

ÆNEIDOS

LIBER XII.

Argumentum.

Turnus singulari cum Ænea certamine dimicare vult,
 & in hanc rem fœdus scribitur, quod Rutuli rumpunt.
 Venus gnato vulnerato dictamno herba medetur.
 Postremò Turnus ad monomachiam coactus, ab Ænea vita spoliatur.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
 Defecisse videt, sua nunc promissa repositi,
 Signari oculis, ultrò implacabilis ardet,
 Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis
 Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
 Tum demùm movet arma leo: gaudetque comantes
 Excutiens cervice toros, fixumque latronis
 Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
 Haud secùs accenso gliscit violentia Turno.
 Tum sic affatur regem, atque ita turbidus inquit: 10.
 Nulla mora in Turno, nihil est quod dicta retractent
 Ignavi Æneadæ, nec, quæ pepigere, recusent.
 Congredior, fer sacra, pater, & concipe fœdus.
 Aut hac Dardanum dextrâ sub Tartara mittam,
 Desertorem Asiæ (sedeant, spectentque Latini) 15.
 Et solus ferro crimen commune refellam:
 Aut habea victos, cedat Lavinia conjux.
 Olli sedat respondit corde Latinus:
 Opæstans animi juvenis, quantum ipse feroci

Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est 20.
 Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
 Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 Multa manu: nec non aurumque animusque Latino est.
 Sunt aliæ inuptæ Latio, & Laurentibus agris, 24.
 Nec genus indecores: sine me hæc hæud mollia fata
 Sublatis aperire dolis; simul hæc animo hauri.
 Me natam nulli veterum sociare procorum
 Fas erat: idque omnes Divique hominesque canebant:
 Victus amore tui, cognato sanguine victus,
 Conjugis & moestæ lacrymis, vincla omnia rupi: 30.
 Promissam eripuit genero; arma impia sumpsi,
 Ex illo, qui me casus, quæ, Turne, sequantur
 Bella, vides: quantos primus patiare labores.
 Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
 Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta 34.
 Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albert.
 Quo refores toties? quæ mentem insania mutat?
 Si, Turno extincto, socios sum accire paratus,
 Cur non incolumi potius certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet 40.
 Italis, ad mortem si te (fors dicta refutet)
 Prodiderim, natam & connubia nostra petentem?
 Respice res bello varias: miserere parentis
 Longævi, quem nunc moestum patria Ardea longe
 Dividit. Hæud quaquam dictis violentia Turni 45.
 Flectitur: exsuperat magis, ægrescitque medendo.
 Ut primum fari potuti, sic incipit ore:
 Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
 Deponas: lethumque sinas pro laude pacisci.
 Et nos tela, pater, ferrumque hæud debile dextra 50.
 Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem

Feminea tegat, & vanis sese occulat umbris.
 At regina nova pugnae conterrita sorte
 Flebat & ardentem generum moritura tenebat: 55
 Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amatae
 Tangit honos animum (spes tu nunc una senectae,
 Tu requies miseræ: decus, imperiumque Latini
 Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit)
 Unum oro, desiste manum committere Teucris 60
 Qui te cumque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent: simul hæc invisa relinquam
 Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
 Flagrantes perfusa genas: cui plurimum ignem 65
 Subjecit rubor & calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, vel mixta rubent ubi lilia multâ
 Alba rosa: tales virgo dabat ore colores,
 Illum turbat amor, figitque in virgine vultus. 70
 Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam.
 Ne quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto
 Prosequere in duri certamina Martis euntem,
 O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno 75
 Haud placitura refer. Cum primum crastina coelo
 Puniceis invec̄ta rotis aurora rubebit,
 Non Teucros agat in Rutulos: Teucrum arma quiescant.
 Et Rutulum, nostro dirimatur sanguine bellum:
 Illo quærat conjux Lavinia campo. 80
 Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit,
 Poscit equos: gaudetque tuens ante ora frementes,
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
 Qui candore nives anteirent, cursibus auras
 Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt 85

Pectora plausa cavis, & colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem, alboque orichalco
 Circumdat loricam humeris: simul aptat habendo
 Ensemque, clypeumque, & rubræ cornua cristæ:
 Ensem, quem Dauno ignipotens Deus ipse patenti 90.
 Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
 Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
 Ædibus astabat, validam vi corripit hastam.
 Actoris Aurunci spoliū; quassatque trementem,
 Vociferans. Nunc, ò numquam frustrata vocatus 95.
 Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor
 Te Turni nunc dextra gerit: Da sternere corpus,
 Loricamque manu valida lacerare revulsam
 Semiviri Phrygis, & foedare in pulvere crines
 Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes. 100.
 His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
 Scintillæ absistunt; oculis micat acribus ignis.
 Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
 Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat
 Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit 105.
 Ictibus, & sparsa ad pugnam præludit arena.
 Nec minùs interà maternis sævus in armis
 Æneas acuit Martem, & se suscitât ira,
 Oblato gaudes componi foedere bellum.
 Tum socios, mœstique metum solatur Iuli, 110.
 Fata docens: regique jubet responsa Latino
 Certa referre viros, & pacis dicere leges
 Postera vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
 Solis equi, lucemque elatis naribus efflant. 115.
 Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
 Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant:
 In medioque focus, & Diis communibus aras

Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant,
 Velati lino, & verbena tempora victi. 120
 Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis: hinc Troius omnis
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
 Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
 Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipsi 125
 Ductores auro volitant ostroque decori;
 Et genus Assaraci Mnestheus: & sortis Asylas,
 Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
 Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
 Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant. 130
 Tum studio offensæ matres, & vulgus inermum,
 Invalidique senes, turres, & tecta domorum
 Obsedere: alii portis sublimibus astant.

At Juno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
 (Tunc neque nomen erat, neque honos aut gloria
 monti) 135

Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
 Laurentum, Troiumque acies, urbemque Latini.
 Extemplò, Turni sic est affata sororem,
 Diva Deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
 Præsidet; (hunc illi ex rathis altus honorem 140
 Juppiter erepta pro virginitate sacra vit,
 Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostris
 Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
 Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
 Prætulerim, coelique libens in parte locarim; 145
 Disce tuum (ne me incuses) Juturna, dolorem.
 Qua visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
 Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
 Nunc juvenem imparibus video concurrere fati:
 Parcarumque dies & vis inimica propinquat. 150

Non pugnam aspicere hanc oculis, non scœdera possum.
 Tu, pro germano si quid præsentius audes,
 Perge, decet; forsân miserôs meliora sequentur,
 Vix ea: cum lacrymas oculis Juturna profudit,
 Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
 Non lacrymis hoc tempus, (ait Saturnia Juno) 156.
 Accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
 Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus.
 Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
 Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis. 160.

Interea reges (ingenti mole Latinus
 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
 Aurati bis sex radii fulgentia cingunt;
 Solis avi specimen, bigit it Turnus in albis,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro. 165.
 Hinc pater Æneas Romanæ stirpis origo,
 Sidereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis,
 Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
 Procedunt castris: puraque in veste sacerdos
 Setigeræ foetum suis, intonsamque bidentem 170.
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
 Illi ad surgentem conversi lumina solem,
 Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
 Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur: 175.
 Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra precanti,
 Quam propter tantos potui perferre labores:
 Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno,
 Jam melior, jam Diva, precor: tuque, inclyte Mavors,
 Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques: 180.
 Fontesque, fluviosque voco, quæque ætheris albi
 Religio, & que cæruleo sunt numina ponto.
 Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,

Convenit Evandri victos discedere ad urbem:
 Cedet Iulus agris, nec post arma ulla rebelles 185.
 Æneodæ referent, ferrove hæc regna lacescent.
 Sin nostrorum annuerit nobis victoria Martem,
 (Ut potius reor, & potius Dii numine firment)
 Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ 190.
 Inviçtæ gentes æterna in fœdera mittant.
 Sacra, Deosque dabo: socer arma Latinus habeto,
 Imperium sollempne socer; mihi mœnia Teucri
 Constituent, urbiq; dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas, sequitur sic deindè Latinus, 195.
 Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram:
 Hæc eadem, Æneâ, terram, mare, sidera juro,
 Latonæque genus duplex, Ianumque bifontem,
 Vimque Deûm infernam, diri sacraria Ditis:
 Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit: 200.
 Tango aras, mediosque ignes, & numina testor:
 Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
 Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
 Avertet: non si tellurem effundat in undas
 Diluvio miscens, cœlumve in Tartara solvat: 205.
 Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
 Numquam fronde levi fundet virgulta, nec umbras,
 Cum semèl in sylvis ima de stirpe recisum
 Matræ caret, posuitque comas, & brachia ferro:
 Olivæ arbor, nunc artificis manus ære decoro 210.
 Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.
 Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
 Conspectu in media procerum, tum ritè sacratas
 In flammam jugulant pecudes, & viscera vivis
 Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras. 215.
 Ac vero Rutulis impar ea pugna videri

Jam dudum, & vario misceri pectora motu.
 Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis,
 Adjuvat incessu tacito progressus, & aram
 Suppliciter venerans, demisso lumine, Turnus, 220.
 Tabentesque genæ, & juvenili in corpore pallor.
 Quem simul ac Juturna soror crebrêscere vidit
 Sermonem, & vulgi variare labantia corda,
 In medias acies, formam assimilata Camerti,
 Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ 225.
 Nomen erat virtutis; & ipse accerrimus armis,
 In medias dat sese acies; hæud nescia rerum,
 Rumoresque serit varios: ac talia lætir:
 Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
 Objectare animam? númerohe, an viribus æqui 230.
 Non sumus? en omnes & Troës & Arcades hi sunt,
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno:
 Vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
 Ille quidem ad superos, quorum se devover aris,
 Succedet fama, vivusque per ora feretur: 235.
 Nos patria amissa dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
 Jam magis atque magis, serpitque per agmina murmur.
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini, 240.
 Qui sibi jam requiem pugnæ, rebusque salutem
 Speratebant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
 Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adjungit, & alto
 Dat signum cœlo: quo non præsentius ullum 245.
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra,
 Litoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri, subito cum lapsus ad undas

Cygnum excellentem pedibus rapit improbus uncis. 250.
 Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
 Convertunt clamore fugam (miserabile visu)
 Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
 Facta nube premunt : donec vi victus, & ipso
 Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales. 255.
 Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
 Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
 Expediuntque manus : primusque Tolumnius augur,
 Hoc erat, hoc votis (inquit) quod sæpe petivi.
 Accipio, agnoscoque Deos : me, me duce ferrum 260.
 Corripite, ò Rutuli, quos improbus advena bello
 Territat, invalidas ut aves, & litora vestra
 Vi populat : petet ille fugam, penitusque profundo
 Vela dabit : vos unanimi densate catervas,
 Et regem vobis pugna defendite raptum. 265.
 Dixit, & adversos telum contorsit in hostes
 Procurrens : sonitum dat stridula cornus, & auras
 Certa secat, simul hoc, ingens clamor, & omnes
 Turbati canei, calefactaque corda tumultu
 Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum 270.
 Corpora constiterant contra, quos fida creatur
 Una tot Arcadio conjux Tyrrena Gylippos;
 Horum unum ad medium, teritur qua sutilis alvo
 Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
 Egregium formæ juvenem & fulgentibus armis, 275.
 Transadigit costas, fulvaque extendit arena.
 At fratres, animosa phalanx, accensaque luctu,
 Pars gladios stringunt manibus : pars missile ferrum
 Corripiunt : cæcique ruunt : quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum : hinc densi rursus inundant 280.
 Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro.

Diripuere aras, it toto turbida cœlo
 Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
 Craterasque, focosque ferunt: fugit ipse Latinus, 285.
 Pulsatos referens infecto foedere Divos.
 Infrenant alii currus, aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
 Messapus regem, regisque insigne gerentem
 Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere foedus, 290.
 Adverso præterret equo, ruit ille recedens,
 Et miser oppositis à tergo involvitur aris
 In caput, inque humeros: at fervidus advolat hasta
 Messapus, teloque orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur: 295,
 Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
 Concurrunt Itali, spolianteque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Chorinæus ab ara
 Corripit: & venienti Ebuso, plagamque ferenti
 Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit, 300.
 Nidoremque ambusta dedit: super ipse sequutus
 Cæsariem læva turbati corripit hostis,
 Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum:
 Sic rigido latus ense ferit, Podalirius Alsum
 Pastorem, primaque acie per tela ruentem, 305.
 Ense sequens nudo superimminet: ille securi
 Adversi frontem mediam mentumque reducta
 Disjicit, & sparso late rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos, & ferreus urget
 Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem. 310.
 At pius Æneas dextram tendebat inermem,
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
 Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
 O cohibete iras: ictum jam foedus, & omnes
 Compositæ leges: mihi jus concurrere soli. 315.

Me sinite, atque auferte metus : ego fœdera faxo
 Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.
 Has inter voces , media inter talia verba,
 Ecce, viro stridens alis allapsa sagitta est:
 Incertum qua pulsa manu , quo turbine adacta: 320
 Quis tantam Rutulis laudem, casusne Deusne
 Attulerit : pressa est insignis gloria facti.
 Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
 Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
 Turbatosque duces , subita spe fervidus ardet: 325
 Poscit equos , atque arma simul , saltuque superbus
 Emicat in currum , & manibus molitur habenas.
 Mûlta virûm volitans dat fortia corpora letho:
 Semineces volvit multos , aut agmina curru
 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
 Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
 Sanguineus Mavors clypeo increpat , atque furentes
 Bella movens immittit equos : illi æquore aperto
 Ante Notos Zephyrumque volant : gemit ultima pulsus
 Thraca pedum : circumque atræ Formidinis ora, 335
 Iræque , Insidiæque Dei comitatus aguntur.
 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantes sudore quatit (miserabile) cæsis
 Hostibus insultans ; spargit rapida ungula rores
 Sanguineos , mistaque cruor calcatur arenâ. 340
 Jamque neci Sthenelumque dedit , Thamyrinque , Pho-
 lunque:
 Hunc congressus , & hunc, illum eminùs : eminùs ambos
 Imbrasidas , Glaucum atque Ladem: quos Imbrasmus ipse
 Nutrierat Lycia , paribusque ornaverat armis,
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos. 345
 Parte alia , media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis.

Nominè avum referens, animo, manibusque parentem,
 Qui quondam castra ut Danaüm speculator adiret,
 Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus. 350.
 Illum Tydides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio: nec equis aspirat Achillis.
 Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto,
 Ante levi jaculo longum per inane secutus,
 Sistit equos bijuges, & curru desilit, atque 355.
 Semianimi lapsoque supervenit, & pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, & alto
 Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc insuper addit:
 En egrot, & quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens; hæc præmia, qui me 360.
 Ferro ausi tentare, ferunt; sic mœnia condunt.
 Huic comitem Buren, conjecta cuspide, mittit:
 Chloreaque, Sybarinque, Daretaque, Thersilochumque
 Et sternacis equi lapsum cervice Thymoeten.
 Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto 365.
 Insonat Ægæo, sequiturque ad litora fluctus,
 Qua venti incubuere, fugam dant nubila cælo:
 Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
 Conversæque ruunt acies, fert impetus ipsum,
 Et cristam adverso curru quatit aura volentem. 370.
 Non tulit instantem Phegeus animisque frementem:
 Objecit sese ad currum, & spumantia frenis
 Ora citatorum dextra contorsit equorum.
 Dum trahitur, pendetque jugis: hunc lata rete tum
 Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem 375.
 Loricam, & summum degustat vulnere corpus.
 Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
 Ibat, & auxilium dæcto mucrone peribat;
 Quem rota præcipitem, & pro cursu concitus axis
 Impulit, effuditque solo; Turnusque secutus, 380.

Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.

Atque ea dum campis victor dat funerat Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusque comes castris statuere cruentum, 385
Alternos longa nitentem cus-pide gressus.
Sævitur, & infracta luctatur arundine telum
Eripere: auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
Ense secent lato vulnus, relique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant. 390
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Japis
Jasides, acii quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munere lætus Apollo
Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis, 395
Scire potestates herbarum, usumque medendi
Maluit, & novas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hâstam,
Æneas, magno juvenum, & mœrentis Juli
Concursu, lacrymisque immobilis: ille retorto 400
Pæonium in mœrem senior succinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat: nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum,
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo 405
Subvenit: & sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est, jam pulvere coelum
Stare videndi subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt mediis: ite tristis ad æthera clamor.
Bellorum juvenum, & duro sub Marte cadentum. 410
Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Crætae carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem

Purpureo, non illa feris incognita capris
 Gramina, cum tergo volucres hæserè sagittæ. 415.
 Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
 Detulit: hoc fustum labris splendentibus annem.
 Inficit occultè medicans: spargitque salubris
 Ambrosiæ succos, & odoriferam Panaceam.
 Fovit ea vulnus lymphæ longævus Japis. 420.
 Ignorans, subitoque omnis de corpore fugit.
 Quippe dolor: omnis stetit imò vulnere sanguis:
 Jamque sequuta manum, nullo cogente, sagittæ
 Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
 Arma citi properate viro: quid statis? Japis 425.
 Conclamat: primusque animos accendit in hostes:
 Non hæc humanis opibus: non arte magistra
 Proveniunt: neque te, Ænea, mea dextera servat:
 Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugnæ, suras incluserat auro. 430.
 Hinc atque hinc: oditque moras, hastamque coruscant.
 Postquàm habilis lateri clypeus, loricaque tergo est,
 Ascanium fasis circum complectitur armis:
 Summaque per galeam delibans oscula, fatur: 434.
Disce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, & magna inter præmia ducet:
 Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
 Sis memor & te animo repetentem exempla tuorum,
 Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector. 440.
 Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit, ingens
 Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
 Antæus, Mnestheusque ruunt: omnisque relictis
 Turba fluit castris, tum cæco pulvere campus
 Miscetur, pulsuque pedum tremit exalta tellus. 445.
 Vidit ad adverso venientes aggere Tarnus,

Videre Ausonii : gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor , prima ante omnes Juturna Latinos
 Audit , agnovitque sonum , & tremefacta refugit.
 Ille volat , campoque atrum rapit agmen aperto: 450
 Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
 It mare per medium (miseris heu præscia longè
 Horrescunt corda agricolis : dabit ille ruinas
 Arboribus , stragemque satis , ruet omnia latè:
 Ante volant , sonitumque ferunt ad litora venti.) 455
 Talis in adversos ductor Rheteius hostes
 Agmen agit : densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant , ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
 Archetium Mnestheus , Epulonem obtruncat Achates,
 Ufentemque Gyas : cadit ipse Tolumnius augur, 460
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cœlum clamor : versique vicissim
 Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros:
 Ipse neque adversos dignatur sternere morti:
 Nec pedecongresos , nec equo , nec tela ferentes 465
 Insequitur : solum densa in caligine Turnum
 Vestigat lustrans , solum in certamina poscit.
 Hoc concussa metu mentem Juturna virago,
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit , & longe lapsum temone relinquit: 470
 Ipsa subit , manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens , vocemque & corpus & arma Me-
 tisci.

Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
 Pervolat , & pennis alta tria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens , nidisque loquacibus escas: 475
 Et nunc porticibus vacuis , nunc humida circum
 Stagna sonat : similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis , rapideque volans obit omnia currus:

Jamque hic germanum, jamque hic ostendit ovantem:
Nec conferre manum patitur; volat avia longe. 480.

Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
Vestigatque virum, & disjecta per agmina, magna
Voce vocat, quoties oculos coniecit in hostem,

Alipedumque fugam cursu tentavit equorum,
Aversos toties currus Juturna retorsit. 485A

Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:

Diversæque vocant animum in contraria curæ.

Huic Messapus, uti læva duo forte gerebat

Lenta levis cursu præfixa hasilia ferro,

Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490.

Substitit Æneas, & se colligit in arma,

Poplite subsidens: apicem tamen incita summum

Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas:

Tum vero assurgunt iræ, insidiisque subactus;

Diversos ubi sensit equos, currumque referri, 495.

Multa Jovem, & læsi testatus fœderis aras:

Jam tandem invadit medios, & Marte secundo

Terribilis, sævam nullo discrimine cædem

Suscitat, irarumque omnes effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmina cædæ

Diversas, obitumque ducem, quos æquore toto 501.

Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,

Expediat? tanton placuit concurrere motu,

Juppiter, æterna gentes in pace futuras?

Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes 505.

Pugna loco statuit Teucros) hæud multa moratus,

Excipit in latus, & qua fata celerrima, crudum

Transadigit costas, & crates pectoris ense.

Turnus æquo dejectum Amycum, fratremque Diorem

Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa, 510.

Hunc mucrone ferit: curruque abscissa duorum

suspendit capita , & rorantia sanguine portat.
 Ille Talon Tanaïmque neci , fortemque Cethegum,
 Troës uno congressu , & noctem mittit Onyten,
 Nomen Echionium , matrisque genus Peridiæ. 515.
 Hic fratres Lycia missos & Apollinis agris,
 Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
 Arcada : piscosæ cui circum flumina Lernæ
 Ars fuerat , pauperque domus : nec nota potentum
 Limina , conductaque pater tellure serebat. 520.
 Ac velut immissi diversis partibus ignes
 Arentem in sylvam , & virgulta sonantia lauro:
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dant sonitum spumosi annes , & in æquora currunt,
 Quisque suum populatus iter , non segnius ambo 525.
 Æneas Turnusque ruunt per prælia , nunc nunc
 Fluctuat ira intûs : *rumpuatur nescia vinci*
Pectora : nunc totis in vulnera viribus itur.
 Murranum hic , atavos , & avorum antiqua sonantem
 Nomina , per regesque actum genus omne Latinos , 530.
 Præcipitem scopulo ; atque ingentis turbine saxi
 Excutit , effunditque solo : hunc lora , & juga subter
 Provolvere rotæ , crebro super ungula pulsu
 Incita , nec domini memorum proculcat equorum.
 Ille ruenti Hyllo , animisque immane frementi 535.
 Occurrit , telumque aurata ad tempora torquet:
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
 Dexterâ nec tua te , Grajûm fortissime Creteu,
 Eripuit Turno : nec dii texere Cupentum,
 Ænea veniente , sui : dedit obvia ferro 540.
 Pectora , nec misero clypei mora profuit ærei.
 Te quoque Laurentes viderunt , Æole , campi
 Oppetere , & late terram consternere tergo.
 Occidis , Argivæ quem non potuere phalanges

Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles. 545.

Hic tibi mortis erant metæ, domus alta sub Ida,

Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum.

Totæ adeò conversæ acies, omnesque Latini,

Omnes Dardaniæ: Mnestheus, acerque Serestus,

Et Messapus equum domitor, & fortis Asylas, 550.

Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:

Pro se quisque viri, summa nituntur opum vi.

Nec mora nec requies: vasto certamine tendunt.

Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,

Iret ut ad muros, urbiq; adverteret agmen 555.

Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.

Ille ut vestigans diversa per agmina Turnum,

Huc atque huc acies circumtulit; aspicit urbem,

Immunem tanti belli, atque impune quietam.

Continuò pugnæ accendit majoris imago, 560.

Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum.

Ductores: tumulumque capit, quo cetera Teucrùm

Concurrit legio: nec scuta, aut spicula densi

Deponunt: celso medius stans aggere fatur:

Nequa meis esto dictis mora. Juppiter hac stat: 565.

Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.

Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,

(Ni frenum accipere, & victi parere fateantur)

Eruam: & æqua solo fumantia culmina ponam.

Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno 570.

Nostra pati? rursusque velit concurrere victus?

Hoc caput, o cives, hæc belli summa nefandi.

Ferte faces properè, foedusque reposcite flammis.

Dixerat; atque animis paritèr certantibus omnes

Dant cuneum, densaque ad muros mele feruntur. 575.

Scalæ improviso, subitusque apparuit ignis.

Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant:

Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
 Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
 Æneas, magnaque incusat voce Latinum: 584
 Testaturque Deos, se invitum ad prælia cogi:
 Bis jam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii reserare jubent, & pandere portas
 Dardanidis: ipsumque trahunt in mœnia regem: 585.
 Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
 Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro:
 Ille intus trepidæ rerum per cerea castra
 Discurrunt, magnisque actuunt stridoribus iras. 590.
 Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
 Intus saxa sonant, vacuas it fumus ad auras.
 Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
 Regina ut tectis venientem prospicit hostem, 595.
 Inscendi muros, ignes ad tecta volare,
 Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
 Infelix pugna juvenem in certamine credit
 Extinctum, & subito mentem turbata dolore,
 Se causam elamat crimenque caputque malorum: 600.
 Multaque per moestum demens effata furorem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus,
 Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
 Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
 Filia prima manu flavos Lavinia crines 605.
 Et roseas laniata genas, tum cetera circum
 Turba furit: resonant latè plangoribus ædes.
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
 Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
 Conjugis attonitus facis, urbisque ruina, 610.
 Ca-

Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:
 Multaque se incusat, qui non acceperit ante
 Dardanium Æneam, generumque adsciverit ultrò.

Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque 615.
 Jam minùs, atque minùs successu lætus equorum.

Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
 Commistum clamorem, arrectasque impulit aures
 Confusæ sonus urbis, & illætabile murmur.
 Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu? 620.

Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
 Talibusque occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur 625.

Trojugas, qua prima viam victoria pandit.
 Sunt alii qui cæca manu defendere possunt.
 Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris:
 Næc numero inferior, pugnæ nec honore recedes. 630.
 Turnus ad hæc:

Ô soror, & dudùm agnovi, cum prima per artem
 Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
 Et nunc nequicquam fallis Dea, sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferte labores? 635.

An fratris miseri lethum ut crudele viderse?
 Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutem?
 Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem
 Murranum (quo non superat mihi charior alter) 639.

Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens

Aspiceret: Teucris potiuntur corpore & armis.
 Excindine domos (id rebus defuit unum)

Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
 Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
Usque adeone mori miserum est? vos ò mihi manes
 Este boni, quoniam superis aversa voluntas. 647.
 Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,
 Descendam magnorum hæud umquam indignus avorum.
 Vix ea fatus erat: medios volat eccè per hostes 650.
 Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
 Saucius ora: ruitque, implorans nomine Turnum:
 Turne, in te suprema salus, miserere tuorum.
 Fulminat Æneas armis, summasque minatur
 Dejectorum arces Italiam, excidioque daturum: 655.
 Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
 In te oculos referunt mussat rex ipse Latinus,
 Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
 Præterea regina tui fidissima, dextra
 Occidit ipsa sua, lucemque exterrita fugit. 660.
 Soli pro portis Messapus & acer Atinas
 Sustentant aciem: circum hos utrumque phalanges
 Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
 Ferrea: tu currum desecto in gramine versas.
 Obstupuit varia confusus imagine rerum 665.
 Turnus, & obtutu tacito stetit, æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mistoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.
 Ut primum discussæ umbræ, & lux reddita menti est,
 Ardentes oculorum acies ad mœnia torsit: 670.
 Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.
 Ecce autem flammis inter tabulata volutus
 Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat;
 Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse,
 Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos. 675.
 Jam jam fata, soror, superant: absiste morari:

Quo Deus, & quo dura vocat fortuna: sequamur.

Stat conferre manum Æneæ: stat, quicquid acerbi est,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius: hunc, oro, sine me furere ante furorem. 680.

Dixit, & è curru saltum dedit ocyus arvis,
Perque hostes, per tela ruit: mœstamque sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.

Ac veluti montis saxum de vertice præceps
Cum ruit avulsum vento: seu turbidus imber 685.

Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque solo, sylvas, armenta, virosque
Involvens secum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690.

Sanguine terra madet, stridentque hastilibus auræ:
Significatque manu, & magno simul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli, & vos tela inhibete, Latini,
Quæcumque est fortuna, mea est, me verius unum
Pro vobis foedus luere, & decernere ferro. 695.

Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces,
Præcipitatque moras omnes, opera omnia rumpit,
Læticia exultans, horrendumque intonat armis: 700.

Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
Cum fremit illicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.

Jam verò & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Convertère oculos Itali: quique alta tenebant 705.
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros;

Armaque deposuere humeris, stupet ipse Latinus,
Ingentes, genitos diversis partibus orbis,
Inter se coisse viros, & cernere ferro.

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710.
 Pro cursu rapido coniectis eminus hastis,
 Invadunt Martem clypeis, atque ære sonoro.
 Dat gemitum tellus, tum crebros ensibus ictus
 Congeminant: *fors & virtus miscentur in unam.*
 Ac velut ingenti Sila, summove Taburno, 715.
 Cum duo conversis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt: pavidi cessere magistri,
 Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvenæ,
 Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur.
 Ille inter sese multa vi vulnere miscent, 720.
 Cornuaque obnixi infigunt: & sanguine largo
 Colla armosque lavant: gemitu nemus omne remugit.
 Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
 Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
 Jupiter ipse duas æquato examine lances 725.
 Sustinet, & fata imponit diversa duorum:
 Quem damnet labor, & quo vergat pondere lectum.
 Emicat hic impunè putans, & corpore toto
 Alte sublatum consurgit Turnus in ense:
 Et ferit, exclamant Troës, trepidique Eatinis; 730.
 Arrectæque amborum acies, at perfidus ensis
 Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
 Ni fuga subsidio subeat: fugit ocyor Euro,
 Ut capulum ignotum, dextramque aspexit ihermem.
 Fama est, præcipitem, cum prima in prælia junctos
 Consceudebat equos, patrio mucrone relicto, 736.
 Dùm trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci.
 Idque diù, dùm terga dabant palantia Teacri,
 Sufficit: postquam arma Dei ad Vulcania ventum est
 Mortalis mucro glaciens ceu futilis ictu 740.
 Dissiluit: fulva resplendet fragmina arena.
 Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus:

- Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis,
Undique enim densa Teucris inclusere corona: 744.
Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.
Nec minus Æneas (quamquam tardante sagitta
Interdum genua impediunt, cursumque recusant)
Insequitur; trepidique pedem pede fervidus urget.
Inclusum veluti si quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ, 750.
Venator cursu, canis & latratibus instat:
Ille autem insidiis & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus UMBER
Hæret hians: jam jamque tenet, similisque tenenti
Increpuit malis, morsuque elusus inani est. 755.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacusque
Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
NOMINE quemque vocans, notumque efflagitat ense.
Æneas mortem contra, præsensque minatur 760.
Exitium, si quisquam adeat: terretque trementes,
Excisurum urbem minitans; & saucius instat.
Quinque orbis explent cursu, totidemque retexunt
Hunc, illuc: nec enim levia, aut ludicra petuntur
Præmia; sed Turni de vita & sanguine certant. 765.
Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, & votas suspendere vestes.
Sed stirpem Teucris nullo discrimine sacram 770.
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
Hic hasta Æneæ stabat: impetus illam
Detulerat fixam, lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu 775.

Non poterat, tum vero amens formidine Turnus,
 Faune, precor miserere, inquit: tuque optima ferrum
 Terra tene, colui vestros si semper honores,
 Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Dixit; opemque Dei non cassa in voca vocavit. 780.

Namque diù luctans, lenoque in stirpe moratus,

Viribus hæud ullis valuit discludere morsus

Roboris Æneas, dum nititur acer & instat,

Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci

Procurrit, fratrique ensem Dea Daunia reddit. 785.

Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,

Accessit, telumque alta ab radice revellit.

Olli sublimes, armis animisque refecti,

Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,

Insistunt contra, certamine Matris anhelii. 790.

Junonem interea rex omnipotentis Olympi

Alloquitur, fulva pugnæ de nube tuentem:

Quæ jam finis erit conjux? quid denique restat?

Indigetem Æneamscis ipsa, & scire fateris

Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli. 795.

Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?

Mortaline decuit violari vulnere Divum?

Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)

Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?

Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris: 800.

Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ

Capæ tuo dulci tristes ex ore recursent.

Tantum ad supremum est: terris agitare vel undis

Trojanos potuisti, infandum accendere bellum,

Deformare domum, & luctu miscere hymenæos: 805.

Uterius tentare veto. Sic Juppiter orsus.

Sic Dea submisso contra Saturnia vultu.

Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas

Jup^a

Juppiter, & Turnum & terras invita reliqui.
 Nec tū me æria solam nūc sede videres 810.
 Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
 Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
 Jururnam misero (fateor) succurrere fratri
 Suasi, & pro vita majora audere probavi:
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum, 815.
 Adjurō Stygii caput implacabile fontis,
 Una superstitione superis quæ reddita Divis.
 Et nūc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
 Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum: 820.
 Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)
 Component, cum jam leges, & fœdera jungent:
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari:
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes. 825.
 Sic Latium, sint Albani per sæcula reges:
 Sit Romana potens Itala virtute propago.
 Occidit, occideritque sinas cum nomine Troja.
 Olli subridens hominum, rerumque repertor,
 Es germana Jovis, Saturnique altera proles; 830.
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
 Verum age, & inceprum frustra submitte furorem:
 Do quod vis: & me victusque volensque remitto.
 Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt.
 Utque est, nomen erit: commixti corpore tantum 835.
 Subsident Teuceri, morem ritusque sacrorum
 Adjiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire Deos pietate videbis:
 Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores. 840.
 Annuit his Juao, & mentem lætata retorsit.

Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.

His actis, aliud genitor secum ipse volutæ,

Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.

Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ

845.

Quas & Tartaream Nox intempesta Megaram

Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit

Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.

Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis

Apparent, acuuntque metum mortalibus agris. 850.

Si quandò lethum horrificum morbosque deum rex

Molitur, meritas aut bello territat urbes.

Harum unam celerem demittit ab æthere summo

Juppiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.

Illa volat, celerique ad terram turbine fertur: 855.

Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,

Armatam sævi Parthus quam felle veneni,

Parthus sive Cydon, telum immedicabile torsit.

Stridens, & celeres incognita transilit umbras:

Talis se sata nocte tulit, terrasque petivit. 860.

Postquàm acies videt Iliacas, atque agmina Turni,

Alicis in parvæ subito collecta figuram,

Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis

Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:

Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora 865.

Fertque refertque sonans, clypeumque everberat alis.

Illi membra novus solvit formidine torpor:

Arrestæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.

At procul ut Diræ stridorem agnovit & alas,

Infelix crines scindit Juturna solutos, 870.

Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.

Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?

Aut quid jam miseræ superat mihi? qua tibi lucem

Arte morer? taline possum me oponere monstro?

Jam

Jam jam linquo acies : ne me terrete timentem,
 Obscenæ volucres : alarum verbera nosco,
 Lethalemque sonum : nec fallunt jussa superba
 Magnanimi Jovis, hæc pro virginitate reponit?
 Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
 Conditio? possem tantos finire dolores 880.
 Nunc certé, & misero fratri comes ire per umbras,
 Immortalis ego, hæud quicquam mihi dulce meorum
 Te sine, frater, erit ò quæ satis ima dehiscat
 Terra mihi, manesque Deam demittat ad imos?
 Tantum effata; caput glauco contextit amictu, 885.
 Multa gemens, & se fluvio Dea condidit alto:
 Æneas instat contrà, telumque coruscant
 Ingens arboreum; & sævo sic pecciore fatur:
 Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, re-
 tractas?
 Non cursus, sævis certandum est cominùs armis. 890.
 Verte omnes tute in facies, & contrahe quicquid
 Sive animis, sive arte vales : opta ardua pennis
 Astra sequi, clausumque cava te condere terra.
 Ille caput quassans : non me tua fervida terrent
 Dicta ferox: Dii me terrent, & Juppiter hostis. 895.
 Nec plura effatus saxum circumspicit ingens,
 Saxum antiquum, ingens, campo qui fortè jacebat
 Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
 Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 Qualia nunc hominum producit corpora tellus, 900.
 Ille manu raptum trepida torquebat in hostem
 Altior insurgens, & cursu concitus heros.
 Sed neque currentem se nec cognoscit euntem,
 Tollentemve manu, saxumque immane moventem.
 Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis: 905.
 Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,

Nec spatium evasit totum , nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis oculos ubi languida pressit
 Nocte quies , nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmur , & in mediis conatibus ægri
 Succidimus : non lingua valet ; non corpore notæ
 Sufficiunt vires , nex vox nec verba sequuntur :
 Sic Turno (quacumque viam virtute petivit)
 Successum Dea dira negat : tùm pectore sensus
 Vertuntur varii : Rutulos adspectat & urbem ,
 Cunctaturque metu , telumque instare tremiscit.
 Nec quo se eripiat , nec qua vi tendat in hostem ,
 Nec currus usquam videt , aurigamque sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale coruscat ,
 Sortitus fortunam oculis , & corpore toto
 Eminus intorquet , murali concita numquam
 Tormento sic saxa fremunt , nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus : volat atrî turbinis instar
 Exitium dirum hasta ferens , orasque recludit
 Loricæ , & clypei extremos septemplex orbis
 Per medium stridens transit femur , incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitu Rutuli , totusque remugit
 Mons circum , & vocem larè nemora alta remittit
 Ille humilis , supplexque oculos , dextramque
 cantem
 Protendens ; Equidem merui , nec deprecor (inqu
 Utere sorte tua ; miseri te si qua parentis
 Tangere cura potest , oro (fuit & tibi talis
 Anchises genitor) Dîuni miserere senectæ:
 Et me , seu corpus spoliatum lumine mavis,
 Redde meis : vicisti ; & victum tendere palmas,
 Ausonii videre : tua est Lavinia conjux.
 Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis

Æneas volvens oculos, dextramque repressit,
 Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo 940.
 Coeperat: infelix humero cum apparuit alto,
 Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
 Ille oculis postquam sævi monumenta doloris 945,
 Exuviasque hausit, furiis accensus, & ira
 Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum
 Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
 Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
 Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit 950.
 Fervidus, ast illi solvuntur frigore membra,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

F I N I S.

9

252

PERIODICALS
VIRGINIA
LIBRARY

A

5478